



Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

*Մեր կոնտակտները՝*

*Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>*

*Էլ. փոստ՝ [info@armin.am](mailto:info@armin.am)*

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԱՐՎԵՍՏԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

# ԹԻԻ 17 ԽԱՏԻԷՆ

(Ժամանակակից պատմական վէպ)

Երեք գրքով

Գիրք Գ

Գրականության և արվեստի թանգարանի  
հրատարակչություն  
ԵՐԵՒԱՆ - 2001

**Գիրքը տպագրվում է ամերիկահայ գրասեր,  
քարերար ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍԻՄՈՆՅԱՆԻ  
մեկենասությամբ**

*Տեքստը տպագրության պատրաստեց  
ՀԵՂԻՆԵ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆԸ*

Օ-782 Օտյան, Ե.,  
«Թիվ 17 խաֆիեն» [վեպ], / (Ե. Օտյան - Եր.,  
Գրականության և արվեստի թանգարանի հրատ.,  
2001, 304 էջ):

Գիրքն ընդգրկում է հայ խոշորագույն երգիծաբան  
Ե. Օտյանի լավագույն ստեղծագործություններից  
մեկի՝ «Թիվ 17 խաֆիեն» վեպի վերջին՝ երրորդ մասը:  
Հատորում պետեղված են վեպի անվանացանկը և  
քառարանը:

Օ  $\frac{4702080101}{841(01) - 2001}$  2001

ԳՄԴ 84<1 - 44

**ԳԼՈՒԽ ԽԶ  
ՄԱՎՐՕՄԱԹԻԻ ԿԱԳԵԼԱՆ**

*Ղալաթիա, քարափներուն ետևը, աղտոտ ու անարև փողոցի մը մէջ բաւական ընդարձակ կապելա մըն էր: Գարշահոտ մթնոլորտ մը կը տիրէր ներսը, օդիի, գինիի ու ծխախոտի բոյրերէն կազմուած:*

*Իրիկուան այդ ժամուն կապելան լեցուած էր խառնիճաղանճ ու աղմկարար բազմութեամբ մը: Ընդհանրապէս նաւաստիներ, նաւավարներ, քսակահատներ ու գողեր կը յաճախէին հոն:*

*Անկիւն մը երկու հոգի ցած ձայնով կը խօսին թուրքերէն լեզուով.*

- Դրամին համար հոգ մի՛ ըներ, փարա կայ, Օսման էֆէնտի:
- Քանի՞ հոգի են, ըսիր:
- Երեք հոգի:
- Երիտասարդ...
- Այո՛, երեքն ալ երիտասարդ:
- Հետերնին բեռ պիտի չառնեն բնա՛ւ, այնպէս չէ՞:
- Չէ՛, ճանըմ, բեռ-մեռ չունին... միմիայն իրենց անձը:
- Քեզի կարճ խօսք մը ըսե՞մ, Նիքօլի՛, ամէն մէկուն համար հարիւրական ոսկի կ'առնեմ:
- Շատ չէ՞:
- Շա՞տ մի, քիչ է անգամ, այս միջոցիս ոստիկանի մը համար գիտե՞ս ինչ սարսափելի բան է երեք երիտասարդի փախուստը դիւրացնել, եթէ այդ մասին փոքրիկ կասկած մը անգամ ունենան, կախաղան կը հանեն զիս:
- Ատոնք գիտեմ, Օսման էֆէնտի, բայց գիտեմ նաև, որ որչա՛փ մարդիկ փախուցիր առանց որևէ կասկած յարուցանելու:
- Այն ատեն տարբեր, հիմա խստութիւնը աւելցած է, այդ երիտասարդները ի՞նչ գործ կ'ընեն:

- Չեմ գիտեր, բայց անվնաս մարդիկ են:
- Հայ, երիտասարդ և անվնաս, մի՞թէ կարելի բան է, Նիքո-  
լի՛:
- Հաւատա, որ այնպէս է:
- Դու՛ն ալ հաւատա, որ այնպէս չէ, այդ մարդիկը յեղափո-  
խականներ են:
- Անվնաս մարդիկ են, կը կրկնեմ խօսքս:
- Անվնաս մարդը փախչելու պէտք չունի:
- Զինուորական ծառայութենէ կը փախչին:
- Քանի որ դրամ ունին, կրնան այստեղ հանգիստ ապրիլ ա-  
ռանց օձիքնին ձեռք տալու:
- Ինչ որ է, հիմա գոցենք այդ խնդիրը, որ մեզի համար  
կարևորութիւն չունի. ուրեմն ամէն մէկին համար հարիւրական  
ոսկի՞ կը պահանջես:
- Փարա մը պակաս չըլլար:
- Լաւ, խաթրդ չեմ կոտրեր, կ'ընդունիմ, երեք հարիւր ոս-  
կին պիտի տամ:
- Այն ատեն խնդիր չի մնար:
- Բայց ապահով սահմանագլուխը պիտի անցնի՞ն:
- Այդ մասին կասկած մի՛ ունենար, դու՛ն զիս աղէկ կը  
ճանչնաս և առաջին անգամ չէ, որ միասին այս տեսակ գործեր  
կ'ընենք:
- Այնպէս է,– պատասխանեց յոյնը,– իսկ վճարումը ի՞նչ  
ձևով պիտի ընենք:
- Կէսը կանխիկ ու կէսն ալ ետքէն, երբոր ապահով տեղեր-  
նին հասնին:
- Այդ ալ կ'ընդունիմ:
- Ուրեմն գործը լմնցաւ: Ե՞րբ ճամբայ ելլել կ'ուզեն:
- Կարելի եղածին չափ շուտ:
- Ես այսօր-վաղը կրնամ զիրենք ճամբայ հանել:
- Աւելի աղէկ:
- Ուրեմն վճարումը ե՞րբ պիտի ընես:
- Հիմա՝ եթէ կ'ուզես,– պատասխանեց յոյնը:
- Հարկաւ կ'ուզեմ,– գոչեց Օսման,– միայն թէ սխալմունք  
չըլլայ, մեր սակարկութիւնը կարմիր ոսկիի վրայ է:

- Արդէն այդպէս ըսինք...
- Ուրեմն փարաները համրէ, տեսնենք:
- Յոյնը, որ նախապէս պատրաստած էր տալիք դրամը, գրպա-  
նէն ծրար մը հանեց և Օսմանի յանձնեց:
- Օսման արագ շարժումով մը համրեց ոսկիները, զանոնք  
գրպանեց և ըսաւ.
- Ճիշդ է:
- Բայց ինձի նուէր մը պիտի չընե՞ս, մոռցա՞ր մեր պայմա-  
նը,– ըսաւ յոյնը:
- Հա՛, իրաւունք ունիս, հարիւրին հինգը քու իրաւունքն է,  
ա՛ն քեզի ութը ոսկի, կէս ոսկի ալ աւելի:
- Ծնորհակալ եմ:
- Հիմա որ գործերնիս վերջացուցինք, նստինք և օղի  
խմենք,– առաջարկեց Օսման:
- Ինչպէս որ կ'ուզես:
- Սպասաւորը կանչեցին և պէտք եղած հրահանգները տուին:
- Գիտե՞ս, ինչպէ՛ս պիտի ընենք, որպէսզի գործը ապահով  
կերպով գլուխ հանենք,– ըսաւ Օսման:
- Դո՛ւն պիտի կարգադրես ամէն բան:
- Այդ մարդիկը պէտք չէ, որ Սիրքէճիի կայարանէն շոգե-  
կառք նստին, կայարանը սարսափելի հսկողութեան ներքև առ-  
նուած է, և կարելի չէ դիւրաւ մարդ փախցնել, նոյնիսկ մէկ հո-  
գին դժուար է, ո՛ւր մնաց երեք հոգին միասին:
- Ուրեմն ինչպէ՞ս պիտի ընեն:
- Պէտք է առտուն կանուխ ոտքով մինչև Այ-Ստէֆանօ եր-  
թան և հոն սպասեն ու անկէ շոգեկառք նստին:
- Ահաւասիկ դժուար խնդիր մը:
- Դժուարութեան բան չի կայ. քանի որ երիտասարդ են, կըր-  
նան քայլ:
- Խնդիրը քալելուն վրայ չէ, բայց կարելի է, որ ճամբան  
ձերբակալուին:
- Առտուն այդչափ կանուխ ո՛չ փողոցներուն մէջ և ո՛չ ալ  
դաշտերը ոստիկան կը գտնուի, ասկէ զատ...
- Յանկարծ Օսման լռեց և կամաց մը ըսաւ.
- Լռէ՛, ուրիշ խօսք բանանք:

– Ի՞նչ կայ, – Հարցուց յոյնը շուարած:

– Հայ լրտես մը ներս մտաւ և դէպի մեզի կուգայ:

Յոյնը դէպի դրան կողմը դարձուց գլուխը և տեսաւ, որ տրժ-գոյն դէմքով նիհար մարդ մը կը յառաջանար, չորս կողմը նա-յելով, մէկը փնտռելու ձևով:

Վերջապէս նշմարեց Օսմանը և ուղղակի անոր եկաւ:

– Քեզ կը փնտռէի կոր, – ըսաւ:

– Հրամանեցէ՛ք, Արթի՛ն էֆէնտի, – պատասխանեց թուրքը, – խնօ՛ր է:

– Խնր է, կարևոր բանի մը համար ուզեցի ձեզ տեսնել, գա-ցի Սիրքէճիի կայարանը, քեզ Հարցուցի, ըսին, որ այսօր քու ծառայութեան օրդ չէ:

– Գոնէ շարաթը օ՞ր մըն ալ հանգիստ չընենք, – գոչեց Օս-ման՝ գաւաթը պարպելով և Հատ մըն ալ նորեկին հրամանելով:

– Հարցուցի, թէ ուր կրնամ քեզ գտնել, այստեղի հասցէն տուին:

– Գործ չունեցած օրերս Հոս կուգամ, – բացատրեց Օսման, – խանութին տէրը՝ Մավրոմաթին, հին ծանօթ մըն է, այստեղի օ-ղին ալ աղէկ է:

Արթին, որ մեզի ծանօթ լրտեսն էր, աչքովը Հարցուց Օսմա-նին, թէ նիքօլին ո՞վ էր:

– Մենէ է, – պատասխանեց Օսման:

– Խիստ կարևոր բանի մը մասին պիտի խօսիմ քեզի հետ, բայց կ’ուզէի, որ առանձին ըլլայինք, – ըսաւ Արթին:

Օսման գրպանէն ոսկի թղթադրամ մը հանեց, նիքօլիին եր-կարեց և ըսաւ.

– Կը խնդրեմ, գնա մեզի կտոր մը շէնք-շնորհք մէզէ առ բեր, սա ֆասուլիան և բանճարի թուրշին չուտուիր կոր, Մավրոմա-թիին օղին աղէկ է, բայց մէզէները փարա մը չեն ընել:

– Ամէն աղէկութիւն միասին չըլլար, – դիտել տուաւ Արթին: Յոյնը ոտքի ելաւ և հեռացաւ:

– Հիմա կրնաս խօսիլ, – ըսաւ Օսման, – թէ և այս մարդն ալ փտահնելի մէկն է:

– Ըսելիքս շատ գաղտնի մնալիք բան մըն է, անոր համար չուզեցի ուրիշի քով ըսել:

– Շատ աղէկ ըրիր:

– Ոստիկանութիւնը բաւական ժամանակէ ի վեր երեք շատ վտանգաւոր Հայ յեղափոխականներ կը փնտռէ կոր. Տրդատ, Վահան և Վահէ անունով:

– Այդ անունները կարծեմ անգամ մը լսած եմ:

– Կրնայ ըլլալ, որովհետև իրենց համար ամէն կողմ հրա-հանգներ գացած են արդէն: Անցածները իրենց հետքը ձեռք անցուցինք: Բայց կրկին անյայտացան:

– Ձրսես, որ գործերնիս վարպետորդի մարդոց հետ է:

– Շատ յանդուգն և միանգամայն վարպետորդի:

– Է՛յ, հիմա ինձի ըսելի՞քդ ինչ է:

– Ըսելիքս այն է, որ ոստիկանութիւնը տեղեկութիւն առած է, որ այս երեք մարդիկը միասին կը գտնուին և Գոլսէն փախ-չելու միտք ունին:

Օսման թեթեւ մը ցնցուեցաւ և որպէսզի բան մը յայտնի չը-նէ՝ օղիի գաւաթները լեցուց և ըսաւ.

– Մէյմէկ Հատ խմենք:

– Խմենք, – հաւանեցաւ Արթին:

– Հիմա շարունակէ՛, տեսնենք:

– Մովու ճամբով փախչիլը անկարելի է այս միջոցիս, հետևաբար այս մարդիկը շոգեկառքով պիտի փորձեն իրենց փախուստը:

– Բնականաբար, – պատասխանեց Օսման:

– Ծիշդ ասոր համար ոստիկանութեան տնօրէնը կ’ուզէ, որ ամենախիստ հսկողութիւն ըլլայ մեկնող ճամբորդներուն վրայ:

– Արդէն այդ հսկողութիւնը կ’ըլլայ կոր:

– Այո՛, բայց ծածկաբար փախչողներ ալ պակաս չեն:

– Եթէ փախչողներ եղած են, ապահովաբար իմ հսկողութիւն ըրած ատենս չէ. ես ճանճ մը անգամ չեմ փախցներ:

– Ատիկա գիտեմ, – ըսաւ Արթին խնդալով:

– Օրինակի համար, այսօր ես Հոն չեմ և կրնայ ըլլալ, որ մէ-կը յաջողի փախչիլ:

– Ինչ որ է, ոստիկանութեան տնօրէնը իմ միջոցաւ լուր դըր-կեց Սիրքէճիի կայարանը հսկողութիւն ընելու պաշտօն ունե-ցող բոլոր ոստիկաններուն, որպէսզի կրկնապատկեն իրենց Հըս-

կողովիւնը և մասնաւորաբար այդ երեք հայերը հետապնդեն. ահա ա՛յս կ'ուզէի ըսել քեզի:

– Այդ մարդոց լուսանկարները ունի՞ք:

– Դժբախտաբար ո՛չ:

– Գոնէ իրենց դէմքին ու կերպարանքին վրայ տեղեկութիւններ:

– Մեր տեղեկութիւնները գրաւոր կերպով հաղորդած ենք բոլոր ոստիկաններուն, ահաւասիկ հատ մըն ալ քեզի համար:

Եւ Արթին թուղթ մը հանեց գրպանէն ու երկարեց ոստիկանին:

Ոստիկանը արագ ակնարկ մը նետեց թուղթին վրայ:

– Վահան վէրքի նշան մը ունի եղեր, ուրեմն դէւրին է ճանչընալը,– ըսաւ,– բայց միւսներուն մասին տրուած տեղեկութիւնները անբաւական են, ասկէ զատ, այդ մարդիկը կրնան ծպտուիլ:

– Ինչ ալ ըլլայ, պէտք է, որ զիրենք փախցնէք, այս է ոստիկանութեան տնօրէնին հրամանը: Եթէ երբեք փախչին՝ ամենածանր պատիժներ պիտի ստանաք ամէնքդ ալ:

– Այն ատեն ես կը նախընտրեմ հրաժարիլ,– ըսաւ Օսման՝ գաւաթը պարպելով,– ինչո՞ւ ես պատիժ կրեմ, երբ յանցաւորը ուրիշն է:

– Պատերազմի ժամանակ չես կրնար հրաժարիլ պաշտօնէդ,– դիտել տուաւ Արթին:

– Ես ալ սուտ հիւանդ կ'ըլլամ, տուես կը նստիմ:

– Կատակը մէկ կողմ, ահա ա՛յս է ոստիկանութեան տնօրէնին հրամանը:

– Իր հրամանը գլխուս վրայ:

– Հաւանական է, որ այս օրերս փորձեն փախչիլ, քեզ նայիմ, սըւռնց օձիքը բռնէ՛, գիտցած ըլլաս, որ մեծ պարգև կը ստանաս:

– Ես համեստ և պատուաւոր մարդ մըն եմ, իմ պարտականութիւնս կը կատարեմ առանց ակնկալութեան:

Նոյն միջոցին Նիքօլի կապելայէն ներս մտաւ:

– Խօսքը գոցէ՛,– ըսաւ Օսման,– յոյն կուգայ կոր:

Նիքօլի մօտեցաւ, մէզէնբրու ծրարը սեղանին վրայ դրաւ և նստաւ:

– Ես կ'երթամ կոր,– ըսաւ Արթին ոտքի ելլելով:

– Քիչ մըն ալ նստեցէ՛ք,– ըսաւ Օսման:

– Չէ՛, չեմ կրնար, կարևոր գործեր ունիմ:

– Ուրեմն արգելք չեմ ըլլար, գործը ամէն բանէ առաջ է: Երբ Արթին հեռացաւ՝ Նիքօլի հարցուց Օսմանին.

– Ո՞վ էր այս մարդը:

– Բայց կարծեմ ըսի ո՛վ ըլլալը:

– Ինչո՞ւ համար եկած էր:

– Եկած էր ճիշդ քու երեք մարդոցդ համար, ատոնք վտանգաւոր յեղափոխականներ են եղեր:

– Պարապ խօսք:

– Պարապ խօսք է, այդ մարդոց մէկուն դէմքին վրայ վէրքի նշան մը կայ:

– Այո՛, կարծեմ, ատանկ բան մը նշմարեցի, բայց ատիկա ի՞նչ նշանակութիւն ունի, դէմքին վրայ վէրքի նշան մը ունեցողը անպատճառ յեղափոխական կ'ըլլայ:

– Խնդիրը վէրքին վրայ է, խնդիրը այն է, որ այդ երեք անձերը ոստիկանութիւնը կը փնտռէ կոր, և մասնաւոր հրահանգ գացած է Սիրքէճի կայարանը, որպէսզի խիստ քննութիւն կատարուի ճամբորդներու մասին:

– Բայց դուն ըսիր, որ Այ–Ստէֆանօն պիտի փախցնես զիրենք:

– Կրնայ պատահիլ, որ հոն ալ հսկողութիւն ընեն, ոստիկանութեան տնօրէնը ըսեր է, որ եթէ այդ երեք հոգին փախչին՝ կայարանին բոլոր ոստիկանները խիստ պատիժի պիտի ենթարկուին:

– Ատոնք խօսքեր են:

– Խօսք է, խնդիրը շատ լուրջ է. քեզի բան մը ըսե՛մ, ես այդ 150 ոսկին ետ պիտի տամ և սա գործին պիտի չխառնուիմ:

– Խենթ ես, Օսման՝ էֆէնտի, եղած կարգադրուած խնդիր մը:

– Ինչ կ'ուզէ ըլլայ, ես իմ գլուխս չեմ կրնար վտանգել 300 ոսկիի համար:

– Կը խնդրեմ, այդ խօսքը մի՛ ընէր, Օսման՝ էֆէնտի:

– Ես չեմ կրնար ապագաս խորտակել և անկէ ետքն ալ տարիներով բանտ պառկիլ, ընտանիքի, գաւակներու տէր մարդ եմ:

– Մի՛ ըներ այս բանը, Օսման էֆէնտի, ես վստահ եմ, որ դուն կրնաս գործը յաջողցնել առանց որևէ փորձանք բերելու գլխուդ:

– Քեզի բան մը ըսե՞մ, այս գործը կ'ընեմ՝ ամէն վտանգ աչքս առնելով, բայց պայմանով մը:

– Ի՞նչ պայման...

– Յիսունական ոսկի աւելի պիտի վճարեն:

– Այսինքն 450 ոսկի երե՞ք մարդու համար:

– Այո՛, այն ատեն այդ վտանգը աչք կ'առնեմ:

– Օսման էֆէնտի, սակարկութիւնը ըրինք, լմնցուցինք, հիմա ես ինչպէ՞ս այդ մարդոց կրնամ ըսել, որ 150 ոսկի ևս պիտի տաք:

– Կա՛մ այդ գումարը կուտան, և կա՛մ 150 ոսկին ետ կ'առնես:

– Բայց ես իմ կողմէս այդպիսի բան մը չեմ կրնար որոշել:

– Գնա՛ զիրենք գտիր և խնդիրը բացատրէ և կամ իրենցմէ մէկը հոս բեր:

– Բայց իրենք դուրս չեն ելլար:

– Մենք իրենց երթանք:

– Այդ բնաւ չըլլար:

– Ուրեմն ա՛ն սա 150 ոսկին, և խնդիրը փակենք:

– Հիմակուհիմա մեր օղին խմենք և յետոյ կը մտածենք,– ըսաւ յոյնը:

– Լա՛ւ, թող այնպէս ըլլայ,– պատասխանեց Օսման էֆէնտի: Իրենց սեղանին քով, սկիզբէն ի վեր, նստած էր գլխարկաւոր, ածիլուած դէմքով, դեղին երիտասարդ մը, որ կատարելապէս գերմանացիի մը կը նմանէր:

Երբ Օսման էֆէնտի բաւական խմեց և զինովութեան առաջին նշանները ցոյց տալ սկսաւ, Նիքօլի կամաց մը դարձաւ դէպի այդ դեղին երիտասարդը և աչքովը նշան մը ըրաւ անոր, որուն երիտասարդը պատասխանեց նոյնպէս աչքի քթթումով մը:

Այս ակնարկային տեսակցութիւնը այնքան արագ ու գաղտագողի կերպով կատարուեցաւ, որ Օսման էֆէնտի բան մը չնշմարեց:

– Հիմա գանք սա երեք երիտասարդներուն խնդրին,– ըսաւ Նիքօլի,– վերջին խօսքդ ըսէ՛, տեսնենք:

– Արդէն ըսի,– պատասխանեց Օսման,– 150 ոսկի ալ տալու յանձն կ'առնեն, ու ամէն բան կը կարգադրուի:

– Որուն 75 ոսկին կանխի՞կ պիտի վճարուի:

– Բնականաբար, քանի որ այդ է մեր կանոնը:

– Բայց ես այդ գումարը չունիմ քովս:

– Կ'երթաս, կը բերես:

– Այս ձեր ըրածը, շիտակը, չվայեց,– ըսաւ յոյնը:

– Եթէ հոս ըլլայիր ու լսէիր Արթին էֆէնտիին ըսածները, այն ատեն տարբեր կերպով կը խօսէիր. ուրիշը եթէ իմ տեղս ըլլայ՝ 1100 ոսկիով ալ չընեիր այս բանը:

– Ինչ որ է, կարճ կապենք, քանի որ ուրիշ կերպ ընել անկարելի է, երթամ սա 75 ոսկին բերեմ, բայց դուն ալ խօսք տուր, որ վաղը այդ մարդիկը պիտի փախնեն:

– Այդ մասին ապահով եղիր, գիտես, որ ես իմ խօսքիս տէրն եմ:

Նիքօլի ոտքի ելաւ ու հեռացաւ: Հազիւ թէ դուրս ելած էր, գերմանացիի դէմքով դեղին երիտասարդն ալ, որ շիշ մը գարեջուր ապսպրած էր, իր հաշիւը մաքրեց և դուրս ելաւ կապելալէն:

Կէս ժամ ետքը Նիքօլի վերադարձաւ:

– Ի՞նչ լուր,– հարցուց Օսման:

– Եղաւ, լմնցաւ,– պատասխանեց յոյնը:

– Դրամները բերի՞ր:

– Ահաւասիկ:

Եւ 75 ոսկի ևս համրեց Օսմանին ձեռքը:

Այս վերջինը առատաձեռնօրէն հինգ ոսկի տուաւ Նիքօլիի և մնացորդ դրամը գրպանը դրաւ:

– Վաղը առտու քանի՞ն պիտի գտնուին Այ-Ստէֆանօսի կայարանը,– հարցուց յոյնը:

– Շոգեկառքը ժամը 10ին պիտի անցնի հոնկէ, բայց լաւ է, որ իրենք արշալոյսին հոն ըլլան, որպէսզի կասկած չհրաւիրեն իրենց վրայ:

– Արդէն այնպէս պիտի ընեն. լուսնայուն մօտ ճամբայ պիտի ելլեն:

– Դուսն ալ միասին պիտի ըլլաս:

– Բնականաբար, – ըսաւ Նիքօլի, – եթէ ես չըլլամ, ո՞վ պիտի ներկայացնէ զանոնք քեզի:

– Ուրեմն հիմա հանդարտ սրտով օղինիս խմենք:

Եւ մինչև գիշեր շարունակեցին խմել:

Ոստիկանը, երբ ա՛լ խմելու կարողութիւն չմնաց վրան, ոտքի ելաւ երեքալուստի և հաշիւը մաքրեց:

– Քեզի խորհուրդ մը տա՞մ, – ըսաւ յոյնը, – հոսկէ կառք մը նստէ՛ և շիտակ տուն գնա՛, այդ վիճակիդ մէջ լաւ չէ, որ գիշերուան այս ժամուն փողոցները պտըտիս, մանաւանդ որ քովդ բաւական դրամ կայ:

– Իրաւունք ունիս, – հաւանեցաւ ոստիկանը և, երբ փողոց ելան՝ առաջին պարապ կառքը նստաւ և դէպի Պոլիս ճամբայ ելաւ:

Նիքօլի ոտքով դէպի Բերա ուղղուեցաւ ու գնաց Ասմալը Մէսճիտի կողմը, այն տունը, ուր կը գտնուէին մեզի ծանօթ երեք երիտասարդները:

Թէև բաւական ուշ էր, բայց երեքն ալ արթուն կը սպասէին իրեն:

– Ո՛ւր մնացիր, – գոչեց Վահան զինքը տեսնելուն պէս:

– Հագիւ կրցայ օձիքս ազատել Օսման էֆէնտիին ձեռքէն, – բացատրեց յոյնը, – մարդը մինչև որ լաւ մը չգիտնուցաւ, չուզեց օղիի շիշէն բաժնուիլ:

– Ի՞նչ որոշեցիք, տեսնենք:

– Վաղը առտու միասին Այ-Ստէֆանօսի կայարանը պիտի գտնուինք, որպէսզի հոնկէ շոգեկառք նստիք:

– Ինք ալ հո՞ն պիտի ըլլայ:

– Ո՛չ, ինք Պոլսէն պիտի գայ:

– Այդ Օսման էֆէնտիին վրայ կարելի՞ է բացարձակ վստահութիւն ունենալ, – հարցուց Տրդատ:

– Բացարձակ կերպով, – պատասխանեց Նիքօլի, – ութը տարիէ ի վեր գործ ունեցած եմ միասին և երբեք դժգոհ թողուցած չէ զիս և ո՛չ ալ խաբեբայութիւն մը ըրած. քիչ մը դրամը չա-

փագանց կը սիրէ, բայց առած դրամին փոխարէն ալ ծառայութիւն կը մատուցանէ:

– Խնդիրը այն է, որ մեզի չի մատնէ:

– Երբեք այդ տեսակ վստահութիւն մը չընեն Օսման էֆէնտին, որ երդումով կապուած է հետս:

– Այդ տեսակ մարդոց երդումը ի՞նչ արժէք ունի:

– Բայց ինք առնավուտ է, և գիտէք, որ առնավուտ մը հաւատարիմ է իր երդումին:

– Եթէ առնավուտ է, խնդիրը կը փոխուի, – ըսաւ Տրդատ, – կարելի է իր խօսքին վստահիլ:

– Անշուշտ, եթէ թուրք ըլլար, արդէն իրեն հետ այդպիսի գործեր չէի ընէր:

Բոլոր բացատրութիւնները տալէ ետքը Նիքօլի մեկնեցաւ՝ հետեւալ առտու արշալոյսէն առաջ գալու խոստումով:

Այդ յոյն միջնորդը աւստրիացի տանտէրը ներկայացուցած էր իրենց և ամէն կերպով երաշխաւորած էր անոր ուղղամտութիւնը:

Երեք երիտասարդները թէև յաջողած էին մէյմէկ աւստրիական կեղծ անցագիր ձեռք ձգել, բայց այդ անցագիրները շատ վստահութիւն չէին ներշնչեր իրենց, որովհետև քանի մը օր առաջ այդպիսի անցագիրով մէկը ձերբակալուած և բանտարկուած էր և որու համար կ'ըսէին, թէ խիստ ծանր պատիժ մը պիտի կրէ:

Մինչ ասդին, այսպէս, երեք երիտասարդները փախուստի հանդուգն ծրագիր մը կը պատրաստէին, զոր քանի մը ժամ ետքը պիտի գործադրէին, անդին, ոստիկանութեան միւտիւրիէթին մէջ մեծ իրարանցում կը տիրէր:

Ոստիկանութեան տնօրէնը շատ յուզուած էր ամբողջ օրը, հիմակ ալ, գիշերուան այս առաջացած ժամուն, տակաւին գրասեղանին առջև նստած, հրահանգներ կուտար:

Խնդիրը մեզի ծանօթ երեք երիտասարդներուն վրայ էր:

Երկու օրէ ի վեր ոստիկանութիւնը մանրամասն տեղեկութիւններ առած էր անոնց մասին:

Ի՞նչ կերպով. պարզեց այս կէտը:

Աստիկի գեղանի հոմանուհին, որ ինչպէս գիտեմք Տրդատի



սիրահարած էր և կը յուսար անոր հետ արտասահման երթալ և հետը ամուսնանալ, մեծ յուսախարութեան մը մատնուած էր, երբ անոր տունը գալով, տեսած էր, որ երիտասարդը հոն չէր:

Մէկ քանի անգամներ նորէն եկած էր երիտասարդին դուռը բախելու և միշտ նոյն պատասխանը ստացած էր.

– Տրդատ մէջտեղը չի կայ:

Այս ժխտական պատասխանը զինքը բոլորովին այլայլած էր:

Իր կառուցած ամբողջ երջանկութեան շէնքն էր, որ այսպէս յանկարծ գետին կը տապալէր:

«Ձիս խարեց, – մտածած էր, – ամբողջ սէրը կեղծիք մըն է եղեր հետս ժամանակ անցընելու համար: Նոյնիսկ այդ ալ չէ, այլ իր յեղափոխական ծրագիրներուն գործիք ըրաւ զիս և խեղճ Աստիկին ալ աքսորուելուն պատճառ եղաւ»:

Այս մտածումները շուտով իր սէրը ատելութեան փոխեցին, և գեղուհին յանկարծ վրէժի զգացումով վառուեցաւ:

– Ամէն բան պիտի յայտնեմ, ինչ կ'ուզէ՛ թող ըլլայ, – գոչեց:

Եւ իսկոյն գնաց ոստիկանատուն և ուզեց Պէտրի պէյը տեսնել, որուն ծանօթացած էր արդէն Աստիկի միջոցաւ:

Ոստիկանութեան տնօրէնը կարծելով, որ Աստիկի մասին աղաչելու եկած էր, պաղ ընդունելութիւն մը ըրաւ իրեն և, հագիւ թէ բարեւած, ըսած էր անոր.

– Եթէ Աստիկ էֆէնտիին համար դիմում պիտի ընէք, պարապ տեղը մի՛ յոգնիք, ձեռքէս բան մը չի գար:

– Չէ՛, – պատասխանեց գեղուհին, – ուրիշ գործի համար եկած եմ:

– Խօսեցէ՛ք ուրեմն:

– Կարևոր յայտնութիւն մը պիտի ընեմ ձեզի կամ աւելի ճիշդը՝ յայտնութիւններ:

– Հրամանեցէ՛ք, ձեզի մտիկ կ'ընեմ:

– Կարծեմ Տրդատ անուն երիտասարդ մը կը փնտռէք:

– Այո՛, վտանգաւոր յեղափոխական մը:

– Կը ճանչնամ զինքը:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք, – գոչեց Պէտրի պէյ հետաքրքրի:

– Դեռ երկու օր առաջ տեսայ զինքը:

– Ո՞ւր տեղ:

– Իր բնակած տանը մէջ:

– Հասցէն յայտնեցէ՛ք շուտով:

Գեղուհին Տրդատի տան հասցէն տուաւ:

– Միայն թէ, – աւելցուց, – չեմ գիտեր, թէ տակաւին հոն է, որովհետեւ երկու օրէ ի վեր չորս անգամ գացի, և ըսին, որ հոն չէր:

– Թերևս ձեզի կը խարեն կոր, – դիտել տուաւ Պէտրի:

– Այդ ալ կրնայ ըլլալ:

– Ես հիմա վերէն վար խուզարկել կուտամ այդ տունը:

Գեղուհին, որ գիտէր նաև Վահէի տան հասցէն, չէր վարանած զայն ալ յայտնելու և աւելցուցած էր.

– Թերևս Տրդատ իր բարեկամին սենեակը ապաստանած է:

Այս տեղեկութիւնները տալէ ետքը ոտքի ելած էր մեկնելու համար:

Պէտրի կեցուցած էր զինքը.

– Վայրկեան մըն ալ, տիկին՛ն, հաճեցէ՛ք նստիլ:

– Շատ աղէկ:

– Ձեր տուած տեղեկութիւններուն համար շատ շնորհակալ եմք, միայն թէ բան մը պիտի հարցնեմ ձեզի:

– Հարցուցէ՛ք, պէ՛յ էֆէնտի:

– Ի՞նչ առթիւ այդքան բարեկամ եղած էք Տրդատին:

Գեղուհին շիկնեցաւ և վարանեցաւ պատասխանելու: Ոստիկանութեան տնօրէնը այդ շփոթութիւնը տեսնելով՝ աւելցուց.

– Հարցումս ձեզի չափազանց յուզեց, կարծեմ:

– Արդարև ճիշդ է, – պատասխանեց գեղուհին:

– Կրնա՞մ այդ շփոթութեան պատճառը իմանալ:

Գեղուհին պահ մը մտածեց և ըսաւ.

– Կը տեսնեմ, որ ճար չի կայ, պետք է ամէն բան ըսել:

– Լաւագոյնը այդ է, – պատասխանեց Պէտրի պէյ:

– Ուրեմն մտիկ ըրէ՛ք:

Եւ մանրամասնօրէն պատմեց իրենց սիրահարութիւնը և աւելցուց.

– Կը յուսամ, որ բոլոր ասոնք ձեր քովը գաղտնիք պիտի մնան:

– Այդ մասին ապահով եղէ՛ք, – ըսաւ ոստիկանութեան տնօ-

րէնը, որ գեղանի կնոջ պատմութենէն ու անոր անկեղծ շնչաւն  
հասկցած էր, որ կինը որևէ յեղափոխական կամ քաղաքական  
կապ մը չէր ունեցած Տրդատի հետ:

– Այսպէս ուրեմն, – ըսաւ Պէտրի պէյ, – կը պատրաստուէիք  
Պոլսէն փախչիլ, երբոր այդ անհաւատարիմ մարդը անյայտ ե-  
ղաւ:

– Այո՛, – պատասխանեց կինը, – և ես էի իրեն խոստացողը,  
որ պուլկարական անցագիր մը պիտի կրնամ հայթայթել:

– Հիմա կը կարծե՞ս, որ Տրդատը տակաւին Պոլիս է:

– Կը յուսամ, որովհետև փախչելու ժամանակ չունեցաւ,  
բայց միևս կողմէ վստահ եմ, որ առաջին առթիւ պիտի փախչի,  
որովհետև մինչև ետքը Պոլսէն ձգել հեռանալու խօսք կ'ընէր:

– Իր ընկերներուն խօսքն ալ կ'ընէ՞ր:

– Գիտեմ, որ Վահէ անունով ընկեր մը ունի, որ քանի մը  
անգամ իր սենեակը տեսայ, բայց ուրիշ ընկեր չեմ գիտեր կոր:

– Վահան անունով բարեկամ մը չունէ՞ր:

– Վերջերս կարծեմ դուրսէն մէկ բարեկամը եկաւ:

– Ծիշդ ատոր համար կ'ըսեմ:

– Երեսը չեմ տեսած:

Ոստիկանութեան տնօրէնը հասկցաւ, որ ուրիշ տեղեկու-  
թիւն պիտի չկրնար քաղել գեղանի մանկամարդուհիէն, ուստի  
ըսաւ.

– Եթէ կ'ուզէք, կրնաք երթալ:

– Մնաք բարով, – ըսաւ գեղուհին ոտքի ելլելով:

Երկու օր ետքը կրկին եկած գտած էր ոստիկանութեան տնօ-  
րէնը և ըսած անոր.

– Ժամ մը առաջ Տրդատը տեսայ ուրիշ երիտասարդի մը  
հետ: Տրդատ կատարելապէս ծպտուած էր և գերմանացիի կեր-  
պարանք մը առած, իր ընկերն ալ ծպտուած ըլլալու էր, որով-  
հետև ան ալ գերմանացիի կերպարանք ունէր՝ հակառակ իր ծրպ-  
տումին: Տրդատը ճանչցայ իր աչքերէն և իր քիթին ձևէն, ան  
ալ զիս ճանչցաւ:

– Հետդ խօսեցա՞ւ:

– Ո՛չ, ընդհակառակը, զիս տեսնելուն պէս քայլերը արագ-  
ցուց:

– Ո՞ր կողմերը հանդիպեցար իրեն:

– Ասմալը Մէսճիտի կողմերը:

– Ինչո՞ւ զինքը չհետապնդեցիր:

– Բաւական ժամանակ ետևէն գացի: Յանկարծ իր ընկերը  
բաժնուեցաւ Տրդատէն և քովս գալով սպառնական ձայնով մը  
հարցուց, թէ ինչո՞ւ իրենց ետևէն կ'երթայի և ըէվովէրի մը ծայ-  
րը ցոյց տալով՝ հրամայեց, որ ետ դառնամ: Ասոր վրայ դող ե-  
լած, առանց ետիս նայելու, փախայ: Երկուքին ձեռքն ալ մէյ-  
մէկ նոր պայուսակ կար, կ'ենթադրեմ, որ փախչելու վրայ են:

– Պայուսակները ի՞նչ գոյն էին:

– Մուր գեղին գոյն:

– Այդ ընկերը մասնաւոր նշան մը ունէ՞ր դէմքին վրայ:

– Այո, վէրքի նշան մը կար երեսին վրայ:

– Վահանն է ուրեմն, – գոչեց Պէտրի պէյ: – Վա՛յ անպիտան,  
իրենց օձիքը թող տալու չէիր:

– Ի՞նչ կ'ուզէք, որ կին մը ընէ երկու էրիկ մարդոց դէմ:

– Իրաւունք ունիս, դուս առանձին բան մը չէիր կրնար ը-  
նել, բայց այդ կողմերը ոստիկան չի կա՞ր:

– Չէ՛, փողոցը ամայի էր:

– Այդ փողոցը տուն մը մտա՞ն:

– Ո՛չ, արագ քայլերով հեռացան և ուրիշ փողոց մը մտան  
կարծեմ, ես, ինչպէս ըսի, ետ դարձայ և ետևս նայելու անգամ  
վախցայ:

– Մեղք է եղեր, – գոչեց ոստիկանութեան տնօրէնը:

Գեղուհիին մեկնելէն ետքը Պէտրի պէյ խիստ հրահանգներ  
տուաւ, որպէսզի խուզարկութիւններ կատարուին Ասմալը  
Մէսճիտի կողմերը: Ոստիկաններու ջոկատ մը պաշարեց ամ-  
բողջ թաղը. ծպտեալ ոստիկաններ լեցուած էին ամէն կողմ: Ի-  
րարանցումը ընդհանուր էր:

Բայց, ափսոս, արդիւնք մը չի կար:

Իրիկուն եղաւ, և դեռ հետք մը չէին գտած:

Ուշ ատեն Արթին եկաւ Պէտրի պէյին քով:

– Կարևոր տեղեկութիւն մը ունիմ ձեզի հաղորդելիք, – ը-  
սաւ:

– Շուտ խօսէ՛:

– Տրդատ, Վահան և Վահէ վաղը առտու պիտի փախչին Պոլսէն, – ըսաւ:

– Ուրկէ՞ իմացար:

– Երկու Հոգի այդ մասին կը խօսին կոր եղբր սրճարանի մը մէջ: Մէկը, որ իմ բարեկամս է, լսեր է և եկաւ ինծի պատմեց:

– Այդ երկու Հոգին ո՞վ են:

– Չգիտեր կոր, միայն սաչափը ըսաւ, որ երիտասարդներ էին:

Բոլոր այս անորոշ տեղեկութիւններուն մէջ միակ բան մը կար, որ որոշ էր, այն է, թէ երեք յեղափոխականները իրարու միացած էին և թէ փախչելու վրայ էին:

– Այդ մարդիկը պէտք է՞ փախցնել, – ըսաւ ոստիկանութեան տնօրէնը վճռաբար:

– Ես ալ այդ կարծիքէն եմ, – աւելցուց Արթին, – բայց ի՞նչ պէտք է ընենք:

– Ամենախիստ հրամաններ տուած եմ արդէն, Հիմա կը մնայ գտնել այդ երկու մարդիկը, որոնք սրճարանին մէջ այդ խօսքերը փոխանակած են, քու բարեկամդ կրնա՞ս գտնել Հիմա:

– Անմիջապէս, եթէ հարկ ըլլայ:

– Ուրեմն անոր ընկերակցութեամբ և ուրիշ մէկ քանի լըրտեսներ միասին առնելով՝ կ'երթաք այդ երիտասարդները փրկուռու:

– Գլխուս վրայ:

– Մինչև ձեր վերադարձը ես այստեղ կը սպասեմ...

Ահա՛ այսպէս կէս գիշեր եղած էր, ու տակաւին Պէտրի պէյ իր պաշտօնատեղիէն չէր մեկնած, որովհետև Արթին ու իր մարդիկը չէին վերադարձած:

Ոստիկանութեան տնօրէնը ա՛լ յուսահատած կը պատրաստուէր մեկնելու, երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ, և Արթին ներս մտաւ:

Յաղթական ժպիտ մը կը ցոլար իր դէմքին վրայ:

– Ո՞ւր մնացիք... ի՞նչ լուր, – հարցուց Պէտրի պէյ անհամբեր:

– Գտայ, բերի մարդը, – պատասխանեց Արթին:

– Բայց ըսիր, որ երկու Հոգի էին:

– Առայժմ մէկ հատը բռնեցինք, բայց միւսն ալ անշուշտ վաղը ձեռք կ'անցընենք:

– Ներս բերէք, տեսնենք, այդ մարդը, – ըսաւ ոստիկանութեան տնօրէնը:

Վայրկեան մը ետքը ներս բերին Հագիւ 25 տարեկան տժգոյն և նիհար երիտասարդ մը, որ յուզումէն կը դողդղար:

– Անունդ ի՞նչ է, – հարցուց Պէտրի:

– Աշոտ Մարեան, – պատասխանեց երիտասարդը:

– Քանի՞ տարեկան ես:

– Քսանըհինգ տարեկան:

– Ի՞նչ գործ կ'ընես:

– Այժմ գործ չունիմ, առաջ վաճառականի քով գրագիր էի:

– Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ այդ տարիքիդ զինուոր չես եղած:

– Իբրև հիւանդ ազատ ձգուած եմ:

– Վէսիքա ունի՞ս:

– Ահաւասիկ:

Երիտասարդը վէսիքան ներկայացուց ոստիկանութեան տնօրէնին:

Այս վերջինը չաք մը նետեց թուղթին վրայ և հարցաքննութիւնը շարունակեց.

– Ո՞ւր կը բնակիս:

– Բերա, այնինչ փողոց, այնինչ թիւ:

– Առանձի՞ն ես տանդ մեջ:

– Ո՛չ, մայրս և երկու քոյրերս միասին ենք, ասկէ գատ երկու սենեակ վարձու տուած ենք:

– Որո՞նք են վարձակալները:

– Երկուքն ալ գերմանացի սպաներ են:

– Հայրդ ո՞ւր է:

– Մեռած է:

– Ի՞նչպէս կ'ապրիս:

– Եկամուտներ ունինք:

– Այս իրիկունն ո՞ւր նստած էիր:

– Ասմալը Մէսճիտի կողմը սրճարան մը:

– Առանձի՞ն էիր:

– Ոչ, ընկեր մը կար միասին:

- Ո՞վ էր այդ ընկերդ:
- Միհրան Ազապեան անուն երիտասարդ մը:
- Այդ մարդը ի՞նչ գործ կ'ընէ:
- Առաջ ուսուցիչ էր, բայց հիմա զինուորութիւն կ'ընէ:
- Եթէ զինուորութիւն կ'ընէ, սրճարանը ի՞նչ բան ունի:
- Տասնըհինգ օրուան համար արձակուրդ առած է:
- Ի՞նչ խօսեցաք իրարու հետ:
- Ոչինչ, ասկէ-անկէ խօսքեր...
- Աղէկ մտածէ ու այնպէս պատասխանէ:
- Կարևոր խօսք մը չըրինք, իր զինուորի կեանքէն բաներ պատմեց:
- Ուրի՞շ:
- Ուրիշ ոչինչ, չեմ յիշեր, թէ տարբեր նիւթի վրայ խօսած ըլլանք:
- Ո՞ւր կը բնակի այդ երիտասարդը:
- Սկիւտար, Իճատիէի կողմը:
- Կրնա՞ս բացատրել, թէ որ կողմն է:
- Չեմ գիտեր, դեռ նոր փոխադրուեցան այդ տունը և տակաւին իրենց չեմ գացած, եթէ կ'ուզէք հին տուներնուն հասցէն տամ:
- Մեզի հիմակուան տունը պէտք է:
- Ըսաւ, որ Իճատիէի կողմը գացած են, բայց որոշապէս հասցէ չտուաւ:
- Տրդատ անուն երիտասարդ մը կը ճանչնա՞ս:
- Երիտասարդը, որ արդէն յուզուած վիճակ մը ունէր, ա՛լ աւելի յուզուեցաւ այս հարցումէն և դողահար շրթունքով մը պատասխանեց.
- Չէ՛, այդպիսի մէկը չեմ ճանչնար:
- Տրդատ անունով բնաւ մարդ չե՞ս ճանչնար:
- Ո՛չ, չեմ ճանչնար:
- Վահան անունով երիտասա՞րդ մը:
- Չեմ ճանչնար:
- Վահէ անունով մէ՞կը:
- Չեմ ճանչնար:

- Մենք այդ երեքն ալ քեզի կը ճանչցնենք.- գոչեց ոստիկանութեան տնօրէնը բարկաճայթ ձայնով մը:
- Երիտասարդը չպատասխանեց:
- Ճշմարտութիւնը չես խօսիր,- շարունակեց Պէտրի պէյ:
- Սուտ բան մը չըսի ձեզի:
- Սուտ կը խօսիս, երբ կ'ըսես, թէ Տրդատը, Վահէն և Վահանը չեմ ճանչնար: Շատ աղէկ կը ճանչնաս, և այդ մարդոց մասին սրճարանին մէջ խօսած էք իրարու հետ:
- Այդ անունով մարդոց վրայ խօսք չանցաւ մէջերնիս:
- Մի՛ աշխատիր մեզ խաբել, անոնց վրայ խօսած էք, և դուն ըսած ես, որ Տրդատը, Վահէն և Վահանը Պոլիսէն պիտի փախչին. ո՞ւրկէ իմացար անոնց փախչիլ ուզելը:
- Բնաւ այսպիսի բան մը չիմացայ:
- Չե՞ս ուզեր ճշմարիտը խօսիլ:
- Բայց, պէ՛յ էֆէնտի, ի՞նչ կ'ուզէք, որ ըսեմ:
- Պէտրի պէյ բարկութեամբ ոտքի ցատքեց, երիտասարդին քով եկաւ և մէկ քանի ապտակ իջեցուց անոր երեսին:
- Եթէ ճշմարտութիւնը չխոստովանիս, քեզ ծեծի տակ սատկեցնել կուտամ,- գոչեց դողահար ձայնով մը:
- Պէ՛յ էֆէնտի, չեմ ճանչնար այդ մարդիկը,- պնդեց երիտասարդը:
- Պէտրի պէյ դէպի դուռը գնաց, ոստիկան մը կանչեց և երիտասարդը անոր ցոյց տալով ըսաւ.
- Այս հէրկէլէն բա՛նտ տարէք և իր դասը լաւ մը տուէ՛ք: Խեղճ երիտասարդը հասկեցաւ, թէ ի՞նչ կը նշանակէր այդ դասը և ընկրկում մը ունեցաւ: Ոստիկանը ուժով մը թևէն բռնեց և զայն կոշտութեամբ դռնէն դուրս հանեց:
- Մեծ բան մը չկրցանք հասկնալ,- ըսաւ Պէտրի պէյ Արթի-նին դառնալով:
- Անպիտանը չուզեր կոր խոստովանիլ,- պատասխանեց լըրտեսը:
- Հիմա երբոր ծեծը ուտէ՛ լեզուն կը բացուի: Ոստիկանութեան տնօրէնը ժամացոյցը նայեցաւ և գոչեց.
- Օ՛, շատ ուշ է եղեր, Արթի՛ն էֆէնտի, դուն հոս մնացիր և այդ երիտասարդին խոստովանութիւնը լսէ՛, երբոր խօսիլ ուզէ:

– Գլխուս վրայ, պէ՛յ էֆէնտի:  
Բայց հակառակ այն սոսկալի գանակոծութեան, որուն են-  
թարկուեցաւ երիտասարդը, յամառեցաւ լուռ մնալ:  
Ի վերջոյ, ծեծին սաստկութեան տակ մարեցաւ:

### ԳԼՈՒԽ ԽԷ ՓԱԽՈՒՍՏԸ

Արշալոյսէն առաջ երեք երիտասարդները կազմ ու պատ-  
րաստ էին:

– Հիմա որոշեմք, թէ ինչպէս պիտի երթանք մինչև Այ-Ստէ-  
ֆանօ,– ըսաւ Վահան:

– Բայց մէկ միջոց միայն ունինք, այն է՝ մեր ոտքերը,– պա-  
տասխանեց Տրդատ:

– Գիտեմ, որ ոտքով պիտի երթանք,– ըսաւ Վահան,– խըն-  
դիրը ապահով կ'երպով մինչև հոն հասնելուն վրայ է:

– Այ այդ կէտը բախտին պիտի թողունք:

– Բախտէն աւելի մեր ուշիմութեան վրայ յոյս դնենք: Նախ  
պէտք է, որ երեքս մէկէն դուրս ելլենք: Դուրսն ալ տարբեր  
ճամբաներէ քալելու ենք:

– Այդպէս կ'ընենք, բայց Նիքօլի՞ն:

– Նիքօլին մենէ մէկուն կ'ընկերանայ հեռուէն:

– Յետոյ, ո՞ւր պիտի միանանք իրարու:

– Այ-Ստէֆանօի կայարանը:

– Ես ամենէն առաջ կ'երթամ,– ըսաւ Վահան:\*

– Ուրեմն ճամբայ ելիր:

– Մնաք բարով ուրեմն:

– Զգուշութիւնը ձեռքէ չթողուս, գիտցիր, որ եթէ ձերբա-  
կալուիս՝ ամէնքս ալ կը վտանգուինք:

– Այդ մասին բնաւ մի՛ վախնաք, միտքս դրած եմ ձերբակա-

լուծեան պարագային՝ ընկողմէն քաշել ու զարնել և յետոյ ինք-  
զինքս սպաննել:

– Ապրիս,– գոչեց Վահան,– բայց մաղթենք, որ գործը այդ  
տեղուանքը չհասնի, ես կը նախընտրեմ ապրիլ ու գործել:

– Մնաք բարով, խօսքով ժամավաճառ չըլլանք:

Եւ Սիսակ արագ քայլերով վար իջաւ, դուռը բացաւ և հե-  
ռացաւ: Առտուան այդ ժամուն ո՛չ ոք կար փողոցին մէջ: Քա-  
նի մը վայրկեանէն հասաւ թիւնէլին մօտ ու անկէջ զարկաւ դէ-  
պի վար Եիւքսէք Քալտըրըմէն:

Քառորդ ժամ ետքը Տրդատն ալ կը մեկնէր:

Երբ փողոց ելաւ, իր դէմը գտաւ Նիքօլին:

– Ո՛ւր են ընկերներդ,– հարցուց յոյնը:

– Սիսակ արդէն գնաց,– պատասխանեց Տրդատ:

– Իսկ Վահան՞ը:

– Վահանը դեռ տունն է, քիչ մը վերջը պիտի մեկնի, դուն  
անոր պիտի ընկերանաս:

Եւ Տրդատ մէկ-երկու բառով բացատրեց իրենց փախուստի  
ծրագիրը:

– Շատ աղէկ կարգադրութիւն ըրեր էք,– ըսաւ յոյնը,– ու-  
րեմն բարի ճանապարհ, Այ-Ստէֆանօ զիրար կը գտնենք:

Յոյնը սիկառէթ մը վառեց և սկսաւ փողոցին մէջ վեր-վար  
ժուռ գալ:

Դեռ սիկառէթը չէր աւարտած, երբ տան դուռը բացուեցաւ,  
և Վահան երևցաւ:

– Շատո՞նց է կը սպասես այստեղ,– հարցուց Նիքօլին:

– Ո՛չ, նոր եկայ:

– Մեր ընկերները տեսա՞ր:

– Միայն Տրդատը տեսայ... շատ աղէկ ըրեր էք այսպէս ա-  
ռանձին-առանձին երթալով:

– Խնդիրը այն է, որ ամէնքս ալ անվտանգ հասնինք մինչև  
կայարան:

– Աստուծով կը հասնինք, միայն թէ դէմքին վրայի վէրքի  
նշանը քեզ կը մատնէ, որչափ ալ լաւ ծպտուած ըլլաս:

– Ի՞նչ ընեմ, շատ աշխատեցայ ճար մը գտնելու ատոր հա-  
մար, բայց չյաջողեցայ:

\* Գրաշարական վրիպումով մը Սիսակը Վահն եղած էր մեր թերթօ-  
նին մէկ քանի թիւերուն մէջ: Ընթերցողը անշուշտ կը յիշէ, որ Վահն ձեր-  
բակալուած է, հետևաբար Սիսակն է, որ Տրդատի ու Վահանի հետ կը  
փախչի:

Այսպէս խօսակցելով անվնաս Հասան մինչև կամուրջ և ան-  
ցան դիմաց:

– Կարծեմ վտանգին մեծը անցուցինք,– դիտել տուաւ Նի-  
քօլի:

– Ինչո՞ւ Համար:

– Որովհետև Հսկողութիւնը կազմակերպուած էր մասնաւո-  
րաբար Ասմալը Մէսճիտի շրջակաները. Պոլսոյ կողմը, կարծեմ,  
Հսկողութիւն չկայ:

– Ասմալը Մէսճիտի կողմերն ալ Հսկողութիւն չի կար կար-  
ծեմ:

– Այնչափ կանուխ ճամբայ ելանք, որ տակաւին ոստիկան-  
ները գործի չէին սկսած:

– Ես շատ կը վախնամ, որ Այ-Ստէֆանօի կայարանը մեր գըլ-  
խուն փորձանք մը պիտի գայ,– դիտել տուաւ Վահան:

– Իրա՛ւ ալ, կայարանները անպատճառ Հսկողութիւնը կըրկ-  
նապատկուած ըլլալու է:

– Տեսէ՛ք, ինչ ընենք,– առաջարկեց Վահան,– փոխանակ  
կայարան երթալու, կայարանին մօտերը տեղ մը հաւաքուինք,  
և դուն գնա՛ Օսմանը մեր քով բեր:

– Ի՞նչ օգուտ ունի, քանի որ շոգեկառք մտնելու Համար  
ստիպուած էք կայարան գալ:

– Թերևս Օսման կրնայ ուրիշ միջոց մը խորհիլ մեզ շոգե-  
կառք դնելու Համար:

– Այդպէս կ'ընենք ուրեմն, բայց քայլերնիս արագենք, որ-  
պէսզի ատենին Համանք:

Ժամ մը ետքը արդէն իսկ Հասած էին Եէնի Գաբու:

Գրեթէ վազելով կ'երթային ամայի դաշտերէն:

Երբ Եէտի Բուլէէն անցան, տեսան Տրդատը, որ խոտերուն  
վրայ նստած՝ յոգնութիւն կ'առնէր:

Փութացին իրեն քով:

– Սիսակ ո՞ւր է,– Հարցուց Վահան:

– Չեմ գիտեր, գինքը չտեսայ, կ'երևայ, որ աւելի առաջ ան-  
ցած է, քանի որ ինչ քառորդ ժամ առաջ ճամբայ ելաւ, ասկէ  
զատ Սիսակ քայլելու մէջ վարժ է:

– Ծամբան որևէ վտանգ մը չանցուցի՞ր:

– Ոչինչ և ոչ իսկ մէկ ոստիկան տեսայ ճամբան: Իսկ դո՞ւք:

– Մենք ալ նոյնպէս:

– Իցիւ թէ մինչև ետքը այսպէս գործերնիս յաջող երթար:

– Խնդիրը կայարանէն անցնելն է:

Իրենց յոգնութիւնը առնելէ ետքը երեքը միասին ճամբանին  
չարունակեցին:

– Հոս կրնանք միասին քալել,– ըսաւ Վահան,– վտանգ չի  
կայ:

Տաքը արդէն սկսած էր, և իրենց վազն ի վազ գնացքը ան-  
տանելի կը դառնար:

Դիտամբ ամայի դաշտերէ կ'երթային մարդու չհանդիպելու  
և կասկած չյարուցանելու Համար:

Եւ սակայն Մաքրիգիւղի և Այ-Ստէֆանօի միջև պահակ շըր-  
ջող ոստիկաններ կեցուցին զիրենք:

– Ո՞վ էք, ո՞ւր կ'երթաք,– Հարցուց ոստիկաններէն մին  
խիստ ձայնով մը:

Յոյնը իսկոյն միջամտեց և ըսաւ.

– Էֆէնտիները գերմանացի են, թուրքերէն չեն Հասկնար,  
Այ-Ստէֆանօ կ'երթան կոր:

– Անցագիր ունի՞ն:

– Անշուշտ ունին:

– Յոյց տուէք, տեսնենք:

Նիքօլի երկու երիտասարդներուն դարձաւ և իբր թէ գերմա-  
ներէն քանի մը խօսք արտասանեց: Այս վերջինները, որոնք ի-  
րողութեան տեղեակ էին, իսկոյն իրենց անցագիրները Հանեցին:

Ոստիկանը առաւ, իբր թէ քննեց և անոնց վրայ գտնուած  
զինանշաններէն ու կնիքներէն այնպէս հետեցուց, թէ Հարա-  
զատ անցագիրներ էին ու զանոնք վերադարձուց:

Բայց տակաւին կասկածի շոշորդ մը մնացած էր:

– Ուրկէ՞ կուգաք,– Հարցուց:

– Մաքրիգիւղէն,– պատասխանեց Նիքօլի:

– Երկաթուղի ինչո՞ւ չնստեցաք ու ոտքով կ'երթաք:

– Այս գերմանացիները տարօրինակ մարդիկ են,– դիտել  
տուաւ յոյնը,– քալելը կը սիրեն, ձի ունին տունէն, կառք ու-  
նին ու այսպէս ոտքով կ'երթան: Դեռ Այ-Ստէֆանօէն անդին

ալ, մինչև Քրիստոսի Չէքմէճէ պիտի երթանք, քաշուելու բան չէ, բայց քանի մը զրուշ առնելու համար իբրև թարգման իրենց հետ կ'երթամ կոր:

– Աստուած ոտքերուդ ուժ տայ,– ըսաւ ոստիկանը խնդալով, և երկու հեծեալ ոստիկանները հեռացան:

– Աժան ազատեցանք,– ըսաւ Տրդատ:

– Բայց բաւական դող հանեցին զիս,– ըսաւ յոյնը:

Վերջապէս հասան Այ-Ստէֆանօի մօտերը:

Ձախ կողմը, դաշտին մէջ, յանկարծ տեսան Սիսակ, որ դէպի իրենց կուգար արագ քայլերով:

Իրենք ալ իրենց քայլերը դէպի այն կողմը ուղղեցին:

Վայրկեանէ մը իրարու մօտեցած էին:

– Ամէն բան ջուրը ինկաւ,– ըսաւ Սիսակ՝ շփոթած դէմքով մը:

– Ի՞նչ կայ որ,– հարցուց Վահան:

– Ամբողջ կայարանը լեցուած է ոստիկաններով և լրտեսներով:

– Ինչէ՞ն գիտես:

– Կայարանին պաշտօնեաներէն մէկը, որ հայ է և հին բարեկամ մը և որուն ինքնութիւնս յայտնեցի, պատմեց, որ այս առտու կանուխ ոստիկաններ և լրտեսներ եկած պաշարած են կայարանը և ամենախիստ քննութենէ կ'անցընեն կոր ներս մտնողները, նոյնիսկ մէկ քանի կասկածելի համարուած անձեր ձերբակալուած և պահականոց տարուած են:

– Այդ խիստ հսկողութեան պատճառն ալ հասկցե՞ր է:

– Այո՛, երեք հայ երիտասարդներ կը փնտռեն կոր եղբր, որոնք շոգեկառքով պիտի փախչին եղբր:

– Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընենք հիմա:

– Չեմ գիտեր...

Չորսն ալ շուարած էին և չէին գիտեր իրենց բռնելիք ընթացքը:

Նիքօլի ժամացոյցը նայեցաւ և ըսաւ.

– Շոգեկառքը քառորդէ մը կը հասնի:

– Երթանք կայարանին դէմի սրճարանը նստիմք և խորհինք, թէ ինչ պիտի ընենք,– առաջարկեց Վահանը:

Գացին հովանաւոր ծառերով շրջապատուած սրճարանը և սեղանի մը առջև տեղաւորուեցան:

Բարեբախտաբար սրճարանին մէջ մարդ չի կար, և ո՛չ ոք ուշադրութիւն դարձուց իրենց:

Մէյմէկ սուրճ ապսպրեցին: Նոյն միջոցին Սիրքէճիէն եկող պայմանադրական կառախումբին սուլիչը հնչեց:

– Ահա շոգեկառքը եկաւ,– ըսաւ Նիքօլի ոտքի ելլելով:

– Ո՞ր պիտի երթաս,– հարցուց Տրդատ:

– Երթամ գոնէ կայարանին մօտերը կենամ, թերևս Օսման է-ֆէնտին կը տեսնեմ, այսպէս նստելով գործ չըլլար:

– Դուն թերևս յաջողիս ներս ալ մտնել,– ըսաւ Վահան,– յոյն ես ու վէսիքա ալ ունիս, այնպէս չէ՞:

– Հարկաւ ունիմ:

Նիքօլի գնաց դէպի կայարան, ուզեց ներս մտնել, բայց ոստիկան մը զինքը կեցուց՝

– Ո՞ր կ'երթաս,– գոչելով:

– Շոգեկառքին մէջ ճամբորդ մը ունիմ, գանիկա պիտի տեսնեմ:

– Եսա՛ք,– պոռաց ոստիկանը:

– Բայց ես յոյն եմ և վէսիքա ալ ունիմ:

– Եսա՛ք, ըսինք ա՛:

– Մէկ վայրկեանի համար, ասանկ մտնամ-ելլամ պիտի:

– Երկար ըրիր, գլխուդ փորձա՞նք կը փնտռես կոր,– գոչեց ոստիկանը՝ խոժոռ նայուածք մը ուղղելով Նիքօլիի:

Նիքօլի ա՛լ չպնդեց և գտնուած տեղը կեցաւ: Շոգեկառքը եկած էր: Յանկարծ կայարանէն դուրս ելաւ Օսմանը և մոտեցաւ յոյնին ու ցած ձայնով ըսաւ.

– Ետեէս եկուր:

Երբ քիչ մը հեռացաւ, իր քով կանչեց Նիքօլիին:

– Մարդիկդ ո՞ր եմ,– հարցուց:

– Սրճարանը կը սպասեն կոր, ներս չմտանք, որովհետև իմացանք, որ շատ խիստ հսկողութիւն կայ եղբր:

– Աղէկ էք ըրեր, անկարելի է կայարանէն անցնելով շոգեկառք նստիլ:

– Ուրեմն այս գործը ջո՞րը ինկաւ:

- Ինչո՞ւ ջուրը պիտի իյնայ,- պատասխանեց Օսման:
- Բայց, չեմ հասկնար, թէ...
- Նախ սրճարան երթանք, հոն կը տեսնուինք,- ըսաւ Օսման՝ յոյնին խօսքը ընդմիջելով:
- Շոգեկառքը շատ պիտի մնա՞յ հոս:
- Թերեւս ժամ մը պիտի մնայ բարեբախտաբար: Օսման և Նիքօլի մտան սրճարան:
- Կարծեմ պարապ տեղը մինչև այստեղ եկանք,- ըսաւ Վահան՝ խօսքը ոստիկանին ուղղելով:
- Ինչո՞ւ համար:
- Անկարելի պիտի ըլլայ շոգեկառք մտնել:
- Աշխարհի մէջ անկարելի բան չի կայ:
- Բայց ինչպէ՞ս կայարանէն պիտի անցնինք:
- Կայարանէն անցնելու պէտք չունիք, ես ամէն բան կարգադրած եմ:
- Ի՞նչ պիտի ընենք ուրեմն:
- Վայրաշարժը հիմա ջուր առնելու համար վակօններէն պիտի բաժնուի և պիտի երթայ բաւական անդին գտնուած ջրամբարը, յետոյ քիչ մըն ալ պիտի հեռանայ կայարանէն ու յետոյ բոպէ մը կանգ առնելէ ետքը պիտի գայ կառաչարքին կապուելու...
- Լաւ, բայց մեզի ի՞նչ այդ ամէնը,- ըսաւ Տրդատ:
- Այդ ամէնը մեծ կարեւորութիւն ունի ձեզի համար,- պատասխանեց Օսման,- որովհետև դուք այդ վայրաշարժին մէջ պիտի ծածկուիք ու այնպէս պիտի հեռանաք հոսկէ:
- Մեքենավարին հետ համաձայնա՞ծ էք:
- Բնականաբար... բայց մեքենավարները երկու հոգի են:
- Ի՞նչ ազգէ:
- Երկուքն ալ յոյն են:
- Վստահելի՞ մարդիկ են:
- Անշուշտ վստահելի են, միայն թէ պէտք է, որ իրենց վճարում մը ընենք:
- Ի՞նչ պիտի տանք,- հարցուց Վահան:
- Քսան դեղին ոսկիի կապեցի,- պատասխանեց ոստիկանը:
- Աղէկ, կը վճարեմ այդ գումարը:

- Պէտք է, որ կանխիկ տանք:
- Ահաւասիկ:
- Եւ Վահան Օսմանի տուաւ քսան ոսկին:
- Դուք անմիջապէս գացէ՛ք ու ջրամբարէն քիչ մը անդին, հոն, ուր երկաթուղիին գիծը քիչ մը կը դառնայ, սպասեցէ՛ք: Ճիշդ այդ դարձած տեղը վայրաշարժը կանգ պիտի առնէ վայրկեան մը յետոյ կայարան գալու համար:
- Այս ըսելով՝ Օսման ոտքի ելաւ և արագ քայլերով մեկնեցաւ:
- Այս մարդը մեզի խաղի մը պիտի բերէ,- ըսաւ Տրդատ կասկածոտ դէմքով մը:
- Բացարձակապէս վստահ եմ իր վրայ,- ըսաւ Նիքօլի:
- Ուրեմն անմիջապէս երթանք իր ըսած տեղը:
- Եւ չորսը միասին ճամբայ ելան. դէպի ձախ դարձան ու գացին այն տեղը, զոր իրենց ըսած էր Օսման:
- Քիչ յետոյ վայրաշարժը եկաւ ջուր առնելու: Այս գործողութիւնը քսան վայրկեանի չափ տևեց:
- Երեք երիտասարդները սրտատրոփ անձկութեամբ կը սպասէին:
- Նիքօլի ալ իրենց չափ յուզուած էր:
- Վերջապէս վայրաշարժը ճամբայ ելաւ և եկաւ փախստականներուն մօտ:
- Մեքենավարը տեսնելով այդ չորս անձերը՝ նշան ըրաւ, որ մօտենան:
- Երիտասարդները կրկնել չտուին հրաւէրը և իսկոյն վայրաշարժին մէջ ելան: Իսկ Նիքօլի գոհ սրտով վերադարձաւ կայարանի մօտ գտնուած սրճարանը:
- Պէտք է, որ ձեզ ծածկեմ,- ըսաւ մեքենավարը՝ խօսքը երիտասարդներուն ուղղելով:
- Ո՛ւր պիտի ծածկուինք,- հարցուց Վահան:
- Ածուխներուն մէջ պատկեցէք:
- Երեքը մէկանց ածուխներուն մէջ կծկուեցան:
- Մեքենավարները մէկ քանի տուրակներով ծածկեցին գանոնք:
- Այս ամէն գործողութիւնները հազիւ քանի մը վայրկեան տևեցին:



Վայրաշարժը ճամբայ ելաւ և եկաւ կայարան ու գնաց կցուիլ վակօններուն:

Կայարանին մէջ ոստիկան և լրտես լեցուած էին: Հոն էր նաև Ալի Րիզա, որ հոս ու հոն կը վազէր՝ հրամաններ արձակելով:

Այ-Ստէֆանօնն ոչ մէկ ճամբորդ մտած էր շոգեկառքը, այ-տուհանդերձ Ալի Րիզա հրամայեց, որ բոլոր վակօնները խուզարկուին ու ճամբորդներու անցագիրները անգամ մըն ալ քըն-նուէին:

Այս գործողութիւնը ժամ մը տևեց, առանց որևէ արդիւնքի:

Ալի Րիզա մէկ վակօնէն միւսը կը վազէր բարկացած երևոյթով մը:

– Անպատճառ մեր փնտռած երեք մարդիկը այս շոգեկառքին մէջ ըլլալու են, – կ'ըսէր Այ-Ստէֆանօսի պահականոցին քօմիսէրին:

– Բայց, պէ՛յ էֆէնտի, ահալասիկ քննեցի՞նք և ո՛չ ոք գտանք:

– Մենք որոշ տեղեկութիւն ունինք, որ այդ մարդիկը այս առտու Այ-Ստէֆանօն շոգեկառք պիտի նստին աւստրիական կեղծ անցագիրներով:

– Կ'երևայ, որ վերջին վայրկեանին յետաձգած են իրենց ուղևորութիւնը:

– Պէտք է, որ ամբողջ գիւղին մէջ խուզարկութիւն կատարենք, կրնայ ըլլալ, որ տան մը մէջ պահուցուած ըլլան:

– Եթէ հրաման կ'ընէք, անմիջապէս կրնանք սկսիլ խուզարկութեան:

Եւ ահա վայրաշարժը սուլեց:

Կայարանապետը մեկնումի նշանը տուաւ, և շոգեկառքը սկըսաւ շարժիլ:

Վայրկեան մը ետքը աներևոյթ կ'ըլլար Քիւչիւք Չէքմէճէի կողմը:

Երբ Քիւչիւք Չէքմէճէն անցան, մեքենավարը եկաւ երիտասարդներուն քով և ըսաւ, թէ կրնային ածուխներուն մէջէն ելլել և գալ իրենց քով նստիլ:

– Ա՛լ ասկէ անդին վտանգ չի կայ, – ըսաւ:– Կրնաք ապահով ըլլալ:

– Օսման էֆէնտին ո՞ւր է, – հարցուց Վահան:

– Իր վակօնը ըլլալու է, անշուշտ պիտի գայ ձեզ տեսնելու: Արդարև, ոստիկանը միասին կը ճամբորդէր մինչև սահմանագլուխ:

Վահան չափազանց ուրախ էր:

– Վերջապէս յաջողեցանք և կրցանք այդ դահիճներուն ձեռքէն ազատիլ, – ըսաւ իր ընկերներուն:

Բայց Տրդատ իրեն չափ գոհ չէր երևար:

– Տակաւին վտանգը բոլորովին չէ անհետացած, – դիտել տուաւ:

– Ի՞նչ բանէ կը վախնաս:

– Կրնան մեզ էտիրնէէն ետ դարձնել:

– Բայց երբոր էտիրնէ հասնինք, կրկին այստեղ ածուխներուն մէջ կը պահուցուինք:

– Նոյնիսկ Պուլկարիոյ մէջ ալ բոլորովին ապահով չենք, քանի որ Թուրքիա և Պուլկարիա իրարու դաշնակից են: Կրնայ ըլլալ, որ պուլկարները մեզի թուրք կառավարութեան յանձնեն:

– Տարօրինակ բաներ կը մտածես, – պատասխանեց Վահան, – պուլկար կառավարութիւնը այդպիսի բան չընեն... անկէ զատ մեր հետքը չկրնար գտնել:

Յաջորդ կայարանը, երբ շոգեկառքը կեցաւ, Օսման վազեց եկաւ փախստականներուն քով:

– Եկէք իմ վակօնս, – ըսաւ անոնց, – հոն աւելի հանգիստ կ'ըլլաք:

Իր վակօնը վայրաշարժին անմիջապէս ետին կը գտնուէր:

Երեք երիտասարդները փութացին հոն:

– Գիտէ՞ք, որ մատնուած էք, – ըսաւ Օսման:

– Ի՞նչպէս մատնուած, – գոչեց Վահան:

– Երէկ երիտասարդ մը ձերբակալուած է, որ ծեծին տակ ամէն բան խոստովանած է:

– Ո՞վ է այդ երիտասարդը:

– Աչոտ անունով քսանըհինգ տարեկան մէկը:

– Հասկցայ,– գոչեց Միսակ,– մեր Աշոտն է, որուն ըսած էինք մեր փախուստը:

– Բայց այդ տղան վստահելի մէկն է և մեզի ալ բաւական օգտակար եղաւ վերջին օրերը,– ըսաւ Տրդատ:

– Բարեբախտաբար խոստովանութիւնները ըրած է այս առտու միայն,– ըսաւ Օսման,– եթէ ո՛չ՝ կրնար ձեր գլխուն փորձանք մը բերել: Արդեօք գիտէ՞ նաև, որ ես եմ ձեր փախուստը դիւրացնողը:

– Ո՛չ, ատիկա չենք ըսած իրեն,– պատասխանեց Միսակ:

– Այն ատեն վնաս չունի, ես վախցայ, որ իմ անունս ալ իմացուցած էք:

– Եթէ այնպէս ըլլար, քեզ ձերբակալած էին մինչև հիմա,– դիտել տուաւ Վահան:

– Ալի Բիգա այնքա՛ն վստահ էր ձեզ Այ-Ստէֆանօի կայաբանը ձերբակալելու, որ անձամբ եկած էր հոն:

– Իրա՞նց կ'ըսէք,– գոչեց Վահան:

– Այո և իրարու հետ բաւական վիճաբանեցանք:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետև ինք կը պնդէր, որ անպատճառ դուք Այ-Ստէֆանօ կը գտնուէք, իսկ ես կ'ըսէի, որ հոն չէք, ճիշդ այն միջոցին, որ երեքդ ալ ածուխներուն մէջ ծածկուած էիք:

– Հիմա կը կարծե՞ս, որ ամէն վտանգ անցուցած ենք:

– Կը յուսամ, բայց հակառակն ալ կարելի է: Բայց ես ամէն ջանք պիտի ընեմ, որպէսզի ձեզի ապահով կերպով հասցնեմ պոլկարական սահմանագլուխը և իշալլահ պիտի յաջողիմ:

– Ծնորհակալ ենք,– ըսաւ Վահան:

Եւ շոգեկառքը կը սուրար ամայի դաշտերուն մէջէն:

### ԳԼՈՒԽ ԽԸ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱՂՋԻԿԸ

Կէս գիշերը անցած էր: Երկու երիտասարդներ, որոնք քիչ մը խմած կը թուէին, գարեջրատունէ մը ելլելով՝ ուղղուեցան դէպի Օհան Ոսկեբերանի փողոցը, ուրկէ իջան դէպի վար, եկեղե-

ցիին դրան առջևէն անցան և դէպի Ֆէրիտիէ ուղղեցին իրենց քայլերը:

Հագիւ յիսուն քայլ առած էին, երբ երիտասարդներէն մին, ընկերոջը թևին զարնելով, ըսաւ.

– Հոս նայէ:

Միւսը գլուխը դարձուց ցոյց տուած կողմը և տեսաւ կին մը, որ տան մը մարմարեայ սեմին վրայ կծկտած էր՝ երեսը ձեռքերուն մէջ ծածկած:

– Ի՞նչ կ'ընէ այս կինը գիշերուան այս ժամուն այստեղ,– ըսաւ երիտասարդներէն մին:

– Մուրացկան ըլլալու է,– պատասխանեց միւսը:

– Մուրացկանի կերպարանք չունի, տես հագուստը:

Արդարև, կինը մաքուր վարդագոյն զգեստ մը հագած էր, գլուխը թէև գլխարկ չունէր, բայց մազերը մաքուր սանտրուած կը ցոլային լուսնի լոյսին տակ: Գուլպաները և կօշիկները նոյնպէս նոր ու մաքուր էին:

Երկու երիտասարդները, հետաքրքիր, մօտեցան իրեն:

– Այս կինը կուլայ կոր,– ըսաւ մին՝ ալ աւելի մօտենալով:

Երբ մօտէն զննեց զայն, տեսաւ, որ հագիւ 18 տարեկան մանկամարդուհի մըն էր, որ կը թուէր գեղեցիկ ըլլալ:

– Ինչո՞ւ հոս այսպէս առանձին նստեր ես,– ըսաւ Հայերէն լեզուով:

Աղջիկը չպատասխանեց: Միայն իր հեծկտուքի ձայնը կը լսուէր:

– Հայ ըլլալու չէ,– նկատեց միւս երիտասարդը, որ ինքն ալ մօտեցած էր խորհրդաւոր անձանթուհիին:

Նոյն հարցումը թուրքերէն և յունարէն լեզուներով ալ ըրին:

Աղջիկը կրկին պատասխան չտուաւ:

– Քայլէ՛, երթանք,– ըսաւ երիտասարդներէն մին,– քունս եկած է, վաղը առտու ալ կանուխ ելլել ստիպուած եմ:

Նոյն միջոցին ուրիշ անցորդ մը եկած էր քովերին և ինքն ալ կը հետաքրքրուէր այդ աղջիկով:

– Ինչո՞ւ այսպէս նստեր է հոս գիշերուան այս ժամուս,– հարցուց անցորդը յունարէն լեզուով՝ խօսքը երկու երիտասարդներուն ուղղելով:

– Չենք գիտեր, – պատասխանեց իրենցմէ մին:  
 Եւ երկու երիտասարդները ճամբանին շարունակեցին և կե-  
 ցան տան մը առջև, ուր մտաւ իրենցմէ մին՝

– Գիշեր բարի, Լևո՛ն, – ըսելով:  
 Իսկ Լևոն ետ դարձաւ:  
 Երբ հասաւ հոն, ուր աղջիկը կը գտնուէր, երեք-չորս հոգի  
 շրջապատած էին անծանօթուհին:

Ասոնք Ֆէրիտիէի թաղը բնակող յոյն երիտասարդներ էին,  
 որոնք գիշերուան այդ պահուն գեղանի մանկամարդուհի մը  
 տեսնելով՝ հետը կ'ուզէին զբօսնուլ, կարծելով, որ թեթեւ բարքե-  
 րու տէր աղջիկ մըն էր:

– Եկուր միասին երթանք, քեզ իմ տունս տանիմ, – կ'ըսէր  
 մին:

– Անունդ ի՞նչ է, ո՞ւր կը բնակիս, – կը հարցնէր միւսը:  
 – Երթանք զբօսնելու, – կ'առաջարկէր երրորդ մը:  
 Ու այսպէս խնդալով՝ լիբր կատակներ կ'ընէին իրեն, որոնց  
 առանց պատասխանելու խեղճ աղջիկը կը շարունակէր հեծկըլ-  
 տալ:

– Սիրահարը զինքը լքեր է, անոր համար կուլայ, – ըսաւ Ե-  
 րիտասարդներէն մէկը:  
 – Մենք քեզի ուրիշ սիրահար մը կը գտնենք:  
 – Ես ինքզինքս թեկնածու կ'առաջարկեմ:  
 – Արցունքներդ սրբէ, ու միասին երթանք:  
 – Այս գիշեր լաւ քէյֆ մը կ'ընենք:  
 Այս խօսքերէն զրգոռած՝ մանկամարդ աղջիկը բարկու-  
 թեամբ ոտքի ելաւ:  
 Իրաւցընէ գեղեցիկ էր:  
 Յոյն երիտասարդները զինքը պաշարեցին:  
 – Չենք թողուր, որ երթաս, – ըսին:  
 – Մեզի հետ պիտի գաս:  
 – Այս ժամուն առանձին երթալը վտանգաւոր է:  
 – Ճամբան քեզ կը կողոպտեն:  
 Լևոն առանց խօսքի խառնուելու կը դիտէր այս տեսարանը:  
 Աղջիկը ճիգ մը ըրաւ ինքզինք ազատելու երիտասարդնե-  
 րուն ձեռքէն, բայց անոնք իր օձիքը թող չի տուին:

Աղջիկը յուսահատօրէն շուրջը կը նայէր՝ կարծես օգնութիւն  
 հայցելու համար:

Ի վերջոյ, ճարահատ, գոչեց հայերէն լեզուով՝ խօսքը Լևոնին  
 ուղղելով.

– Կը խնդրեմ, պարո՛ն, ազատեցէ՛ք զիս ասոնց ձեռքէն:

Լևոն արդէն այդպիսի հրաւէրի մը կը սպասէր՝ միջամտելու  
 համար:

Իսկոյն յոյն երիտասարդներէն մին մէկ կողմ տարաւ և ցած  
 ձայնով ըսաւ.

– Այս աղջիկը հոս մօտերը կը բնակի և ինծի ծանօթ է, խեղ-  
 ճը մտային խանգարում ունի և ատեն-ատեն այսպէս նոպաներ  
 կուգայ վրան, պատուաւոր ընտանիքի զաւակ է, խնդրեմ, հե-  
 ոացէք, և զինքը համոզեմ ու մինչև տուն տանիմ, կ'երևայ, որ  
 տունէն փախած է: Ուրիշ մէկ անգամներ ալ պատահեցաւ ասի-  
 կա:

Յոյն երիտասարդը համոզուեցաւ Լևոնին խօսքերուն և ըն-  
 կերներուն մօտենալով՝ զանոնք ստիպեց, որ հեռանան ու հան-  
 գիստ թողուն մանկամարդ աղջիկը:

Վայրկեան մը ետքը աղջիկը և Լևոն առանձին մնացած էին:

– Ահաւասիկ քեզ ազատեցի այդ մարդոց ձեռքէն, – ըսաւ  
 Լևոն:

– Շնորհակալ եմ, – պատասխանեց գեղանի մանկամարդու-  
 հին:

– Հիմա պէտք է, որ քեզ մինչև տուն առաջնորդեմ:

– Պէտք չի կայ, ես առանձին կ'երթամ:

– Ո՛չ, գիշերուան այս ժամուս ձեր տարիքի օրիորդ մը պէտք  
 չէ, որ առանձին գտնուի փողոցին մէջ, հազար տեսակ անպա-  
 տեհուութիւններ կրնան պատահիլ:

Անծանօթուհին սկսաւ քալել առանց պատասխանելու: Լևոն  
 հետևեցաւ իրեն:

Աղջիկը քիչ մը քալելէ ետքը դարձաւ դէպի թառլա պաշի:

– Օրիո՛րդ, – ըսաւ Լևոն, – այս կողմե՞րը կը բնակիք:

– Ո՛չ, – պատասխանեց աղջիկը:

– Ուրեմն ինչո՞ւ այս կողմէն կ'երթանք:

– Որ կողմէն ալ երթամ՝ միևնոյն բանն է:

Այս տարօրինակ պատասխանը զարմացուց երիտասարդը, որ սկսաւ մտածել, թէ արդեօք իրա՞ւ խելագարի մը հետ էր իր գործը:

– Ծնողք չունի՞ք, – հարցուց:

– Ունիմ, – պատասխանեց աղջիկը, – մայր մը և եղբայր մը ունիմ:

– Անոնց հետ կը բնակիս:

– Այո՛:

– Ինչո՞ւ տունէն հեռացար:

Աղջիկը առանց պատասխանելու՝ դէպի աջ երկարող փողոց մը մտաւ և սկսաւ խելայեղօրէն վազել:

Լևոն հետապնդեց զայն՝ ինքն ալ վազելով: Վերջապէս անծանօթուհին շնչասպառ՝ կանգ առաւ: Երիտասարդը մօտեցաւ իրեն:

– Կը տեսնես որ, – ըսաւ, – իմ սրունքներս քու սրունքներէդ աւելի զօրաւոր են, և չես կրնար խուսափիլ ձեռքէս:

– Բայց ինչո՞ւ չես ուզեր օձիքս թողուլ:

– Պէտք է, որ քեզ մինչև տունդ առաջնորդեմ:

– Ես տուն պիտի չերթամ:

– Ո՞ր պիտի երթաս ուրեմն:

– Չեմ գիտեր:

– Օրիո՞րդ, քու այդ խորհրդաւոր վարմունքդ զիս չափազանց կը հետաքրքրէ, ըսէ՛ ինծի, թէ ինչո՞ւ տունդ լքեցիր գիշերուան այս ժամուս, ես վստահելի անձ մըն եմ, և ամէն բան կըրնաս խոստովանիլ ինծի: Կ'ենթադրեմ, որ խնդրին մէջ սիրային տուամ մը կայ, ճիշդ չէ՞ այս ենթադրութիւնս:

– Բացարձակապէս սխալ է:

– Ուրեմն ընտանեկան տուամ մըն է:

– Ոչ ալ ընտանեկան տուամ:

– Ուրեմն ինչո՞ւ տուն երթալ չես ուզեր:

Աղջիկը դժկամակեցաւ պատասխանելու: Երիտասարդը քաղցրութեամբ այնչափ պնդեց, որ ի վերջոյ անծանօթուհին ըսաւ.

– Կը տեսնեմ, որ ազնիւ երիտասարդ մըն ես և առաջին

վայրկեանէն ինծի հանդէպ բարեացակամ վերաբերում մը ունեցար, կ'ուզեմ ամէն բան քեզի խոստովանիլ:

– Շատ շնորհակալ եմ, որ իմ մասին վստահութիւն ցոյց կուտաք, ապահով եղէք, որ եթէ ձեռքէս ծառայութիւն մը մատուցանել կարելի ըլլայ, բնաւ պիտի չվարանիմ, բայց նախ կ'ուզեմ գիտնալ ձեր պատմութիւնը:

– Այս գիշեր, – ըսաւ աղջիկը, – մեր տան մօտերը բնակող բարեկամուհիի մը տունը գացած էի, ուր զիս ճաշի վար դրին, ինչպէս յաճախ կ'ընեն: Ծաշէն յետոյ, ժամը տասնին միջոցները, տուն վերադարձայ: Երբ մեր տանը մօտեցայ, տեսայ, որ ոստիկաններ պաշարած էին զայն, տան դուռը բաց էր, և ոստիկաններ ու լրտեսներ կը մտնէին–կ'ելլէին: Ահ ու դողը զիս պաշարեց, չհամարձակեցայ աւելի առաջ երթալ և անկիւն մը կծկւտած՝ դիտեցի անցած–դարձածը: Նախ տունէն հանեցին շատ մը ծրարներ, որոնք յայտնի էին, որ գիրքեր և թուղթեր էին: Արդարև, մեր տունը բաւական գիրք ունինք, ինչպէս նաև շատ մը ընտանեկան նամակներ և զանազան գրութիւններ:

– Այդ գիրքերուն և գրութիւններուն մէջ վտանգաւոր բաներ կա՞ն, – հարցուց Լևոն:

– Չեմ գիտեր, բայց չեմ կարծեր:

– Շարունակեցէ՛ք ձեր պատմութիւնը:

– Յետոյ տեսայ, որ մայրս և եղբայրս ալ առին տարին, ուզեցի հտննուն երթալ և անձնատուր ըլլալ, բայց աներևոյթ ձեռք մը կարծես զիս արգիլեց, և եղած տեղս գամուած մնացի: Ամէնըը հեռանալէ ետքը երկու ոստիկան պահակ կեցան դրան առջև: Յանկարծ սոսկալի վախ մը տիրեց վրաս, խելայեղ սկսայ խոյս տալ և բաւական քալելէ ետքը շնչասպառ ինկայ այն սեմին վրայ, ուր զիս տեսաք:

– Բայց, օրիո՞րդ, գիտէ՞ք, թէ ի՛նչ պատճառով այդ խուզարկութիւնն ու ձերբակալութիւնները կատարուած են:

– Որոշապէս չեմ գիտեր, բայց կը կասկածիմ:

– Յայտնեցէք, տեսնեմ, ձեր կասկածը:

– Մեր տունը երիտասարդ մը կը բնակէր, այս երիտասարդը կասկածելի էր, և ոստիկանութիւնը զինքը կը հետապնդէր:

Քանի մը օրէ ի վեր հեռացած էր մեր տունէն և երկու ընկերներու հետ գացած էր ակադրիական հպատակութիւն ունեցող մէկու մը բնակարանը: Այս առտու ալ իր ընկերներուն հետ շոգեկառքով պիտի փախչէր:

– Այդ երիտասարդին անունը ի՞նչ է:

Աղջիկը վարանեցաւ պատասխանելու, Լևոն տեսաւ այդ վարանումը և ըսաւ.

– Մի՛ վախնար, խօսէ՛ համարձակ, ես ալ յեղափոխական մըն եմ:

– Ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանիս:

– Հնչակեան,– պատասխանեց Լևոն:

– Ուրեմն ճանչնալու ես զինքը:

– Անունը տուր, որ ըսեմ:

– Սիսակ,– ըսաւ աղջիկը:

– Սիսա՛կ,– գոչեց երիտասարդը,– Տրդատի՞ն ընկերը:

– Այո՛, կը ճանչնա՞ս զինքը:

– Բնականաբար կը ճանչնամ, թէև բաւական ժամանակ է, որ տեսած չունիմ զիրենք... վստա՞հ ես, որ կրցած են փախչիլ:

– Այդ մասին որոշ բան մը չեմ կրնար ըսել,– պատասխանեց աղջիկը,– միայն սաչափը գիտեմ որ այս առտու փախչելու փորձ պիտի ընէին:

– Իսկ քու անո՞ւնդ,– հարցուց երիտասարդը,– կրնա՞ք յայտնել ինծի:

– Ինչու չէ, քանի որ ամէն բան պատմեցի, Շաքէ կը կոչուիմ, Շաքէ Վէմեան:

– Վէմեան՞ն, ձեր մայրը Մաքրուհի՞ կը կոչուի:

– Այո՛,– ըսաւ աղջիկը,– զի՞նքն ալ կը ճանչնաք:

– Անշուշտ, քանի որ մեր ընկերուհիներէն է:

– Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ մինչև հիմա ձեզի չեմ տեսած բնաւ:

– Ատիկա շատ բնական է, որովհետև շատոնց է, որ մեծ զգուշաւորութեամբ վարուելու ստիպուած ենք և իրարմէ գրեթէ կը խուսափինք:

– Շատ գոհ եմ ուրեմն, որ այս դժուար կացութեանս մէջ բարեկամի մը հանդիպելու բախտը ունեցայ:

– Հիմա խորհինք, թէ ի՞նչ պիտի ընես. նախ որոշած ես տուն չերթալ:

– Եթէ տուն երթամ, ես ալ պիտի ձերբակալուիմ:

– Իրաւունք ունիս, մեծ անխոհեմութիւն պիտի ըլլայ տուն երթալ, քանի որ, ինչպէս ըսիր, երկու ոստիկան պահակ կը սպասին տան դրան առջև: Բայց այսպէս փողոցն ալ չես կրնար մնալ: Ըստ իս, միակ միջոց մը կայ:

– Ի՞նչ միջոց,– հարցուց մանկամարդուհին փութկոտութեամբ:

– Քեզ իմ տունս կը տանիմ:

– Շատ ազնիւ էք, պարո՞ն, բայց ինչպէ՞ս կրնամ երթալ տուն մը, որ ինծի անծանօթ է:

– Ինչո՞ւ անծանօթ ըլլայ, քանի որ դուք ալ հնչակեան էք, մենք ալ:

– Այո՛, բայց տակաւին ձեր անունը անգամ չեմ գիտեր:

– Լևոն Չատրեան,– պատասխանեց երիտասարդը:

– Ձեր տունը ո՞ր կողմը կը գտնուի:

– Փարմաք Գաբուի կողմը, բայց ի՞նչ կարևորութիւն ունի մեր տան հասցին:

– Ոչինչ, պարզ հետաքրքրութեան համար հարցուցի:

– Եկէք երթանք, բաւական ճամբայ ունինք ընելիք:

– Բայց, չեմ համարձակիր կոր,– ըսաւ օրիորդը վարանոտ շարժումով մը:

– Ինչո՞ւ համար:

– Այս ժամուս եթէ ձեր տունը երթանք, ի՞նչ պիտի ըսեն տնեցիները:

– Այդ տեսակ մտատանջութիւններ մի՛ ունենար,– ըսաւ Լևոն,– տանը մէջ միայն ծերունի մայրս կայ, որ վստահ եմ, թէ շատ սիրով պիտի ընդունի քեզ, երբոր պատմութիւնդ իմանայ:

Մանկամարդուհին չէր գիտեր, թէ ի՞նչ որոշում տայ: Երիտասարդին հրակէրը ընդունիլ անպատշաճ կը թուէր իրեն, բայց միւս կողմէ ուրիշ միջոց մը չէր կրնար գտնել: Իրա՛ւ է, որ ազգականներ ունէր: Բայց անոնք հեռաւոր թաղեր կը բնակէին, և կարելի չէր գիշերուան այդ ժամուն անոնց մօտ երթալ:

Պահ մը խորհելէ ետքը մանկամարդուհին ըսաւ.

– Այս գիշերուան Համար կ'ընդունիմ ձեր Հիւրընկալութիւնը:  
 – Որչափ ատեն որ ուզես՝ կրնաս մնալ մեր տունը, – պատասխանեց Լևոն, – և կրնաս վստահ ըլլալ, որ Հաճոյքով պիտի Հիւրասիրենք քեզ:  
 – Շնորհակալ եմ:  
 – Ուրեմն երթա՛նք:  
 Եւ ուղղուեցան դէպի Փարմաք Գարու:  
 Լևոն ուզեց կրկին խօսեցնել մանկամարդ աղջիկը:  
 – Սիսակը ձեր ազգակա՞նն է, – Հարցուց:  
 – Ո՛չ, – պատասխանեց աղջիկը, – ազգական չէ, բայց շատ մտերիմ բարեկամ մը և նոյնիսկ բարեկամէ տարբեր բան մը:  
 – Բարեկամէ տարբեր բա՞ն մը, – Հարցուց երիտասարդը՝ զարմացած դէմքով:  
 – Այսինքն՝ նշանածս է:  
 – Երանի՛ իրեն, որ ձեզի պէս գեղեցիկ օրիորդի մը Հետ նշա՛նուած է:  
 – Կ'աղաչեմ, պարո՛ն, այդ տեսակ խօսքեր մի՛ ընէք:  
 – Կարծեմ վիրաւորիչ բան մը չըսի:  
 – Ներկայ պարագաներուն մէջ գեղեցկութեան խօսք ընելը վիրաւորիչ է:  
 – Կը ներէք ուրեմն:  
 – Դուք ալ կը ներէք, որ այդ խօսքերը ստիպուեցայ ընել, բայց քանի որ Սիսակի բարեկամն էք, պիտի չվշտանաք, այն պէս չէ՞:  
 – Բնաւ չեմ բարկացած, արդարև Սիսակ բարեկամս և ընկերս էր, բայց իր նշանուած ըլլալը չէի իմացած:  
 – Որչա՞փ ատեն է, որ չէք տեսած զինքը:  
 – Երկու ամիսէն աւելի է:  
 – Ուրեմն շատ պարզ է, որ իր նշանուած ըլլալը չէք գիտեր, քանի որ ամիսէ մը ի վեր է, որ նշանուած է:  
 – Եւ ահա Հիմա ձեզ փախաւ:  
 – Ի՞նչ ընենք, ճակատագիր:  
 – Գոնէ գիտէ՞ք, թէ ուր պիտի երթայ:  
 – Նախ Պուլկարիա, բայց Հոն մնալու միտք չունի: Իր դիտաւորութիւնն է Պուլկարիայէն Եգիպտոս անցնիլ:

Մայրը եկաւ դուռը բանալու և մանկամարդ աղջիկը նշմարելով իր զակին մօտ՝ զարմանքի շարժում մը ըրաւ: Լևոն զգաց մօրը միտքէն անցածը և ժպտուն դէմքով մը ըսաւ.  
 – Հետս հիւր մը բերի. այս գիշեր հոս պիտի մնայ:  
 – Բայց ո՞վ է այս օրիորդը, – Հարցուց ծերունի կինը:  
 – Հիմա ամէն բան կը Հասկցնեմ... դուն շուտ սենեակիդ մէջ անկողին մը պատրաստէ՛ իրեն, որովհետև օրիորդը շատ յոգնած է և Հանգստանալու պէտք ունի:  
 Լևոն աղջիկը առաջնորդեց Հիւրասրահը, յետոյ մօրը քով վազեց և բացատրեց իրողութիւնը:  
 Բարի կինը չափազանց յուզուեցաւ Շաքէի պատահած դժբախտութենէն և անկողինը պատրաստելէ ետքը եկաւ անոր քով և ջանաց զայն մխիթարել:  
 Ծերունի կինը ցոյց տուած այս Համակրական վերաբերումէն Շաքէ շատ զգացուեցաւ և արտասուելով՝ շնորհակալութիւն յայտնեց:  
 – Մի՛ լար, աղջիկս, – ըսաւ պառաւը, – այստեղ քու տունդ է և կրնաս ուզածիդ չափ մնալ:  
 – Ես միայն մէկ գիշեր ձեզի ձանձրութիւն պիտի տամ, – պատասխանեց Շաքէ, – վաղը առտու կրնամ ազգականի մը տունը երթալ:  
 – Քանի որ քեզ ձերբակալելու վախ կայ, չեմ ուզեր, որ այս տունէն Հեռանաս, մինչև որ այդ վախը անցնի:  
 – Բայց պէտք է երթամ մեր ազգականները գտնեմ, իրենց իմաց տամ մօրս և եղբօրս ձերբակալութիւնը, որպէսզի պէտք եղածը ընեն՝ զանոնք ազատելու Համար:  
 – Դուն ազգականներուդ Հասցէն տո՛ւր, իմ Լևոնս կ'երթայ զանոնք կը գտնէ և պէտք եղածը կը խօսի:  
 – Այդ խնդիրներուն մասին վաղը առտու կը խօսինք, – ըսաւ Լևոն, – Հիմա օրիորդը Հանգստանալու պէտք ունի:  
 – Եկուր, աղջիկս, երթանք իմ սենեակս, – ըսաւ պառաւը և աղջկան Հետ դուռս ելաւ սենեակէն:  
 Երիտասարդը սիկառէթ մը վառեց և սկսաւ ժուռ գալ սենեակին մէջ: Սիսակին ու Տրդատին փախուստը իր միտքը կը տանջէր:

– Կ'երևայ, որ ծանրակշիռ բան մը կայ, որ փախան,– կը մտածէր,– եթէ ոչ՝ չէին հեռանար: Արդեօք զի՞ս ալ պիտի հետապնդեն ի վերջոյ...

Այս ենթադրութիւնն էր, որ իր հանգիստը կը խռովէր:

Հետեւեալ առտու մանկամարդ աղջիկը ուզեց մեկնիլ, բայց Լեոնի մայրը թոյլ չի տուաւ:

– Մեծ անխոհեմութիւն է փողոց ելլելը,– ըսաւ,– Հոս մնացիր, և թո՛ղ Լեոնը երթայ ու ազգականներուդ իմաց տայ եղելութիւնը, եթէ անպատճառ պէտք ունիս անոնք տեսնելու՝ թո՛ղ իրենք Հոս գան:

Լեոն ալ նոյն խորհուրդը տուաւ, և ի վերջոյ Շաքէ ստիպուեցաւ համակերպիլ:

Թողունք մանկամարդուհին առայժմ Լեոնի տան մէջ, և մենք դառնանք ոստիկանատուն:

Ճիշդ այն միջոցին, ուր շոգեկառքը դէպի էտիրնէ կը սուրար՝ իր հետ տանելով մեզի ծանօթ երեք երիտասարդները, ոստիկանատան մէջ խիստ հարցաքննութեան մը կ'ենթարկուէր Վահէ:

Ինեղճ պատանին այնքա՛ն ծեծած ու չարչարած էին, այնպիսի զրկանքներու ենթարկած էին, որ ի վերջոյ իր բարոյական կորուստը կորսնցուցած և յայտարարած էր, որ ամէն բան խոստովանելու պատրաստ է:

Իր այս յայտարարութիւնը իսկոյն իմաց տուած էին Ալի Րիզայի, որ զայն իսկոյն իր ներկայութեանը բերել տուած էր:

– Առտուան խոստովանութիւններուդ վրայ նո՞ր խոստովանութիւն մը պիտի աւելցնես,– հարցուց Ալի Րիզա:

– Այո՛, ամէն բան պիտի ըսեմ, բայց պայմանով մը,– ըսաւ պատանին նուազկոտ ձայնով մը:

– Ի՞նչ է պայմանդ:

– Նախ՝ զիս ա՛լ պիտի չծեծէք:

– Երբ ամէն բան խոստովանիս՝ ծեծի հարկ չմնար:

– Յետոյ, նկուղէն պիտի հանէք ու քիչ մը օդ եղող տեղ մը պիտի դնէք:

– Այդ ալ կ'ընենք:

– Յետոյ, թոյլ պիտի տաք, որ տունէն դրամ և ճերմակեղէն բերել տամ:

– Այդ ալ կարելի է:

– Հիմա հարցուցէք, ինչ որ կ'ուզէք:

– Մենք ամենէն առաջ մէկ բան կ'ուզենք գիտնալ. Տրդատին, Սիսակին և Վահանին գտնուած տեղերը:

– Ամէնքն ալ միևնոյն տունը կը բնակին:

– Ո՛ր կը գտնուի այդ տունը:

– Ասմալը Մէսհիտի կողմերը:

– Որոշ հասցէն ըսէ՛:

Վահէ ըսաւ փողոցին անունը և տան թիւը:

– Եթէ սուտ կը խօսիս, գիտցած ըլլաս, որ մեր ձեռքէն չես կրնար ազատիլ,– գոչեց Ալի Րիզա,– և քեզի մինչև կախաղան կը ղրկենք:

– Կ'երդնում, որ ճշմարիտ է:

– Հիմա տունը պաշարել ու խուզարկել պիտի տամ:

– Բայց չմոռնամ ըսելու, որ տանտէրը աստրիացի է:

– Աւստրիացի՞, հիմա գործը քիչ մը կ'նճուտեցաւ:

Ալի Րիզա պահ մը խորհելէ ետքը ըսաւ.

– Ինչ որ է, այդ խնդիրն ալ կրնանք կարգադրել դեսպանատան միջոցաւ: Տանտէրը գիտէ՞, թէ իր հիւրընկալած մարդիկը վտանգաւոր յեղափոխականներ են:

– Տեղեկութիւն չունիմ, ես տանտիրոջ երեսը անգամ չեմ տեսած:

– Սիսակը նշանած մը ունի եղբր, ի՞նչ է անոր անունը:

– Շաքէ:

– Անիկա ո՞ր կը բնակի:

– Բերա:

Եւ Վահէ տուաւ տանը հասցէն:

– Տան մէջ ուրիշ ո՞վ կայ:

– Մայրը և եղբայրը:

– Եղբա՞յրն ալ յեղափոխական է:

– Չեմ գիտեր...

– Անշուշտ յեղափոխական ըլլալու է, որ քոյրը Սիսակին պէս մէկու մը նշաներ է:

– Կրնայ ըլլալ,– պատասխանեց Վահէ:

– Առայժմ այդ տեղեկութիւնները բաւական են, յետոյ եթէ պէտք ունենամ՝ քեզ նորէն կը կանչեմ:

– Բայց իմ ըսածներս պիտի գործադրէ՞ք:

– Անհոգ եղիր:

Ալի Ռիզա ոստիկանը կանչեց և պատուիրեց, որ երիտասարդը ուրիշ լաւագոյն բանտ մը տանի:

Յետոյ ծպտեալ ոստիկան մը կանչեց և աւստրիացիին հասցէն տալով՝ հրաման ըրաւ, որ երթայ վարպետութեամբ իմանայ, թէ երեք երիտասարդները հո՞ն են:

Միւսնոյն ժամանակ հեռաձայնով հրամայեց, որ Շաքէի տունը խուզարկեն ու կասկածելի բաները ժողովեն ու կնքեն և տանը մէջ գտնուած բոլոր անձերը ձերբակալեն ու ոստիկանատունը դրկեն խիստ հսկողութեան ներքեւ:

Ծպտեալ ոստիկանը իսկոյն փութաց Բերա և ուղղուեցաւ աւստրիացիին տունը և դուռը զարկաւ:

Տան սպասուհին, որ յոյն աղջիկ մըն էր, եկաւ դուռը բացաւ:

– Ո՞վ կ'ուզէք, – հարցուց՝ անծանօթ մը տեսնելով իր դէմը:

– Այս տունը երեք հայ երիտասարդներ կը բնակին, անոնց մէկուն նամակ մը բերած եմ և կ'ուզեմ ձեռքովս յանձնել:

– Ուշ մնացիք, – ըսաւ սպասուհին:

– Ինչո՞ւ համար:

– Այդ երեք երիտասարդները այս առտու շուտ կանուխ մեկնեցան:

– Ո՞ւր, – հարցուց ոստիկանը:

– Չեմ գիտեր... կարծեմ դուրս պիտի երթային:

– Երեքը միասին մեկնեցան:

– Ո՞չ, գատ-գատ:

– Բայց, թերևս, պիտի վերադառնան:

– Ո՞չ, ա՛լ պիտի չի գան, տիրուհիս այնպէս ըսաւ և նոյնիսկ իրենց սենեակներէն մէկը երկու ժամ առաջ ուրիշի մը վարձեցինք:

– Ո՞վ է այդ ուրիշը, հա՞յ է:

– Ո՞չ, գերմանացի սպայ մը:

Ծպտեալ ոստիկանը անօգուտ համարեց իր հարցուփորձը և

ւելի երկարել և բարեւելով հեռացաւ ու անմիջապէս գտաւ իր մեծաւորը՝ Ալի Ռիզան:

– Ուշ հասանք, – ըսաւ, – բայց, թերևս, տակաւին ժամանակ ունինք մարդիկը ձեռք անցընելու:

– Ի՞նչ եղաւ, տեսնեմք:

– Երեք երիտասարդները այս առտու շատ կանուխ մեկներ են տունէն, գատ-գատ ու ա՛լ պիտի չի գան եղեր, նոյնիսկ իրենց նստած սենեակներէն մէկը վարձու տուեր են գերմանացի սպայի մը:

– Ուրեմն այդ թշուառականները իրենց ծրագիրը գործադրեցին և յաջողեցան փախչիլ՝ հակառակ մեր այնքա՛ն հսկողութիւններուն:

– Եթէ այս առտուան շոգեկառքով գացին և ուրիշ միջոց չունէին, տակաւին թրքական սահմանէն չեն անցած: Պէտք է անմիջապէս հեռագրենք Էտիրնէ, որպէսզի նոր զննութիւն մը կատարեն:

– Այս օրուան շոգեկառքին հսկող ոստիկանը Օսման էֆէնտին է. աչքը բաց մէկն է, բայց չափազանց իր խելքին հաւանած է և, որովհետև այս առտու կը պնդէր, որ երեք երիտասարդները շոգեկառքին մէջ չէին, եթէ իրեն հեռագրենք՝ կարևորութիւն պիտի չի տայ:

– Փոխանակ իրեն հեռագրելու, Էտիրնէի ոստիկանապետին կը հեռագրենք, – պատասխանեց ծպտեալ ոստիկանը:

– Այո, այնպէս պէտք է ընել, – ըսաւ Ալի Ռիզա:

Եւ հեռաձայնով իր ստացած տեղեկութիւնները հաղորդեց Պէտրի պէյին, խնդրելով, որ պէտք եղած հրահանգները անմիջապէս հեռագրէ Էտիրնէի ոստիկանապետին:

Պէտրի պէյ խոստացաւ նոյն վայրկեանին իսկ հեռագիրը ղըրկել:

Հազիւ թէ այս գործողութիւնը կատարուած էր, լուր բերին Ալի Ռիզա պէյին, թէ իր ցոյց տուած տունը Բերայի մէջ խուզարկուած էր, և շատ մը վտանգաւոր թուղթեր և գիրքեր գտնուած էին:

– Տանը մէջ ո՞վ գտաք, – հարցուց Ալի Ռիզա լուրը բերող ոստիկանին:



- Կին մը և իր տղան, որոնք ձերբակալեցինք և հոս բերինք:
  - Աղջիկ մըն ալ չգտա՞ք:
  - Աղջիկը դուրս ելած էր: Տանը մօտ երկու պահակ թողուցինք, որպէսզի երբոր վերադառնայ, գայն ալ ձերբակալեն:
  - Ուրիշ մարդ չի կա՞յ եղբր տանը մէջ:
  - Ո՛չ, միայն այդ երեքը կը բնակին հոն:
  - Նախ սա կինը ներս բերէք, տեսնեմ:
- Յիսուսն տարեկանի մոտ, նիհար, բայց կորովի դիմագիծնեւորով կին մը ներս բերին: Հակառակ իր կրած յուզումներուն, այդ կինը պահած կը թուէր իր բոլոր պաղարհունութիւնը և համարձակ ձևով մը եկաւ կեցաւ Ալի Րիզայի դէմ, որ դաժան դէմքով մը հարցուց.
- Ի՞նչ է ձեր անունը և մականունը:
  - Մաքրուհի Վէմեան, - պատասխանեց կինը:
  - Ամուսին ունի՞ք:
  - Ամուսինս մեռած է երկար ատենէ ի վեր:
  - Քանի՞ զաւակ ունիք:
  - Երկու, մանչ մը և աղջիկ մը, մանչս ինծի հետ ձերբակալուեցաւ, իսկ աղջիկս տունը չէր:
  - Ո՞ր գացած էր:
  - Մէկ քանի գնումներ պիտի ընէր, անոր համար դուրս ելաւ:
  - Դուն հնչակեա՞ն ես, թէ դաշնակցական:
  - Ես ատանկ բաներու չեմ խառնուիր:
  - Ինչպէ՞ս չես խառնուիր, մենք քու մասիդ շատ գէշ տեղեկութիւններ առած ենք:
  - Սուտ զրպարտութիւններ ըլլալու են, - պատասխանեց Մաքրուհի:
  - Սիսակ անունով երիտասարդ մը կը ճանչնա՞ս, - հարցուց Ալի Րիզա:
  - Կը ճանչնամ:
  - Ուրկէ՞ ճանչցած ես զինքը:
  - Մեր տունը սենեակ բռնած և բաւական ժամանակ բնակած է:
  - Իբր ի՞նչ կը ճանչնաս զինքը:

- Իբրև պարկեշտ և պատուաւոր երիտասարդ մը:
- Աղջիկդ անոր հետ նշանա՞ծ ես:
- Այո՛, ամիսէ մը ի վեր:
- Այդ Սիսակը ինչո՞ւ ձեր տունէն ելաւ:
- Իր մէկ բարեկամը եկաւ դուրսէն և ուզեց անոր հետ բնակիլ քիչ մը ժամանակ:
- Ո՞վ էր այդ բարեկամը:
- Վահան անունով երիտասարդ մը:
- Ուրկէ՞ կուգար:
- Կարծեմ Գոնիայէն, բայց որոշ չեմ գիտեր, որովհետև այդ մարդուն երեսը անգամ չեմ տեսած, արդէն քանի մը օրէ ի վեր եկած էր Պոլիս:
- Տրդատ անուն երիտասարդ մը կը ճանչնա՞ք:
- Այդ անունով երիտասարդ մը քանի մը անգամ եկած է մեր տունը Սիսակին հետ տեսնուելու, անոր ծանօթներէն էր:
- Այդ երեք երիտասարդները ո՞ր են հիմա:
- Չեմ գիտեր:
- Սիսակը ձեր տունէն մեկնելէ ետքը կրկին չէ՞ եկած ձեզ տեսնելու:
- Բնականաբար եկաւ անգամ մը իր նշանածը տեսնելու:
- Ի՞նչ խօսեցաւ:
- Ես քովերնին չէի, բայց ի՞նչ կ'ուզէք, որ խօսին երկու նշանածներ:
- Ճամբորդելու խօսք չէ՞ ըրած:
- Այո՛, ըսած է, որ եթէ միջոց գտնէ՝ Պուլկարիա պիտի երթայ:
- Քանի որ հոս նշանուած է, ինչո՞ւ նշանածը կը թողու և Պուլկարիա կ'երթայ:
- Կարծեմ զինուորական ծառայութեան խնդիր ունէր:
- Եթէ ինք հաւատարիմ օսմանցի մըն էր, պէտք է, որ իր պարտականութիւնը կատարէր:
- Ատ իր գիտնալիք բանն է, ես այդ մասին բան մը չեմ կրնար ըսել:
- Ուրեմն ձեր տունը իբրև զինուորական փախստական ապաստանած էր:

– Ինք երբոր մեր տունը սենեակ բռնել ուզեց, Հարցուցի իրեն, թէ զինուորական ծառայութենէ զե՞րծ էր, «այո՛» պատասխանեց:

– Վէսիքա ունէ՞ր:

– Չեմ գիտեր:

– Հարցնելու էիք իրեն:

– Պէտք չտեսայ, մանաւանդ որ եկած ատենը ըսաւ, թէ շաբաթ մը միայն պիտի մնար:

– Չէի՞ր գիտեր, որ այդ Սիսակը յեղափոխական Հնչակեան մըն է:

– Տեղեկութիւն չունէի, եթէ այդպիսի բան մը գիտնայի՞ տանս մէջ սենեակ կուտայի՞ իրեն:

– Իսկ Տրդատին և Վահանին յեղափոխական ըլլալին չէի՞ր գիտեր:

– Չէ՛, արդէն Վահանին երեսը չեմ տեսած, ինչպէս արդէն ըսի, գալով Տրդատին, մէկ քանի անգամ եկած է մեր տունը, բայց մեզի հետ չէ տեսնուած, այլ ուղղակի Սիսակին սենեակը գացած է:

– Քու տղադ ո՞ր կուսակցութենէն է:

– Մեր մէջը կուսակցական մարդ մի՛ փնտռէք:

– Միթէ Հայ մը կա՞յ, որ այս կամ այն կուսակցութենէն չըլլայ:

– Շատ կը սխալիք այդպէս մտածելով, և ձեր այդ սխալմունքն է պատճառ, որ այսչափ չարիքներ կը պատահին, – ըսաւ տիկին Մաքրուհի պաղարիւնով:

Ալի Րիզա պահ մը լռեց: Գրասեղանին վրայ գտնուած մէկ քանի թուղթերը աչքէ անցուց, յետոյ գլուխը վեր առնելով ըսաւ.

– Տուած պատասխաններդ բոլորն ալ սուտ են, և մի՛ կարծեր, որ կրցար զիս խաբել:

– Ինչպէ՛ս սուտ, – գոչեց տիկին Մաքրուհի:

– Քու տունը յեղափոխականներու բոյն մըն էր, հո՞ն կը հաւաքուէին բոլորն ալ, տէրութեան դէմ դաւելու համար:

– Երբեք այդպիսի բան մը չեմ ընդունիր, իմ ճակատս բաց է, կրնաք իմ մասիս տեղեկութիւն ուզել որմէ որ ըլլայ:

– Մենք այդ տեղեկութիւնները հաւաքած ենք արդէն և անոնց վրայ քիզ ձերբակալած ենք:

– Ուրեմն զրպարտութեան մը գոհ գացած եմ:

– Ամէնքդ ալ արդէն անմեղներ էք, սուրբեր էք և զրպարտութեան գոհ կ'երթաք, դեռ մէկը չտեսանք, որ իր Հնչակեան կամ դաշնակցական ըլլալը խոստովանելու քաջութիւն ունենայ:

– Ուրիշներուն համար բան մը չեմ կրնար ըսել, բայց ինծի համար կրնամ վստահօրէն ըսել, որ այդ տեսակ գործերու չեմ խառնուած:

– Հիմա գանք աղջկանդ, ան ո՞ւր է հիմա:

– Չեմ գիտեր, տուն վերադարձած ըլլալու է:

Ալի Րիզա հեռաձայնին գործիքը առաւ, պահ մը խօսեցաւ և յետոյ ըսաւ.

– Տուն չէ եկած:

– Թերևս ընելիք գնումները դեռ չէ աւարտած, խեղճը ո՛ւր կ'ուզէք, որ երթայ:

– Ո՛վ գիտէ, թերևս իմացաւ, որ տունը խուզարկուած է և բարեկամի մը տուն ապաստանեցաւ:

– Մենք Բերայի մէջ բարեկամ չունինք, – պատասխանեց տիկին Մաքրուհի:

– Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ Բերա կը բնակիք ու բարեկամ չէք ունենար հոն, այդ խօսքը կ'ըսես, որովհետև կը կասկածիս, որ ձեր բարեկամներուն տունը խուզարկենք, կը տեսնամ, որ շատ վարպետ կին մըն ես, ուրիշ ատեն Հարցաքննուած ես:

– Երբեք:

– Հիմա ըսէք, տեսնեմ, թե որո՞նք են ձեր ծանօթները Բերայի մէջ:

– Բայց հիմա ըսի, որ մարդ չենք ճանչնար:

– Այդ անկարելի է:

– Ընդհակառակը, շատ բնական է, քանի որ մենք բերացի չենք և նոր եկած ենք հոս:

– Առաջ ո՞ւր կը նստէիք, – Հարցուց Ալի Րիզա:

– Սկիւտար կը նստէինք:

– Յեղափոխականներուն օճախը, – դիտել տուաւ Ալի Րիզա:

– Մենք Սկիւտար կը բնակէինք, երբ տակաւին ո՛չ Հնչա-  
կեան և ո՛չ ալ դաշնակցական գոյութիւն ունէին:

– Ինչ որ է, ես ըսածս գիտեմ, որչա՞փ ժամանակ է ի վեր Բե-  
րա եկած էք:

– Հագիւ վեց ամիսէ ի վեր:

– Էյ, վեց ամսուան մէջ բնաւ մէկու մը հետ չծանօթացա՞ք:

– Մեր դրացիները ընդհանրապէս օտարական են, յոյն կամ  
հրեայ:

– Կը տեսնամ, որ անուշութեամբ քենէ բան հասկնալ անկա-  
րելի է, պէտք է ուրիշ կերպ վարուիմ:

– Ինչ կերպ ալ վարուիք՝ նոյն բանը պիտի ըսեմ:

– Տեսնենք, տղադ ի՛նչ պիտի ըսէ, ու անկէ ետքը կ'որոշենք  
ընելիքնիս:

– Տղաս ալ տարբեր բան մը չկրնար ըսել:

Ալի Րիզա զանգակը Հնչեցուց և ոստիկանին ըսաւ, որ Մաք-  
րուհին տանի: Յետոյ ներս բերել տուաւ զաւակը, զոր սկսաւ  
հարցուփորձել: Արշակ Վէմեան հագիւ 20-21 տարեկան, կար-  
միր այտերով, խոշոր սև աչքերով և նորաբոյս պիտերով հա-  
մակրելի պատանի մըն էր:

Համարձակ կերպով պատասխանեց եղած բոլոր հարցումնե-  
րուն և գրեթէ բառ առ բառ կրկնեց, ինչ որ իր մայրը ըսած էր:

Ալի Րիզա կը սպասէր, որ հակասութիւններ ըլլային մօր և  
զաւակի պատասխաններու մէջ, որպէսզի ձեռքը զէնք ընէր զա-  
նոնք: Բայց այդ գոհունակութիւնը չունեցաւ և ասոր համար  
չափազանց բարկացաւ:

– Հիմա հասկցայ, որ դուն և մայրդ իրարու հետ համաձայ-  
նած էք և անոր համեմատ կը պատասխանէք ինծի,– ըսաւ:

– Միևնոյն բանը կ'ըսենք, որովհետև ճշմարտութիւնը այս  
է,– պատասխանեց Արշակ:

– Ճշմարտութիւնը ես քեզի ըսել կրնամ տալ, անհոգ եղիր...  
մայրդ կին է, չեմ ուզեր հետը խիստ վարուիլ, բայց դուն, մա-  
շալլահ, կայտառ երիտասարդ մըն ես, ծեծի ալ կը դիմանաս, ա-  
նօթութեան ալ և ուրիշ չարչարանքներու ալ:

– Բոլոր ատոնք կրնաք փորձել, բայց գիտցէ՛ք, որ անօգուտ է:

– Վահէն ալ նախ խօսիլ չուզեց, բայց երբ ծեծը կերաւ՝  
պիւլպիւլ դարձաւ,– գոչեց Ալի Րիզա:

Արշակ չպատասխանեց:

– Վահէն քու բարեկամդ չէ՞:

– Ո՞ր Վահէն,– հարցուց երիտասարդը անտարբեր ձևով:

– Յեղափոխական Վահէն, կրնա՞ս ուրանալ զինքը ճանչը-  
նալդ:

– Թերևս կը ճանչնամ:

– Ինք քեզ շատ աղէկ կը ճանչնայ կոր, մինչև ետքը ձեր  
տունն է եղեր:

– Մեր տունը Վահէ անունով երիտասարդ չէ եկած:

– Քեզի մինչև վաղը պայմանաժամ կուտամ, լաւ մը խորհէ  
և ըստ այնմ որոշէ ընելիքդ: Եթէ ամէն բան շիտկէ շիտակ խոս-  
տովանիս, գիտցի՛ր, որ թէ՛ դուն և թէ՛ մայրդ ձեր օձիքը կ'ազա-  
տէք: Հակառակ պարագային՝ եթէ այսպէս ամէն բան ուրանաս,  
այն ատեն թէ՛ ծեծ կ'ուտես և թէ՛ երկուքդ ալ ձեռքէս չէք ա-  
զատիր:

Այս սպառնալիքը ընելէ ետքը Ալի Րիզա բանտ զրկեց երի-  
տասարդը:

## ԳԼՈՒԽ ԽԹ ՀԻՆ ԾԱՆՕԹ ՄԸ

Մինչ այս դէպքերը տեղի կ'ունենային Պոլսոյ մէջ, անդին  
Աստիկ էֆէնտի աքսորի ու անգործութեան մէջ կը տուայտէր:  
Զինքը տարած էին էնկիւրի և Հոն ազատ թողած, պայմանով,  
որ շաբաթը քանի մը անգամ ոստիկանատուն երթայ և իր ներ-  
կայ ըլլալը ապացուցանէ:

Բայց ահա՛ օր մը սկսան տեղահան ընել էնկիւրիի հայերը  
մաս-մաս:

Առաջին անգամ տեղահան եղողներուն մեծ մասը ճամբան  
ջարդուեցան, և իրենցմէ շատ քիչերը յարողեցան ազատիլ:

Աստիկ գոհ էր, որ ինք իբրև աքսորեալ, տեղահան ըլլալու և  
ջարդուելու սարսափէն ազատ էր: Բայց իր ուրախութիւնը եր-

կար չտեսնեց և օր մըն ալ, երբ ոստիկանատուն գացած էր, իրեն ըսին.

– Դուն տակաւին հո՞ւ ես:

– Ո՛ր կ'ուզէք, որ ըլլամ, – պատասխանեց Աստիկ:

– Բոլոր հայերը պէտք է, որ երթան ասկէ:

– Բայց ես աքսորեալ եմ... քաղաքական աքսորեալ:

– Այդպէս բան չի կայ... վաղը առտու նոր խումբ մը ճամբայ պիտի ելլէ, անոր հետ դուն ալ պէտք է հեռանաս:

Աստիկ չուզեց համոզուիլ և ըսաւ.

– Քօմիսէր պէյը պէտք է տեսնեմ և անոր հրամանին համեմատ վարուիմ, եթէ առանց անոր դիտակցութեանը մեկնիմ, թերևս յանցաւոր ըլլամ:

– Հետս եկուր ուրեմն...

Եւ ոստիկանը տարաւ Աստիկը քօմիսէրին քով:

– Աս ի՞նչ է, – պողաց քօմիսէրը զայն տեսնելուն պէս, – ինտո՞ր կ'ըլլայ, որ դուն դեռ հոս կը մնաս...

– Բայց ես...

– Լռէ՛... ամենէն առաջ պէտք էր այս մարդը զրկել, շո՛ւտ ճամբայ հանեցէք զինքը:

– Վաղը 600 հոգի պիտի ճամբայ հանենք, անոնց հետ կը խառնենք, – ըսաւ ոստիկանը:

– Եթէ մինչև վաղը առտու փախչի՞ կամ տեղ մը ծածկուի:

– Այն ատեն, եթէ կ'ուզէք, զինքը այստեղ բանտարկենք մինչև ճամբայ ելլելը:

– Հարկաւ պէտք է բանտարկել:

– Քալէ՛, – ըսաւ ոստիկանը Աստիկին՝ թեկն քաշելով ու բանտ տանելով:

Աստիկ հազար անգամ զղջացած էր քօմիսէրը տեսնել ուզելուն, բայց ի՞նչ օգուտ:

– Քանի որ վաղը ճամբայ պիտի ելլեմ՝ թողէ՛ք, որ գոնէ երթամ պատրաստութիւն տեսնեմ, – ըսաւ ոստիկանին:

– Պատրաստութեան պէտք չի կայ:

– Ի՞նչպէս պէտք չի կայ:

– Ծամբան շուտով քեզ կը մաքրեն:

– Ի՞նչ կ'ըսես:

– Իրողութիւնը կ'ըսեմ. չե՞ս իմացած արդէն, թէ ասկէ առաջ ճամբայ ելլողները ի՞նչ եղած են:

– Բայց հիմա կարծեմ փոխուած է:

– Երբոր երթաս՝ կը տեսնաս:

Ոստիկանին այս խօսքերը բնաւ քաջալերիչ չէին, և Աստիկ թեթեւ սարսուռ մը ունեցաւ:

Բայց ճշմարտութիւնը այն էր, որ ոստիկանը կը չափազանցէր պարզապէս վախցնելու համար աքսորականը:

Այդ միջոցին Պոլիսէն հրահանգ եկած էր այլևս հայ տարագիրները գէնքով չջարդելու, այլ զանազան անուղղակի միջոցներով զանոնք բնաջինջ ընելու:

Տագնապալի գիշեր մը անցընելէ ետքը Աստիկ հագիւ թէ արշալոյսին աչքերը քիչ մը փակած էր, երբ բանտին դուռը բացուեցաւ, և բանտապահին ստենտորեան ձայնը հնչեց.

– Սթամպոլու Աստիկ:

Աստիկ ոտքի ցատքեց:

– Ես եմ, ի՞նչ կայ, – հարցուց:

– Շուտ եկո՛ւր, ճամբայ պիտի ելլես:

Դուրսը ոստիկան մը կը սպասէր, այն, որ զինքը բանտ բերած էր:

– Ե՛րբ ճամբայ պիտի ելլենք, – հարցուց Աստիկ ոստիկանին:

– Հիմա անմիջապէս:

– Բայց գոնէ միասին տուն երթանք, և զգեստներս ու ճերմակեղէն առնեմ:

– Չըլլար, ժամանակ չի կայ:

– Երկու վայրկեանի գործ է:

– Քալէ՛, կ'ըսեմ կոր, – և ոստիկանին բռունցքը իջաւ Աստիկի գլխին:

Աստիկ յուսահատ, գլխիկոր՝ հետևեցաւ ոստիկանին:

Բաւական քալելէ ետքը քաղաքէն դուրս ելան: Հո՛ն դաշտին մէջ, խառնիխուռն լեցուած էին 7-800 կիներ, տղաք ու ծերունիներ, ոմանք՝ կառքերու մէջ, ոմանք՝ ձիու կամ ջորիի վրայ ու մեծ մասը՝ հետիոտն:

Ոստիկաններու հայհուլներուն, կիներու ողբ ու կոծին, տղոց

լաց ու աղաղակին մէջ կարաւանը ճամբայ ելաւ՝ քսանի չափ հեծեալ ոստիկաններէ շրջապատուած:

Աստիկ կը քայլէր տաք արևին ներքև, քրտինքները սրբելով և մտովի միջոց մը կը խորհէր կառքի մը մէջ տեղաւորուելու համար:

Իր քովը քիչ մը դրամ ունէր, բայց աստիկա բաւական չէր կառք մը վարձելու համար:

«Այս մարդոց մէջ Հարուստներ կան,— մտածեց,— պէտք է անոնց հետ բարեկամութիւն հաստատեմ»:

Եւ յաջողեցաւ կամաց-կամաց մօտենալ անոնց: Նախ պարզ բարև մը, յետոյ մէկ քանի խօսք և վերջապէս քանի մը օր ետքը մտերիմ բարեկամ եղած էր հետերին: Զինքը մէկ քանի անգամ ճաշի հրաւիրեցին, և ի վերջոյ իրենցմէ մէկը զայն կառքը առաւ:

Ճամբան մէկ քանի հոգի, որոնց մէջն էր Աստիկ, ոստիկանները կաշառեցին և յաջողեցան փախչիլ և ՔէօթաՀիա երթալ:

Հոն, քանի մը օր ազատ պտըտելէ ետքը, առտու մը օձիքը ձեռք տուաւ:

Ոստիկան մը զինքը կեցուց փողոցը և ըսաւ.

– Անունդ ի՞նչ է:

– Աստիկ Մարկոսեան,— պատասխանեց:

– Հայ ես ուրեմն:

– Այո՛, հայ եմ:

– Ուրկէ՞ եկած ես:

– Պոլսէն:

– Ի՞նչ գործ ունիս այստեղ:

– Ես ներքին գործերու նախարարութեան մասնաւոր արտօնութեամբը եկած եմ ծնողքս փնտռելու:

– Ո՛ւր է վէսիքագ:

– Ահաւասիկ:

Աստիկ, որ նախատեսած էր իր օձիքը օր մը ձեռք տալը, կեղծ վէսիքա մը պատրաստած էր, որուն մէջ գրուած էր, որ Աստիկ մասնաւոր արտօնութեամբ կը ճամբորդէր, և թէ իշխանութիւնները պէտք էր, որ իրեն աջակցէին ծնողքը գտնելու համար:

Ոստիկանը ուշի-ուշով կարդաց թուղթը և զայն վերադարձուց Աստիկին:

Յետոյ ամենայն քաղաքավարութեամբ ըսաւ.

– Կը ներէք, պէ՛յ էֆէնտի, չէի գիտեր, թէ նախարարական արտօնութեամբ եկած էք:

– Բնական է, որ չի գիտնաք, պէտք էր, որ ես անմիջապէս գայի և թուղթս ցոյց տայի ոստիկանութեան, բայց ժամանակ չունեցայ: Այսօր միտք ունէի գալու:

– Լաւ կ'ըլլայ, որ անգամ մը գաք և քօմիսէրին ցոյց տաք ձեր թուղթը և մասնաւոր վէսիքա մը առնէք, որպէսզի որևէ մէկը չկրնայ ձեզի նեղել:

– Իրաւունք ունիք, հիմա միասին երթանք,— ըսաւ Աստիկ:

Եւ երկուքը միասին ուղղուեցան ոստիկանատուն:

Ոստիկանը զայն տարաւ քօմիսէրին քով:

Քօմիսէրը ինքն ալ քննեց թուղթը և անոր հարազատութեան մասին չկասկածեցաւ:

– Ձեզի ուրիշ թուղթ մը տամ, որպէսզի անով կարենաք հանգիստ կերպով ձեր ծնողքը փնտռել և մեր մարդոց օժանդակութիւնը վայելել:

– Շատ շնորհակալ կ'ըլլամ,— պատասխանեց Աստիկ,— դուք ալ ի փոխարէն, եթէ Պոլիս գործ ունենաք, կրնաք վստահ ըլլալ, որ ձեռքէս եկածը պիտի չխնայեմ: Ոստիկանութեան նախարար Պէտրի պէյը մտերիմ բարեկամս է, մոռցայ ձեզի ըսելու, որ մէկ քանի թուրք թերթերու խմբագիր եմ և այս առթիւ մօտէն յարաբերութեան մէջ կը գտնուիմ բոլոր նախարարներուն հետ, մասնաւորաբար սերտ յարաբերութիւններ ունիմ ներքին գործերու նախարար Թալէաթ պէյի հետ, ինչպէս տեսաք, ինծի տրուած թուղթն ալ ինք ստորագրած է:

– Շատ ուրախ եմ ձեզի պէս անձնաւորութեան մը հետ ծանօթանալուս: Շա՛տ պիտի մնաք այստեղ:

– Ձեմ գիտեր, պիտի ջանամ ծնողքս գտնել, որոնց հետքը կորսնցուցած եմ:

– ՔէօթաՀիա՞ կը գտնուին:

– Ո՛չ, իրենք բնիկ Պրուսայի եկնի քէօյցի են և տարագիր եղած են:

– Իրա՛ւ է, որ եէնի քէօյցիները հոստեղէն անցան:

– Ես ալ այնպէս իմացայ, նոյնիսկ բարեկամ մը գրած էր, որ մայրս տեսած է այստեղ: Այդ նամակը առնելուս պէս դիմեցի Թալէաթ պէյիին և խնդրեցի, որ ինծի արտօնէ հոս գալու: Պէյը անմիջապէս այս թուղթը գրեց: Միւթէսարըֆ պէյը չե՞մ կրնար տեսնել արդեօք, Ճավիտ և Պէտրի պէյերէն յատուկ բարեկներ բերած եմ իրեն:

– Բայց երբոր ուզէք, կրնաք զինքը տեսնել: Չեզի պէս անձնաւորութիւն մը անշուշտ հաճոյքով պիտի ընդունի:

– Այս իրիկուն երթամ այցելել իրեն. առայժմ մնաք բարով:

– Երթաք բարով, Աստի՛կ էֆէնտի:

Քօմիսէրը մինչև դուռը ընկերացաւ այցելուին, հոն մէկ քանի թէմէննահ փոխանակեցին, և Աստիկ կոկոզավիզ անցաւ մէկ քանի ոստիկաններու քովէն, որոնք բարև տուին իրեն:

Իրիկունը Աստիկ ներկայացաւ միւթէսարըֆին, որուն հետ շուտով բարեկամացաւ իր անուշ խօսուածքովը: Արդէն ինք լաւ խօսող մըն էր և ամէն նիւթի վրայ կը ճառէր հաւասար կարողութեամբ: Ի բնէ խելացի, երկար տարիներ խմբագրութեամբ ապրած, քաղաքական, տնտեսական և պատմական խնդիրներու մասին բաւական մեծ պաշար ունէր, և միշտ հաճելի էր զինքը լսել:

Միւթէսարըֆէն ետքը ծանօթացաւ նաև բօլիս միւտիւրիին հետ, որուն համակրութիւնն ալ կրցաւ շահիլ: Ա՛լ անկէ ետքը ինքզինք բոլորովին ապահով զգաց և սկսաւ դրամ շահելու միջոցներուն վրայ մտածել:

Իրեն համար այդ միջոցին դրամ շահելու միակ կերպ մը կար, այն է՝ թուրքերէն նամակներ, խնդրագիրներ և այլն գրել:

Սրճարանի մը մէջ հաստատեց իր գրասենեակը և շնորհիւ իր լեզուին՝ շուտով յաճախորդներ գտաւ և այսպէս իր ապրուստը ապահովեց:

Բայց փոխանակ հանդարտ մնալու, սկսաւ աւելի մեծ փառասիրութիւններու ետեւէ ըլլալ, պաշտօնի հետամտեցաւ և ասոր համար սկսաւ մեքենայութիւններ լարել և միւթէսարըֆին, բօլիս միւտիւրիին, Թահրիրաթ միւտիւրիին միջև հակառակութիւններ սերմանել, այն աստիճան, որ օր մը բօլիս միւտիւրիին զինքը ձերբակալել տալով՝ Գոնիա աքսորեց:

Գոնիայի մէջ ոստիկանութիւնը զինքը հանգիստ թողուց երկու շաբաթի չափ, շնորհիւ կուսակալ Ճէլալ պէյի, որուն ներկայացաւ:

Ճէլալ պէյ արդէն տեսակ մը ներողամտութեամբ կը վարուէր հայերու հետ և համամիտ չէր Իթթիհատի հայաջինջ քաղաքականութեան:

Ոստիկանապետ Սաատէտտին պէյ, որ ընդհակառակը, հայտնաց մըն էր, ակամայ համակերպեցաւ կուսակալին հրամանին:

– Աղէկ, հոս կեցիր,– ըսաւ Աստիկին,– բայց պէտք է, որ ամէն օր ներկայանաս ոստիկանութեան:

– Գլխուս վրայ,– պատասխանեց Աստիկ:

Եւ արդարև, ամէն օր կը ներկայանար ոստիկանատուն:

Աստիկ փորձեց Գոնիայէն Պոլիս վերադառնալ և ասոր համար հեռագիր մը ուղղեց ներքին գործերու նախարարութեան, որուն մէջ կը թուէր կառավարութեան մատուցած իր ծառայութիւնները:

Սաատէտտին պէյ, որ միշտ կը ջանար կուսակալին պաշտպանները որևէ կերպով աքսորել, Քէօթահիա հեռագրեց և տեղեկութիւն ուղեց Աստիկի մասին և հարցուց, թէ ի՞նչ պատճառաւ աքսորած էին զինքը:

Հոնկէ, բնականաբար, աննպաստ տեղեկութիւններ եկան, և ոստիկանապետը անոնց վրայ յենլով՝ ձերբակալել տուաւ Աստիկը և ճամբեց էրէյլի:

Այսպէս Աստիկ գնաց խառնուիլ տարագիրներու հոսանքին: Այդ միջոցին էրէյլի կայարանին շուրջը լեցուած էր հայ տարագիրներու վրաններով:

Աստիկ նախ այդ վրանները տարուեցաւ:

Վրանները շրջապատուած էին պահապաններով, և անոնք, որ վրաններու ներքև կը բնակէին՝ չէին կրնար որոշեալ սահմանէ մը դուրս ելլել:

Աստիկ ստիպուեցաւ համակերպիլ այդ տեսակ մը բանտարկութեան:

Հազիւ հոն հասած էր, երբ նիհար երիտասարդ մը մօտեցաւ իրեն:

– Եթէ չեմ սխալիր, դուք Աստիկ էֆէնտին էք,– ըսաւ:  
– Այո՛,– պատասխանեց այս վերջինը,– Իսկ դուք ո՞վ էք, խնդրեմ:

– Ես Արշաւիրն եմ:

– Արշաւի՛ր:

Աստիկ լսած էր ծանօթ մատնիչին անունը, բայց յարաբերութիւն չէր ունեցած Հետը:

Իմացած էր, որ Արշաւիր շատ ճարպիկ, շատ յանդուգն և շատ ալ հանած-վարած մէկն էր: Այսպիսի մարդ մը կրնար իրեն օգտակար ըլլալ, ուստի ամենայն քաղաքավարութեամբ ըսաւ.

– Շատ երջանիկ եմ ձեզի հետ ծանօթանալուս, Պոլիս շատ անգամներ ձեր խօսքը լսած էի, բայց դժբախտաբար պատիւը ունեցած չէի մօտէն յարաբերութիւն ունենալու. Ի՞նչպէս եղաւ, որ հոս ինկաք:

– Բախտը այնպէս ուզեց: Իսկ դո՞ւք:

– Պարզ թիւրիմացութիւն մը,– պատասխանեց Աստիկ,– զըրպարտութեան մը զոհ գացի, բայց կը յուսամ, որ ամէն բան կը կարգադրուի, և քիչ օրէն Պոլիս վերադառնալուս հրամանը կուգայ... արդէն պէտք եղած դիմումները ըրած եմ և պատասխանի կը սպասեմ, Պոլսոյ մէջ շատ զօրաւոր պաշտպաններ ունիմ, ամէնքը զիս կը ճանչնան, կը յարգեն ու կը սիրեն:

– Մի՛ վստահիր անոնց,– ըսաւ Արշաւիր դառնացած շեշտով մը,– ես ալ կը կարծէի, որ պաշտպաններ ունիմ, բայց ամենէն առաջ անոնք տուին հարուածը:

– Քանի՞ օրէ ի վեր հոս կը գտնուիս:

– Երեք օր կայ:

– Եւ այս վրաններէն դուրս չե՞ս ելած:

– Ո՛չ, արգիւտած է որոշեալ սահմանէն անցնիլ... Թէև այդ արգելքը կարևորութիւն չունի և կարելի է փախչիլ, սակայն ես կը նախընտրեմ հոս մնալ, քան քաղաքը երթալ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Այդ մասին իմ մասնաւոր պատճառներս ունիմ:

– Ես ալ ընդհակառակը, պէտք է քաղաք երթամ. էրէյլիի գայմագամը ինծի ծանօթ է, և վստահ եմ, որ երբոր զիս տեսնէ, ձեռքէն եկած աջակցութիւնը չի զլանար:

– Այն ատեն դացէք, տեսէք զինքը:

– Ի՞նչ միջոցաւ կարելի է փախչիլ:

– Մուտք կոխելէն ետքը պահապաններէն մէկը կը կաշառես, լմնցաւ գնաց:

– Քանի՞ զրուշով կ'ըլլայ:

– Երկու-երեք մէճիտիէ:

– Ուրեմն դիւրին է:

Նոյն միջոցին ուրիշ ծանօթ մը մօտեցաւ իրեն:

– Վա՛յ, Աստի՛կ էֆէնտի, դո՞ւք ալ մի հոս ինկաք,– գոչեց ժպտուն դէմքով մը:

– Բարև, Մարգա՛ր աղա,– պատասխանեց Աստիկ,– այո՛, մեզի ալ քչեցին:

– Մենք կը կարծէինք, որ պոլսեցիները Հանգիստ կը թողուն:

– Ես անհատապէս աքսորուած եմ,– բացատրեց Աստիկ տեսակ մը հպարտութեամբ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Քաղաքական պատճառներով, բայց կարևորութիւն չունի, մօտերս կը վերադառնամ Պոլիս, հիմա պէտք է երթամ գայմագամը տեսնեմ և իրմէ արտօնութիւն առնեմ օթէլ մը երթալու:

– Գայմագամը կը ճանչնա՞ք:

– Ինչ ըսել է, շաշկերտս եղած է և մտերիմ բարեկամս է, եթէ զիս տեսնայ, վստահ եմ, որ տունը պիտի տանի, բայց ես կը նախընտրեմ օթէլ մը բնակիլ ազատ ըլլալու համար:

– Ա՛խ, Աստի՛կ էֆէնտի,– գոչեց Մարգար աղա,– եթէ այդչափ բարեկամ էք գայմագամին հետ, մեզի սա վրաններէն ազատեցէք և արտօնութիւն առէք իրմէ, որ քաղաքը սենեակ մը բռնենք ու հոն տեղափոխուինք:

– Ա՞տ է ուզածդ, բան մը չէ. անմիջապէս հրամանը կ'առնեմ:

– Ողջ ըլլաք, վրանին ներքև ամէնքս ալ գրեթէ հիւանդացած ենք:

– Բնաւ հոգ մի՛ ընէք, վաղը առտու ես հրամանը կ'առնեմ և կուգամ ձեզի քաղաք կը փոխադրեմ:

– Հրամանեցէ՛ք մեր վրանը, Աստի՛կ էֆէնտի:

եւ Մարգար աղա ուրախ-գուարթ զայն առաջնորդեց իր վրանը:

Մարգար աղա Մեծ նոր գիւղի երևելիներէն էր ու իր ամբողջ ընտանիքովը տեղահան եղած ու եկած էր մինչև էրէյլի՝ Հազար ու մէկ տառապանքներ կրելով. բայց տակաւին կողոպտուած էր ու բաւական պատրաստ դրամ ունէր հետը, ինչպէս նաև շատ մը արժէքաւոր առարկաներ:

Աստիկ տեղաւորուեցաւ գորգի մը վրայ:

– Օղի մը կը ղրկե՞ս, – Հարցուց Մարգար աղա, որ կը ջանար հիւրը պատուասիրել ամէն կերպով, յորմէհետէ իմացած էր, որ գայմագամին մտերիմ բարեկամն էր:

– Վա՛յ, օղի՛ ալ ունիք այստեղ, – Հարցուց Աստիկ զարմացած:

– Ինչո՞ւ չունենանք, դրամի շնորհիւ ամէն բան ունինք:

– Խմենք մէկ-երկու հատ:

Աղջիկ մը անմիջապէս ափսէն պատրաստեց քանի մը տեսակ աղանդերներով ու բերաւ երկու բարեկամներուն մէջտեղ դրաւ:

– Այսպէս ուրեմն, ապահո՞ւմ ես, որ պիտի յաջողիս մեզ քաղաք փոխադրելու, – Հարցուց Մարգար աղա:

– Հարկաւ... մարդը շատ բարեկամ է ինծի:

– Բայց այդ թուրքերը զարմանալի մարդիկ են, կը նայիս, որ հիմա քեզ չճանչնալ կը ձևացնէ կամ պաղ ընդունելութիւն մը կ'ընէ:

– Ինծի ատանկ բան չկրնար ընել. ան իմ ո՛վ ըլլալս աղէկ գիտէ:

– Կամ թերևս դրամ պահանջէ:

– Ատիկա կարելի է... ինչ որ է, իրեն բան մը կը վճարես:

– Թո՛ղ սա վրաններէն ազատիմ, անշուշտ կը վճարեմ:

– Մինչև քանի՞ ոսկի վճարելու տրամադիր ես:

– Քսան ոսկի կուտամ, անկէ զատ ալ ամիսը տասը ոսկի կը վճարեմ, եթէ զիս Հանգիստ թողու էրէյլի մէջ:

– Ես այդ գործը տասը ոսկիով կ'ընեմ, ամսականն ալ հինգ ոսկիի կը կապեմ: Վաղը առտու կանուխ իրեն քով երթալուս պէս առաջին գործս այդ կ'ըլլայ... միայն թէ դրամը քովս պատրաստ ըլլալու է, որպէսզի շուտ մը գործը լմնայ:

– Այդ դիւրին է, – ըսաւ Մարգար աղա՝ ոտքի ելլելով և վրանին մէկ անկիւնը դրուած սնտուկի մը քով երթալով:

Աստիկի աչքերը ուրախութենէ շողացին: Հասկցաւ, որ Մարգար դրամը բերելու գացած էր:

Արդարև, սնտուկը բացաւ և մէջէն քսակ մը հանելով՝ տասը հատ դեղին ոսկի առաւ ու բերաւ Աստիկի յանձնեց, որ զանոնք անփոյթ շարժուածով մը բաճկոնակին գրպանը տեղաւորեց:

– Աման, Աստի՛կ էֆէնտի, յոյս քու վրադ է, – ըսաւ աղաչաւոր ձևով մը:

– Դուն գործը եղածէն սեպէ և պատրաստութիւններդ տես վաղը փոխադրուելու համար: Միայն թէ ուրիշ խնդիր մը կայ: Այս վրաններու սահմանէն անցնելու և քաղաք երթալու խնդիրը, բայց դրամի զօրութեամբ այդ ալ կարելի է եղբ:

– Ես կը կարգադրեմ ատիկա: Պահապաններուն մեծը կը ճանչնամ և անոր միջոցաւ քանի մը անգամ քաղաք գացած-եկած եմ, հիմա կը կանչեմ և քու մասիդ կը խօսիմ, քանի մը մէծիտիէով գործը կը լմնայ:

– Բայց ես աւելորդ դրամ չունիմ վրաս, – ըսաւ Աստիկ, – իմ դրամներս չգողցնելու համար փօթալիս յանձնած եմ, որպէսզի էրէյլի հասնելուս ստանամ, չեմ գիտեր թէ եկա՞ծ է, թէ ո՛չ, վաղը փօթալէն պիտի հասկնամ:

– Ճանրմ, Աստի՛կ էֆէնտի, քանի մը մէծիտիէին խօսքը կ'ըլլա՞յ, ես կուտամ:

– Լա՛ւ, յետոյ ձեզի կը վերադարձնեմ, երբոր դրամներս գայ:

– Պարապ խօսքեր մի՛ ընէք:

Եւ Մարգար աղա իր տղուն դառնալով՝ ըսաւ.

– Միհրա՛ն, գնա Ահմէտ չափուչը Հոս կանչէ:

Տղան հեռացաւ և քառորդ ժամ ետքը վերադարձաւ՝ հետը բերելով մօրուսաւոր, խոշոր մարդ մը՝ ձեռքը խարազան մը բռնած և մէջքը ըէփովէր մը խօթած:

– Հրամանեց՛ք, Ահմէ՛տ չափուչ, բարի՛ եկաք, նստեցէք, օղի մը խմեցէք, – ըսաւ Մարգար աղա՝ ոտքի ելլելով և գորգին վրայ տեղ պատրաստելով:

Ահմէտ չափուչ ծալապատիկ տեղաւորուեցաւ ափսէին քով:



Մարգար աղա փուլթաց սիկառէթ մը Հրամցնելու և օղիի գա-  
լաթը լեցնելու:

– Այս էֆէնտին նո՞ր եկած է,– Հարցուց ԱՀմէտ չավուշ՝ Աս-  
տիկը ցոյց տալով:

– Այո՛,– պատասխանեց Մարգար աղա,– այս էֆէնտին շատ  
նշանաւոր անձ մըն է և մեր գայմագամին ալ սերտ բարեկամն  
է եղեր:

– Ուրկէ՞ կուգաս,– Հարցուց թուրքը՝ Աստիկի դառնալով:

– Գոնիայէն,– պատասխանեց Աստիկ,– ուղղակի քաղաք  
պիտի երթայի, բայց սխալմամբ այս վրանները եկայ և Հոս մնա-  
ցի... չէի գիտեր, որ Հոս մտնողը դուրս չի կրնար ելլել:

– Դուն Հոգ մի՛ ըներ, մեր ԱՀմէտ չավուշը քեզի դուրս կը  
Հանէ,– ըսաւ Մարգար:

– Առաջ ըլլար նէ՛ բան մը կ'ընէինք, բայց Հիմա շատ խտտա-  
ցած է,– ըսաւ ԱՀմէտ:

– Դուն ուզեա նէ՛ կ'ընես:

– Ետքը իմ գլուխս ալ փորձանք կուգայ:

– Մարդ չիմանար: Մենք քեզի գոհ կ'ընենք:

– Խնդիրը այն է, որ այս միջոցիս Հայերուն դէմ նոր Հրա-  
մաններ եկած են:

– Մեր Աստիկ էֆէնտին արդէն սխալմամբ աքսորուած է:

– Պէտք եղածը Հեռագրած եմ ներքին գործերու նախարա-  
րութեան և այսօր-վաղը պատասխանի կը սպասեմ կոր:

Նոյն միջոցին Մարգար աղա ծոցեցաւ չավուշին ականջին և  
ցած ձայնով ըսաւ.

– Շատ կ'աղաչեմ, սա գործը տես, ինծի ալ բարիք մը ըրած  
պիտի ըլլաս, որովհետեւ գայմագամ պէյին պիտի բարեխօսէ, որ-  
պէսզի քաղաք փոխադրուիմ ընտանիքով:

– Կ'ընեմ, բայց ոսկի մը կ'առնեմ,– ըսաւ չավուշը՝ նոյնպէս  
ցած ձայնով:

Մարգար աղա կամաց մը ոսկի մը սահեցուց պահապանին  
ձեռքը:

Աստիկ աչքին ծայրովը տեսած էր ամէն բան և Հասկցած էր,  
որ խնդիրը կարգադրուած է:

Դեռ բաւական ժամանակ օղի խմեցին, մինչև որ արևը մա-  
րը մտաւ:

Չավուշը ոտքի ելաւ և Աստիկի դառնալով ըսաւ.

– Քալէ՛, տեսնե՛ք:

Աստիկ բարեկեց Մարգար աղան և Հեռացաւ ԱՀմէտին Հետ:  
Հագիւ յիսուն քայլ առած էր, երբոր Արշաւիր դէմը ելաւ:

– Մ'ըր այսպէս,– Հարցուց:

– Գործը կարգադրեցի, քաղաք կ'երթամ կոր,– պատասխա-  
նեց Աստիկ:

– Երթաս բարով:

– Դուն Հոգ մի՛ ըներ, ես անգամ մը գայմագամը տեսնամ,  
քու մասիդ ալ կը խօսիմ և թերևս յաջողիմ քեզ Պոլիս վերա-  
դարձնելու:

Այս ըսելով՝ բաժնուեցաւ Արշաւիրէն ու չավուշին Հետ ճամ-  
բան շարունակեց:

«Այս մարդը զիս ապուշի տե՞ղ դրեր է,– ըսաւ ինքնին Ար-  
շաւիր,– գայմագամին պիտի խօսի և զիս Պոլիս պիտի վերա-  
դարձնել տայ եղեր. եթէ այդչափ կարողութիւն և ազդեցութիւն  
ունի, Հոս ինչո՞ւ ինկեր է»:

Քիչ մը ևս քալելէ ետքը չավուշը ըսաւ.

– Հիմա ա՛լ ազատ կրնաս ճամբադ շարունակել, որովհետեւ  
վրաններու սահմաններէն անցանք: ԱՀաւասիկ Մեծ ճամբան,  
որ քաղաք կը տանի, քսան վայրկեանէն կը Հասնիս:

– Օթէլ մը կրնա՞մ գտնել Հոն:

– Այո՛, Պաղտատ օթէլն կայ: Բայց չեմ գիտեր, թէ պարապ  
սենեակ ունի՞ն:

Աստիկ սկսաւ յառաջանալ դէպի քաղաք: Քաղաքի մուտքին  
մօտ տեսաւ ծառերու Հովանիին ներքև սրճարան մը և մտաւ  
Հոն քիչ մը Հանգչելու:

Սուրճ մը ապսպրեց և սիկառէթ մը վառեց:

Իրմէ քիչ մը անդին երեք տարագիր Հայեր իրարու Հետ կը  
խօսակցէին:

Անոնց Հայերէն խօսիլը լսելով՝ իսկոյն մօտեցաւ քովերին:

– Բարև ձեզ,– ըսաւ,– դուք Հա՞յ էք եղեր:

Եւ ահա՛ իսկոյն բարեկամացան իրարու, ինչպէս միշտ կ'ըլլար տարագրութեան մէջ, նմանօրինակ պարագաներուն:

Աստիկ խօսեցաւ գայմագամին Հետ իր ունեցած ծանօթութեան մասին:

Երեք երիտասարդները ըսին.

– Եթէ գայմագամին Հետ ծանօթ էք, ձեզի խնդիրք մը ունինք:

– Ըսէ՛ք, տեսնեմ:

– Մեզի կը ստիպեն, որ մինչև շաբաթ մը Հեռանանք էրէյլիէն, ուր կրցանք մինչու Հիմա մնալ կաշառքով, բայց ասկէ ետքը անկարելի է: Մենք կ'ուզենք քիչ մըն ալ մնալ, որովհետև միասին կ'ին մը ունինք, որ դեռ երկու օր առաջ զաւակ բերաւ և Հիմա ի վիճակի չէ ճամբորդելու:

– ԱնՀոգ եղէք, ես ձեր խնդիրը կը կարգադրեմ, – ըսաւ Աստիկ ինքնավստահ դէմքով մը:

– Եթէ այսպիսի բան մը ընէիք, մեծ բարիք մը գործած կ'ըլլաք:

– Աղէկ, աղէկ, ես արդէն ձեռքէս եկածը չեմ զլացած երբեք:

– Եթէ պէտք ըլլայ, պատրաստ ենք բան մըն ալ վճարելու:

– Ես երբեք այդ տեսակ ծառայութիւններու համար դրամ չեմ ուզեր, զարմանալի բան, դուք Հայ չէ՞ք, տարագիր չէ՞ք, մեր պարտականութիւնն է իրարու օգնել:

– Շատ շնորհակալ ենք:

– Միայն թէ ուրիշ խնդիր մը կայ:

– Ի՞նչ խնդիր:

– Թերևս գայմագամը դրամ պահանջէ այդպիսի արտօնութիւն մը տալու համար, որչա՞փ ատեն կ'ուզէք մնալ Հոս:

– Գոնէ ամիս մը:

– Բաւական երկար ժամանակ է, եթէ քանի մը օրուան համար ըլլայ, շատ դիւրին էր, բայց ամիս մը թերևս դժուարութիւն ընէ:

– Քանի որ իրեն Հետ բարեկամ էք, թերևս չմերժէ:

– Ես պէտք եղածը կը խօսիմ, միայն թէ, եթէ հարկ ըլլայ, որչա՞փ դրամ կրնաք տալ:

– Ամիս մը կենալու համար քսան ոսկի կուտանք:

– Վաղը իրիկուն եկէք պատասխանը առէք ինէ, – ըսաւ Աստիկ:

– Ո՞ր պիտի գտնենք ձեզի:

– Պաղտատ օթէլը, – պատասխանեց բախտախնդիրը:

– Սենեակ գտա՞ծ էք Հոս:

– Չէ՛, դեռ Հիմա պիտի երթամ փնտռելու:

– Ուրեմն միասին երթանք, սպասաւորը մեր ծանօթն է, ինքն ալ Հայ և տարագիր է, համոզենք, որ ձեզի տեղ մը ճարէ, որովհետև այս միջոցիս օթէլը տեղ գտնել շատ դժուար է, ու ասկէ զատ հայերուն արգիլուած է օթէլը կենալ:

Չորսը միասին ճամբայ ելան: Երկուքը բաժնուեցան, և Աստիկ իր նոր բարեկամին Հետ ուղղուեցաւ օթէլ:

– Արտաշէ՛ս, մեր բարեկամին տեղ մը պիտի գտնաս օթէլին մէջ, – ըսաւ Աստիկ ընկերացող մարդը օթէլին Հայ սպասաւորին, որ ատաբազարցի երիտասարդ վաճառական մըն էր և տարագրութեան մէջ ստիպուած էր ծառայութիւն մը ընել ապրելու համար:

– Անկարելի է, – պատասխանեց Արտաշէս:

– Ինչո՞ւ համար, տեղ չունի՞ք:

– Տեղ մը ունինք, բայց այսօր կրկին հրաման եկաւ ոստիկանութենէն, որ բացարձակապէս Հայ չընդունինք մեր օթէլին մէջ:

– Այդ արգելքը ինձի համար չէ, – պատասխանեց Աստիկ խրոխտ կերպարանքով մը, – ես գայմագամին բարեկամն եմ:

– Այն ատեն իրմէ թուղթ մը բերէք, ձեզի կ'ընդունինք:

– Այս ատեն ո՞ր գտնամ զինքը:

– Իր տունը ըլլալու է:

– Ես դեռ նոր եկած եմ, Հիմա հասայ էրէյլի, տեղերը չեմ գիտեր: Այս գիշեր Հոս մնամ և վաղը առտու ձեզի պէտք եղած թուղթը կը բերեմ:

– Ես իմ կողմէս բան մը չեմ կրնար ընել, եթէ կ'ուզէք, անգամ մը օթէլին տիրոջը դիմեցէք:

– Հո՞ն է:

– Այո՛, վերի սրահն է:

Օթէլին տէրը թուրք մըն էր, որ ծանօթ էր իր շահասիրու-  
թեամբը:

Գացին զինքը գտան և խնդիրը բացատրեցին:

– Քանի որ գայմագամ պէյին ծանօթ և բարեկամ ես, այս  
գիշեր քեզի կ'ընդունիմ,– ըսաւ Աստիկին,– պայմանով, որ վա-  
ղը գայմագամ պէյէն յանձնարարական մը բերես:

– Այդ շատ դիւրին բան է. եթէ ժամանակը ուշ չըլլար, հի-  
մա կը բերէի,– պատասխանեց Աստիկ:

– Ասկէ զատ անկողնի համար կրկին գին պիտի վճարես:

– Այդ ալ կ'ընդունիմ:

– Եւ կանխիկ:

– Ահաւասիկ դրամը:

Եւ Աստիկ ոսկի մը երկարեց օթէլին տիրոջ:

Սենեակին խնդիրը այս կերպով կարգադրելէ ետքը Աստիկ  
ըսաւ իր ընկերոջ.

– Հիմա գինետուն մը երթանք և մէկ քանի հատ խմենք:

– Հրամանեցէք:

Մէկ քանի ծուռ ու մուռ և աղտոտ փողոցներէ անցնելէ ետ-  
քը, որոնք էրէյլիի շուկան կը ներկայացնէին, մտան աղտոտ  
կապելա մը, որուն տէրը յոյն մըն էր:

Սեղանի մը քով բազմեցան:

– Շիշ մը քօնեաք և շիշ մը օղի,– հրամայեց Աստիկ:

Յետոյ իր մօտ կանչեց կապելային տէրը:

– Անունդ ի՞նչ է,– հարցուց:

– Նիքօլի,– պատասխանեց մարդը:

– Քեզի առաջարկութիւն մը ունիմ, կը յուսամ, որ իրարու  
հետ կը համաձայնիք այս մասին:

– Ի՞նչ է ձեր առաջարկութիւնը,– հարցուց մարդը:

– Խանութիդ մէկ մասը ինծի պիտի վարձես:

– Խանութիս մէկ մասը ձեզի վարձե՛մ, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ա-  
տիկա, արդէն կը տեսնէք, որ նեղ կուգայ կոր:

– Ես շատ տեղի պէտք չունիմ, փոքրիկ անկիւն մը կը բաւէ  
ինծի, սեղանով մը և 5-6 աթոռներով:

– Բայց ի՞նչ պիտի ընէք հոս:

– Ես փաստաբան եմ և իմ գրասեղանս առժամայ կերպով  
այստեղ կ'ուզեմ հաստատել, մինչև որ յարմար տեղ մը գտնեմ:

– Գինետունի մէջ փաստաբանի գրասենեակ կ'ըլլա՞յ,– ըսաւ  
մարդը զարմացած:

– Ատ իմ գիտնալիք բանս է: Ինչ որ ուզես, պիտի վճարեմ,  
շաբաթական ի՞նչ վարձք կը պահանջես:

Նիքօլի պահ մը մտածեց և յետոյ ըսաւ.

– Շաբաթական մէկ ոսկի պիտի տաս:

Այդ թուականին, էրէյլիի մէջ, մէկ ոսկին ահագին վարձք  
մըն էր:

Աստիկ, առանց դիտողութեան, գրպանէն ոսկի մը հանեց և  
մարդուն տուաւ:

– Ահաւասիկ առաջին շաբաթականը կանխիկ կը վճարեմ,–  
ըսաւ:

Յետոյ աւելցուց.

– Միայն սեղանով մը և 5-6 աթոռով գործը չլմննար, պէտք  
է, որ վարագոյրով մը մեր սեղանը բաժնես խանութին միւս մա-  
սէն, շատ հաւանական է, որ մեծ անձնաւորութիւններ պիտի ըն-  
դունիմ այստեղ, պէտք է, որ զատուած ըլլանք խանութին միւս  
յաճախորդներէն:

– Լաւ, բան մը կը յարմարեցնենք,– պատասխանեց կապելա-  
յին տէրը:

– Այդ ամէնքը վաղը առտու կանուխ պատրաստ ըլլալու է:

– Գլխուս վրայ:

Աստիկ այդ կարգադրութիւնները ընելէ ետքը սկսաւ քօ-  
նեաք խմել և իր ընկերոջ ալ օղի հրամցնել:

– Ուրեմն հոս հաստատուելու մի՞տք ունիք,– ըսաւ ընկերը՝  
տեսնելով այդ տարօրինակ փաստաբանական գրասենեակին  
կազմութիւնը:

– Եթէ կարենամ, պիտի մնամ,– պատասխանեց Աստիկ:

– Բայց այս միջոցին հայերուն դէմ խստութիւնը չափազանց  
աւելցած, մանաւանդ քաղքին մէջ մնալը, առանց վէսիքայի,  
շատ դժուար և վտանգաւոր է:

– Այսուհանդերձ բաւական հայեր կը տեսնեմ, որ ազատ  
համարձակ կը պտըտին կոր:

- Անոնք ամէնքն ալ մէյմէկ վէսիքա ունին:
- Ընդհանրապէս որո՞նց վէսիքա կը տրուի:
- Նախ փողոցները սայալատակ շինողներուն: Գաղթականներուն մէջ իզմիթցի գալֆա մը կար, որ կարգ մը ճամբաներու շինութեան համար այստեղ պայմանագրուեցաւ և թաղապետական երկրաչափ նշանակուեցաւ. շնորհիւ իրեն երեսունէն աւելի հայեր իրենց ընտանիքներով յաջողեցան վէսիքա առնել և հոս մնալ իբր քարակոփ և այլն: Անոնց մէջ կան վարժապետներ, գրագէտներ, ամէն դասակարգէ և արհեստէ մարդիկ, որոնք իբրև պարզ գործաւոր առտուընէ մինչև իրիկուն ճամբու շինութիւններուն կ'աշխատին՝ քար ու շաղախ կրելով, հող փորելով:
  - Ուրիշ ի՞նչ տեսակ արհեստաւորներ կրցած են վէսիքա առնել:
  - Փռապաններն ու անոնց աշկերտները: Ասոնք ալ բաւական թիւ մը կը կազմեն:
  - Ասոնցմէ զա՞տ:
  - Երկաթագործներէն, դերձակներէն, կոշկակարներէն ալ մէկ քանինք վար դրուած են, որովհետև կառավարութիւնը պէտք ունի անոնց:
    - Ըսել է, մեզի պէս մարդոց համար դժուար է վէսիքա մը ձեռք ձգել:
    - Եթէ գայմագամին հետ բարեկամութիւն ունիք, կրնայ բան մը ընել:
    - Իմ ալ յոյսս անոր վրայ է:
- Այսպէս խօսակցելով՝ շարունակեցին խմել: Աստիկ ըմպելիին ազդեցութեան տակ սկսաւ իր մեծխօսիկութիւնները, որոնք չափ ու սահման չունէին:
  - Գահաժառանգը երկու անգամ զիս իր ներկայութեան ընդունած է և ոսկի ժամացոյց մըն ալ նուէր տուած է,– ըսաւ:
  - Կը գարմանամ, որ,– ըսաւ խօսակիցը,– ձեզի պէս մարդ մը այսպէս աքսորեր են:
  - Որովհետև սատրազամը քննադատած եմ թերթերուն մէջ,– բացատրեց Աստիկ,– բայց ես վստահ եմ, որ քիչ ատենէն պիտի վերագառնամ Պոլիս և նախկին դիրքս գրաւեմ:
  - Աստուած տայ:

- Երբ լաւ մը խմեցին, գացին մօտակայ ճաշարան մը կերակուր ուտելու:
- Ամբողջ ծախքերը Աստիկ վճարեց Մարգար աղայէն առած դրամներովը, յետոյ գնաց օթէլ պառկելու:
- Իրարմէ բաժնուելէ առաջ իր ընկերը, որուն անունը Յակոբ էր, ըսաւ իրեն.
  - Մեր խնդիրքը չմոռնաս վաղը առտու գայմագամին հետ տեսակցելու ատենդ:
  - Ի՞նչ խնդիրք,– հարցուց Աստիկ, որ գինովութեան մէջ ամէն բան մոռցած էր:
  - Սա մեր գոնէ ամիսի մը չափ հոս մնալնու մասին պիտի խօսէիր:
  - Հա՛, միտքս է, դուն անհոգ եղիր, այդ մասին պէտք եղած արտօնութիւնը վաղը կ'առնենք... դուն կէսօրին եկուր օթէլ մէյ մը զիս տես կամ աւելի աղէկ է ուղղակի օֆիս եկուր, ես անպատճառ հոն կը գտնուիմ:
  - Օֆիսը ի՞նչ է,– հարցուց գաւառացի հայը զարմացած:
  - Ծանրմ, քիչ մը առաջ գրասենեակ չվարձեցի՞... Հոն եկուր: Գրասենեակին օֆիս կ'ըսեն ընդհանրապէս:
  - Կը ներէք, չէի գիտեր: Մնաք բարով:
  - Երթաք բարով:
- Աստիկ տատանելով՝ օթէլին սանդուխէն վեր ելաւ և գնաց հանգչելու իր անկողինը: Առտուն բաւական ուշ արթնցաւ, նախաճաշը ըրաւ և որոշեց դուրս ելլել: Հա՛րկ է ըսել, որ գայմագամը բնաւ ծանօթ չէր իրեն, այսուհանդերձ որոշեց անգամ մը երթալ տեսնել զինքը: «Թերևս յաջողիմ իր համակրութիւնը շահիլ»,– խորհեցաւ: Ուղղուեցաւ դէպի շուկան և հարցնելով գտաւ խօնախը, որ խեղճ ու կրակ չէնք մըն էր:
  - Գայմագամ պէյը եկա՞ծ է,– հարցուց փողոցին դուռը կեցող պահակի մը:
  - Վերն է,– պատասխանեց այս վերջինը:
  - Վեր ելաւ ու հոն կեցող մէկու մը հարցուց, թէ ո՞րն է գայմագամին սենեակը:

– Սա դիմացի սենեակն է, – պատասխանեց մարդը:  
 Սենեակին մուտքը ծածկուած էր վարագոյրով մը:  
 Աստիկ իրեն յատուկ համարձակութեամբ ուղղուեցաւ դէպի  
 վարագոյրը, վեր առաւ զայն ու ներս մտաւ:  
 Գիրուկ, անմորուս երիտասարդ մը նստած էր գրասեղանին  
 առջև և թուղթ մը կարդալու զբաղած:  
 Այդ երիտասարդը էրէյլիի գայմագամն էր:  
 Աստիկ թէմէննահ մը ըրաւ և գրասեղանին առջև կեցաւ:  
 – Ո՞վ էք դուք, ի՞նչ կ'ուզէք, – ըսաւ գայմագամը դաժան  
 դէմքով մը:  
 – Էֆէնտի՛մ, – ըսաւ Աստիկ, – ինքզինքս ներկայացնեմ,  
 «Իգտամի» նախկին խմբագրապետն եմ, ասկէ զատ աշխատակ-  
 ցած եմ գրեթէ բոլոր թուրքերէն թերթերուն...  
 – Ձեր անունը ի՞նչ է, – ընդմիջեց գայմագամը:  
 – Աստիկ Մարկոսեան:  
 – Ըսել է՝ հայ ես...  
 – Այո՛, – կմկմաց Աստիկ:  
 – Ի՞նչ կ'ուզես, ի՞նչ բան ունիս այստեղ:  
 – Էֆէնտի՛մ, ես վերջին անգամ Գոնիա կը գտնուէի, հոնկէ  
 հեռագիր ալ տուած եմ Պոլիս, ներքին գործերու նախարարու-  
 թեան և վերադարձի արտօնութիւն ուզած եմ, կը յուսամ, որ  
 նպաստաւոր պատասխան մը կուգայ, բայց...  
 – Այդ խօսքերը մտիկ ընելու ժամանակ չունիմ, դուն Պոլսէն  
 աքսորուած ես:  
 – Այսինքն թիւրիմացութեամբ...  
 – Գոնիայէն ալ հո՞ս քշեցին:  
 – Վերջին անգամ ինծի ըսին, որ հոս գամ:  
 – Այսինքն ոստիկանական հսկողութեամբ հոս բերին:  
 – Այո՛, բայց այստեղ ազատ ձգեցին:  
 – Վրանները տարին անշուշտ:  
 – Այո՛, – կմկմաց Աստիկ:  
 – Հասկցայ, և դուն հոնկէ փախար և քաղաք եկար:  
 – Ձի փախայ, արտօնութեամբ եկայ:  
 – Պարապ խօսք, հիմա ի՞նչ կ'ուզես:  
 – Ձենէ պիտի խնդրէի, որ, նկատի առնելով իմ նախկին

դիրքս, փաստաբանական վկայականս, պոլսեցի ըլլալու հանգա-  
 մանքս, ինծի թոյլ տայիք այստեղ հաստատուելու և աշխատու-  
 թեամբս ապրուստս ճարելու:  
 – Անկարելի է, – գոչեց գայմագամը, – բացառութիւն չենք  
 կրնար ընել քեզի համար... արդէն գոհ եղիր, որ քեզ իբրև  
 պարզ գաղթական կը նկատեն կոր, պէտք է վրանները դառնաս  
 և անոնց հետ ճամբադ շարունակես:  
 – Գոնէ ամիս մը հոս մնալու արտօնութիւն տուէք:  
 – Չըլլար:  
 – Բայց, պէ՛յ էֆէնտի, ես ինչպէ՞ս կ'ուզէք, որ ճամբաս շա-  
 րունակեմ, երբ գրպանս դրամ չունիմ: Ծամբան անօթի պիտի  
 մնամ:  
 – Հոս եթէ ամիս մը մնաս, դրամ պիտի չահիս:  
 – Պոլսէն դրամի կը սպասեմ, հասցես հոս տուած եմ, ասոր  
 համար շատ կ'աղաչեմ, որ ինծի շնորհ ընէք քանի մը շաբաթ  
 մնալու, մինչև որ դրամս հասնի: Աստուծոյ սիրոյն, խնդիրքս  
 մի՛ մերժէք, յանուն մարդկութեան, յանուն Մարգարէին:  
 Աստիկ ամբողջ պերճախօսութիւնը թափեց գայմագամին  
 դուրը շարժելու համար:  
 Ի վերջոյ գայմագամը ըսաւ.  
 – Քանի մը շաբաթ արտօնութիւն չեմ կրնար տալ, բայց քա-  
 նի որ դրամի կը սպասես, շաբաթուան մը համար կ'արտօնեմ,  
 անկէ ետքը, դրամը հասնի թէ ոչ, պէտք է, որ ճամբայ ելլես:  
 – Շնորհակալ եմ, – գոչեց Աստիկ՝ թէմէննահ մը ընելով:  
 Յետոյ աւելցուց.  
 – Ուրիշ խնդիրք մըն ալ ունիմ:  
 – Ա՛լ երկար ըրիր, դո՛ւրս կորսուէ, – գոչեց գայմագամը:  
 Աստիկ անմիջապէս դուրս ելաւ:  
 «Շաբաթ մը ապահովցուցինք, – ըսաւ ինքնիրեն, – անկէ  
 ետքն ալ Աստուած ողորմած է»:  
 Ուղղուեցաւ այն կապելան, ուր իր օֆիսը հաստատած էր՝  
 խանութին մէկ անկիւնը, սեղան մը և վեց աթոռ: Պատառատուն  
 վարագոյր մը այդ սեղանը կը բաժնէր խանութին միւս մասէն:  
 – Ինչպե՞ս է, – հարցուց Նիքօլի՛ ցոյց տալով յանպատրաս-  
 տից օֆիսը:

– Շատ աղուոր, սքանչելի, ճիշդ ուզածիս պէս,– պատասխանեց Աստիկ սեղանին քով բազմելով,– ինձի շիշ մը քօնեաք ղրկէ՛:

– Գլխուս վրայ:

– Եթէ զիս հարցնող մը ըլլայ, տեղս ցոյց կուտաս:

– Բնականաբար:

Կէսօրուան մօտ երկու տարագիր հայեր եկան և զինքը հարցուցին կապելային տիրոջ, որ ձեռքովը ցոյց տուաւ վարագոյրը:

Մարդիկը մօտեցան, խոնարհաբար բարեկեցին Աստիկը և դէմը կայնեցան:

– Ի՞նչ կ'ուզէք,– հարցուց բախտախնդիրը:

– Աստիկ էֆէնտին դո՞ւք էք:

– Այո՛, ես եմ, ի՞նչ կայ:

– Խնդիրք մը ունինք ձեզի ներկայացնելիք:

– Շատ աղէկ, հրամանեցէ՛ք, նստեցէք, բայց ուրկէ՞ իմացաք, որ ես հոս կը գտնուիմ:

– Յակոբ աղան ըսաւ,– պատասխանեց իրենցմէ մին:

– Աղէկ... ի՞նչ է, տեսնե՞ք, ձեր խնդիրքը:

– Դուք գայմագամ պէյին հետ շատ բարեկամ էք եղեր:

– Հիմա իր քովէն կուգամ կոր:

– Ձէ՞ք կրնար մեզի համար մէյմէկ վէսիքա առնել հոս մնալու համար:

– Ձեր արհեստը ի՞նչ է:

– Ես ժամագործ եմ, իսկ ընկերս սարաֆ է:

– Այն ատեն խնդիրը կը դժուարանայ:

– Քանի որ այնքան բարեկամ էք գայմագամին հետ, դժուարութիւն չի մնար, ամէն բան իր ձեռքն է:

– Աղբօր պէս ենք իրարու հետ, բայց ի՞նչ պիտի տաք, եթէ այդ գործը յաջողցնեմ:

– Ամէն մէկերնիս տասնական ոսկի կուտանք... աւելի կուտայինք, եթէ կարողութիւն ունենայինք, բայց դժբախտաբար չենք կրնար, այդ դրամն ալ մեր հացէն կտրելով պիտի տանք:

– Ինձի նայեցէ՛ք, ես այս գործը կ'ընեմ, բայց պայմանով մը:

– Ի՞նչ պայման:

– Դրամը կանխիկ պիտի վճարէք:

– Բայց եթէ չի կրնաք վէսիքան առնե՞լ:

– Այն ատեն ձեր դրամը ձեզի կը վերադարձնեմ:

– Աւելի աղէկ չըլլա՞ր, որ վէսիքան առնելէ ետքը դրամը վճարենք:

– Եւ եթէ չի տա՞ք, ես ձեզ չեմ ճանչնար, շատ հաւանական է, որ պարկեշտ և պատուաւոր մարդիկ էք, բայց ինձի անձանօթ, որովհետեւ, Գոնիայի մէջ այսպէս շատերուն գործը տեսայ, և յետոյ դրամ չուզեցին տալ:

– Գոնէ կէսը կանխիկ և կէսն ալ վէսիքան առնուելէ ետքը վճարենք:

– Թո՛ղ ձեր ըսածը ըլլայ,– ըսաւ Աստիկ:

Երկու մարդիկը իրարու հետ ցած ձայնով խորհրդակցելէ ետքը տասը ոսկի տուին Աստիկին: Այս վերջինը գրպանէն յուշատետր մը հանեց և երկու մարդոց անունը, մականունը, ծնընդավայրը, տարիքը և արհեստը մանրամասնօրէն գրեց:

– Երկու օրէն եկէք և պատասխանը առէք,– ըսաւ կտրուկ շեշտով մը:

– Շատ աղէկ, շնորհակալ ենք:

Հագիւ թէ մեկնած էին, Յակոբ աղան ներս մտաւ:

Ինչպէս դիտե՞ք, Յակոբ աղան ալ ընտանեօք էրէյլի մնալու համար վէսիքա մը կը խնդրէր:

– Ի՞նչ ըրիք, գայմագամ պէյը տեսա՞ք,– հարցուց:

– Հարկաւ,– գոչեց Աստիկ,– իրարու հետ համբուրուեցանք, այս իրիկուն ճաշի պիտի երթամ տունը, անպատճառ կ'ուզէ կոր, որ իր տունը բնակիմ, մերժեցի:

– Ինչո՞ւ համար:

– Ես ուրիշ հաշիւներ ունիմ, իմ գործիս անանկ կուգայ, որ ազատ ըլլամ: Տե՛ս, երէկ եկայ և այսօր օֆիս հաստատեցի այստեղ:

– Իմ մասիս խօսեցա՞ք գայմագամին:

– Անշուշտ խօսեցայ, բայց աւելի մանրամասնօրէն այս իրիկուն, ճաշի ատեն պիտի խօսիմ, կարծեմ ժանտարմա քօմանտանին ալ հոն պիտի ըլլայ, անոր ալ կը խօսիմ, դուռն այդ գործը եղածէն սեպէ:

– Ողջ ըլլաք, Աստի՛կ էֆէնտի, Աստուած ձեզի ղրկեց այստեղ, եթէ դուք չըլլայիք, ի՞նչ պիտի ընէինք:

– Ես միշտ ձեռքէս եկած աղէկութիւնը չեմ խնայած և ոչ մէկուն:

– Ձեզի երկու մարդ ղրկեցի, անոնք ալ գործ մը ունէին, եկան ձեզ գտա՞ն:

– Քիչ մը առաջ Հոս էին:

– Պիտի կրնա՞ք բան մը ընել:

– Հոս մնալու համար անոնք ալ վէսիքա կ'ուզեն կոր... մէյմէկ վէսիքա կ'առնենք գայմագամէն:

Նոյն միջոցին ծերուկ մը եկաւ, յարգական բարև մը տուաւ և ըսաւ.

– Աստիկ էֆէնտին տեսնալ կ'ուզէի:

– Ես եմ,– պատասխանեց բախտախնդիրը,– ի՞նչ կ'ուզես:

– Աղաչանք մը ունիմ ձեզի:

– Ի՞նչ է, տեսնենք:

– Այսօր-վաղը մեզի սէվք պիտի ընեն դէպի Թարսուս: Բոլոր կառքերը բռնուած են, կառք չի կայ, որ վարձենք և ստիպուած ենք ոտքով երթալու... ուզեցինք գոնէ մինչև Պօզանթի երկաթուղիով երթալ, բայց անկարելի կ'ըլլայ կոր տոմսակ առնելը: Կայարանապետը կը մերժէ կոր, ըսելով, որ տեղ չի կայ, մինչդեռ լսեցինք, որ ուրիշներուն տոմսակ տուեր է:

– Դուք քանի՞ հոգի էք:

– Ինը հոգի:

– Լաւ,– պատասխանեց Աստիկ՝ քօնեաքի գաւաթը պարպելով:

– Կրնա՞ք բան մը ընել:

– Կայարանապետը միևսիւ Ալեքսիատէսը չէ՞:

– Այո՛,– հաստատեց Յակոբ աղա:

– Իմ լաւ բարեկամս է, Պոլսէն կը ճանչնամ զինքը: Ես իր մասին խօսած եմ պարոն Հիւկնէնի հետ, և իմ շնորհիւս պաշտօնի բարձրացում ունեցած է:

– Այն ատեն, անշուշտ, երբոր բան մը ըսէք, պիտի չմերժէ,– դիտել տուաւ Յակոբ աղա:

– Ատոր տարակոյս չունիմ:

– Ե՞րբ այդ տոմսակները կրնաք առնել,– հարցուց ծերուկը:

– Այս իրիկուն կամ վաղը, իրիկուան դէմ միտք ունիմ կայարան երթալու: Ասկէ Պօզանթի քանի՞ ղրուչ է մէկ տոմսակը:

– Երրորդ կարգը 54 ղրուչ է:

– Ինը հոգիի համար կ'ընէ 486 ղրուչ,– պատասխանեց Աստիկ,– ճիշդ չէ՞:

– Շատ ճիշդ է,– դիտել տուաւ Յակոբ աղա:

– Ուրեմն այդ գումարը բերէք, և ձեր տոմսակները առնեմ:

– Դրամը դիւրին է,– պատասխանեց ծերուկը,– եթէ հարկ ըլլայ, ես իմ ընկերներուս կողմէ կը վճարեմ:

– Այդ աւելի աղէկ կ'ըլլայ, գործը ժամ առաջ կը կարգադրուի:

– Հիմա տա՞մ դրամը:

– Տուէ՛ք՝ եթէ կ'ուզէք:

Մարդը համրեց 486 ղրուչը:

– Ե՞րբ գամ տոմսակները առնելու,– հարցուց ծերուկը:

– Վաղը իրիկուն անգամ մը հանդիպէ:

– Ո՞ւր պէտք է գամ:

– Հո՛ս, իմ օֆիսս հոս է:

– Գլխուս վրայ,– և մարդը կը մեկնի գոհ և երջանիկ:

Գոնէ մինչև Պօզանթի պիտի կրնայ երկաթուղիով երթալ...

Քիչ յետոյ Յակոբ աղան ալ կը մեկնի:

Աստիկ գոհունակ դէմքով մը ժամացոյցը կը նայի:

«Կէսօրը անցեր է, երթանք ճաշենք,– կ'ըսէ ինքնիրեն,– օրականս շահեցայ...»

Ու հաշիւը մաքրելէ ետքը կ'երթայ շուկայ, ճաշարան մը կը մտնէ ու փառաւոր ճաշ մը կ'ընէ:

Աստիկի համբաւը շուտով կը տարածուի տարագիրներու մէջ:

– Էֆէնտի՛մ, նշանաւոր մէկը եկեր է,– կ'ըսեն իրարու,– Պոլսէն աքսորուած է եղբի, բայց բոլոր մեծամեծներուն հետ բարեկամ է, գայմագամին տունը կը ճաշէ կոր, ժանտարմա քօմանտանիին հետ կը պտըտի կոր, ո՛վ որ գործ մը ունի՝ անմիջապէս կը կատարէ կոր... այսինչին համար վէսիքա առեր է Հոս մնալու համար, այնինչին համար տոմսակ առեր է, ուրիշի մը համար բարեխօսեր է, որպէսզի վրաններէն քաղաք փոխադրուի:

Եւ ահա քանի մը օր ետքը, առտուընէ մինչև իրիկուն, «օֆիս»ը լեցուած էր խնդրարկուներով: Աստիկ կուգար, կէս ժամ կը մնար, կ'երթար, յետոյ նորէն կուգար, միշտ աճապարանքով, իբր թէ սարսափելի կերպով զբաղած ըլլար:

– Գլուխս քերելու ատեն չունիմ, – կ'ըսէր դէմը ելլողին, – ժանտարմա քօմանտանիին քովէն կուգամ կոր, գայմագամին քովը պիտի երթամ, անկէ ալ ճաշի պիտի երթամ էրէյլիի էշ-րաֆներէն Իսմայիլ պէյի տունը:

Բայց այդ տենդայոյզ գործունէութիւնը երկար չտևեց: Աստիկ իր գոյնը դուրս տուաւ, և իրեն դէմ բողոքները սկսան:

Եւ ո՛չ մէկուն համար կըրցած էր բան մը ընել և սակայն ամենէն ալ դրամ առած էր:

Օր մը նոյնիսկ բռնեցին զինքը փողոցին մէջ մէկ քանի տարագիրներ, որոնցմէ դրամ շորթած էր իրենց որևէ մէկ գործը կատարելու համար:

– Մեր դրամները ե՛տ տուր, – պատասխանեցին իրեն:

– Եղբա՛յր, կեցէ՛ք, որ բացատրեմ խնդիրը:

– Ա՛լ քեզի չենք կրնար մտիկ ընել, դրամները կ'ուզենք:

– Հիմա գայմագամին կ'երթամ կոր, ձեր ամենուն գործն ալ պիտի կարգադրուի:

– Գետնին տակը երթաս, գայմագամին դրանը առջևէն անգամ անցած չունիս:

– Արդէն առջի օրէն քեզ վռնտեր է:

– Ինտո՞ր, մեզի կը խաբես հէ՞, շո՛ւտ դրամները տուր:

– Ժանտարմա քօմանտանիին քովէն կուգամ կոր, թողէ՛ք, որ հասկցնեմ, – կ'ըսէ Աստիկ:

– Սո՛ւտ է, – կը գոչէ մէկը, – առտուընէ ի վեր Նիքօլիին մեհանէն նստած քօնեաք կը խմէր կոր:

– Վա՛յ խայտառակ:

– Վա՛յ անամօթ:

– Սա մեր փարաները անմիջապէս տո՛ւր:

– Կուտամ, եղբայր, սա օձիքս թո՛ղ տուէք:

– Փարաները կուտաս, օձիքդ թող կուտանք:

– Իրիկունը օֆիս եկէք, հաշիւնիդ տեսնամ, ես ձեր դրամը չեմ ուտեր:

– Մենք գինետունը գործ չունինք, հիմա տուր դրամները:

– Դրամները վրաս չեն, մէկու մը քով պահ տուած եմ:

– Սուտ կը խօսիս:

– Հաւատացէ՛ք, որ ճշմարիտ կը խօսիմ:

– Որո՞ւ քով կը գտնուին դրամները:

– Շատ ապահով տեղ մը:

– Որո՞ւ քով, շուտ ըսէ:

– Բանին..., – կմկմաց Աստիկ, – էշրաֆներէն՝ Արիֆ պէյի քով:

– Միասին երթանք իր տունը, և դրամները առ:

– Այս իրիկուն անպատճառ կը բերեմ, հիմա ամօթ կ'ըլլայ երթալ դրամ ուզելը:

– Ամօթի բան չի կայ, մեզի մէկ ժամէն միւսը կրնան ճամբայ հանել, մենք մինչև որ դրամնիս չառնենք, քեզ թող չենք տար:

Աստիկ տեսաւ, որ ճար չի կար, ըսաւ.

– Շատ աղէկ, եկէք միասին երթանք:

Ճամբան բաւական քալելէ ետքը ըսաւ.

– Նախ թղթատուն հանդիպինք, ինծի Պոլսէն դրամ պիտի գար, եթէ եկած է, այն ատեն պէտք չի մնար Արիֆ պէյին երթալու:

Երբ հասան թղթատան առջև, իր պարտապահանջներուն ըսաւ.

– Դուք հոս դրան առջև սպասեցէք, ես վեր ելլեմ ու գամ:

Մարդիկը գիտէին, որ թղթատունը ուրիշ ելք չունէր, ուստի հաւանեցան:

Քիչ մը ետքը Աստիկ զուարթ դէմքով մը վերադարձաւ և ըսաւ.

– Դրամս եկեր է, 50 ոսկի:

– Առի՞ր, – հարցուցին մէկ քանիները:

– Չէ՛, պաշտօնեան ըսաւ, որ երեք ժամէն ետքը պիտի տայ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Տնօրէնը պէտք է եղեր, որ ստորագրէ, ասկէ զատ այդչափ դրամ չի կայ եղեր արկղը, հողագործական պանքայէն դրամ բերել պիտի տան: Ինչ որ է, եկէք մէյմէկ քօնեաք խմենք:

Եւ ամբողջ խումբը տարաւ Նիքօլիի կապելան, ուր բաւական քօնեաք և օղի սպառեցին:



Միջոց մը ժամացոյցը նայեցաւ և գոչեց.

– Վա՛յ անպիտան, ես ճիշդ այս ժամուս պէտք էր, որ Հազարապետը տեսնայի:

Աճապարանքով ոտքի ելաւ, Հաշիւը մաքրեց և ըսաւ.

– Դուք Հոս սպասեցէք, ես քիչ մը ետքը կուգամ:

Եւ անյայտ եղաւ:

Խեղճերը մինչև գիշեր սպասեցին, բայց Աստիկ չվերադարձաւ:

Տեսնելով, որ բախտախնդիրը պարզապէս իրենց քթին խընդացած էր, բարկութեամբ մեկնեցան՝ պատշաճ Հայհոյութիւնները ուղղելով Աստիկի Հասցէին:

Քանի մը օր ետքը Աստիկ կը քշուէր Էրէյլիէն: Մեկնած միջոցին քովը դրամ չէր մնացած բնաւ, և ստիպուեցաւ Հետիոտն դացող տարագիրներուն խառնուիլ, որոնց մէջ կը գտնուէին իր խաբեբայութեան զոհերէն մէկ քանին, որոնք չվարանեցան ճամբան լաւ ծեծ մը քաշելու իրեն:

Ութը օր քալելէ ետքը Հասաւ Թարսուս:

Հոն, ընդարձակ դաշտի մը մէջ, քաղաքէն մէկ ժամ հեռու 5-6 Հազար վրաններու տակ լեցուած էին 20-25 Հազար տարագիրներ, ընդհանրապէս իզմիթցի, ատաբազարցի, պարտիզակցի, կէյվէցիներ:

Աստիկ, ըստ իր սովորութեան, ուզեց ծանօթութիւններ Հաստատել:

Առաջին տարագիրը, որուն հետ խօսեցաւ, պարտիզակցի երիտասարդ մըն էր, Հրանդ Մկրեան, որ վրաններու պահապանի պաշտօնը կը վարէր և գրեթէ Հոն գտնուողներուն մեծամասնութիւնը կը ճանչնար:

– Ծանօթ անձեր կա՞ն այս տարագիրներուն մէջ,– եղաւ Աստիկի առաջին Հարցումը:

– Իզմիթի առաջնորդ Ստեփաննոս եպիսկոպոսը Հոս է,– պատասխանեց Հրանդ:

– Ուրի՞շ:

– Գոնիայի առաջնորդ Գարեգին վարդապետ Խաչատուրեանն ալ Հոս է:

– Իրենց վրանները կրնա՞ս ցոյց տալ:

– Բնականաբար,– պատասխանեց Հրանդ,– պոլսեցի մէկ քանի աքսորեալներ ալ եկած են այս օրերս:

– Որո՞նք են:

– Երուանդ Օտեանը, Սեպուհ Ակունին և մէկ քանի ուրիշներ:

– Ամէնքն ալ կը ճանչնամ,– ըսաւ Աստիկ,– բայց նախ երթանք Ստեփաննոս եպիսկոպոսին վրանը:

– Անիկա այս միջոցիս իր վրանը չգտնուիր, ջուրին եզերքը ծառին տակ նստած ըլլալու է:

– Ուրեմն երթանք իրեն մօտ:

Հրանդ Աստիկի հետ ուղղուեցաւ փոքրիկ գետակի մը եզերքը: Արդարև, Նիկոմիդիոյ ծերունազարդ առաջնորդը Հոն, Հովանաւոր ծառի մը տակ, գորգի մը վրայ բազմած էր և երազկոտ դէմքով մը Համրիչը կը դարձնէր:

Աստիկ յարգանքով մօտեցաւ, Ֆէսը Հանեց և սրբազանին ձեռքը համբուրեց:

– Ծօ՛, դուն ո՞վ ես,– Հարցուց ծերունին:

– Ես Աստիկ Մարկոսեանն եմ, թուրք թերթերու խմբագրապետութիւն ըրած, Ֆրանսական դեսպանատունը քարտուղար էի:

– Հիմա ի՞նչ ես, ատ նայինք:

– Հիմա աքսորեալ մըն եմ:

– Հա՛, ասանկ ըսէ, անոնք բոլոր սուտ բաներ էին, ճշմարտութիւնը այս է:

– Բայց ես չեմ կարծեր, որ երկար ատեն Հոս մնամ, պէտք եղած ձեռնարկները ըրած եմ ներքին գործերու նախարարութեան, պատասխանի կը սպասեմ կոր:

– Հոս ի՞նչ պիտի ընես, ո՞ր պիտի բնակիս, ծանօթ մը ունի՞ս անոր վրանը պառկելու համար:

– Դեռ չեմ գիտեր, Հազիւ երկու ժամէ ի վեր Հասած եմ: Իմ միտքս անմիջապէս Մէրսին երթալ է:

– Մէրսին ի՞նչ գործ ունիս:

– Միւթէսարըֆը մտերիմ բարեկամս է:

– Այս գայլերուն բարեկամութեանը մի՛ Հաւատար,– ըսաւ Ստեփաննոս եպիսկոպոս:

– Զէ՛, այս մարդը պատուական մարդ է, – պատասխանեց Աստիկ, – ասկէ գատ իմ շատ մտերիմ բարեկամս է. ամենուն եթէ գէշութիւն ընէ, ինծի ձեռքէն եկած բարիքը չզլանար. խնդիրը մինչև հոն երթալն է. կառքը մէկուկէս ոսկիով կը տանի եղեր, բայց դժբախտաբար այդ գումարը կը պակսի քովս. դրամս ճամբան է, Պոլսէն յիսուն ոսկի ղրկուած է, բայց դժբախտաբար ձեռքս չհասաւ: Ծիշդ այն միջոցին, ուր դրամս էրէյլի պիտի գար, մեզի ճամբայ հանեցին: Ինչ որ է, փօսթային ըսի, որ դրամս եթէ գայ՝ հոս ղրկեն:

– Հիմա քովդ բնաւ դրամ չունի՞ս:

– Քանի մը մէծիտիէ ունիմ. բայց խնդիրը այն չէ, խնդիրը Մէրսին երթալու վրայ է. անգամ մը, որ միւթէսարըՖը տեսնեմ, վստահ եմ, որ զիս առանց դրամի չթողուր:

– Քանի որ այդքան վստահ ես քու միւթէսարըՖիդ վրայ, միջոց մը կը գտնենք ու քեզի կը ղրկենք:

– Շատ երախտապարտ կը մնամ:

– Ե՞րբ կ'ուզես երթալ:

– Որչափ շուտ երթամ, այնչափ աղէկ կ'ըլլայ:

– Ուրեմն ես քեզի կառք մը կը ճարեմ, անհոգ եղիր:

Աստիկ կրկին իր երախտագիտութիւնը յայտնելէ ետքը Հրանդին ընկերակցութեամբ հեռացաւ:

– Հիմա ո՞ւր պիտի երթանք, – հարցուց Աստիկ:

– Ուր որ կ'ուզես:

– Երթանք Գարեգին վարդապետը տեսնելու:

– Զինքը կը ճանչնաս:

– Զէ՛, բայց վնաս չունի, այս առթիւ զիրար կը ճանչնանք: Բաւական քայլիէ ետքը հասան Գոնիայի առաջնորդին վրանը:

Գարեգին վարդապետ ջերմէ կը տառապէր նոյն միջոցին և շատ տկարացած էր:

Աստիկ ինքզինք ներկայացուց:

Վարդապետը հրաւիրեց զայն նստելու սնտուկի մը վրայ, որ իբրև բազմոց կը ծառայէր:

Նոյն միջոցին հոնկէ անցաւ Սեպուհ Ակունի: Աստիկ, որ կը ճանչնար զայն, ետևէն վազեց և բարևեց:

էրէյլի մէջ արդէն իրարու հետ տեսնուած էին:

– Ե՞րբ եկար, – հարցուց Սեպուհ:

– Քանի մը ժամ առաջ:

– Ի՞նչ կայ, չի կայ, տեսնենք:

– Ոչինչ, ես հաւանօրէն վաղը Մէրսին կը մեկնիմ միւթէսարըՖը տեսնելու համար:

– Ըսել է՛ կը ճանչնաս զինքը:

– Շատ մտերիմ բարեկամս է. հաւանական է, որ կարևոր պաշտօն մը տայ ինծի կամ միջոց մը գտնէ զիս Պոլիս վերադարձնելու: Դուն ի՞նչ պիտի ընես այստեղ:

– Պիտի ջանամ աւելի առաջ չերթալ, եթէ կարելի ըլլայ և հոս մնալ:

– Քեզի խորհուրդ կուտամ ամէն միջոց գործածելու, որպէսզի մինչև Մէրսին երթալս հոս մնաս:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետև միւթէսարըՖէն արտօնութիւն մը կրնամ առնել, որպէսզի թարսուս մնաս:

– Իրա՞ւ կ'ընես, – հարցուց Սեպուհ թերահաւատ դէմքով մը:

– Այդ մասին բնաւ տարակոյս չի կայ: Երուանդ Օտեանն ալ հոս է եղեր:

– Այո՛, միասին եկանք:

– Անոր ալ ըսէ՛, որ թո՛ղ հոս մնայ, ես անոր համար ալ արտօնութիւն կ'առնեմ:

Այս խօսքերը արտասանելէ ետքը դարձաւ Գարեգին վարդապետի վրանը, ուր գրեթէ բառ առ բառ կրկնեց, ինչ որ ըսած էր քիչ մը առաջ Ստեփաննոս սրբազանին:

Գարեգին վարդապետ ոսկի մը տալով ճամբեց բախտախրնդիրը, որ միշտ Հրանդ Մկրեանի ընկերակցութեամբ ուրիշ մէկ քանի վրաններ ալ այցելեց:

Հետևեալ օրը, արդարև, մեկնեցաւ Մէրսին, ուր հասնելուն պէս զնաց կառավարչատուն:

Ծիշդ էր, որ ծանօթ էր կառավարիչին, բայց այս վերջինը շատ պաղ կերպով ընդունեց զինքը:

– Ինչպէ՞ս եկար մինչև Մէրսին, – հարցուց:

- Կառքով,– պատասխանեց Աստիկ:
- Չե՞ս գիտեր, որ տարագիրներուն արգիլուած է իրենց համար որոշուած սահմանէն դուրս ելլել:
- Ես սովորական տարագիր մը չեմ:
- Ի՞նչ ես ուրեմն, աքսորեա՞լ մը, այն ատեն պէտք է, որ քեզ ոստիկանական հսկողութեամբ ղրկեմ երթալիք տեղը:
- Բայց, պէ՛յ էֆէնտի, յանուն մեր անցեալ բարեկամութեան:
- Հոս բարեկամ չի կայ, այլ կառավարիչ մը, որ իր պարտականութիւնը պէտք է կատարէ:
- Ես փոքրիկ շնորհ մը միայն կը խնդրեմ, սանկ աննշան պաշտօն մը, որով կարենամ հոս մնալ և ապրիլ:
- Անկարելի է, հայերու պաշտօն չենք կրնար տալ, մանաւանդ տարագիր ու աքսորեալ հայերու:
- Ուրեմն գոնէ արտօնութիւն մը տուէք հոս կամ Թարսուս մնալու:
- Այդ ալ չեմ կրնար ընել, բացառութիւն չենք կրնար ընել ո՛չ ոքի համար:
- Նիւթական շատ անձուկ վիճակի մը մատնուած եմ, գոնէ դրամական օգնութիւն մը ըրէք:
- Պետութիւնը չկրնար նիւթական օժանդակութիւն ընել իր թշնամիներուն:
- Բայց դուք լաւ գիտէք, որ ես պետութեան հաւատարիմ ծառայ մըն եմ:
- Եթէ այդպէս ըլլայիր, հիմա հոս չէիր գտնուեր:
- Եղածը պարզ թիւրիմացութիւն է:
- Ինչ կ'ուզէ ըլլայ, կառավարութիւնը դրամ չի կրնար տալ:
- Բայց գոնէ դուք անհատապէս քիչ մը օգնութիւն ըրէք:
- Չեմ կրնար, այս միջոցիս շատ նեղն եմ:
- Ուրե՞մն...
- Ուրեմն քեզի միակ խորհուրդ մը ունիմ տալիք, անմիջապէս դարձիր Թարսուս, եթէ ոչ՝ կրնայ գլխուդ փորձանք մը պատահիլ:
- Եւ միւթէսարըֆը ձեռքի շարժումով մը ճամբեց Աստիկը:
- Բայց այս վերջինը շուտով յուսահատող մարդ չէր. փոխա-

նակ հետեւելու կառավարիչին խորհրդին, մնաց Մէրսին ու սկըսաւ իր շահատակութիւնը:

Ինքզինքը կառավարիչին մտերիմ բարեկամը ցոյց տալով՝ սկսաւ ասկէ-անկէ դրամ շորթել՝ մարդ ազատելու, գործ կարգադրելու խոստումներով:

Այսչափով չգոհացաւ սակայն: Հարցուց փնտոեց, թէ հայ հարուստներէն ո՞վ կար Մէրսին:

– Բամպակի գործարանատէր և բանակի ընդեղէնի հայթայթիչ Յակոբ էֆէնտի Մանուէլեանը կայ,– ըսին իրեն:

Աստիկ իսկոյն դիմեց անոր, իր ով ըլլալը յայտնեց, նիւթական անձկութիւնը պատմեց, ինքզինք իբրև ջերմ հայրենասէր ցոյց տուաւ, իր աքսորը վերագրեց յեղափոխական գործունէութեան և վերջապէս յաջողեցաւ տասը ոսկի բրցնել:

Դրամը առնելուն պէս գնաց գինետուն մը և շիշ մը քօնեաք ապսպրեց և իսկոյն ծանօթութիւն հաստատեց հոն գտնուող հայու մը հետ, որուն պատմեց իր այցելութիւնը Մանուէլեանին և անկէ ստացած օժանդակութիւնը:

– Քեզի ուրիշ հասցէ մըն ալ տամ, հոն ալ գնա՛, անկէ ալ բան մը կը բրցնես,– ըսաւ հայը:

– Ո՞վ է տեսնենք:

– Ձէլվէեանը,– պատասխանեց մարդը:

– Ի՞նչ գործ կ'ընէ:

– Ան ալ գործարանատէր է և ազգասէր ու առատածեռն: Իր գրասենեակը հոս մօտն է:

– Յոյց տուր, տեսնեմ:

Եւ երկուքը միասին դուրս ելան գինետունէն ու քանի մը վայրկեան քալելէ ետքը հասան շէնքի մը առջև:

– Ներս մտիր և առաջին յարկը ել,– ըսաւ Աստիկի առաջնորդը,– Ձէլվէեանի գրասենեակը հոն է:

Վայրկեան մը ետքը բախտախնդիրը գործարանատիրոջ քովն էր:

– Բարև ձեզ, Ձէլվէեան էֆէնտի,– ըսաւ՝ գետնէն թէմէննահ մը ընելով:

– Աստուծոյ բարին,– պատասխանեց Ձէլվէեան:

Աստիկ սկսաւ իր գոց ըրած բանաձևը կրկնել և տասը ոսկի ալ գործարանատէրէն առնելով՝ մեկնեցաւ:

Երբ վերադարձաւ գինետուն՝ հայր իրեն կը սպասէր։  
 – Ի՞նչ լուր, – հարցուց հետաքրքիր։  
 – Յաջողեցաւ, – ըսաւ Աստիկ ուրախութեամբ, – շնորհակալ եմ։  
 – Չոր շնորհակալութեամբ չըլլար, – պատասխանեց միւսը։  
 – Քօնեաքով կը թրջենք։  
 – Առածիդ հարիւրին տասը ինծի պիտի տաս։  
 – Ա՛ռ, – ըսաւ Աստիկ՝ ոսկի մը տալով իր խօսակցին։  
 Աստիկ այսպէս մէկ քանի օր սկսաւ շոյլ կեանք մը վարել Մէրսիսի մէջ, բայց այնքան վրան բաց գործեր տեսաւ, որ ի վերջոյ բողոքներ սկսան տեղալ իրեն դէմ։  
 Խնդիրը հասաւ միւթէսարըֆին ականջին, որ իսկոյն հրամայեց ձերբակալել Աստիկը և իրեն բերել։  
 Երբ բախտախնդիրը եկաւ, կառավարիչը պողոտայ երեսին.  
 – Ի՞նչ է այս քու ըրած խաղթութիւններդ։  
 – Ի՞նչ է եղեր, պէ՛յ էֆէնտի։  
 – Իմ անունովս աս ու ան կողոպտեր ես։  
 – Բնա՛ւ երբեք։  
 – Իբր թէ այսինչ կամ այնինչ մարդուն գործը իմ միջոցաւ կարգադրելու խոստումով դրամ առած ես իրենցմէ։  
 – Սուտ է, պէ՛յ էֆէնտի։  
 – Ինչպէ՛ս սուտ, ես քու ամբողջ ըրածներուդ տեղեակ եմ, դուն Մանուէլեանին և Զէյվեանին ալ գացեր ես։  
 – Ճիշդ է, – խոստովանեցաւ Աստիկ։  
 – Զիրենք ուրկէ՞ կը ճանչնաս։  
 – Նախապէս չէի ճանչնար, հոս ճանչցայ։  
 – Ի՞նչ ընելու գացիր իրենց քով։  
 – Նեղը մնացած էի, օգնութիւն խնդրեցի։  
 – Օգնութիւն ըրի՞ն։  
 – Այո՛, տասնական ոսկի տուին։  
 – Անոնք հարուստ են, կուտան, ամենուն ալ օգնութիւն կ'ընեն կոր, բայց գլխերնուն փորձանք մը պիտի բերեն. անոնք կը կարծեն, թէ ես լուր չունիմ, թող այնպէս գիտնան։  
 Միւթէսարըֆը բարկութեամբ զանգակը հնչեցուց։  
 Մառայ մը ներս մտաւ։

– Օսման էֆէնտին հո՛ս կանչէ, – հրամայեց կառավարիչը։  
 Վայրկեան մը ետքը ոստիկան մը ներս մտաւ։  
 – Տար այս մարդը բանտարկէ՛, – հրամայեց կառավարիչը՝ Աստիկը ցոյց տալով։  
 – Աման, էֆէնտի՛, կը խնդրեմ, – կմկմաց բախտախնդիրը։  
 – Լռէ՛, անպիտան։  
 Ոստիկանը բրտօրէն բռնեց Աստիկի օձիքէն և առաւ տարաւ։  
 Աստիկ քանի մը օր բանտին մէջ անցընելէ ետքը ծրագիր մը յղացաւ բանտարկութենէ ազատելու համար։  
 Բանտապանը գնաց գտաւ և ըսաւ.  
 – Շատ կարևոր յայտնութիւն մը պիտի ընեմ կառավարիչին, գնա՛, իրեն իմաց տուր։  
 – Ի՞նչ բանի մասին է յայտնութիւնդ։  
 – Մեծ գաղտնիք մը պիտի հաղորդեմ, աւելին չեմ կրնար ըսել։  
 – Ես այդպիսի բան մը չեմ կրնար ըսել կառավարիչին։  
 – Ոսկի մը կուտամ, եթէ այս խնդիրքս կատարես։  
 Ոսկիին խոստումը իր մոգական ազդեցութիւնը ըրաւ։  
 – Տո՛ւր, տեսնեմ, դրամը, – ըսաւ։  
 – Ահաւասիկ։  
 Եւ Աստիկ ոսկի մը դրաւ բանտապանին ձեռքը։  
 Բանտապետը իրեն յանձնուած պաշտօնը կատարեց, և կառավարիչը հետաքրքիր իր մօտ բերել տուաւ Աստիկը։  
 – Ի՞նչ յայտնութիւն պիտի ընես, – հարցուց։  
 – Յայտնութիւն չէ, այլ առաջարկութիւն մը։  
 – Ի՞նչ առաջարկութիւն։  
 – Կարծեմ առիթ մը կը փնտռէք կոր Մանուէլեանի ու Զէյվեանի դէմ ձեռքերնիդ գէնք մը ունենալու համար։  
 – Է՛յ, ըսենք թէ կը փնտռեմ կոր։  
 – Լաւ, ուրեմն այդ գէնքը կրնամ ես տալ։  
 – Ինչպէ՛ս...  
 – Իրենց մէյմէկ նամակ կը գրեմ և այդ նամակները իբր թէ դիպուածով ձեր ձեռքը անցած կ'ըլլան, հասկցա՞ք միտքս։  
 – Ի՞նչ պիտի գրես այդ նամակներուն մէջ։  
 – Այնպիսի բաներ, որոնք կարենան զանազան մեկնութիւններու տեղի տալ։

– Կ'ըլլայ,– ըսաւ կառավարիչը, որուն աչքերը չարաշուք կերպով շողշողացին:

– Ի փոխարէն ի՞նչ պիտի ընէք ինձի:

– Քեզի մինչև Թարսուս կը զրկեմ և Հոն ազատ կը մնաս:

– Շատ շնորհակալ եմ:

– Ուրեմն նստէ՛ սեղանին առջև և գրէ նամակներդ:

Աստիկ սկսաւ գրել.

«Ազնուաշուք Յակոբ էֆ. Մանուէլեան,

Ձեր շնորհները արդէն վայելած եմ ազատ եղած ատենս, հիմա, որ բանտը կը գտնուիմ և նիւթական շատ անձուկ վիճակի մը մէջ, վստահ եմ, որ պիտի Հաճիք զիս չզրկել ձեր օգնութեանէն:

Կրնաք ձեր տալիք դրամը յանձնել այս նամակս ձեզի բերողին, որ վստահելի անձ մըն է:

Իմ բանտարկութեանս պատճառը տակաւին չեմ կրցած Հասկնալ, կարծեմ պարզապէս Հայ ըլլալս է: Ինչպէս դուք ալ կ'ըսէիք, այս թշուառականները ամէն տեսակ անիրաւ Հալածանքներ պիտի ընեն մեզի: Բայց Աստուծով մենք ալ օր մը իրենց Հախէն պիտի գանք:

Աւելի երկար չեմ ուզեր գրել, վախնալով, որ նամակս ուրիշին ձեռքը կ'անցնի: Երբոր բանտէն ազատիմ, անպատճառ կուգամ ձեզ տեսնելու: Առայժմ կը սպասեմ ձեր նպաստին, որուն անհրաժեշտ պէտք ունիմ»:

Աստիկ նոյնիմաստ երկրորդ նամակ մըն ալ գրեց և զատուազատ պահարաններու մէջ դրաւ՝ վրան Մանուէլեանի և Ձէլվէեանի Հասցէները գրելով:

Միւթէսարըֆը յայտնի գոհունակութեամբ մը կարդաց այդ երկու նամակները և ըսաւ.

– Այսօրուրէն սկսեալ քեզի մասնաւոր խուց մը պիտի յատկացնեմ, ուր Հանգիստ կրնաս ըլլալ:

– Բայց դուք խոստացաք զիս ազատ թողուլ,– դիտել տուաւ Աստիկ,– և Թարսուս զրկել:

– Քանի մը օրէն ան ալ կ'ըլլայ:

Միւթէսարըֆը իր մօտ պահեց երկու նամակները և մասնաւոր խուցի մը մէջ փակել տուաւ Աստիկը:

Հետեւեալ օրն իսկ ոստիկան մը կը ներկայանար Յակոբ Մանուէլեանի գրասենեակը և զայն կը Հրաւիրէր միւթէսարըֆին քով:

Գործարանատէրը յաճախ յարաբերութեան մէջ էր միւթէսարըֆին Հետ, ուստի այս Հրաւէրը զինքը բնաւ չզարմացուց:

– Քիչ մը ետքը կուգամ,– ըսաւ ոստիկանին:

– Նորին վսեմութիւնը անմիջապէս կ'ուզէ ձեզ տեսնել,– պընդեց ոստիկանը:

– Ուրեմն միասին երթանք:

Քառորդ ժամ ետքը Հասած էր արդէն կառավարչատուն և ներկայացած միւթէսարըֆին:

Այս վերջինը իր սովորական սիրալիւր ընդունելութիւնը չըրաւ և ցուրտ կերպով ընդունեց գործարանատէրը:

– Ձեզի մէկ քանի բաներ պիտի Հարցնեմ,– ըսաւ,– և կ'ուզեմ, որ ճշմարտութիւնը խօսիք:

Գործարանատէրը այս խօսքերէն քիչ մը ազդուեցաւ և կուահեց, որ ծանրակշիռ բան մը կ'անցնէր-կը դառնար, և պատասխանեց.

– Պատրաստ եմ ձեր Հրամանին և կը խոստանամ ճշմարտութիւնը խօսիլ:

– Դուք Աստիկ Մարկոսեան անուն անձ մը կը ճանչնա՞ք:

– Մէկ անգամ մեր գրասենեակը եկած է քանի մը օր առաջ, և այդ առթիւ տեսած եմ զինքը առաջին անգամ:

– Ինչո՞ւ Համար եկած էր:

– Դրամական օգնութիւն մը խնդրելու:

– Եւ դուք ի՞նչ պատասխանեցիք:

– Տասը ոսկի տուի ու ճամբեցի:

– Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ առաջին անգամ ներկայացող անծանօթի մը կը Հանէք, անմիջապէս տասը ոսկի կուտաք:

– Իր խօսքերէն տեսայ, որ ոչինչ մարդ մը չէր, դիրքի ու դրամի տէր եղած, աղէկ օրեր տեսած մէկն էր, ուստի իր վիճակին յարմար նպաստ մը տալ ուզեցի:

– Ուրիշ ի՞նչ բաներու վրայ խօսեցաք միասին:

– Ոչինչ, արդէն մինչև ետքը ինք խօսեցաւ գրեթէ: Պոլսոյ մէջ ունեցած պաշտօններուն, ճանչցած նշանաւոր անձերուն և

այլնի վրայ խօսեցաւ և ըսաւ, որ քիչ ատենէն յոյս ունէր Պոլիս վերադառնալու:

- Ի՞նչ բանի վրայ դրած էր այդ յոյսը:
- Ներքին գործերու նախարարութեան հեռագիր քաշեր է եղեր, իբր թէ Թալէաթ պէյը իր մտերիմ բարեկամն է եղեր, վերջապէս այս տեսակ բաներ:
- Հայկական խնդրին վրայ չխօսեցա՞ք, – հարցուց կառավարիչը կասկածոտ դէմքով մը:
- Հայկական խնդիր կա՞յ հիմա, – հարցուց Մանուէլեան:
- Այսինքն այս պատահած դէպքերուն մասին:
- Ձէ, այդ մասին խօսք չեղաւ:
- Ի՞նչպէս եղաւ, որ այդ Աստիկ Մարկոսեանէն բնաւ չկասկածեցաք:
- Ինչո՞ւ պիտի կասկածէի:
- Որովհետեւ ինք անհատապէս Պոլիսէն աքսորուած էր և ուրիշներուն նման խմբովին տեղահան չէր եղած, հետեւաբար յայտնի էր, որ ինք վտանգաւոր անձ մըն էր:
- Ինք ըսաւ, որ իր աքսորը թիւրիմացութեան արդիւնք էր:
- Ինք հարկաւ այնպէս կ'ըսէ: Դուք այդ մարդուն դրամ տալէ առաջ պէտք էր, որ իր մասին ինչ տեղեկութիւն հարցընէիք և այն ատեն պիտի գիտնայիք, որ ինք շատ վտանգաւոր յեղափոխական մըն է և յատկապէս այս կողմերը եկած է գրգռուութիւն առաջ բերելու համար:
- Այդ բաները երբեք չէի գիտեր, եթէ ամենափոքր կասկած մը ունենայի՛ր զինքը չէի ընդուններ, – ըսաւ գործարանատէրը:
- Դուք այդ ամէնը գիտէիք և գիտնալով ընդունեցիք զինքը, – պատասխանեց կառավարիչը:
- Ի՞նչ կ'ըսէք, պէ՛յ էֆէնտի, դուք զիս լաւ կը ճանչնաք, ո՛վ ըլլալս, ի՞նչ զգացումներու տէր ըլլալս լաւ գիտէք:
- Հիմա և ո՛չ մէկ հայու վրայ կարելի է վստահութիւն ունենալ, գիտէք, որ Ձէլվէեանի և ձեր մասին ես երաշխաւոր եղած եմ վալիին, եթէ ոչ՝ ձեզ ալ ձեր ընտանիքով պիտի քշին Սուրիոյ անապատները, բայց հիմա կը զղջամ կոր այդ երաշխաւորութեան համար:
- Կ'աղաչեմ, պէ՛յ էֆէնտի, այդ տեսակ խօսքեր մի՛ ընէք:

- Եւ դժբախտաբար ստիպուած եմ այս եղածները տեղեկագրել Ատանայի վալիին և ձեր մասին իրմէ հրահանգ ուղղել:
- Բայց եղած բան մը չի կայ:
- Դեռ ի՞նչ կ'ուզէք, որ ըլլայ, արդէն այս գործին մէջ միևնակ յանցաւորը դուք չէք, Ձէլվէեանն ալ կայ, ան ալ տասը ոսկի տուած և երկար-բարակ տեսնուած է Աստիկին հետ:
- Կրնայ ըլլալ, որովհետեւ այդ մարդը, կ'երևայ, որ դէմը ելլողէն դրամ կ'ուզէ:
- Միևնակ խնդիրը դրամ տալու վրայ չէ, ուրիշ ծանրակշիռ բաներ ալ կան:
- Ի՞նչ բան:
- Ձեռքս թուղթեր, ապացոյցներ ունիմ, – գոչեց կառավարիչը:
- Թո՛ղթ, ապացոյց, – ըսաւ գործարանատէրը շուարած, – անհաւատալի բան:
- Սակայն իրողութիւնը այս է:
- Տեսնենք ուրեմն այդ թուղթերը:
- Անոր ալ ժամանակը կայ: Գիտէ՞ք, որ Աստիկը այժմ բանտարկուած է այստեղ:
- Ձէի գիտեր:
- Բանտէն նամակ չէ՞ գրած ձեզի:
- Ո՛չ, – պատասխանեց գործարանատէրը:
- Լաւ ուրեմն. իր նամակներէն երկուքը բռնուած են, մէկը ձեզի և միւսը Ձէլվէեան էֆէնտիին ուղղուած:
- Ի՞նչ կայ այդ նամակներուն մէջ:
- Այդ նամակներուն մէջ այնպիսի բաներ կան, որոնք եթէ վալի փաշային ականջը հասնին, թէ՛ դուք և թէ՛ Ձէլվէեանը բոլոր ընտանիքով մինչև Տէր Ջոր կ'երթաք:
- Բայց ուրիշի մը գրածին համար մենք ի՞նչպէս պատասխանատու կրնանք ըլլալ:
- Նամակին գրութեան ձեւն այնպէս կը հասկցուի, որ Աստիկի և ձեր միջև կարգ մը ծածուկ բանակցութիւններ կատարուած են:
- Այդ տեսակ բան մը երբեք չեմ կրնար ընդունիլ:
- Դժբախտաբար նամակին լեզուն շատ բացայայտ է:

– Ես որևէ գաղտուկ բան մը չեմ ունեցած այդ մարդուն հետ:

– Կասկածները շատ զօրաւոր են դժբախտաբար, և ես ստիպուած եմ թէ՛ նամակները և թէ՛ իմ մասնաւոր տեղեկութիւններս, որոնք ձեզի շատ աննպաստ են, իսկոյն հաղորդել վալի փաշային:

– Բայց պարզապէս մեզ կործանել կ'ուզէք ուրեմն:

– Ես ալ շատ փափուկ դիրքի մէջ եմ, չեմ կրնար ձեզի համար գլուխս վտանգի դնել, մանաւանդ որ, ինչպէս ըսի, ես գրեթէ ձեր երաշխաւորն եմ:

Գործարանատէրը աղաչեց, պաղատեցաւ, որ գոնէ երկու օր ժամանակ շնորհէ իրեն և յետոյ իր տեղեկագիրը տայ վալիին:

Կառավարիչը հաւանեցաւ, և Մանուէլեան մեկնեցաւ խոր մտատանջութեան մէջ թաղուած:

Հագիւ թէ մեկնած էր, երբ կառավարիչը հրաման ըրաւ, որ իր մօտ բերեն Ձէլվէեանն ալ, որուն գրեթէ միևնոյն հարցումները և սպառնալիքները ըրաւ:

Երկու գործարանատէրները իրիկունը միացան իրենց բռնելիք ընթացքին մասին խորհրդակցելու համար:

– Մեր գլուխը ազատելու միակ միջոց մը կայ, – ըսաւ Մանուէլեան, – այն է՝ կառավարիչը կաշառել:

– Ես ալ նոյն բանը մտածեցի, – պատասխանեց Ձէլվէեան:

– Միայն թէ ինք այդ մասին ակնարկութիւն մը չըրաւ:

– Բնական է, որ պիտի չընէ. կրնա՞յ ըսել, որ ինծի դրամ տուէք, որպէսզի ձեզի ազատեմ:

– Բայց մենք ալ չենք կրնար երթալ և իրեն կաշառք առաջարկել:

– Ես ատոր ճարը գիտեմ:

– Ինչպէ՞ս:

– Արի՞Ֆ էֆէնտին միւթէսարըֆին ամենամտերիմ բարեկամն է, և շատ աղէկ գիտեմ, որ անոր միջոցաւ մէկ քանի հոգիէ կաշառք առած է, կ'երթանք զինքը կը գտնենք ու կը ղըրկենք միւթէսարըֆին մօտ, որպէսզի խնդիրը կարգադրէ:

– Անմիջապէս երթանք գտնենք Արի՞Ֆ էֆէնտին:

Երկու բարեկամները միասին գացին Արի՞Ֆ էֆէնտիի տունը:

Մէրսինի էշրաֆներէն մէկն էր այդ մարդը և մեծ ազդեցութիւն ունէր բոլոր եկող-գացող միւթէսարըֆներուն վրայ ու միանգամայն մօտէն ծանօթ էր երկու հայ գործարանատէրներուն:

Էշրաֆը սիրալիւր ընդունելութիւն մը ըրաւ երկու հայերուն, որոնք մանրամասն կերպով իրեն պատմեցին կառավարիչին հետ ունեցած տեսակցութիւններն:

Յետոյ Մանուէլեան աւելցուց.

– Ինչպէս կը տեսնէք, մենք թէև անմեղ, բայց վտանգաւոր դիրքի մէջ կը գտնուինք. կառավարիչին կողմէ աննպաստ տեղեկագիր մը մեր մասին, վալիին ուղղուած, պարզապէս մեր ասորուելուն որոշումը կը նշանակէ:

– Այնպէս է, – հաստատեց Արի՞Ֆ էֆէնտի:

– Այս չարիքին առաջըը ի՞նչպէս կարելի է առնել:

Արի՞Ֆ էֆէնտի պահ մը մտածեց և ըսաւ.

– Դրամով ամէն բան կարելի է կարգադրել:

– Եթէ խնդիրը դրամով կարգադրուի, պարտաւոր ենք զոհուելութիւն մը ընելու:

– Միայն թէ մի՛ կարծէք, որ փոքրիկ գումարով մը կրնաք ազատիլ, այս կառավարիչը միւսներուն չնմանիր... Խիտրակը չափազանց շատ է:

– Ի՞նչ վճարելով, կը կարծէք, որ խնդիրը կարգադրուի:

– Ես իմ կողմէս բան մը չեմ կրնար ըսել:

– Յանձն կ'առնէ՞ք միջամտել միւթէսարըֆին մօտ և այս խնդիրը կարգադրել:

– Ձեր ըսածը շատ փափուկ բան մըն է... դուք ալ գիտէք, թէ ի՞նչ ժամանակներու մէջ կ'ապրինք... այդպիսի դիմում մը կըրնայ զիս ալ վտանգել:

– Դուք բնաւ վախնալիք բան մը չունիք, ո՛չ ոք կրնայ դըպչիլ ձեր մազին մէկ թելին:

– Այո, բայց գիտէ՞ք որչափ դժուար բան է հիմա հայու համար դիմում ընելը:

– Բայց դուք գիտէք մեր բացարձակ անմեղութիւնը:

– Ատոր տարակոյս չունիմ:

Երկու գործարանատէրները այնչափ պնդեցին ու աղաչեցին,

որ ի վերջոյ Արիֆ էֆէնտի հաւանեցաւ երթալ կառավարիչը տեսնել և անոր տրամադրութիւնները շօշափել:

– Միայն թէ պէտք չէ, որ ժամանակ կորսնցնէք:

– Այսօր անպատճառ կը տեսնեմ զինքը, – խոստացաւ թուրքը:

– Եթէ կարելի է, անմիջապէս տեսնէիք:

– Շատ աղէկ, կէս ժամէն կ'երթամ կառավարչատուն:

– Մեզի երախտապարտ կը թողուք:

– Եւ եթէ խնդիրը կարելի ըլլայ կարգադրել դրամով, մինչև ի՞նչ գումար տալու տրամադիր էք:

– Ինչ գումար որ դուք յարմար տեսնէք:

– Իմ յարմար տեսնելս ի՞նչ կարևորութիւն ունի... կառավարիչն է, որ պիտի որոշէ գումարին քանակութիւնը:

– Մենք պատրաստ ենք մեր կարողութեան չափով վճարում մը ընել:

– Լաւ ուրեմն, ես գիտեմ ձեր կարողութեան չափը:

Էշրաֆը, իր խօսքին հաւատարիմ, գնաց կառավարիչին մօտ:

– Փափուկ խնդրի մը վրայ ձեզի հետ տեսակցելու եկայ, – ըսաւ:

– Խօսեցէք, – պատասխանեց կառավարիչը սիրալիր ձեռով մը:

– Այսօր ձեր մօտ կանչած էք Մանուէլեան և Զէլվէեան էֆէնտիները...

– Եթէ անոնց համար պիտի միջամտէք, – ընդմիջեց կառավարիչը, – պարապ տեղը պիտի յոգնիք:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ բան մը չեմ կրնար ընել:

– Բայց դեռ իրենց մասին որոշում մը տրուած չէ կարծեմ:

– Տրուելու վրայ է:

– Մանր ամբաստանութիւն մը կայ իրենց դէմ:

– Փաստաթուղթներ, – ըսաւ կառավարիչը:

– Այսինքն Աստիկ անուն անձին գրած նամակնե՞րը:

– Այո՛, բայց կը խնդրեմ, գոցենք այս խօսքը: Դուք շատ լաւ կ'ընէք, եթէ այդ մարդոց գործին չխառնուիք:

– Ես եթէ գործին խառնուիլ կ'ուզեմ, պարզապէս ձեզի ծառայութիւն մը մատուցանելու համար է:

– Ի՞նչ ծառայութիւն, – հարցուց կառավարիչը:

– Գիտէք, որ ես ձեր բարեկամն եմ և ասոր ապացոյցները տուած եմ ամէն առթիւ, այս գործին մէջ ձեզի համար մեծ շահ մը կը տեսնեմ կոր:

– Ի՞նչ կերպով:

– Այս մարդիկը պատրաստ են դրամական մեծ զոհողութիւն մը ընելու, որպէսզի իրենց գլուխը փորձանքէ ազատեն:

– Զեզի խօսք մը բացի՞ն:

– Բնականաբար, – ըսաւ Արիֆ էֆէնտի, – եթէ բացած չըլլային, հիմա հոս եկած չէի ըլլար:

– Ի՞նչ վճարելու տրամադիր են:

– Իրենք գումարը չորոշեցին և ձեզի թողուցին այդ բանը:

– Լաւ ուրեմն, թո՛ղ ամէն մէկը հինգական հազար ոսկի վճարէ, այն ատեն խնդիրը կը փակենք:

– Հի՞նգ հազար, չափազանց չէ՞, – ըսաւ Արիֆ էֆէնտի:

– Անկէ պակաս չըլլար, իրենց և իրենց ընտանիքին կեանքը փրկելու համար այդչափ դրամը շա՞տ է:

– Երթամ իրենց հաղորդեմ, – ըսաւ Արիֆ էֆէնտի, – ձեր ըսածները:

– Եթէ հինգ հազարը չափազանց գտնեն, կրնաս քիչ մը զեղչ ընել:

– Շատ աղէկ:

Արիֆ էֆէնտի գնաց գտաւ երկու գործարանատէրները և անոնց հաղորդեց իր տեսակցութեան արդիւնքը:

Երկու հայերը չափազանց գտան պահանջուած փրկագինը և յայտնեցին որ երեքական հազար ոսկի տալու տրամադիր են, բայց ո՛չ աւելի:

Էշրաֆը վերադարձաւ կառավարիչին քով և յայտնեց գործարանատէրներուն տրամադրութիւնը:

– Գացէ՛ք դրամները բերէք, – պատասխանեց կառավարիչը լակոնաբար:

Եւ խեղճերը ստիպուեցան վճարել վեց հազար ոսկին և իրենց մորթը փրկել:

Դրամները առնելէ հոքը կառավարիչը ըսաւ ինքնին.



«Հիմա սա Աստիկէն ալ ազատինք»:

Եւ զայն իր քով բերել տուաւ:

– Պատրաստուէ՛, վաղը առտու ճամբայ պիտի ելլես,– ըսաւ:

Աստիկ, որ կը կարծէր, թէ ըստ իր խոստումին՝ կառավարիչը զինքը Թարսուս պիտի ղրկէր, ուր ազատօրէն պիտի կրնար ապրիլ, շնորհակալութիւն յայտնեց և ըսաւ.

– Կը յուսամ, որ Թարսուսի մէջ ձեզի պիտի կրնամ օգտակար ըլլալ:

– Թարսուս պիտի չերթաս,– պատասխանեց կառավարիչը:

– Ուրեմն ո՞ւր պիտի երթամ:

– Ասկէ ուղղակի Օսմանիէ, անկէ Իսլահիէ ու անկէ ալ Տէր Զօր:

– Տէր Զօ՞ր,– գոչեց Աստիկ դողաւոր:

– Այո՛, դժբախտաբար այնպէս հրահանգ եկած է:

– Ո՞ւր տեղէն է հրահանգը:

– Ուղղակի ներքին գործերու նախարարութենէն:

– Կրնա՞մ տեսնել այդ հրահանգը:

– Ո՛չ, պէտք չունիմ քեզի ցոյց տալու:

– Բայց ես բոլորովին անմեղ եմ, որեւէ յանցանք չեմ գործած, ընդհակառակը, ծառայութիւններ մատուցած եմ կառավարութեան, ի՞նչպէս զիս Տէր Զօր կ'աքսորեն:

– Չեմ գիտեր, բայց հրահանգը այնպէս է:

– Հապա ձեր խոստումը:

– Իմ խոստումս նշանակութիւն չունի ներքին գործերու նախարարութեան հրամանին քով:

Հետեւալ առտու կանուխ Աստիկ, ոստիկանի մը հսկողութեան ներքեւ և ձեռնակապով ճամբայ կը հանուէր դէպի Թարսուս, հոնկէ ալ Օսմանիէ ղրկուելու համար:

### ԳԼՈՒԽ Ծ ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ

Աբիկ Մուպահեաճեան, որ ինչպէս ընթերցողները կը յիշեն, Գոնիայէն Պոլիս բերուած և բանտարկուած էր, քանի մը շաբաթ ետքը ներկայացաւ պատերազմական ատեան և մէկ քանի դա-

տավարութենէ ետքը ազատ արձակուեցաւ, որովհետև իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւններուն ո՛չ մէկը ապացուցուեցաւ:

Բանտէն ելլելէն երկու շաբաթ ետքը Աբիկ, խռոված կերպարանքով մը, եկաւ «Վերջին լուր»ի խմբագրատունը, ուր Վահան Թօշիկեան առանձին նստած թերթին փորձերը կը սրբագրէր:

Աբիկ յոգնած ձեռով մը նստաւ աթոռին վրայ, գրպանէն թաշկինակ մը հանեց և սկսաւ քրտնաթոր ճակատը սրբել, յետոյ ըսաւ խորհրդաւոր ձևով մը.

– Կացութիւնը շատ ծանրակշիռ է:

– Արդէն ե՞րբ ծանրակշիռ չէ եղած,– պատասխանեց Թօշիկեան:

– Նոր բաներ կան:

– Ի՞նչ է, տեսնե՞ք, այդ նորութիւնները:

– Գերմանական յաջողութիւնները նորէն սիրտ տուած են թուրքերուն՝ նոր հալածանքներու սկսելու հայոց դէմ:

– Հալածանքը արդէն չէ դադարած:

– Պոլսոյ հայերը տեղահան ընելու խնդիրը դարձեալ լրջօրէն սեղանի վրայ դրուած է:

Այս վերջին խօսքերը վրդովեցին Թօշիկեանը:

– Ո՞ւրկէ իմացար,– հարցուց:

– Իմացայ,– ըսաւ Աբիկ խորհրդաւոր ձևով մը:

– Պոլսոյ հայերուն տեղահանութեան մասին մէկ քանի անգամներ խօսուեցաւ, բայց բան մը չեղաւ:

– Այս անգամ խնդիրը տարբեր է, Արթին էֆէնտին տեսայ, շատ ծանրակշիռ լուրեր հաղորդեց: Նոյնիսկ տեղահանութեան մանրամասնութիւնները որոշուած են: Ամենէն առաջ Բէնտիք, Գարթալ և Մալթէփէ գտնուող հայերը պիտի քշուին եղբր:

– Բայց պատճա՞ռը:

– Պատճառը այն է, որ ոստիկանութիւնը իբր թէ դաւադրութեան մը հետքը գտած է, յեղափոխականներու ձեռքով դաւադրութիւն մը կառավարութեան դէմ:

– Պարապ խօսք, շինծու պատմութիւն մը ըլլալու է: Այս միջոցիս մի՞թէ կարելի է, որ յեղափոխականները որեւէ շարժում ընեն Պոլսոյ մէջ:

– Բնական է, որ սուտ է այդ ամէնը և դիտմամբ Հնարուած, որպէսզի արդարացնեն տեղահանութիւնը:

– Ես չեմ կարծեր, որ դեսպանները թոյլ տան այդպիսի բան մը:

– Այս անգամ կ'երևայ, որ Գերմանիոյ դեսպանը Հաւանութիւն յայտներ է, ինչպէս նաև Աւստրիոյ դեսպանը, միայն Պուլկարիոյ դեսպանը դիտողութիւն ըրեր է, բայց ի՞նչ կարևորութիւն ունի:

– Այն ատեն պէտք է, որ ժամ առաջ մեր գլխին ճարը նայինք:

– Ի՞նչ կրնանք ընել, – ըսաւ Աբիկ:

– Պէտք է ժամանակ մը ծածկուած մնանք:

– Մինչև ե՞րբ, գիտե՞ս, որ Արթինը քու խօսքդ ալ ըրաւ:

– Ի՞նչ ըսաւ, – Հարցուց Թօշիկեան դող ելած:

– Կ'երևայ, որ այդ մարդը քեզի դէմ հակառակութիւն ունի:

– Հինուց ի վեր այնպէս է:

– Այս միջոցիս վտանգաւոր է այդ տեսակ թշնամի մը ունենալը, – դիտել տուաւ Աբիկ:

– Ճիշդ է, բայց ի՞նչ ընեմ, ես իրեն դէմ ուէմ բան մը չունիմ, ինքն է, որ զիս կը հալածէ:

– Թերևս լաւ կ'ըլլայ, եթէ քիչ մը ժամանակ Հեռանաս լրագրական ասպարէզէն, – խորհուրդ տուաւ Աբիկ:

– Եթէ գիտնամ, որ լրագրութենէ քաշուելով օձիքս կ'ազատեմ, վայրկեան մը չեմ վարանիր:

Աբիկ Մուպահեան կէս ժամի չափ ևս խօսակցելէ ետքը Հեռացաւ «Վերջին լուր»ի խմբագրատունէն և գնաց «Ժամանակ»ի խմբագրատունը, ուր նոյն խօսքերը կրկնեց:

Արդարև, այդ միջոցին կառավարութիւնը լրջօրէն կը խորհէր Պուլսոյ Հայութիւնը տեղահան ընել և այսպէսով վճռական հարուածը տալ Թուրքիոյ Հայութեան: Միևնոյն ժամանակ կը խօսուէր նաև Իզմիրի մասին, որուն Հայ բնակիչները կրցած էին իրենց տեղը մնալ, նիւթական մեծամեծ գոհողութիւններու շնորհիւ:

Այս ամէն մտահոգութիւններուն վրայ կ'աւելնար նաև անձնական վտանգները:

Ամենափոքր թերացում մը կրնար ծանր պատիժներու պատճառ ըլլալ:

Աբիկի Հետ ունեցած այս տեսակցութենէն օր մը ետքը, իրիկուն մը, երբ Վահան Թօշիկեան Բանկալթի, իր բնակարանը կ'երթար, մանրավաճառ Ստեփան Տօղրամաճեան, որուն խանութը մօտ էր իր տան, գինքը կանչեց խորհրդաւոր ձևով մը:

Վահան մտատանջ դէմքով մը մօտեցաւ խանութպանին:

– Ի՞նչ կայ, – Հարցուց ցած ձայնով:

– Այս կողմերը շատ մի՛ պտըտիր, – ըսաւ Ստեփան աղա:

– Ինչո՞ւ Համար:

– Այսօր մէկ քանի լրտեսներ քեզի փնտուեցին և կարծեմ տուն ալ գացին:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, – գոչեց Վահան յուզուած ձայնով մը:

– Կատակ պիտի չըսեմ ա՛, հարկաւ իրա՛ւ է:

– Բայց ես կարծեմ որևէ խնդիր չունիմ ոստիկանութեան հետ:

– Հիմա անանկ բաներու կը նայի՞ն, խնդիր ունենաս-չունենաս՝ կը բռնեն կոր:

Վահան ուղղուեցաւ իր բնակարանը՝ կասկածոտ ակնարկներ նետելով շուրջը: Բարեբախտաբար նոյն միջոցին կասկածելի մարդ մը չտեսաւ շուրջը:

Տնեցիները երբոր գինքը տեսան, ուրախութեան ճիչ մը արձակեցին:

– Վախցանք, որ ձերբակալուած ես, – ըսին:

– Իմացայ, որ զիս կը փնտուեն կոր եղեր, – պատասխանեց Վահան, – չեմ գիտեր, թէ ի՞նչ է պատճառը, Հաւանօրէն սխալմունք մը ըլլալու է:

– Սխալմունք չէ, Հոս ալ եկան քեզի Հարցուցին:

Վահան տագնապալից գիշեր մը անցուց և Հետեւալ առտու կանուխ գնաց գտաւ Հրաչեայ Տէր-Ներսէսեանը, որուն բացատրեց խնդիրը:

– Գիտեմ, որ քեզ կը փնտուեն կոր, – պատասխանեց Հրաչեայ, – ինչպէս նաև զիս, խմբագրատուն ալ եկեր Հարցուցեր են քու մեկնելէդ ետքը:

– Բայց պատճառը ի՞նչ է:

– Ո՞վ գիտէ, անշուշտ պիտի հասկնանք:

Իրարու հետ քիչ մը խորհրդակցելէ ետքը Հրաչեայ որոշեց անմիջապէս երթալ տպագրական տեսուչ Հիքմէթ պէյին և անոր միջոցաւ հասկնալ այս հետապնդումին պատճառը: Հիքմէթ պէյ թէլէֆօնով խօսելէ վերջ զինքը զրկեց Քըսմը սիւսիի տնօրէնին:

Բէշատ պէյ «Վերջին լուր»ի արտօնատէրը տեսնելուն պէս գոչեց.

– Կը սպասէի, որ պիտի գաս, այսպէս ձեզի լրտեսներով փնտռելու ենք, որ մէջտեղ ելլէք:

– Չկրցայ հասկնալ, թէ ի՞նչ է այս հետապնդումին պատճառը թէ՛ ինծի և թէ՛ Վահան Թօշիկեանի դէմ:

– Խնդիրը Թօշիկեանի շուրջ կը դառնայ, – ըսաւ Բէշատ պէյ:

– Ի՞նչ ըրած է այդ տղան:

– Իրեն դէմ բողոք մը կայ պատերազմական ատեանի տեղեկատուութեան դիւանէն:

– Ի՞նչ ըրեր է որ:

– Խնդիրը այն է, որ այդ մարդը կասկածելի նկատուած է:

– Բայց Վահան Թօշիկեանը ո՛չ մէկ կուսակցութեան պատկանած է, ո՛չ մէկ վնասակար գործունէութիւն ունեցած է մինչև այսօր:

– Ձէ՞ մի որ Շէրիֆ փաշային ուղղուած իր մէկ քարդը գրտնուած է և ասոր համար բանտարկուած:

– Սակայն յետոյ ապացուցուած է, որ այդ քարդը կեղծ էր, և անպարտ արձակուած է:

– Ճիշդ է, սակայն միշտ կասկածելի նկատուած է, անկէ զատ անոր ազատ արձակուելէն ետքը անոր մասին ի՞նչ թուղթեր եկած է ինծի, ես, անոր փորին մէջ ինչ որ կայ, գիտեմ, թող շատ անմեղ չձևանայ:

– Կարծեմ ձեր վսեմութիւնը կը սխալի:

– Թօշիկեանը ռամկավար կուսակցութեան կը պատկանի:

– Ես որոշապէս գիտեմ, թէ որևէ կուսակցութեան պատկանած չէ, արդէն ինք այն աստիճան խոհեմ մարդ մըն է, որ իր շուքէն անգամ կը վախնայ:

– «Վերջին լուր»ին մէջ կառավարութեան հակառակ ընթացք մը բռնած է, – դիտել տուաւ Բէշատ պէյ:

– Բնաւ երբեք:

– Ասոր ապացոյցը ունինք մեր ձեռքը և նոյնիսկ պատերազմական ատեանի տեղեկատուութեան դիւանէն եկած թուղթն ալ ասոր մասին է:

– Բայց ի՞նչ է իր գործած յանցանքը:

– Պայրամի տօնին յիշատակութիւնը երկու տողով ըրած է, միթէ կը վայելէ՞ ասիկա:

– Բայց նոյնիսկ թուրք թերթերը մէկ քանի տողով ծանուցած էին Պայրամի տօնը:

– Այդ խնդիր չէ, թուրք թերթերը կրնան երկու տողով ծանուցանել, բայց դուք պէտք է, որ աւելի ընդարձակ գրէիք այդ մասին, տեսէք ձեր թերթին այս ընթացքին համար ժուռնալ եղած է:

– Եթէ խնդիրը այդ է միայն, ուրիշ ատեն կը ջանանք դիտողութեան տեղի չի տալ:

– Այդ չափով խնդիրը չփակուիր, եթէ կ'ուզէք հետապնդումէ ազատիլ, միակ միջոց մը կայ:

– Ո՞րն է այդ միջոցը, – հարցուց Հրաչեայ:

– Թօշիկեանը պէտք է քաշուի պատասխանատու տնօրէնի պաշտօնէն, իր անունը պէտք չէ երևայ թերթին վրայ:

– Բայց եթէ խմբագրութիւն չընէ, ի՞նչպէս կ'ուզէք, որ ապրի:

– Թո՛ղ գաղտնաբար շարունակէ աշխատակցիլ, միայն անունը թող չերևայ, – պատասխանեց Բէշատ պէյ, – քանի որ պաշտօնապէս բողոք մը կայ իր մասին, չենք կենար ուրիշ կերպ ընել... դիտողութիւնը ընողը ձեր ծանօթներէն է:

– Ինչպէ՞ս մեր ծանօթներէն:

– Այսինքն այդ Պայրամի խնդիրը հայ մըն է, որ ժուռնալ ըրած է պատերազմական ատեանին:

– Արդեօք Արթին էֆէնտի՞ն է:

– Ճիշդ գուշակեցիր:

– Արդէն կը կասկածէի:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետև այդ մարդը անձնական հակառակութիւն ունի Թօշիկեանի դէմ և միշտ առիթ կը փնտռէ անոր վնասելու համար:

– Կրնայ ըլլալ, բայց ինքն ալ պէտք չէ, որ այդ առիթը տայ: Դուք իմ ըսածիս պէս ըրէ, անունը վերցուր թերթին վրայէն, և խնդիրը կը փակուի:

– Բայց գոնէ խօսք կուտամ՞ ք, որ Վահան Թօշիկեանի դէմ հետապնդում պիտի չըլլայ ու գլխուն փորձանք մը պիտի չի գայ:

– Այո՛, խօսք կուտամ:

– Ուրեմն վաղուքն անունը կը հանենք թերթին վրայէն, քանի որ այդպէս կը հրամայէք:

Այս խոստումը առնելէ ետքը Հրաչեայ եկաւ գտաւ Վահանը, որ անձկութեամբ իրեն կը սպասէր:

– Ի՞նչ եղաւ, – հարցուց դողահար ձայնով մը:

– Վախնալու բան չի կայ, վտանգը անցուցինք:

– Բայց ինչո՞ւ գիտ կը փնտռեն եղբր:

Հրաչեայ պատճառը ըսաւ:

– Հիմա, – ըսաւ Հրաչեայ, – որպէսզի նոր խնդիրներ չունենանք, քու անունդ պիտի վերցնենք թերթին վրայէն, թէև պիտի շարունակես քու աշխատակցութիւնդ առաջուան պէս:

– Ի՞նչ ապահովութիւն ունիմ, որ այդ բանը ընելով՝ հետապնդումէ պիտի ազատիմ:

– Միակ ապահովութիւնդ Րէշատ պէյի խօսքն է:

– Բաւակա՞ն է ատիկա:

– Կը յուսամ, որովհետև Րէշատ պէյն ալ համոզուած է, որ դուք անվնաս մէկն ես:

Վահան Թօշիկեան կէս մը ապահովուած դարձաւ խմբագրատուն և անցաւ գրասենդանին առջև շարունակելու համար իր պաշտօնը:

Արդարև, այդ օրէն ետքը այլևս զինքը չփնտռեցին, բայց միշտ կասկածը Տամոկլեան սուրի մը պէս կախուած էր իր գըլխուն վրայ:

«Այս անպիտան Արթինը իմ օձիքս պիտի չթողու» – կը խորհէր:

Արդարև, լրտեսը իր այս անյաջող փորձէն չափազանց կատաղած էր:

«Ես այս տղան պիտի չկրնամ քշել տալ» – կը խորհէր:

Եւ սակայն նոյն միջոցին Թօշիկեանէ շատ աւելի կարևոր խնդիրներով զբաղած էր ոստիկանութիւնը:

Նոր դաւադրութեան մը հետքը գտած ըլլալ կը կարծէր, դաւադրութիւն մը, որուն հեղինակները, արտասահմանէն եկած էին, անհասկնալի ճամբով մը:

Ոստիկանութիւնը իմացած էր, որ այս դաւադիրներու նպատակն էր օդը հանել Պոլսոյ ռազմամթերքի մթերանոցները, ինչպէս նաև մէկ քանի գերմանական խոշոր շոգենաւներ, որոնք զինագործարանի վերածուած էին:

Ամբողջ լրտեսներու խումբ մը, ամէնքն ալ փորձուած ու ճարպիկ մարդեր, յատկացուած էին այս գործը հետապնդելու համար:

Ասոնց մէջ ամենէն նշանաւորներն էին Ազիզ և Տավուտ կոչուածները:

Առաջինը սելանիկցի թուրք մըն էր և երկրորդը իզմիրցի հրեայ մը:

Այս երկուքը ընդհանրապէս միասին կը գործէին:

Առտու մը կանուխ ոստիկանութեան տնօրէնը իր սենեակը մտնելուն պէս հարցուց.

– Ազիզ էֆէնտին կամ Տավուտ էֆէնտին հո՞ն են:

– Տավուտ էֆէնտին հոս է, – պատասխանեց բարապանը:

– Շուտ հոս թո՞ղ գայ:

Վայրկեան մը ետքը հրեայ լրտեսը արդէն ոստիկանութեան տնօրէնին դէմը կեցած էր:

– Ի՞նչ ըրիք, տեսնենք, – ըսաւ տնօրէնը դժգոհ դէմքով մը, – կրցա՞ք նոր հետք մը գտնել:

– Երէկ առտուքնէ մինչև իրիկուն այդ խնդրով զբաղեցանք Ազիզ էֆէնտինին հետ, – պատասխանեց Տավուտ, – բայց դժբախտաբար նոր բան մը չկրցանք իմանալ: Այսօր, կը յուսամ, որ աւելի բախտաւոր պիտի ըլլանք:

– Ի՞նչ բանի վրայ կը հիմնես այդ յոյսդ:

– Լրտես մը մեզի իմաց տուաւ, որ Ղալաթիա, քարափին մօտ գինետան մը մէջ քանի մը օրէ ի վեր մէկ քանի կասկածելի մարդիկ կը հաւաքուին եղբր, այսօր պիտի երթանք այս մա-

սին քննութիւն մը կատարենք, թերևս այդ մարդիկը մասնակից են դաւադրութեան գործին:

– Ա՞յդ է բոլոր յոյսդ, – գոչեց ոստիկանութեան տնօրէնը հեզնական շեշտով մը:

– Երբեմն այսպէս դիպուածը կրնայ մեծ գաղտնիքներ երևան հանել:

– Ես շատ յոյս չունիմ այդ ձեր կատարելիք քննութեան վրայ, բայց ինչ որ է, մէյմը փորձեցէք և եթէ արդիւնք մը ձեռք բերէք, անմիջապէս իմացուցէք ինձի:

– Գլխուս վրայ, – պատասխանեց հրեայ լրտեսը:

– Պէտք է կարելի եղածին չափ շուտ այդ դաւադրութեան առաջըր առնենք, առանց թոյլ տալու, որ իրենց ծրագիրը գործադրեն:

– Մեր ալ փափաքը այդ է:

Տավուտ խորին բարեւ մը տալով՝ դուրս ելաւ սենեակէն և գնաց գտնելու իր ընկերը, որ մօտակայ սրճարան մը նստած նարտ կը խաղար:

Երբ խաղը աւարտեցաւ, երկուքը միասին դուրս ելան:

– Կամաց-կամաց երթանք դէպի Ղալաթիա, – ըսաւ Տավուտ, – ժամանակ է, որ մեր քննութեան սկսինք:

Եւ Ազիզի պատմեց ոստիկանութեան տնօրէնին հետ իր ունեցած տեսակցութիւնը:

– Այդ մարդը զարմանալի է, – ըսաւ Ազիզ, – մենէ կը պահանջէ երևան հանելու դաւադրութիւն մը, որու մասին շատ ոչինչ ծանօթութիւն մը ունինք և որևէ հետք չենք գտած:

– Նոյնիսկ վստահ չենք, թէ իրաւցընէ այդպիսի դաւադրութիւն մը կա՞յ:

– Ամէն ինչ ենթադրութիւններու վրայ է:

Այսպէս խօսակցելով հասան այն գինետունը, ուր իբր թէ կասկածելի մարդիկ կը հաւաքուէին:

Երկու լրտեսները երբ ներս մտան, մէկ քանի հին յաճախորդներ կային հոն, որոնք իրենց սովորական տեղերը նստած օղի կամ գինի կը խմէին:

– Ասոնց ամէնքն ալ կը ճանչնամ, – ըսաւ Տավուտ, – խանութի մնայուն յաճախորդներն են:

– Ես ալ գիտեմ... մանաւանդ մին հին ծանօթ մըն է, անվնաս մէկը, միայն թէ չափազանց կը խմէ:

– Այո՛, քափթանը, – պատասխանեց Տավուտ:

– Այդ քափթանին համար կ'ըսեն, թէ մարդ կը փախցնէ երգեր:

– Ժամանակով այդ գործը կ'ընէր, բայց հիմա ա՛լ վազ անցած է:

Նոյն միջոցին նորեկ մը ներս մտաւ: Երկու լրտեսները ուշադիր գննեցին զինքը:

– Ահա նոր դէմք մը, – դիտել տուաւ Տավուտ:

– Եւ կասկածելի դէմք մը, – ըսաւ Ազիզ:

Երիտասարդ մըն էր, հազիւ 30 տարեկան, բաւական մաքուր հագուած և գլուխը քսաքէթ մը դրած: Պատերազմի այդ շրջանին միմիայն օտարահպատակներն էին, որ Ֆէս չէին դներ:

– Արդեօք օտարակա՞ն է, – ըսաւ Տավուտ:

– Այնպէս կ'երևայ:

– Յոյնի կը նմանի:

– Կամ իտալացիի... այս մարդը պէտք է հետապնդել:

Երիտասարդը մօտեցաւ թէզկեահին, գինի մը ուզեց, ի մի ումպ գաւաթը պարպեց, սիկառէթ մը վառեց և եկաւ լրտեսներու մօտ սեղան մը նստեցաւ:

Քառորդ ժամ ետքը ուրիշ մարդ մը մտաւ գինետուն, գրեթէ միւսին տարեկից և անոր պէս հագուած, միայն սա տարբերութիւնը կար, որ առաջինը թուխ էր, իսկ վերջէն եկողը՝ խարտեաչ:

Այս վերջինը ուղղակի եկաւ միւսին քով, սիրալիբ կերպով բարեկեց և աթոռ մը առնելով՝ սեղանին քով բազմեցաւ և երկու գաւաթ գինի ապսպրեց:

Գինեպանը բերաւ գաւաթները:

– Մառքօս ո՞ւր է, – հարցուց խարտեաչը յունարէն լեզուով:

– Հիմա պիտի գայ, – պատասխանեց միւսը:

Այս խօսքերը փոխանակուեցան բարձր ձայնով, և երկու լրտեսները, որոնք յունարէն գիտէին, լսեցին, ինչ որ ըսին:

Անծանօթները իրենց խօսակցութիւնը շարունակեցին:

– Պարապ տեղը ժամանակ կը կորսնցունենք կոր,– ըսաւ մին,– այս կերպով կրնայ ըլլալ, որ գործը բոլորովին ձախողի:

– Ի՛նչ ընենք, պատասխանատուն մենք չենք, մենք մեր պատրաստութիւնները տեսած ենք,– պատասխանեց միւսը,– բայց մինչև որ Մաքսը չի գայ, բան մը չենք կրնար ընել:

– Իբր թէ քանի մը օրէն հոս պիտի ըլլայ եղեր:

– Ո՞վ ըսաւ:

– Մեր մեծաւորը, այս առտու իրեն գացած էի:

– Դրամ առի՞ր:

– Արդէն անոր համար գացած էի, քեզի համար ալ տասը ոսկի տուաւ:

– Ինք ինչո՞ւ երևան չելլար շաբաթէ մը ի վեր:

– Շատ զբաղած է... բայց վաղը պիտի գայ իր հրահանգները տալու:

– Ըսի՞ր, որ մեր կողմէ ամէն բան պատրաստ է:

– Այո՛, շատ գոհ եղաւ և ըսաւ, որ միշտ պատրաստ գըտնուինք:

– Նաւակը ո՞ւր կը գտնուի հիմա:

– Միշտ նոյն տեղը... հոն ամենէն ապահովն է:

Բոլոր այս խօսքերը մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէին երկու լրտեսները և կասկած չյարուցանելու համար՝ իբրև թէ իրարու հետ կը խօսակցէին ոգևորուած դէմքով մը:

Բայց արդէն երկու անձանօթները բնաւ ուշադրութիւն չէին դարձներ իրենց:

Նոյն միջոցին ուրիշ անձանօթ մը ներս մտաւ:

– Ահաւասիկ Մառքօն,– գոչեց երիտասարդներէն մին:

– Դէմքը ժպտուն է, կ'երևայ, որ գործը յաջող է,– ըսաւ միւսը:

Արդարև, նորեկը զուարթ դէմքով մը մօտեցաւ և գոչեց, միշտ յունարէն լեզուով:

– Օ՛ֆ, սարսափելի ծարաւ եմ:

– Հիմա ծարաւդ կ'անցընենք:

Եւ երիտասարդներէն մին շիշ մը գինի ապսպրեց:

– Ի՞նչ լուր՝ տեսնենք:

– Ամէն բան յաջող է,– պատասխանեց նորեկը:

– Մեր տեղերը պատրաստ են:

– Այո՛, երբ որ ուզէք, կրնաք գալ:

– Մնտուկները փոխադրուեցա՞ն:

– Ամէն բան եղաւ:

– Առանց որևէ արկածի՞:

– Բնականաբար, եթէ արկած մը պատահէր, ես հոս չէի ըլլար հիմա:

– Ընկերդ ո՞ւր է:

– Ո՞ր ընկերս, Սերգի՞սը:

– Այո՛, ինչո՞ւ միասին չեկաւ:

– Քիչ մը գործ ունէր, տեղ մը պիտի հանդիպէր, հիմա կուգայ:

– Ի՞նչ գաղափար ունիս այդ տղուն վրայ:

– Շատ ճարպիկ և շատ ալ հաւատարիմ մէկը կ'երևայ. կարծեմ իր վրայ կատարեալ վստահութիւն կրնանք ունենալ. ինչ գործ որ յանձնեցինք իրեն, յաջողութեամբ գլուխ հանեց, նոյնիսկ բաւական դժուար գործեր... ասիկա ըսելու է մեր մեծաւորին, որպէսզի քիչ մը աւելի դրամ տայ իրեն... խեղճը միշտ կը գանգատի կոր դրամի մասին:

– Երբոր Մաքսը գայ, ամէն բան կարգի կը մտնէ:

– Այդ Սերգիսը շատ ալ ճարտար արհեստաւոր մըն է, և ամէն բան կուգայ ձեռքէն:

Խօսակցութիւնը այսպէս կը շարունակուէր, երբ գործաւորի զգեստով, գլուխը ֆէս դրած երիտասարդ մը ներս մտաւ և հեռուէն երկու լրտեսները տեսնելով՝ յանկարծ կանգ առաւ և կամաց մը դուրս ելաւ:

– Կարծեմ Սերգիսն էր ներս մտնողը,– ըսաւ նորեկը,– բայց ինչո՞ւ քովերնիս չեկաւ և դուրս ելաւ:

Երկու լրտեսները, որոնք չէին նշմարած երիտասարդին ներս մտնելը, իրենց գլուխը դարձուցին դէպի դուռը, բայց բան մը չկրցին տեսնել:

Մառքօ բաւական ժամանակ սպասեց աչքը դրան յառած, յետոյ ոտքի ելաւ առանց բառ մը արտասանելու, դէպի դուռը ուղղուեցաւ և փողոց ելաւ:

Հոն մայթին վրայ, քիչ մը անդին, Սերգիս կեցած էր:

Երբոր Մառքօն տեսաւ, նշան ըրաւ, որ քովը մօտենայ:

– Ինչո՞ւ ներս չես գար, – ըսաւ այս վերջինը:

– Դուք ալ պէտք չէ, որ վայրկեան մը հոն կենաք, – ըսաւ Սերգիս յուզուած դէմքով մը:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ ձեր մօտը նստած են երկու նշանաւոր լրտեսներ, մէկը Հրեայ և միւսը թուրք, որ թէև ծպտուած են, բայց կըրցայ ճանչնալ, բարեբախտաբար զիս չտեսան, վստահ եմ, որ ձեզ լրտեսելու եկած են, բարձրաձա՞յն կը խօսակցէիք:

– Այո, սակայն յունարէն լեզուով:

– Երկուքն ալ շատ լաւ յունարէն գիտեն:

– Վա՛յ սարսափելի, թէև որոշ բան մը չըսինք, բայց դարձեալ գէշ բան եղաւ այս:

– Պէտք է, որ ձեր ընկերները դուրս կանչենք անմիջապէս և հետքերնիս կորսնցնել տանք, որովհետեւ վստահ եմ, որ մեզ պիտի հետապնդեն այդ երկու անպիտանները:

– Երթամ կանչեմ:

– Ձէ՛, – ըսաւ Սերգիս, – դուն պէտք չէ, որ ներս մտնես կըրկին: Թուղթ մը գրէ իրենց և տղու մը հետ կը զրկենք:

Մառքօ գրպանէն յուշատետր մը հանեց և թերթ մը թուղթ հանելով մէջէն՝ վրան գրեց.

«Ձեր մօտը նստող երկու մարդիկը վտանգաւոր լրտեսներ են եղեր: Անմիջապէս հեռացէք հոտկէ և ջանացէք գալ մեզի մօտ առանց հետապնդուելու, լաւագոյն է, որ միասին դուրս չելլէք. լրտեսները յունարէն գիտեն: Ես Սերգիսին հետ կ'երթամ մեր տեղը»:

Թուղթը յոյն տղեկի մը տուին, հեռուէն ցուցուցին, թէ որոնց պիտի տրուէր ու պարզեւ մըն ալ ղենելով ձեռքը՝ հեռացան:

Երկու երիտասարդները, որոնք իրենց խօսակցութիւնը կը շարունակէին, թուղթը կարդալով յանկարծ լռեցին ու կասկածոտ նայուածք մը ուղղեցին դէպի լրտեսները, որոնք անտարբեր ձևով մը նստած կը խօսակցէին իբր թէ:

– Այս խանութը արդեօք դռնէն զատ ուրիշ ելք մը չունի՞, – հարցուց երիտասարդներէն մին իր ընկերոջ:

– Չեմ կարծեր:

– Ետևի կողմը պարտէզի պէս բան մը կ'երևայ:

– Հոն գացած եմ մէկ քանի անգամ, պատերով շրջապատուած փոքրիկ պարտէզ մըն է, ուր գործարան մը կայ:

– Ուրեմն ուրիշ ճար չունինք, դռնէն պիտի ելլենք:

– Նախ մէկերնիս դուրս ելլենք և յետոյ միւսը:

– Արդէն թուղթին մէջ ալ այնպէս գրած է:

– Բայց մէյ մը սա թուղթը պատռենք:

Եւ երիտասարդը կտոր-կտոր ըրաւ թուղթը:

Հիմա սկսած էին այնչափ ցած ձայնով խօսիլ իրարու հետ, որ լրտեսները բան մը չէին իմանար:

Երիտասարդներէն մին գինեպանը կանչեց և հաշիւը մաքրեց: Նոյն միջոցին միւսը ոտքի ելաւ և դէպի պարտէզ ուղղուեցաւ:

– Խնդիրը հասկցուեցաւ, – ըսաւ Տավուտ, – այս մարդիկը սկսան մենէ կասկածիլ և կծիկը պիտի դնեն:

– Իրենց ընկերը դուրս ելաւ և իր ելլելէն ետքը կ'երևայ, որ պատճառ մը ունեցաւ մենէ կասկածելու: Ասոր վրայ ահա թուղթ մը զրկեց՝ պատուիրելով, որ իրենք ալ դուրս ելլեն:

– Ուրեմն ինք դուրսը անո՞նց կը սպասէ:

– Հաւանօրէն:

– Լաւ կ'ըլլայ, որ մէկերնիս դուրս ելլենք և հոնկէ հսկենք իրենց վրայ:

– Ես կ'երթամ, դուն հոս սպասէ:

Ազիզ ոտքի ելաւ և դէպի դուռը ուղղուեցաւ:

Իսկ Տավուտ իր տեղը մնաց:

Տասը վայրկեան ետքը մարդը վերադարձաւ և գաւաթ մը գինի ևս խմելէ ետքը դուրս ուղղուեցաւ:

Տավուտ հետևեցաւ իրեն:

Լրտեսը կը յուսար դուրսը գտնել միւս երկու անծանօթները և իր ընկերը՝ Ազիզ:

Սակայն ո՛չ ոք կար:

«Ջարմանալի՛ բան, – մտածեց, – ո՞ւր գացին ասոնք»:

Յետոյ խորհեցաւ. «Կ'երևայ, որ անծանօթները իրենց ճամբան շարունակած են, և Ազիզ ալ անոնց հետքը չկորսնցնելու համար ետևնուն գացած է»:

Այս խորհրդածութիւնը ընելով հանդերձ՝ հետևեցաւ անծա-

նօթին, որ թուամվայի ճամբան բռնելով՝ դէպի Քարաքէօյ կ'երթար առանց անապարելու և բոլորովին անտարբեր գնացքով մը:

«Մարդը բնաւ կասկած չունի, թէ ես ետեւէն կ'երթամ,— մտածեց Տավուտ,— աւելի աղէկ, թերևս կրնամ իրեն շնորհիւ ընկերներուն ալ Հետքը գտնել»:

Անծանօթը հասաւ Քարաքէօյի Հրապարակը, ծխավաճառէ մը տուփ մը սիկառէթ գնեց և թուամվայի կայանին մօտ սպասեց:

Նոյն միջոցին կառքի և թուամվայի խճողում մը յառաջ եկաւ, բազմութիւնը խոնուեցաւ մայթին վրայ:

Անծանօթը յանկարծ աղաղակ մը արձակեց:

— Քսակս գողցան,— պոռաց,— Հիմա զգացի, որ առին գրպանէս:

Եւ ուժգին շարժումով մը բազմութիւնը ճեղքելով՝ սկսաւ վազել դէպի կամուրջ, իբր թէ գողը բռնելու համար:

Տավուտ թէև անմիջապէս գուշակեց այդ վարպետութիւնը, բայց անծանօթը կրցած էր բաւական հեռանալ, և Տավուտ դժուարաւ կը հետևէր իրեն, ու երկուքին միջև հեռաւորութիւնը հետզհետէ կ'ընդլայնէր:

Անծանօթը կողմնակի փողոց մը մտաւ և սկսաւ ա'լ աւելի արագութեամբ վազել:

Լրտեսը զգաց, որ պիտի չկրնար ետևէն հասնիլ և «բռնեցէ՛ք, բռնեցէ՛ք» պոռաց:

Քանի մը անցորդներ կարծելով, որ փախչողը գող մըն էր, սկսան զայն հետապնդել:

Այն ատեն անծանօթը ատրճանակ մը հանեց գրպանէն և սպառնաց անով:

Ատրճանակին տեսքը անցորդներուն եռանդը կասեցուց, և Հրաժարեցան հալածելէ փախստականը, որ անյայտացաւ:

— Որսը փախուցիւք,— գոչեց Տավուտ կատղած:

Այդ միջոցին ոստիկան մը ելաւ դէմը, որուն երկու բառով իրողութիւնը պատմեց:

Եւ երկուքը միասին սկսան կրկին հալածանքը:

Բայց յաջողութեան յոյս չի կար:

Տավուտ ետ դարձաւ և ուղղուեցաւ գինետունը:

Կ'ուզէր գինեպանը հարցուփորձել:

Նոյն միջոցին ո՛չ ոք կար խանութին մէջ: Գինեպանը թէզ կեահին առջև կը մրափէր:

Մօտեցաւ անոր, իր ինքնութիւնը յայտնեց և յետոյ ըսաւ.

— Քիչ մը առաջ երեք երիտասարդներ նստած էին այստեղ, կը յիշե՞ս:

— Բնականաբար կը յիշեմ, անոնք, որ ձեզի մօտ նստած էին և գինի խմեցին:

— Այդ մարդիկը ուրիշ անգամ ալ եկա՞՞ծ են այստեղ:

— Ամէն օր կուգան:

— Երկա՞ր ատենէ ի վեր:

Գինեպանը պահ մը մտածեց և պատասխանեց.

— Մօտաւորապէս երկու շաբաթէ ի վեր:

— Միշտ այս երե՞քն են եկողները:

— Ասոնք, ինչպէս նաև իրենց ընկերները:

— Ուրեմն շատե՞՞ր են:

— 5-էն 6 հոգի կան:

— Յոյն են, այնպէս չէ՞:

— Շիտակը՝ իրենց ազգութիւնը մինչև այսօր չեմ հասկցած. ամէն լեզու կը խօսին, յունարէն, իտալերէն, ֆրանսերէն կամ գերմաներէն:

— Ի՞նչ գործով կը զբաղին:

— Իրաւ որ չեմ գիտեր, բայց կ'ենթադրեմ, որ շոգենաւի պաշտօնեաներ են:

— Հիմա նաւահանգիստին մէջ օտար շոգենաւ չի կայ, միայն օսմանեան և գերմանական շոգենաւներ կան, և այդ մարդիկը չեմ կարծեր, որ անոնց մէջ պաշտօն ունենան:

— Իրաւունք ունի՞ք,— ըսաւ գինեպանը:

— Ընդհանրապէս ի՞նչ բանի վրայ կը խօսին:

— Շիտակը՝ իրենց խօսակցութիւնները մտիկ ըրած չեմ, բայց երբեմն ականջիս կը հասնի նաւակի, շոգենաւի, նաւու և այլ խոսքեր, և անկէ հետևեցուցած եմ, որ ծովային մարդիկ ըլլալու են:

— Շատ դրամ կը ծախսե՞ն:

— Դրամը առատ է իրենց քովը, բայց ընդհանրապէս հոս շատ դրամ չեն ծախսեր և չափաւոր կը խմեն:



– Երբեք գինովցած չունի՞ն:

– Երբեք, – ըսաւ գինեպանը:

– Ուրիշ ի՞նչ մասնաւոր բան նշմարած ես իրենց վրայ:  
Գինեպանը կրկին մտածեց և ըսաւ.

– Մէկը կայ, որ Հագիւ երկու երեք անգամ եկած է. այդ մարդը իրենց մեծաւորը ըլլալ կը թուի, որովհետեւ երբ գայ, յարգանքով կը վարուին հետը և ոչ թէ ընկերոջ մը պէս:

– Ուրի՞շ...

– Մոռցայ ըսելու, որ իրենցմէ մէկը Հայ է և Սերգիս կը կոչուի:

– Սերգի՞ս, այո՛, այդ անունը կը յիշեմ, իրենց խօսակցութեան մէջ ըսին և նոյնիսկ իրեն կը սպասէին, բայց չեկաւ:

– Կը սխալիք, – ըսաւ գինեպանը, – եկաւ, գինետունէն ներս մտաւ և յանկարծ ետ դարձաւ:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք, մեղք, որ ո՛չ ես, ո՛չ ալ ընկերս նշմարեցինք, այդ Սերգիսը ամէն օր կուգա՞յ:

– Գրեթէ ամէն օր կուգայ, կարծեմ արհեստաւոր է:

– Արհեստը ի՞նչ է, – Հարցուց Տավուտ:

– Կարծեմ ատաղձագործ է, – պատասխանեց գինեպանը:  
Այս տեղեկութիւնները առնելէ ետքը Տավուտ դուրս ելաւ գինետունէն:

«Երթամ Ազիզը փնտռեմ, – խորհեցաւ, – թերևս անիկա ինչ բախտաւոր եղաւ և կրցաւ կասկածելի մարդերէն գոնէ երկուքը բռնել»:

Եւ ուղղակի գնաց միւտիւրիէթ: Արդարև, Ազիզ Հոն կը գըտնուէր և իր ընկերը տեսնելուն պէս վազեց անոր քով:

– Ի՞նչ ըրիր մարդը, – Հարցուց անհամբեր:

– Փախցուցի, – պատասխանեց Տավուտ, – իսկ դուն քու մարդե՞րդ:

– Ես ալ անոնք փախուցի:

– Վա՛յ սարսափելի, ես ամբողջ յոյսս քու վրադ դրած էի:

– Ի՛նչ ընեմ, այդ մարդիկը սատանայի չափ ճարպիկ կ'երևան կոր... արդէն երբոր դուրս ելայ, բացի մէկէն ուրիշ մարդ չի կար... ան ալ արագ քայլերով կողմնակի փողոցները մտաւ, և չեմ գիտեր ինչպէս, յանկարծ անյայտ եղաւ:

– Հիմա, որ երեք երիտասարդներուն դէմքը լաւ մը կը ճանչընանք, անշուշտ պիտի յաջողինք անոնցմէ մէկուն օձիբը ձեռք անցընել, և ատիկա բաւական է միւսներուն ալ հետքը գտնելու համար:

– Խնդիրը այն է, թէ իրաւցընէ՞ մեր փնտռած մարդիկն են ասոնք:

– Իրենց փոխանակած խօսքերը բաւական խորհրդաւոր էին ու կասկածելի:

– Բայց որոշ բան մը չկրցանք հասկնալ:

– Որոշ բան մը հասկնալու համար պէտք էր գիրենք հարցաքննել, – պատասխանեց Տավուտ:

– Եւ ասոր համար հարկ էր, որ զանոնք չփախցնէինք:

– Հիմա եղածը եղած է, ջանանք մեր անճարակութիւնը դարմանել:

– Ատոր համար ի՞նչ կրնանք ընել:

– Պէտք է անմիջապէս հետազոտութեան սկսինք:

– Գոնէ իրենց բնակութեան վայրը գիտնայինք...

– Ատիկա գուշակիլը շատ դժուար չէ, – դիտել տուաւ Տավուտ:

– Ինչպէ՞ս...

– Ես մարդը փախցնելէս ետքը վերադարձայ գինետուն և գինեպանը Հարցուփորձեցի, բաւական բաներ իմացայ: Գլխաւորը այն է, թէ այս մարդիկը ամէն օր կուգան եղեր այդ գինետունը, ուրեմն իրաւունք ունինք ենթադրելու, որ Ղալաթիա, քարափին կողմերը կը բնակին:

– Այն ատեն մեր խուզարկութեան շրջանակը սահմանափակ է:

– Անշուշտ, և կրնանք յուսալ, որ յաջողութիւն պիտի գըտնենք:

Այս լաւատես տրամադրութեան ներքեւ ճամբայ ելան երկու լրտեսները:

Թողունք, որ Տավուտ և Ազիզ երթան իրենց փնտռուածները ընելու, և մենք դառնանք անծանօթներուն մօտ:

Ղալաթիոյ քարափներուն մօտ քարուկիր խոշոր շէնքի մը վերնայարկը կը բնակէր պարոն Շվարց անուն գերմանացի մը:

Այս մարդը Հազիւ քանի մը ամիսէ ի վեր եկած էր Պոլիս և Հաստատուած էր այդ բնակարանը, որուն տէրը Հարուստ յոյն մըն էր:

Պ. Շվարց, յիսուն տարեկանի մօտ, յաղթանդամ, մօրուսաւոր, Համակրելի դէմքով մարդ մը, որ առևտրով զբաղելու Համար եկած էր Պոլիս, իր հետը բերած էր նաև կին մը, որ իբրև խոհարարուհի կը ծառայէր իր քով:

Պ. Շվարց ցերեկուան մօտ իր բնակարանը եկաւ ճաշելու, ինչպէս որ սովորութիւն ունէր:

Հազիւ թէ խոհարարուհին դուռը բացաւ, պ. Շվարց հարցուց.

– Հո՞ս են:

– Ձէ՛, դեռ չեկան,– պատասխանեց կինը:

– Ջարմանալի՛ բան... ինչո՞ւ ուշացան... պէտք էր, որ եկած ըլլային:

– Ո՞վ գիտէ, թերևս կարևոր գործ մը պատահած է...

Այս խօսակցութեան միջոցին դուռը կրկին զարնուեցաւ:

– Անոնք են,– ըսաւ կինը և փութաց երթալ դուռը բանալու: Մառքօն և Սերգիսը ներս մտան:

– Մեծ վտանգ մը կը սպառնայ մեզի,– ըսաւ Մառքօ:

– Ի՞նչ վտանգ,– գոչեց պ. Շվարց իրար անցած:

– Մենք մեր օձիքը ազատեցինք, բայց մեր միւս ընկերները՝ ժիւլը և Բիէնը, չենք գիտեր, որ պիտի կրնա՞ն ազատիլ:

– Բայց ի՞նչ պատահեցաւ, պատմեցէ՛ք, տեսնենք,– պնդեց պ. Շվարց:

– Հիմա կը բացատրեմ:

Եւ Մառքօ պատմեց մանրամասնաբար երկու լրտեսներուն պարագան և աւելցուց.

– Մենք թուղթով մը խնդիրը հասկցուցինք ժիւլի ու Բիէնի, բայց խոհեմութիւն Համարեցինք գիտնտան մօտերը չկենալ և հեռացանք գացինք, այնպէս որ չենք գիտեր, թէ մեր ընկերները ի՞նչ եղան:

– Ահա՛ անախորժ կացութիւն մը,– դիտել տուաւ պ. Շվարց՝ մտահոգ դէմքով մը:

– Իրաւ շատ անախորժ,– կրկնեց Մառքօ:

– Եթէ Սերգիսը չըլլար, ըսել է, որ ամէնքդ ալ բռնուելու վտանգին մէջ էիք:

– Այո՛,– պատասխանեց Մառքօ:

– Այդ լրտեսները դուն ո՞ւրկէ կը ճանչնայիր,– հարցուց պ. Շվարց՝ Սերգիսին դառնալով:

– Բանի մը անգամ ձերբակալուած ու բանտարկուած եմ, հետևաբար լրտեսներուն մեծ մասը կը ճանչնամ: Այս երկու լրտեսներէն մին Տավուտ կը կոչուի և հրեայ է, իսկ միւսը՝ Ազիզ, մակեդոնացի թուրք մըն է: Շատ ճարպիկ մարդիկ են, և ասոր Համար կը վախնամ, որ փորձանք մը բերեն մեր գլխին:

– Այդ լրտեսները քեզի կը ճանչնա՞ն:

– Չեմ կարծեր, ես իրենց հետ ուղղակի յարաբերութիւն չեմ ունեցած:

– Եթէ Բիէնը և ժիւլը ձերբակալուին, ինչպէ՞ս պիտի իմանանք,– ըսաւ պ. Շվարց:

– Չեմ գիտեր,– պատասխանեց Մառքօ:

– Եթէ մինչև ժամ մը չի գան, կրնանք ենթադրել, որ բռնուած են,– դիտել տուաւ Սերգիս:

– Ինչ որ է, մենք ճաշենք,– ըսաւ պ. Շվարց,– անօթի եմ, ու կէսօրը անցաւ, անոնք եթէ գան, վերջը կը ճաշեն:

– Հրամանեցէք, ճաշը պատրաստ է,– ըսաւ խոհարարուհին:

Դեռ նոր նստած էին սեղան, երբ դուռը բացուեցաւ և անծանօթ երիտասարդներէն մէկը ներս մտաւ: Ժիւլն էր:

– Բիէնը ո՞ւր է,– փութաց հարցնելու պ. Շվարց:

– Չեմ գիտեր,– ըսաւ ժիւլ,– միասին դուրս չելանք գիտնտունէն: Ես առանձին ելայ, և անմիջապէս լրտեսներէն մէկը հետևեցաւ ինծի հեռուէն: Իսկ միւս լրտեսը ներսը մնաց, անշուշտ Բիէնին վրայ հսկելու Համար:

– Բայց ինչպէ՞ս յաջողեցար փախչիլ:

– Շատ դժուար, ժամէն աւելի է, որ մէկ փողոցէն միւսը կը թափառիմ կոր, բարեբախտաբար լրտեսը իմ արագաշարժութիւնս և ճկունութիւնս չունէր, ինչ աւելի տարէց էր ու դժուարաւ կը հետևէր կոր ինծի, այսուհանդերձ երկար ատեն զիս Հալածեց, ու շատ մեծ ճարպիկութեամբ կրցայ օձիքս ազատել:

– Մաղթենք, որ Բիէռն ալ նոյն յաջողութիւնը ունենայ, – Ըսաւ պ. Շվարց:

– Կը յուսամ, որ ինքն ալ օձիքը ազատէ, – պատասխանեց ժիւլ, որ եկաւ սեղան բազմիլ:

Երրորդ անգամ դրան զանգակը հնչեց:

– Ահա՛ Բիէռը, – Ըսաւ տանտէրը:

Արդարեւ, երիտասարդն էր: Պատմեց իր փախուստին պարագաները, զորս մեր ընթերցողները գիտեն արդէն:

– Աղէկ այս փորձանքը անցուցինք, – եզրակացուց պ. Շվարց, երբ երիտասարդը իր պատմութիւնը աւարտեց, – առանց Սերգիսի միջամտութեան շատ գէշ բաներ կրնային ըլլալ:

– Եւ, սակայն, վտանգը բոլորովին անցած չէ, – դիտել տուաւ Մառքօ, – այս երկու լրտեսներուն ներկայութիւնը մեր յաճախած գինետունը դիպուածի արդիւնք չէ, անոնք եկան մեզ հոն փնտռելու:

– Ատոր տարակոյս չի կայ, – Ըսաւ Սերգիս:

– Ուրեմն ոստիկանութիւնը կը կասկածի մենչ ու մեզ կը հետապնդէ:

– Հետեւաբար զգուշութիւններ պէտք է ձեռք առնենք:

– Նախ պէտք չէ այլևս այդ գինետունը ոտք դնել:

– Ոչ թէ միայն հո՛ն, այլ ո՛չ մէկ Հանրային վայրի մէջ երևալու է, – դիտել տուաւ պ. Շվարց:

– Բայց մեր գործերուն համար ստիպուած ենք յաճախ դուրս ելլել:

– Դուրս ելլելը տարբեր բան, տեղ մը երթալ նստիլը՝ տարբեր բան...

– Գինեպանը ձեր մասին որեւէ տեղեկութիւն ունի՞, – հարցուց պ. Շվարց:

– Թերևս անուննիս անգամ չի գիտեր, – Ըսաւ Մառքօ:

– Միայն թէ զիս կը ճանչնայ, – Ըսաւ Սերգիս:

– Այդ խնդիր չէ, ամէն պարագային չգիտեր, թէ ուրկէ եկած էք, ուր կը նստիք և ինչով կը զբաղիք: Ուստի մեզի համար վտանգաւոր չկրնար ըլլալ, որովհետև տարակոյս չի կայ, թէ լըրտեսներուն առաջին գործը պիտի ըլլայ երթալ այդ գինեպանը հարցուփորձել և մեր մասին տեղեկութիւն հարցնել:

Ճաշը աւարտած էր, և սուրճն ալ խմած էին:

– Երթանք մեր գործովը զբաղինք ու ալ չմտածենք այդ լըրտեսներուն վրայ, – Ըսաւ պ. Շվարց՝ ոտքի ելլելով ու դէպի սենեակին դուռը ուղղուելով:

Միւսները հետեւեցան իրեն:

Ամէնքը միասին մտան բաւական խոշոր սենեակ մը, որ աւելի գործարանի մը կերպարանքը ունէր: Արդարեւ, ամէն կողմ գործիքներ և փոքրիկ մեքենաներ կ'երևային, ինչպէս նաև զանազան գոյներով շիշեր, ծրարներ և այլն:

Երբ ներս մտան, դուռը խնամով գոցեցին և սկսան իրենց խորհրդաւոր աշխատութեան:

Թողունք զիրենք առանձին և դառնանք մեր պատմութեան միւս հերոսներուն քով:

## ԳԼՈՒԽ ԾԱ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻ ՎՐԱՑ

Ոստիկանական տնօրէնը, երբ իմացաւ իր լաւագոյն լրտեսներուն ձախողանքը, սարսափելի բարկացաւ, մանաւանդ որ ինք կատարեալ համոզում գոյացուց, թէ գինետան մէջ հաւաքուած անծանօթները դաւադրութեան հեղինակներն են:

Տափուտը և Ազիզը իր քով կանչեց և Ըսաւ.

– Երեք օր պայմանաժամ կուտամ այդ մարդիկներէն գոնէ մէկ հատին հետքը գտնելու համար... Հակառակ պարագային՝ իբրև պարզ զինուոր ձեզ Տարտանէլի ճակատը պիտի ղրկեմ:

– Բայց, – դիտել տուաւ Տափուտ, – մենք ինչպէ՞ս կրնանք այդքան ծանր պատիժի մը արժանի ըլլալ անյաջողութեան պարագային:

– Այդ պատիժը մենք կ'ուզէինք ձեզի տալ ոչ թէ երեք օր ետքը, այլ անմիջապէս, որ ձեր անյաջողութիւնը իմացանք...

– Մի՞թէ յանցանքը մերն է:

– Հապա որո՞ւնն է, – գոչեց ոստիկանութեան տնօրէնը: – Այս գործին մէջ շատ մութ կէտեր կան, և ձեր ընթացքը պարզապէս կասկածելի է:

– Կասկածելի՛,– գոչեց Տավուտ:  
 – Բնականաբար, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ զատ-զատ մէջմէկ հոգի կը հետապնդէք և երկուքդ ալ զանոնք կը փախցնէք...  
 – Իրա՛ւ այդ մասին իրաւունք ունիք,– ըսաւ Ազիզ,– անբացատրելի է ստիկա քիչ մը:  
 – Կամ շատ դիւրին կերպով կարելի է բացատրել... պարզապէս այդ մարդոցմէ կաշառք առած էք զիրենք թող տալու համար, որ երթան:  
 – Այդ բանը երբեք չենք ընդունիր, մենք քսան տարիէ ի վեր հաւատարմաբար ծառայած ենք և երբեք մեր վրայ կասկած չենք հրաւիրած:  
 – Բայց ինչպէ՞ս այս անճարակութիւնը գործեցիք, ինչո՞ւ իրենց մասին կասկածելնուդ պէս զիրենք չձերբակալեցիք:  
 – Ուզեցինք աւելի վարպետութեամբ գործ տեսնել, թող տալ, որ դուրս ելլեն ու զիրենք հետապնդել փողոցը և այս կերպով իրենց նստած տեղն ալ հասկնալ,– պատասխանեց Ազիզ:  
 – Բայց անոնք մենէ վարպետ բրթան,– դիտել տուաւ Տավուտ,– իրարմէ բաժնուեցան և այսպէս մեզի ալ ստիպեցին, որ իրարմէ բաժնուինք: Եթէ ոչ՝ այս ձախողութիւնը չէր պատահեր:  
 – Ինչ որ է,– ըսաւ ոստիկանապետը,– նորէն կը կրկնեմ ըսածս, մինչև երեք օր իրենց հետքը գտնելու է, գացէք և անմիջապէս գործի սկսեցէք:  
 Երկու լրտեսները դուրս ելան: Ուրկէ՞ պիտի սկսէին իրենց խուզարկութիւնը: Նախորդ օր, մինչև իրիկուն Ղալաթիոյ ամէն կողմը արդէն պտրտած էին ու որևէ հետք չէին գտած: Եւ, սակայն, ստիպուած էին կրկին այդ կողմերը շարունակելու իրենց փնտռութիւնները:  
 Երկուքը միասին անցան Գարաբէօյ: Յանկարծ իրենց դէմը ելաւ Արթինը, որ առջի օր լսած էր իրենց ձախողութեան պատմութիւնը և ինչ որ տեղի ունեցած ու խօսուած էր գինետան մէջ:  
 – Ո՛ւր այսպէս,– հարցուց Արթին՝ անոնց մօտենալով:  
 – Միշտ նոյն մարդոց ետեւէն,– պատասխանեց Տավուտ:  
 – Փոքրիկ հետք մը ձեռք ձգեցի՞ք գոնէ:

– Ո՛չ տակաւին:  
 – Կարծեմ, Սերգիս անուն հայ երիտասարդի մը խօսքը ըրիք, որ այդ մարդոց հետ կը գտնուի եղբր:  
 – Այո՛, այդ անունով մէկը կայ հետերնին:  
 – Որ արհեստաւոր է եղբր:  
 – Այո՛, «ատաղձագործ կը նմանի», ըսաւ գինեպանը:  
 – Արդ, ես կը ճանչնամ Սերգիս անուն երիտասարդ մը, որ ատաղձագործ է և միւսնոյն ատեն շատ ալ վտանգաւոր մէկը. կատարեալ ոճրագործ մը: Եթէ ան է, պէլալը մարդու հետ է գործերնիդ:  
 – Այդ Սերգիս ըսածդ ո՞ւր կը բնակի:  
 – Պատերազմէն առաջ Պէշիկթաշ կը բնակէր,– ըսաւ Արթին,– բայց յետոյ ելաւ, ուրիշ տեղ գնաց:  
 – Ընտանիք ունի՞,– հարցուց Տավուտ:  
 – Ամուսնացած չէ, մայր մը և քոյր մը ունի:  
 – Թերևս անոնց հետքը կարենանք գտնել:  
 – Կարծեմ անկարելի չէ, Պէշիկթաշ իրենց նախկին դրացիներուն հարցունելով կարելի է գտնել, բայց նախ վստահ ըլլալու ենք, թէ ձեր փնտռած Սերգիսը և իմ ըսածս միւսնոյն անձն են:  
 – Ատիկա կարելի է հասկնալ, եթէ պզտիկ ձանձրութիւն մը առնես և մեզի հետ մինչև գինեպանին գաս,– պատասխանեց Տավուտ,– գինեպանը կրնայ Սերգիսին դէմքը նկարագրել քեզի:  
 – Քալեցէ՛ք, երթանք,– ըսաւ Արթին:  
 Եւ երեքը միասին ուղղուեցան ծանօթ գինետունը:  
 Գինեպանը երկիւղած յարգանքով ընդունեց այս երեք անձերը, որոնցմէ մէկուն պաշտօնը գիտէր:  
 – Այդ մարդիկը նորէն երեցա՞ն հոս,– հարցուց Տավուտ:  
 – Ո՛չ,– պատասխանեց գինեպանը,– բնաւ մէջտեղ չելան:  
 – Իսկ Սերգի՞սը:  
 – Ան ալ չերեցաւ:  
 – Այդ Սերգիսը քանի՞ տարեկան մարդ է,– հարցուց Արթին:  
 – Երեսուն տարեկան կ'երևայ:

– Թոււի, նիհար, երկայնահասակ, այնպէս չէ՞:  
 – Ճիշդ ու ճիշդ այդպէս:  
 – Քիչ պեխերով:  
 – Այո...  
 – Մագերը գուռը, – շարունակեց Արթին:  
 – Այո՛, – Հաստատեց գինեպանը:  
 – Մասնաւոր նշան մը չե՞ս նշմարած դէմքին վրայ:  
 Գինեպանը պահ մը մտածեց և յետոյ ըսաւ.  
 – Այո՛, բերնին մօտ սպիւր նշան մը կայ:  
 – Քանի մը տարի առաջ դանակի Հարուած մը ընդունեց երեսին, – ըսաւ Արթին:  
 Յետոյ միւս երկու լրտեսներուն դառնալով ըսաւ.  
 – Ա՛լ տարակոյս չի կայ, այդ Սերգիսը իմ գիտցած Սերգիսն է:  
 – Հիմա կը մնայ անոր գտնել, – ըսաւ Տավուտ:  
 – Այդ ալ անկարելի չէ:  
 Ու երեքը միասին դուրս ելան գինետունէն:  
 – Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք, – Հարցուց Տավուտ:  
 – Պիտի երթանք Պէշիկթաշ և Հոն պիտի փնտռենք Սերգիսին Հետքը, – պատասխանեց Արթին:  
 – Չեզի նեղութիւն պիտի ըլլայ:  
 – Նեղութեան բան չի կայ, ամենուն պարտականութիւնն է այս տեսակ պարագաներուն օգնել կառավարութեան:  
 Թռամվայով շուտ մը Հասան Պէշիկթաշ:  
 Արթին իր երկու ընկերներուն ըսաւ.  
 – Դուք Հոս, սրճարանի մը մէջ ինծի սպասեցէք, ես կ'երթամ պէտք եղած տեղեկութիւնները կը Հաւաքեմ:  
 – Ինչպէս որ յարմար կը տեսնէք, – պատասխանեց Տավուտ:  
 Արթին Հեռացաւ և ուղղուեցաւ դէպի Հայոց եկեղեցին, յետոյ՝ Սերգիսի բնակած տան դրացիներուն և վերադարձաւ այն սրճարանը, ուր երկու լրտեսները իրեն կը սպասէին:  
 – Ի՞նչ լուր, – Հարցուց Տավուտ Հետաքրքիր, – շատ ուշացաք:  
 – Որովհետև քննութիւնս բաւական երկար տևեց, – պատասխանեց Արթին:

– Գոնէ արդիւնք մը ունեցա՞ւ:  
 – Բաւական տեղեկութիւն քաղեցի:  
 – Պիտի կրնա՞նք իր Հետքը գտնել:  
 – Կը յուսամ, իմ քաղած տեղեկութիւններուս Համեմատ, Սերգիսը իր մօր և քրոջ Հետ Հոսկէ մեկնելէն ետքը գացած Հաստատուած է Գուժ Գաբու, Պատրիարքարանի մօտերը տուն մը, Հիմա երթալու է Հոն և գտնելու է զիրենք:  
 – Կը կարծէ՞ք, որ Սերգիսը կարենանք իր տանը մէջ գտնել:  
 – Եթէ զինքն ալ չգտնէք, մայրը և քոյրը կը գտնէք ու անոնց միջոցաւ Սերգիսին եղած տեղն ալ կ'իմանաք:  
 – Ուրեմն անմիջապէս երթանք, – ըսաւ Ազիզ, – որովհետև կորսնցնելու ժամանակ չունինք:  
 – Միայն թէ այդ կիներուն անունները չըսիք:  
 – Մօրը անունն է Մարիամ, իսկ քրոջը անունը Սուրբիկ, Մարիամ Քէսմէզեան Հարցուցէք, տէօքմէճի Յակոբի կինը, թէ և Յակոբը շատոնց մեռած է:  
 Տավուտ այս ծանօթութիւնները նօթագրեց, և երեքը միասին վերադարձան Պոլիս:  
 Հոն երկու լրտեսները շնորհակալութիւն յայտնեցին Արթինի և ճամբանին շարունակեցին դէպի Գուժ Գաբու:  
 Փնտռուտքը երկար չտևեց և քանի մը Հոգիի Հարցնելէ ետքը գտան Մարիամի բնակած տունը, որուն դուռը զարկին:  
 Փոքրիկ աղջիկ մը, 12-էն 13 տարեկան, եկաւ դուռը բանալու:  
 – Մարիամ Հանըմը Հո՞ս է, – Հարցուց Տավուտ:  
 – Հոս է, – պատասխանեց աղջիկը:  
 – Ուստա Սերգի՞սը, – Հարցուց լրտեսը:  
 – Ուստա Սերգիսը ո՞վ է...  
 – Չարմանալի՛ բան, ուստա Սերգիսը չե՞ս ճանչնար. Մարիամ Հանըմին զաւակը:  
 – Չեմ գիտեր, – ըսաւ աղջիկը:  
 – Էյ Սուրբի՛կը...  
 – Ան ալ Հոս է:  
 Այս խօսակցութեան միջոցին ծեր կին մը երեցաւ բակին մէջ:  
 – Ի՞նչ կայ, ո՞վ կ'ուզէք, – Հարցուց:

– Բան մը չի կայ, – պատասխանեց, – Մարիամ Հանըմը կ'ուզէինք տեսնել:

– Ո՞ր Մարիամ Հանըմը:

– Քէմէզգեան Մարիամ Հանըմը, տէօքմէճի Յակոբին կինը:

– Ես եմ, – ըսաւ ծերունին:

– Բան մը կ'ուզէինք հարցնել, ձեր զաւակը, ուստա Սերգիսը, Պէշիկթաշէն կը ճանչնանք, մեր բարեկամն է, ատաղձագործութեան վերաբերեալ գործ մը կայ, վարպետի մը յանձնեցինք, չկրցաւ շինել, միտքս ինկաւ, որ ուստա Սերգիսը կար, որուն ձեռքէն ամէն բան կուգար, գացի Պէշիկթաշ ձեր տունը և իմացայ, որ բաւական ատենէ ի վեր Հոնկէ ելեր ու Գում Գաբու եկեր էք: Եթէ ուստա Սերգիսին խանութը Հոս մօտերն է, կը խնդրեմ մեզի ցոյց տուէք:

– Ի՞նչ խանութ, տղաս Հոս չէ, որ խանութ ունենայ:

– Ինչպէ՞ս Հոս չէ, – գոչեց Տավուտ:

– Տղաս պատերազմէն առաջ Պուլկարիա գնաց ու անկէ ի վեր Հոն է, եթէ ուրիշ տեղ մը չէ գացած:

– Ի՞նչ կ'ըսես, – գոչեց Տավուտ, – Պէշիկթաշ մեզի ըսին, որ Հոս է եղեր:

– Սխալ է, էֆէնտի՛ս, անոնք ի՞նչ գիտեն:

– Անկէ զատ զինքը Հոս տեսնող կայ:

– Երկու տարի առաջ:

– Ձէ՛, չէ՛, երկու օր առաջ:

– Ատ ըսողը կ'երեւայ, որ սխալ տեսեր է:

– Ծանրմ, չկրնա՞ր ըլլալ, որ տղադ Պուլկարիայէն Հոս եկած ըլլայ:

– Եթէ գար, անշուշտ ամենէն առաջ ինծի պիտի գար տեսնելու, – պատասխանեց Մարիամ:

– Ուրեմն կը պնդե՞ս, որ Սերգիսը Պոլիս չէ, – ըսաւ լրտեսը բարկութեամբ:

– Հարկաւ կը պնդեմ, քանի որ վստահ եմ այդպէս ըլլալուն:

– Սուտ կը խօսիս կոր դուն, տղադ Հոս է ու կը ծածկես կոր:

– Ինչո՞ւ պիտի ծածկեմ ձեռքէ, քանի որ դուք իրեն բարեկամներն էք ու եկած էք իրեն գործ յանձնելու համար, նոյնիսկ անանկ ալ չըլլար, նորէն ծածկելու բան չունէի, տղաս ո՛չ փախստական է, ո՛չ ալ վախու բան մը ունի...

– Ատոնք բոլոր պարապ խօսքեր են, դուն սուտ կը խօսիս կոր...

– Բացարձակ ճշմարտութիւն է ըսածս:

– Մենք գիտենք քեզ խօսեցնելու կերպը:

Լրտեսը այս սպառնալիքը ընելէ ետքը իր ընկերոջ հետ հեռացաւ:

Պառաւը դուռը գոցեց ու վեր ելաւ՝ մտովի ըսելով.

«Ապուշները կարծեցին, որ ես չհասկցայ իրենց ո՛վ ըլլալը, դեռ իմ ի՞նչ կնիկ ըլլալս չեն գիտեր կոր... առաջին անգամ տեսնելուս պէս, տույ եղաւ, քի ասոնք խաֆիէ են... աղէկ պօյերնին տեսան...»

Պառաւը քթին տակէն խնդալով, գնաց նստաւ բազմոցին վրայ:

Բայց իր ուրախութիւնը շատ չտևեց: Հազիւ քառորդ ժամ անցած էր, երբ դուռը կրկին զարնուեցաւ:

Փոքրիկ աղջիկը գնաց բանալու: Եկողը այս անգամ ոստիկան մըն էր:

– Մարիամ Հանըմը Հո՞ս է:

– Հոս է, – պատասխանեց դուռը բացող պատիկ աղջիկը:

– Ըսէ՛, որ քիչ մը վար գայ:

Վայրկեան մը ետքը ծերունի կինը եկաւ:

– Քալէ՛, – ըսաւ ոստիկանը խիստ շեշտով մը:

– Ո՞ւր, – հարցուց պառաւը:

– Պահականոց, մուսավիհը քեզ տեսնել կ'ուզէ կոր:

– Ես մուսավիհին հետ գործ չունիմ:

– Դուն չունիս, բայց ինք քեզի հետ գործ ունի:

– Ինք գործ ունի նէ՛ թո՛ղ Հոս գայ:

– Աս ի՞նչ խօսք չհասկցող պառաւ մըն ես եղեր, – գոչեց ոստիկանը բարկութեամբ, – շուտ քայլէ՛, տեսնեմ:

– Ծանրմ, մուսավիհը ի՞նչ պիտի ընէ ինծի:

– Ձեմ գիտեր... անուշութեամբ պիտի գաս նէ՛ եկուր, եա չէ նէ՛ ծեծով կը տանիմ:

Պառաւը հասկցաւ, որ ընդդիմութիւնը կարելի չէր շարունակել:

– Երթամ գլուխս բան մը կապեմ տէ, գամ, – ըսաւ:

– Պէտք չի կայ, – գոչեց ոստիկանը, – պահականոցը մօտ է:  
 – Բայց կարելի է զիս վար կը դնեն:  
 – Վար դնելու բան չի կայ, բան մը պիտի Հարցնէ միայն...  
 Այս խօսքերը ապահովեցին պառաւը, որ անտրտունջ Հետեւեցաւ ոստիկանին:

Երբ մուլավինին սենեակի մտաւ, Հոն նստած տեսաւ քիչ մը առաջ տուն եկող երկու լրտեսները և անմիջապէս Հասկցաւ, թէ ինչու գինքը կանչած էին:

Անունը և մականունը Հարցնելէ ետքը մուլավինը ըսաւ պառաւին.

– Դուն Սերգիս անունով տղայ մը ունի՞ս:  
 – Ունիմ, – պատասխանեց Մարիամ:  
 – Քանի՞ տարեկան է:  
 – Երեսուն տարեկան:  
 – Արհեստը ի՞նչ է:  
 – Ատաղձագործ:  
 – Դէմքին վրայ մասնաւոր նշան մը ունի՞:  
 – Այո՛, բերնին մօտ դանակի վէրքի մը նշանը ունի:  
 – Ծիշդ մեր փնտռածն է, – ըսաւ մուլավինը, – այդ Սերգիսին գտնուած տեղը մեզի պիտի ըսես:  
 – Քիչ մը առաջ այս էֆէնտիններն ալ եկան Հարցուցին, և իրենց ըսի, որ զաւակս Հոս չէ, Պուկարիա կը գտնուի:  
 – Մենք քու զաւակդ, Սերգիսը, երկու օր առաջ, Ղալաթիա, գինետունի մը մէջ տեսանք, – ըսաւ Տավուտ, – ուստի աւելորդ տեղը կը պնդես, որ Պուլիս չէ:  
 – Եթէ կը փնտռէիք և երկու օր առաջ ալ տեսաք, ալ ի՞նչ կ'ուզէք ինէ:  
 – Զենէ իր Հասցէն կ'ուզենք իմանալ:  
 – Թո՛ղ իրեն Հարցունէիք:  
 – Հազիւ գինետուն մտաւ, մեզ տեսածին պէս ձգեց փախաւ:  
 – Անիկա ուրիշ մարդ ըլլալու է, Սերգիսը Պուկարիա է...  
 Իսկ եթէ երկու-երեք օր առաջ Պուլիս եկաւ, այդ տարբեր բան, բայց ասոր ալ չեմ Հաւատար, որովհետեւ անպատճառ պիտի գար իր մայրը և քոյրը տեսնելու:  
 – Պարապ խօսքեր են ասոնք, – գոչեց Տավուտ, – մենք գի-

նեպանը Հարցուփորձեցինք, ամէն օր կուգայ եղբր այդ գինետունը:  
 – Իմ խելքս չի Հասնիր կոր այդ ըսածներուդ:  
 – Մենք քու խելքդ կը Հասցնենք, – գոչեց մուլավինը:  
 – Ի՞նչ կերպով...  
 – Մինչև որ տղուդ տեղը չըսես, տուն չես կրնար վերադառնալ:  
 – Ինչպէս որ կ'ուզէք, այնպէս ըրէք:  
 – Քեզ պիտի բանտարկենք:  
 – Ի՞նչ օգուտ պիտի քաղէք զիս բանտարկելով:  
 – Եթէ պէտք ըլլայ, պիտի ծեծենք:  
 – Ըրէ՛ք, ինչ որ կ'ուզէք, չեմ կրնար ձեզի ըսել բան մը, որ չեմ գիտեր:  
 – Հասկցանք, – գոչեց մուլավինը, – այդ կինը անուշ լեզուէ չախորժիր կոր:  
 Եւ ոստիկան մը կանչել տալով՝ ըսաւ.  
 – Այս կինը տարէք բանտարկեցէք:  
 Մարիամ առանց բողոքելու դուրս ելաւ՝ բարև մը տալով ներկաներուն:  
 – Այս կինը, կարծեմ, դիւրին կերպով պիտի չկրնանք խօսեցնել, – դիտել տուաւ մուլավինը:  
 – Ինծի ալ այնպէս կ'երևայ, – ըսաւ Ազիզ:  
 – Այսուհանդերձ պէտք է, որ խօսի, – պատասխանեց Տավուտ:  
 – Թերևս կարենանք աղջիկը խօսեցնել:  
 – Ինչո՞ւ գայն ալ միասին ձերբակալել չտուիք:  
 – Հիմա կարգը անոր եկաւ, – ըսաւ մուլավինը:  
 – Խնդիրը այն է, որ այդ աղջիկը մայրը ձերբակալուելէ ետքը տունը պիտի մնայ:  
 – Հիմա կը տեսնենք:  
 Եւ մուլավինը ոստիկան մը կանչելով հրահանգ տուաւ, որ երթայ Սուրբիկը պահականոց բերէ:  
 Ոստիկանը անմիջապէս գնաց հրամանը գործադրելու: Տունէն ըսին, որ Սուրբիկ կար կարելու գացած էր ուրիշ տուն մը, ուր դերձակուհի մը կը բնակէր:

Ոստիկանը գիտէր այդ տան հասցէն, ուստի ուղղակի գնաց հոն:

Արդարև, Սուրբիկ այնտեղ էր:

– Ո՞վ կ'ուզէք,– հարցուց դուռը բացող կարուհի մը:

– Մարիամ հանըմի աղջիկը, Սուրբիկը հոս է եղեր, ըսէ՛ք, որ քիչ մը վար գայ:

– Սուրբի՛կ, քեզ կ'ուզեն կոր,– պոռաց կարուհին:

Վայրկեան մը հոքը նիհար, երկայնահասակ 22-23 տարեկան աղջիկ մը երևցաւ:

– Ի՞նչ կ'ուզէք,– հարցուց ոստիկանին:

– Սուրբիկը դո՞ւն ես:

– Այո՛, ես եմ:

– Ուրեմն քիչ մը հետս եկուր:

– Ո՞ւր պիտի երթանք:

– Հոս մօտերը տեղ մը պիտի երթանք, մուսուլման պէտք քեզի

հարցում մը ունի:

– Ուրեմն պահականո՞ց պիտի երթանք:

– Այո՛, մէկ վայրկեանի համար, հարցում մը միայն, և հինգ վայրկեանէն կը վերադառնաս գործիդ:

Աղջիկը առանց աւելի երկար խօսելու ոստիկանին հետ ճամբայ ելաւ:

Երբ պահականոց հասաւ, երկու լրտեսները տակաւին մուսուլմանին սենեակը նստած էին և հաւանօրէն իրեն կը սպասէին:

– Աղջի՛կս,– ըսաւ մուսուլմանը անոյշ շեշտով մը,– Մարիամի աղջիկ Սուրբիկը դո՞ւն ես:

– Ես եմ,– պատասխանեց կարուհին:

– Քեզի գէշ լուր մը պիտի հաղորդեմ:

– Ի՞նչ լուր,– հարցուց աղջիկը դող ելած:

– Դուն եղբայր մը ունիս Սերգիս անուն, այս առտու ձերբակալուեցաւ, Ղալաթիոյ կողմը, գինետան մը մէջ:

Աղջիկը չպատասխանեց:

– Միւտիւրիէթը կը գտնուի այս միջոցիս. մայրը և քոյրը ուզած է տեսնել անպատճառ, մայրդ գտանք ու ղրկեցինք, դուն ալ կ'ուզե՞ս երթալ:

– Քանի որ զիս ուզեր է, կ'երթամ,– ըսաւ միամիտ աղջիկը:

– Ուրեմն քեզի ոստիկանի մը հետ կը ղրկեմ:

– Բայց ինչո՞ւ ձերբակալած են,– հարցուց աղջիկը:

– Ձե՞ս գուշակեր, թէ ինչու համար է,– ըսաւ մուսուլմանը:

– Ինչպէ՞ս կրնամ գուշակել:

– Հարկաւ գիտես, թէ եղբայրդ ծածուկ դաւադրութեան մը մէջ է:

– Բնաւ չեմ գիտեր,– գոչեց Սուրբիկ:

– Ձեզի բան մը չէ՞ ըսած:

– Ձէ:

– Ո՞րչափ ատեն է, որ գինքը չէք տեսած:

– Երեք շաբաթ կայ:

– Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ Պոլիս կը բնակի ու այդչափ երկար ատեն տուն չի գար:

– Իր գործը չի ներեր եղեր:

– Գործը ի՞նչ է որ...

– Իր բուն գործը ատաղձագործութիւն է, բայց հիմա կարծեմ ուրիշ գործով մը կը զբաղի:

– Ձեր ապրուստը ի՞նք կը հոգայ:

– Ես ալ կ'աշխատիմ, մայրս ալ, բայց մեր շահածովը չենք կրնար ապրիլ, ուստի ինք ալ մեզի կ'օգնէ:

– Այս օրերս օգնութիւն ըրա՞ւ:

– Քանի մը օր առաջ տասը ոսկի ղրկած էր:

– Ո՞վ բերաւ դրամը:

– Անծանօթ մէկը:

– Առաջին անգամ կը տեսնէիր:

– Այո՛:

– Հայերէ՞ն խօսեցաւ ձեզի հետ:

– Ձէ՛, թուրքերէն, կարծեմ յոյն էր, արդէն շատ չխօսեցաւ, դրամը յանձնեց, մեր ինչպէս ըլլալը հարցուց և մեկնեցաւ... տունէն ներս անգամ չմտաւ:

– Քանի՞ տարեկան մարդ էր:

– Երիտասարդ մըն էր՝ հազիւ 25-26 տարեկան:

– Եթէ տեսնաս, կը ճանչնա՞ս գինքը:

– Բնականաբար:

– Եղբորմէդ ի՞նչ լուր բերաւ:



– Ըսաւ, որ ողջ-առողջ էր և դեռ բաւական ժամանակ տուն պիտի չկրնար գալ:

Երկու լրտեսներուն մէկին նշանին վրայ մուկովինը բաւ համարեց այս հարցաքննութիւնը և ըսաւ.

– Հիմա քեզի ոստիկանի մը հետ միւտիւրիէթ պիտի ղրկեմ, որ եղբայրդ տեսնաս:

– Շատ աղէկ, բայց նախ տուն երթամ և անկողին մը ու վերմակ մը առնեմ ու տանիմ հետս:

– Պէտք չի կայ, մայրդ, ինչ որ պէտք էր, հետը տարաւ:

Ոստիկան մը աղջիկը հեռացուց:

– Այս անգամ յաջողեցանք, – ըսաւ Տավուս:

– Եւ այս յաջողութիւնը քեզի պարտական ենք, – պատասխանեց մուկովինը, – որովհետեւ դուն Հնարեցիր Սերգիսի ձերբակալման սուտը:

– Հիմա կը մնայ մայր ու աղջիկ երեսցնել իրարու հետ, – դիտել տուաւ Ազիզ:

– Այդ գործողութիւնը անմիջապէս կրնանք ընել Հիմա. առանց ժամանակ կորսնցնելու միւտիւրիէթ երթանք:

Երկու լրտեսները ոտքի ելան, մուկովինին շորհակալութիւն յայտնեցին իր աջակցութեանը համար և արագ-արագ մագլցեցան Կէտիկ փաշայի գառիվերէն: Այնչափ շուտ կը քալէին, որ քսան վայրկեան ետքը հասան միւտիւրիէթ, երբ տակաւին Սուրբիկ ճամբան էր:

Տավուս անմիջապէս մտաւ ոստիկանութեան տնօրէնին սենեակը: Այս վերջինը բաւական խիստ ձեռով մը բարեկեց և սրբունեղ ձեռով մը հարցուց.

– Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ'ուզես:

– Փոքրիկ հետք մը գտանք, և ասիկա ուզեցի գալ ձեզի իմացնել:

– Ի՞նչ հետք:

– Գիտէք, որ դաւադիրներուն հետ Սերգիս անուն հայ մըն ալ կայ: Այդ մարդուն մայրն ու աղջիկը գտանք:

– Անմիջապէս պէտք էր, որ ձերբակալէիք:

– Ձերբակալեցինք:

– Ո՞ր են:

– Մայրը արդէն հոս է, իսկ աղջիկը կուգայ կոր, ճամբան է:

– Ձիրենք հարցաքննեցի՞ք:

– Անմիջապէս:

– Արդի՞նք:

– Արդիւնքը այն է, որ մայրը ուրացաւ Սերգիսի Պոլիս գրտնուիլը և պնդեց, թէ իր գաւակը Պուլկարիա Հաստատուած է պատերազմէն առաջ, բայց քոյրը վարպետութեամբ խոստովանցուցինք:

Եւ Տավուս պատմեց, թէ ի՞նչ Հնարքով Սուրբիկ խոստովանած էր Սերգիսին Պոլիս գտնուիլը:

– Այդ աղջիկը հոս գալուն պէս մօտս բերէք, – հրամայեց ոստիկանութեան տնօրէնը, – նախ զինքը տեսնեմ, յետոյ մայրը:

– Գլխուս վրայ:

– Չըլլայ, որ մայր ու աղջիկ գիրար տեսնեն:

– Այդ մասին բնաւ հոգ մի՛ ընէք:

Քիչ ետքը Սուրբիկ կը բերուէր ոստիկանութեան տնօրէնին սենեակը, ուր գրեթէ կրկնեց ինչ որ ըսած էր Գում Գաբուի պահականոցի մուկովինին: Բայց այս անգամ իր բոլոր խօսքերը մանրամասնօրէն արձանագրուեցան, և ինք ստիպուեցաւ ստորագրել:

Երբ ամէն գործողութիւն աւարտեցաւ, ոստիկանութեան տնօրէնը հրամայեց.

– Հիմա հոս բերէք այս աղջկան մայրը:

Տասը վայրկեան ետքը Մարիամ հանրմ ալ ներս մտաւ:

Երբ նշմարեց իր աղջիկը, իր կորովի դիմագիծները կարծես պրկուեցան, բայց կրցաւ իր պաղարիւնութիւնը պահել:

– Չաւակդ՝ Սերգիսը, ո՞ր է, – հարցուց տնօրէնը՝ խօսքը պառաւին ուղղելով:

– Պուլկարիա կը գտնուի այս միջոցիս:

– Որչա՞փ ատեն է ի վեր հոն գացած է:

– Երկու տարի է ի վեր:

– Ու անկէց ի վեր բնաւ Պոլիս ոտք կոխած չէ՞:

– Ո՛չ, – պատասխանեց պառաւը:

– Ծշմարի՞տ կը խօսիս կոր:

– Բնականաբար ճշմարիտ կը խօսիմ:

– Զաւակդ՝ Սերգիս, Պոլիս չէ՞, – պնդեց տնօրէնը:

– Չէ՛, – պատասխանեց պառաւը:

Տնօրէնը Սուրբիկին դարձաւ և ըսաւ.

– Եղբայրդ՝ Սերգիսը, ո՞ւր է հիմա:

Աղջիկը պահ մը վարանեցաւ: Իր մօրը խօսքերը լսելով, հասկցած էր, թէ ինք գոհ գացած էր խաբէութեան մը, թէ իր եղբայրը ձերբակալուած չէր և թէ իր բերնէն վարպետութեամբ իմացած էին Պոլիս գտնուիլը: Եւ, սակայն, հիմա չէր կրնար ուրանալ ինչ որ ըսած էր թէ՛ Գուժ Գարուի պահականոցը և թէ՛ ոստիկանութեան տնօրէնին: Իր յայտարարութիւնները արձանագրուած էին և ինք ստորագրած էր զանոնք:

Այսուհանդերձ վարանոտ ձայնով մը ըսաւ.

– Չեմ գիտեր:

– Ինչպէ՞ս չես գիտեր, – պոռաց տնօրէնը, – քիչ մը առաջ ըրած յայտարարութիւններդ հոս են, և դուն ալ ստորագրած ես:

– Շուարեւով այդ տեսակ յայտարարութիւն մը ըրի:

– Նոյնը ըրած ես նաև Գուժ Գարուի պահականոցը:

– Հոն ալ ըսածս չէի գիտեր:

– Ուրեմն հիմա առջի ըսածներդ կ'ուրանա՞ս:

Աղջիկը չպատասխանեց:

– Աղջի՛կս, – ըսաւ տնօրէնը, – շատ գէշ ճամբու մը կը հետևիս կոր այսպէս քիչ մը առաջ ըսածներդ ուրանալով, գիտցի՛ր, որ պատիժը շատ ծանր պիտի ըլլայ:

Աղջիկը կրկին լռեց:

– Տարէ՛ք ասոնք ու բռնի խոստովանցուցէ՛ք, – գռչեց տնօրէնը բարկաճայթ:

Երկու ոստիկանները կոպտութեամբ քաշկռտելով դուրս հանեցին երկու կիները:

Մեծի ու խարազանի հարուածներուն տակ, վերջապէս երկու կիները խոստովանեցան, թէ Սերգիս Պոլիս կը գտնուէր ու կ'աշխատէր քարափներուն մօտ շէնքի մը մէջ, որուն որոշ հասցէն չէին գիտեր:

Բայց այդ տրուած տեղեկութիւնը արդէն շատ թանկագին էր: Տավուտ և Ազիզ ուրիշ քսանի չափ ծպտեալ ոստիկաններով հսկողութեան ներքև առին քարափին մօտ գտնուած շէնքերը և

օր մը ետքը կրցան ձերբակալել Մառքօն և Բիէռը, երբ փողոցը կը գտնուէին:

Ասիկա մեծ յաղթանակ մը եղաւ ոստիկանութեան համար:

Երկու դաւադիրները մին աւստրիական և միւսը գուրիբերիական անցագիրներ ցոյց տուին, բայց օգուտ չըրաւ ու ձեռնակապով բերուեցան ոստիկանութեան տնօրէնին:

Նիստ հարցաքննութենէ մը ետքը տեսուեցաւ, որ Բիէռ աւսուհին տակ ծածկուած էր թուրք մը:

Թուրքը շուտով մտաւ խոստովանութեան ճամբուն մէջ:

– Բուն անունդ ի՞նչ է, – հարցուց ոստիկանութեան տնօրէնը:

– Նուրէտտին, – պատասխանեց թուրքը:

– Ի՞նչ գործով կը զբաղէիր:

– Բանակին մէջ հարիւրապետ էի:

– Ինչո՞ւ պաշտօնիդ գլուխը չես գտնուի պատերազմի միջոցին:

– Որովհետև պատերազմական նախարար էնվէր փաշա մեզ բանակէն վտարեց, ուրիշ հարիւրաւոր սպաներու հետ:

– Ի՞նչ պատճառաւ:

– Որովհետև իթթիհատի կուսակցութեան համակիր չէինք և կասկածելի նկատուած էինք:

– Ի՞նչ ըրիր բանակը ձգելէ ետքը:

– Եւրոպա գացի ու Զուլիցերիա հաստատուեցայ:

– Յետո՞յ...

– Հոն ծանօթութիւն հաստատեցի իթթիհատի հակառակորդ Օսման փաշայի որդիին՝ Համզէթ պէյի հետ, որ ինքն ալ կատարի հակառակորդ մըն էր այժմու կառավարութեան: Հոն ճանչըցայ նաև Բարիզի Թուրքիոյ նախկին դեսպան Միւնիթ փաշան:

– Այնտե՞ղ ձեր դաւադրութիւնը ծրագրեցիք:

– Այո՛, բայց յետոյ Համզէթ և ես եկանք Վիէննա:

– Ո՞ւր կը բնակէիք Վիէննայի մէջ.

– Հեռաւոր թաղի մը մէջ, Տիշէր փողոցը, տուն մը:

– Ձեզի հետ ուրիշ ընկերներ ունէի՞ք:

– Հեծելազօրներու հարիւրապետ Ֆախրէտտին պէյը կար:

– Ի՞նչ էր ձեր նպատակը:

– Մեր նպատակն էր օդը Հանել բոլոր իթթիհատական պետերը:

– Բայց ատոր համար պէտք եղած պայթուցիկները ուրկէ՞ պիտի ճարէիք:

– Համզէթ պէյ Յիւրիխի մէջ կրցած էր ձեռք անցընել մէկ քանի զօրաւոր պօմպաներ, որոնք յաջողեցանք միասին Վիէննա բերել:

– Բայց պէտք էր զանոնք Պոլիս փոխադրել:

– Արդէն իսկ փոխադրած ենք, – ըսաւ թուրք դաւադիրը՝ տեսակ մը հպարտութեամբ:

– Ի՞նչ, այդ պօմպաները Պոլիս կը գտնուին, – գոչեց ոստիկանութեան տնօրէնը զարմացած:

– Այո՛, – պատասխանեց Նուրէտտին:

– Սակայն ի՞նչպէս կրցաք փոխադրել:

– Շոգեկառքով:

– Խուզարկութիւններէն չի վախցա՞ք:

– Ատոր համար հնարք մը մտածեցինք, և յաջողեցաւ:

– Ի՞նչ էր այդ հնարքը:

– Համզէթ և Ֆախրէտտին պէյերը կրցան Յիւրիխի թրքական ընդհանուր հիւպատոսարանի կնիքը կեղծել և կեղծ արտօնագիրներ խմբագրել սահմանազուխներէն անարգել անցընելու համար մեր ծրարները: Այս վարպետութեան շնորհիւ մեր ծրարները իբրև դիւանագիտական սուրհանդակ ներկայացուցինք և պահանջեցինք, որ մաքսերու մէջ զանոնք չբանան: Եւ մեր պահանջումներուն գոհացում տրուեցաւ:

– Բայց հոս, Սիրքէհի կայարանը զինուորական քննութիւն կայ եկած բոլոր ապրանքներուն համար:

– Որովհետև մեր ծրարները իբր թէ Յիւրիխի օսմանեան ընդհանուր հիւպատոսարանի կողմէ ղրկուած էին, զերծ մնացին այդ քննութիւնէն:

– Ուրիշ ո՞վ կայ դաւադիրներուն մէջ:

– Սալիհ էֆէնտի մըն ալ կայ, որ շատ մեծ դեր կատարած է:

– Ո՛ւր է այդ Սալիհ էֆէնտին:

– Հոս, Պոլիս կը գտնուի, բայց հասցէն չեմ գիտեր:

– Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ հասցէն չես գիտնար, քանի որ ձեր ընկերներէն է:

– Ինք շատ կասկածոտ մարդ է և չուզեր ոչ մէկուն վստահիլ: Հոս հասնելէս ի վեր հազիւ երկու անգամ երեսը տեսած եմ և այն ալ հինգ վայրկեան:

– Դուն այստեղ ո՞ւր կը բնակիս:

– Ղալաթիա քարափներուն մօտ մեծ շէնքի մը վերնայարկը, զոր վարձած է պարոն Շվարց անուն մարդ մը:

– Ո՞վ է այդ պարոն Շվարցը:

– Աւստրիացի մը:

– Ան ալ մասնակից է ձեր դաւադրութեան:

– Ձէ՛, բան մը չգիտեր:

– Նոյնիսկ չգիտե՞ր, որ դուք կառավարութեան թշնամի մարդիկ էք:

– Չգիտեր, քանի որ իրեն հետ երբեք քաղաքականութեան վրայ չենք խօսիր: Մենք հոն կը բնակինք իբրև պարզ վարձակալներ:

– Ո՞վ է Մառքօն:

– Յոյն մըն է:

– Դաւադի՞ր:

– Այսինքն մեզի գործակից է և պարզապէս դրամ շահելու համար և ո՛չ թէ հայրենասիրական գործ մը կատարելու նպատակով:

– Մառքօն ո՞ւր կը բնակի:

– Նոյնպէս պարոն Շվարցի բնակարանը:

Տնօրէնը բաւական տեղեկութիւն առած էր և հարկ չտեսաւ հարցաքննութիւնը աւելի երկարելու, մանաւանդ որ շատ մը գործեր կար ըլլալիք և պէտք չէր վարկեան մը իսկ կորսնցնել:

Ամենախիստ հրամաններ տուաւ, որպէսզի ամբաստանեալը խցիկի մը մէջ արգելափակեն, ոտքերն ու ձեռքերը շղթայեն և դուրսի հետ յարաբերութիւնը բացարձակապէս արգիլեն:

Յետոյ կանչեց Տավուտ և Ազիզ լրտեսները և ըսաւ, որ պէտք եղած օժանդակ ուժերով երթան պարոն Շվարցի բնակարանը պաշարեն և բոլոր տնեցիները, անխտիր, բռնեն, միւտիւրիէթ բերեն:

Այս դաւադրութիւնը բաւական մեծ յուզում պատճառած էր կառավարական շրջանակներուն մէջ, մանաւանդ որ անիկա կը

սպառնար գործի գլուխ գտնուող բոլոր իթթիհատականներուն կեանքին:

Երևան ելած էր, որ դաւադիրները գաղտնաբար ականի նըրբանցք մը փորած էին գետնին տակ, 4-5 մէդր խորութեամբ: Այս նըրբանցքին միջոցաւ պիտի կրնային հասնիլ մինչև Սատարէթ, ուր ամէն օր նախարարները ժողով կը գումարէին, ինչպէս նաև իթթիհատի հոգին եղող ուրիշ կարևոր անձնաւորութիւններ:

Գետնափոր ճամբուն երկայնութիւնը լաւ մը չափելէ ետքը, գետնափորին ծայրը, որ ճիշդ Սատարէթի ներքև պիտի ըլլար, պիտի գետնղէին Յիւրիխէն բերուած պայթուցիկ ականները: Եւ յարմար վայրկեանին պիտի պայթեցնէին՝ օդը հանելով Բ. Դուրը՝ հոն գտնուողներուն հետ միասին:

Դաւադիրները կը խորհէին, որ եթէ իրենց փորձը յաջողէր, մեծ տակնուվրայութիւն մը առաջ պիտի դար, և մայրաքաղաքին մէջ խռովութիւն և ապստամբութիւն պիտի ծագէր, ու իթթիհատը պիտի կործանէր:

Պէտք է խոստովանիլ, որ ասիկա շատ յանդուգն ու վտանգաւոր ծրագիր մըն էր:

Ինչպէ՞ս կառավարութիւնը իմացած էր այսպիսի դաւադրութեան մը գոյութիւնը:

Կ'արժէ ասիկա պատմել մեր ընթերցողներուն:

Այն ատեն, երբ Համգէթ և Ֆախրէտտին Վիէննա կը գրտնուէին, յաճախ կ'երթային խորհրդակցելու Ռինկ Շթրասէի վրայ գտնուող սրճարանները:

Իրիկուն մը, երբ նստած էին սեղանի մը քով և գարեջուր կը խմէին, Համգէթ սկսաւ թուղթի մը վրայ հաշիւ մը ընել թրքական թուանշաններով:

Վիէննայի իթթիհատական դեսպան Հիւմի փաշայի լրտեսներէն մին նոյն միջոցին հոնկէ կ'անցնի և կը տեսնէ այդ թրքական թուանշանները:

Այս բանը իր հետաքրքրութիւնը կը գրգռէ:

Երկու անձերը, գլուխնին գլխարկ դրած ու ածիլուած, բնաւ թուրքի չէին նմաներ, ինչպէ՞ս կ'ըլլար, որ թրքական թուանշաններով հաշիւ կը տեսնար իրենցմէ մին:

«Ասոր տակ խորհրդաւոր բան մը կայ»- կը մտածէ դեսպանատան լրտեսը:

Եւ կ'որոշէ զանոնք հետապնդել:

Հիւմի փաշա խնդիրը կ'իմանայ և ահա՛ Վիէննայի ոստիկանութեան օժանդակութեան կը դիմէ: Շատ մը ճարպիկ լրտեսներ կը սկսին հետապնդել երկու երիտասարդները:

Թալէաթ փաշայի գործակալներէն մէկը, Հըֆզի, որ այդ միջոցին Վիէննա կը գտնուէր, կը յաջողի Համգէթի ընկերներէն մէկուն հետ ծանօթութիւն հաստատել և անոր միջոցաւ տարտամ գաղափար մը կը կազմէ այդ խորհրդաւոր երիտասարդներուն գործունէութեան մասին:

Միւս կողմէ Համգէթ պէյ և անխոհմութիւն մը կը գործէ:

Երիտասարդ թուրք դաւադիրը էմմա անուն երգիչ-պարուհիի մը սիրահարած էր խենթի մը պէս և ինքնալքումի վայրկեանի մը մէջ անոր կը յայտնէ իր բոլոր արկածախնդրական և փառատենչ ծրագիրները:

Արդ, Հիւմի փաշայի լրտեսները վերջապէս կ'իմանան, թէ թուրք երիտասարդը էմմայի սիրահարած է, և իրենցմէ մին յարաբերութիւն կը հաստատէ գեղանի կիսաշխարհիկին հետ:

Օր մըն ալ վարպետութեամբ խօսք կը բանայ Համգէթ պէյի վրայ:

էմմա մեծ գովեստով կը խօսի իր թուրք բարեկամին մասին:

– Այո՛, – կը պատասխանէ լրտեսը, – շատ ազնիւ երիտասարդ մըն է և միևնոյն ատեն մեծ հայրենասէր մը, ճշմարիտ հերոս մը, որ մեծամեծ ծրագիրներ ունի...

– Գիտեմ այդ ծրագիրները, – կ'ըսէ գեղուհին:

– Ինչպէ՞ս կրնաք գիտնալ, քանի որ իր ամենէն մտերիմներէն իսկ գաղտնի կը պահէ:

– Ինձի համար ո՛չ մէկ գաղտնիք ունի, եթէ իր ծրագիրները յաջողին, մեծ դիրքի մը պիտի տիրանայ Պոլսոյ մէջ:

– Անշուշտ, – կը պատասխանէ լրտեսը:

Օր մը ետքը կրկին լրտեսը խօսք կը բանայ երիտասարդին ծրագիրներուն մասին և այս անգամ բացէիբաց կ'առաջարկէ, որ էմմա իրեն հաղորդէ իմացածները:

Սակարկութիւնը կը սկսի և վերջապէս մեծ գումարի մը փոխարէն լրտեսը բաւական տեղեկութիւն ձեռք կը բերէ, որոնք իսկոյն կը հաղորդէ դեսպանին. այս վերջինը, բնականաբար, անատան լրտեսը:

ուանց վայրկեան մը կորսնցնելու, դաւադրութեան գոյութիւնը ծածկագիր կը հեռագրէ Պոլիս, ուր մեծ յուզում առաջ կը բերէ:

Եւ ահա ոստիկանութիւնը կը սկսի գործի:

Այս լրացուցիչ տեղեկութիւնները տալէ ետքը դառնանք մեր պատմութեան:

Տավուտ և Ազիզ երկու ժամ ետքը վերադարձան միւտիւրիէթ իրենց հետ բերելով պարոն Շվարցը և իր խոհարարուհին:

Տավուտ իսկոյն եկաւ իր տեղեկատուութիւնը ընելու ոստիկանութեան տնօրէնին:

– Ամբողջ բնակարանը խուզարկեցինք, բայց որևէ կասկածելի բան չգտանք, այսուհանդերձ ձերբակալեցինք ձեր բացարձակ հրամանին վրայ պարոն Շվարցը և խոհարարուհին, թէև պարոն Շվարց բաւական նեղութիւն տուաւ մեզի:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետև չուզեց մեզի հետ գալ հոս և բռնուկ կերպով բողոքեց իր ձերբակալման համար, ստիպուեցանք գրեթէ բռնի բերել զինքը:

– Ուրիշ մարդ չգտա՞ք տանը մէջ:

– Ո՛չ ոք կար:

– Բոլոր սենեակները խուզարկեցի՞ք:

– Մանրամասնաբար, նոյնիսկ տախտակամածները քակեցինք:

– Եւ կասկածելի բան մը չի գտա՞ք:

– Ո՛չ:

– Ձէնք և այլն,– Հարցուց ոստիկանութեան տնօրէնը:

– Փոքրիկ ընկույզներ մը գտանք պարոն Շվարցի սենեակէն:

– Այդ կարևորութիւն չունի: Հիմա հո՛ս բերէք պարոն Շվարցը,– հրամայեց ոստիկանութեան տնօրէնը:

Վայրկեան մը ետքը ներս կը մտնէր աւստրիացին, որ չոր բարև մը տալէ ետքը գոչեց՝ առանց սպասելու, որ տնօրէնը իրեն խօսք ուղղէ:

– Այս ինչ ապօրինութիւն է, ինչպէ՞ս կը համարձակիք ձերբակալել տալ աւստրիացի մը, առանց մեր դեպքանատան դիմելու նախապէս, կը բողոքեմ իմ անձիս դէմ եղած այս ապօրէն գործողութեան և ինձի կը վերապահեմ հատուցում պահանջելու իրաւունքս:

– Հանդարտեցէ՛ք, պարո՛ն Շվարց,– ըսաւ ոստիկանութեան տնօրէնը,– յուզուելու պէտք չի կայ:

– Ինչպէ՞ս յուզուելու պէտք չի կայ, նոյնիսկ խոհարարուհիս ալ ձերբակալեցիք:

– Ձեզի պիտի Հարցաքննենք ու ազատ թողունք:

– Ի՞նչ իրաւունք ունիք Հարցաքննելու առանց մեր թարգմանին ներկայութեան:

– Պարզ Հարցումներ պիտի ընեմ:

– Կրնա՞ք վստահ ըլլալ, որ ո՛չ մէկ Հարցումի պիտի պատասխանեմ:

Ոստիկանութեան տնօրէնը պահ մը խորհեցաւ և յետոյ ըսաւ:

– Կրնա՞ք ապացուցանել ձեր աւստրիական հպատակ ըլլալը:

– Ահա՛ անցագիրս:

Եւ պարոն Շվարց ցոյց տուաւ իր անցագիրը:

– Ձեր խոհարարուհի՞ն:

– Ահա՛ անոր անցագիրն ալ:

Տնօրէնը երկու թուղթերը քննեց և վերադարձուց:

– Ձեր բնակարանին մէջ ուրիշ անձեր ալ կը գտնուին, այնպէ՞ս չէ:

– Ըսի, որ պիտի չպատասխանեմ ձեր Հարցումներուն:

– Խնդիրը շատ ծանրակշիռ է, պարո՛ն, և կը խնդրեմ, որ իբրև Թուրքիոյ դաշնակից պետութեան մը հպատակ, պատասխանէք իմ Հարցումներուս, որովհետև այդ կերպով ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլաք մեր կառավարութեան:

– Իմ դեպքանատանս արտօնութեամբը միայն կրնամ խօսիլ:

– Խնդիրը մեծ դաւադրութեան մը վրայ է, դաւադրութիւն մը ուղղակի մեր կառավարութեան դէմ ուղղուած և Հաւանօրէն մեզ թշնամի կառավարութիւններու ձեռքով պատրաստուած:

– Ատոնք ձեր գիտնալիք բաներն են ու զիս չեն շահագրգռուեր:

– Դաւադիրներէն մէկ քանին ձերբակալուած և խոստովանած են, որ ձեր բնակարանը կը նստին:

– Բան մը չեմ կրնար ըսել:

– Բայց գիտէ՞ք, որ ձեր բռնած ընթացքը բնաւ արդարանալի չէ:

– Ես իմ իրաւունքիս մէջն եմ և կրկին կը բողոքեմ այս կամայական և ապօրէն ձերբակալման դէմ:

Ոստիկանութեան տնօրէնը տեսաւ, որ իր ստիպումները աւսօգուտ էին և որովհետև չէր համարձակեր բռնի ուժի դիմելու, ըսաւ.

– Լաւ ուրեմն, հիմա մէկը կը ղրկեմ դեսպանատուն, եղելութիւնը կը բացատրեմ և թարգման մը կ'ուզեմ:

– Ըրէ՛ք, ինչ որ յարմար կը տեսնէք:

Տնօրէնը պաշտօնեայ մը կանչեց, պէտք եղած հրահանգները տուաւ և դեսպանատուն ղրկեց:

Երկու ժամ ետքը պաշտօնեան վերադարձաւ թարգմանի մը ընկերակցութեամբ:

Թարգմանը ներս մտնելուն պէս բարկացած երևոյթով մը ըսաւ ոստիկանութեան տնօրէնին.

– Կը ցաւիմ, որ շատ ապօրէն գործ մը տեսած էք պարոն Շվարցը ձերբակալելով առանց մեր գիտութեան և կը պահանջեմ, որ զինքը անմիջապէս ազատ արձակէք. պարոն Շվարց մեր պատուաւոր քաղաքացիներէն մէկն է, և իրեն հանդէպ ձեր այս ընթացքը անարդարանալի է:

– Այնքա՛ն կենսական գործ մըն էր, որ ստիպուեցանք զինքը հոս հրաւիրել...

– Հրաւիրե՛լ,– գոչեց պարոն Շվարց,– բռնի կերպով հոս բերիք:

– Մխալմունք մը եղաւ, որուն համար ներում կը խնդրեմ,– ըսաւ տնօրէնը,– ես ըսած էի, որ ձեզի հոս բերեն և ո՛չ թէ ձերբակալեն:

– Ինչ որ է,– պատասխանեց թարգմանը,– հիմա զինքը թող պիտի տա՞ք:

– Արդէն ազատ է ուզած տեղը երթալու, միայն թէ կը խընդրեմ, որ մեր մէկ քանի հարցումներուն պատասխան տայ:

– Լաւ, բայց պէտք է, որ ես հոս ներկայ ըլլամ:

– Բնականաբար:

– Ուրեմն ըրէ՛ք ձեր հարցումները:

Տնօրէնը դէպի պարոն Շվարց դարձաւ և ըսաւ.

– Ձեռնէ և ձեր խոհարարուհիէն զատ ո՞վ կայ ձեր բնակարանը:

– Որովհետև բնակարանս բաւական ընդարձակ է, մէկ քանի սենեակները վարձու տուած եմ:

– Որո՞նց...

– Ժիւլ, Բիէռ, Մառքօ և Սերգիս անուն անձերուն:

– Այդ անձերը ի՞նչ գործ կ'ընեն:

– Ձեմ գիտեր:

– Իրենց հետ յարաբերութիւն չունի՞ք:

– Տանտիրոջ և վարձակալի միջև եղած յարաբերութիւնը:

– Հետերին չէ՞ք տեսնուիր:

– Շատ քիչ անգամ:

– Այդ մարդիկը ամէնքը միևնոյն օր եկա՞ծ են սենեակ բրուներու:

– Նախ երկու հոգի եկան, յետոյ միւս երկուքը:

– Երբեք հետաքրքիր չեղա՞ք հասկնալու համար, թէ այդ մարդիկը ինչ բանով կը զբաղէին:

– Ոչ,– պատասխանեց պարոն Շվարց:

– Այդ մարդիկը միայն գիշերէ գիշեր պառկելու կուգային, թէ՞ ցերեկներն ալ տունը կը մնային:

– Երբեմն ցերեկներն ալ զիրենք տան մէջ կը տեսնէին:

– Չորսը միշտ միասի՞ն կ'ըլլային:

– Ընդհանրապէս միասին էին:

– Այդ մարդիկը մեծ դաւադրութիւն մը պատրաստելու վրայ էին,– ըսաւ ոստիկանութեան տնօրէնը,– և իրենց ծրագիրն էր կառավարութեան գլուխը գտնուողները օդը հանել, միևնոյն ժամանակ ապստամբական շարժում մը առաջ բերել ու տակնուվրայ ընել երկիրը:

– Կրնայ ըլլալ, բայց ես լուր չունիմ,– պատասխանեց պարոն Շվարց:

– Այդ անձերէն մէկը, Սերգիս, հայ արհեստաւոր մըն է, այսինքն՝ ատաղձագործ մը, գիտէի՞ք ասիկա:

– Չէի գիտեր:

– Տանը մէջ բնաւ իր արհեստը ի գործ չէ՞ր դներ:

– Երբեք անոր տան մէջ աշխատիլը չեմ տեսած:  
Բոլոր այս ժխտական պատասխանները կը շղագրգռէին ոստիկանութեան տնօրէնը, բայց կարող չէր բան մը ընելու:

«Ա՛խ, – կը խորհէր, – եթէ աւստրիացի չըլլար, ես կրնայի շատ լաւ խօսեցնել զինքը»:

Յետոյ խօսքը կրկին պարոն Շվարցի ուղղելով՝ ըսաւ.

– Իրենց վարձքը կանոնաւոր կերպով կը վճարէի՞ն:

– Շատ կանոնաւոր:

– Ուրեմն առատ դրամ ունին:

– Այնպէս կ'երևայ:

– Ուրկէ՞ կը գտնեն այդ դրամը:

– Տեղեկութիւն չունիմ:

Ոստիկանութեան տնօրէնը տեսաւ, որ աւելորդ էր աւելի առաջ տանիլ Հարցաքննութիւն մը, որմէ կարելի պիտի չըլլար որոշ տեղեկութիւն մը քաղել:

– Ալ ուրիշ Հարցնելիք մը չունիմ, – ըսաւ:

– Կրնա՞մ երթալ, – Հարցուց պարոն Շվարց:

– Ազատ էք երթալու, – պատասխանեց ոստիկանութեան տնօրէնը:

– Իսկ խոհարարուհի՞ս...

– Պէտք է, որ զինքն ալ Հարցուփորձենք:

– Ուրեմն կը սպասեմ, որպէսզի միասին երթանք:

– Ինչպէս որ կ'ուզէք:

Քիչ մը ետքը ներս բերուեցաւ նաև խոհարարուհին, որ գերմաներէնէ ուրիշ լեզու չէր գիտեր: Պարոն Շվարց, որ թուրքերէն կը խօսէր, առաջարկեց թարգմանի պաշտօն կատարել, բայց ոստիկանութեան տնօրէնը մերժեց և մէկը ղրկեց, որպէսզի գերմաներէն գիտցող մը բերեն:

Բարեբախտաբար միւստիւրիէթին մէջ հայ մը կար, որ գիտէր այդ լեզուն:

Հարցաքննութիւնը շատ կարճ տևեց: Խոհարարուհին այնքան անգիտակ էր տան մէջ անցած-դարձածին, որքան պարոն Շվարց:

Չորս երիտասարդներուն անունն իսկ չէր գիտեր:

Ոստիկանութեան տնօրէնը յուսահատ՝ ճամբու դրաւ պարոն Շվարցն ու խոհարարուհին:

– Եթէ դարձեալ ձեզի պէտք ունենամ, լուր կուտամ, – ըսաւ:

– Կը յուսամ, որ պէտք չէք ունենար, – պատասխանեց պարոն Շվարց չոր ձայնով մը և հեռացաւ տնօրէնին քովէն:

Այս վերջինը անմիջապէս իր մօտ կանչեց Տավուտը և անոր պատմեց, ինչ որ տեղի ունեցած էր պարոն Շվարցի հետ:

– Մե՛ղք որ այդ մարդը աւստրիացի է, – ըսաւ լրտեսը, – և չենք կրնար զինքը բանտարկել:

– Ի՞նչ օգուտ բանտարկելէ, քանի որ բան մը չգիտեր կոր...

– Ես վստահ եմ, որ ինքն է այդ խուճարին գլխաւորը կամ գըլխաւորներէն մին:

– Աւստրիացի մը ի՞նչ պէտք ունի դաւելու թուրք կառավարութեան դէմ:

– Կը կարծէք, որ ամէն դաւադիր գաղափարի կամ Համոզումի մը Համա՞ր կը գործէ... մարդիկ կան, որոնց Համար այս տեսակ դաւադրութիւնները պարզապէս առևտրական ձեռնարկներ են, ապրուստի, դրամ շահելու միջոց մը:

– Իրաւունք ունիս, բայց պարոն Շվարցը, կ'երևայ, որ ծանօթ է դեսպանատան:

– Այդ ալ նշանակութիւն չունի:

Նոյն միջոցին հեռաձայնը հնչեց:

Ոստիկանութեան տնօրէնը խօսքը դադրեցուց և գործիքը աւանջին տարաւ:

– Պէտրի պէյը Հո՞դ է, – հնչեց ձայնը գործիքին մէջէն:

– Այո՛, ես իսկ եմ Պէտրի պէյը:

– Լաւ ուրեմն, ես ալ ներքին գործերու նախարար Թալէաթն եմ:

– Աղէկ, Հրամա՞ն մը ունիք:

– Ուշադրութեամբ մտիկ ըրէ, խիստ կարևոր բան մը պիտի ըսեմ:

– Մտիկ կ'ընեմ:

– Ծածկագիր հեռագիր մը առի մեր Սոֆիայի դեսպան Ֆէթի պէյէն, իմացա՞ր:

– Այո՛, Ֆէթի պէյէն հեռագիր:

– Կ'ըսէ, որ Ֆախրէտտին և Սէլիմ Վիէննայէն գալով՝ Սոֆիա Հասեր և Հոնկէ ճամբայ ելեր են Պոլիս գալու Համար, հետերնին ալ պայթուցիկ նիւթեր ունին եղեր:

– Կառախուժմբը ե՞րբ հոս կը հասնի:  
 – Հաւանօրէն այս իրիկուն, որովհետեւ հեռագիրը յապա-  
 դում կրած է և շատ ուշ հասաւ ձեռքս:  
 – Ուրեմն պէտք եղած հրահանգները կուտամ, որպէսզի կա-  
 ուախուժմբէն իջնելուն պէս գիրքնք ձերբակալեն:  
 – Ձըլլայ, որ փախչին:  
 – Անհոգ եղէք...  
 – Պէտք է, որ դուն անձամբ հսկես գործողութեան:  
 – Շատ աղէկ, ես ալ Սիրքէճի կը գտնուիմ:  
 – Եթէ խիստ կարևոր գործեր չունենայի՝ ես ալ կուգայի,  
 բայց դուն անպատճառ պէտք է երթաս:  
 – Այդ մասին վստահ եղէք, ձեր գալուն պէտք չի կայ:  
 – Ձերբակալուելուն պէս ինծի իմաց տուր:  
 – Բնականաբար:  
 – Ուշադրութիւն... այդ մարդիկը պէտք չէ, որ մեր ձեռքէն  
 խուսափին:  
 – Պիտի չխուսափին:  
 – Իրենց դէմքերը ծանօթ են ձեզի:  
 – Այո՛, երկուքին ալ լուսանկարները ունինք մեր քով...  
 Վիէնայէն ղրկուած:  
 – Լաւ ուրեմն:  
 Հոս դադրեցաւ խօսակցութիւնը: Պէտրի պէյ Տավուտին  
 դարձաւ և ըսաւ.  
 – Հիմա թողունք այդ պարոն Եվարցը, աւելի կարևորը կայ:  
 Եւ լրտեսին Հաղորդեց Թալէաթի տուած տեղեկութիւնը:  
 – Անմիջապէս մեր միջոցները պէտք է ձեռք առնենք, – ըսաւ  
 Տավուտ, – նախ հասկնանք, թէ կառախուժմբը ժամը քանի՞ն կը  
 հասնի:  
 – Հիմա կը հասկնամ:  
 Եւ Պէտրի պէյ ձեռք առաւ հեռաձայնը և Հաղորդակցու-  
 թեան մտաւ Սիրքէճի կայարանապետին հետ:  
 – Երկու ժամէն կը հասնի կոր կառախուժմբը, – ըսաւ՝ գործի-  
 քը վար դնելով:  
 – Ուրեմն իսկոյն մեր կարգադրութիւնները ընենք:  
 Ժամ մը ետքը Սիրքէճի կայարանը պաշարուած էր ոստի-  
 կաններով ու լրտեսներով:

Բացի անհրաժեշտ պաշտօնեաներէն՝ մէկը ներս չէր թո-  
 դուած:

Պէտրի պէյ ինք անձամբ, քարափին վրայ կեցած, պէտք ե-  
 դած հրահանգները կուտար:

Երբ կառախուժմբին հասնելու ատենը մօտեցաւ, ոստիկաննե-  
 րը կրկնապատկեցին իրենց հսկողութիւնը:

Հեռաւոր սուլում մը լսուեցաւ յանկարծ:

Կայարանապետը, որ ոստիկանութեան տնօրէնին քով կեցած  
 էր, ըսաւ.

– Ահաւասիկ կառախուժմբը կուգայ:

Քիչ ետքը, արդարեւ, պալքանձուկը, իր գնացքը դանդաղե-  
 ցուցած, կը մտնէր Սիրքէճի կայարանը:

Կառախուժմբը կանգ առաւ, և ճամբորդները՝ մեծ մասամբ  
 գերման զինուորականներ, սկսան վար իջնել:

Երկու դաւաղիրները՝ Ֆախրէտտին և Սէլիմ, նոյնպէս վար  
 իջան վախօսէն, մէյմէկ խոշոր պայուսակ բռնած ձեռքերնին:

Հազիւ քանի մը քայլ առած էին, երբ ոստիկաններ պաշարե-  
 ցին գիրքնք:

– Ինչո՞ւ մեզ կ'արգիլէք, մենք պաշտօնական անձեր ենք, –  
 գոչեց Ֆախրէտտին, – ահաւասիկ մեր թուղթերը:

– Այդ թուղթերը յետոյ ցոյց կուտաք, հրամանեցէ՛ք մեզի  
 հետ, – ըսաւ քօմիսէր մը և զանոնք առաջնորդեց կայարանին  
 մէջ գտնուած սենեակ մը:

Պէտրի պէյ հոն իրենց կը սպասէր:

– Բացէ՛ք ձեր պայուսակները, – ըսաւ:

– Իրաւունք չունիք զանոնք բանալու, – գոչեց Ֆախրէտ-  
 տին, – դիւանագիտական պայուսակներ են, Յիւրիխի թուրք  
 հիւպատոսարանէն ղրկուած, ահաւասիկ մեր թուղթերը, առէ՛ք,  
 քննեցէ՛ք:

– Ձեր թուղթերը գրպաննիդ դրէք, գիտենք, թէ ի՞նչ միջո-  
 ցաւ ձեռք ձգած էք, պայուսակները բացէ՛ք:

– Ձեռք կրնար բանալ, պատասխանատուութիւն կը ծանրա-  
 նայ մեր վրայ, պետական գաղտնիքներ կան մէջը:

– Ես իմ պատասխանատուութեանս ներքեւ պիտի բանամ, –  
 ըսաւ Պէտրի պէյ:



Եւ Հրաման ըրաւ քովիններուն, որ բանան պայուսակները: Երկու դաւադիրները տեսնելով, որ ճար չի կայ, պայուսակներու բանալիները յանձնեցին:

Երկու պայուսակները զգուշութեամբ բացուեցան: Երկուքն ալ պոսպանքս եւ ուրիշ պայթուցիկ գործիքներ կը պարունակէին:

Ժամ մը ետքը, Ֆախրէտտին եւ Սէլիմ կը տարուէին մէքէզ քօմանտանի՝ ձէվատ պէյի մօտ, պատերազմական նախարարութիւնը: Բնականաբար միասին կը տարուէին նաև երկու պայուսակները՝ իրենց վտանգաւոր պարունակութեամբ:

Ձէվատ պէյ ինք անձամբ հարցաքննեց երկու դաւադիրները:

Այս վերջինները այնպիսի պայմաններու մէջ ձերբակալուած էին, որ որեւէ ուրացում անկարելի էր:

Երիտասարդները հասկցան, թէ ի՞նչ պատիժ կը սպասէր իրենց եւ ուզեցին քաջութեամբ մեռնիլ:

– Այո՛, – յայտարարեց Ֆախրէտտին, – ես ու բարեկամս՝ Սէլիմ, Վիէննայէն յատկապէս Պոլիս եկած ենք մեր հայրենիքի թըշնամիները բնաջինջ ընելու համար:

– Որո՞նք են հայրենիքի թշնամիները:

– Բոլոր իթթիհատական պետերը:

– Ինչպէ՞ս կը համարձակիք այդպէս խօսելու:

– Ինչո՞ւ պիտի չհամարձակինք ճշմարտութիւնը խօսելու:

– Ի՞նչ միջոցաւ բնաջինջ պիտի ընէիք ձեր թշնամի համարած անձերը:

– Գիտե՞ք, որ այդ մարդիկ յաճախ, գրեթէ ամէն օր, կը հաւաքուին Թալէաթի բնակարանը. մեր նպատակն էր այդ բնակարանը օդը հանել:

– Ի՞նչ միջոցով:

– Միասին բերուած պայթուցիկները բաւական էին այդ գործին:

– Բայց միայն պայթուցիկով գործը չի լմնար, պէտք էր նաև միջոցը գտնել զանոնք բնակարանին մէջ տեղաւորելու:

– Այդ միջոցը պիտի գտնէինք:

– Ինչպէ՞ս:

– Ատիկա մեր գիտնալիք բանն է:

– Հոս ուրիշ ընկերներ ունի՞ք:

– Ո՛չ, – պատասխանեց Ֆախրէտտին:

– Կը ստէք, հոս ուրիշ ընկերներ ունի՞ք:

– Ո՛չ մէկ ընկեր ունինք Պոլսոյ մէջ:

– Նոյնիսկ այդ ընկերներէն մէկ քանին ձերբակալած ենք, ու այս միջոցիս բանտը կը գտնուին:

– Կը կրկնեմ, որ հոս ընկեր չունինք:

– Իսկ Վիէննայի՞ մէջ:

– Վիէննայի մէջ թերևս ունենանք ընկերներ:

– Որո՞նք են:

– Կը տեսնեմ, որ շատ հետաքրքիր էք, բայց մենք հոս մատնութիւն ընելու համար չենք եկած:

– Համզէթ պէյը կը ճանչնա՞ք:

– Չենք ճանչնար:

– Ինչպէ՞ս չէք ճանչնար, քանի որ ձեր գլխաւորը այն է:

– Մենք գլխաւոր չունինք:

– Ի՞նչ հարկ կայ ուրանալու, քանի որ ձեր մասին ամէն բան ըսիք, նոյն քաջութիւնը ցոյց տուէք նաև այս հարցումներուս պատասխանելու ատեն:

– Ասոր քաջութիւն չեն ըսեր, այլ վատութիւն:

– Հիմա, որ այդ գործը վիժեցաւ, կրնաք ամէն բան ըսել, – դիտել տուաւ Ձէվատ պէյ:

– Եթէ մենք չյաջողեցանք, ուրիշներ կրնան յաջողիլ, – պատասխանեց Ֆախրէտտին:

– Դուք ինչպէս օճիքը ձեռք տուիք, ուրիշներ ալ օճիքը ձեռք պիտի տան:

– Չեմ կարծեր:

– Ըսէք, տեսնեմ, թէ ո՞վ դրդեց ձեզի այս դաւադրութիւնը սարքելու:

– Մեր հայրենասիրութիւնը:

– Ասոր մէջ հայրենասիրութիւն չի կայ, ճիշդ այն միջոցին, ուր կառավարութիւնը հայրենիքը կը պաշտպանէ արտաքին թշնամիներու դէմ, ելլել կառավարութիւնը տապալել փորձել ո՛չ թէ հայրենասիրութիւն, այլ դաւաճանութիւն է: Չեզ այդ գործին մղողը պարզապէս մեր թշնամիները կրնան ըլլալ:

- Մենք թշնամիներու հետ յարաբերութիւն չունինք:
- Գիտէք, որ ձեր կացութիւնը շատ ծանրակշիռ է, մանաւանդ որ պայուսակներն ալ միասին բռնուած են... կը գուշակէք, անշո՛ւշտ, թէ ինչ պատիժ կը սպասէ ձեզի:
- Գիտենք,- ըսաւ Սէլիմ,- մահուան պատիժը:
- Ձեր այդ երիտասարդ տարիքին մէջ մեռնելը շատ դժուար է:
- Մենք ատիկա մեր աչքը առած ենք:
- Ինչ որ ալ ըլլայ, յիմարութիւն է մահուան դիմել և կարելի է խուսափիլ անկէ:
- Ինչպէ՞ս,- հարցուց Ֆախրէտտին:
- Մենք, հակառակ ձեր ամենածանր յանցանքին, կրնանք ներողամտութեամբ վարուիլ: Միայն թէ ասոր համար պայման մը կայ:
- Ի՞նչ պայման,- հարցուց երիտասարդներէն մին:
- Նախ պէտք է, որ ձեր ընկերները յայտնէք մեզի, յետոյ ըսէք, թէ ո՞ր թշնամի պետութեան հաշուոյն կը գործէք:
- Մենք արդէն յայտարարեցինք, ընկեր չունինք:
- Լա՛ւ, ըսէ՛ք, թէ ո՞ր թշնամի պետութեան հաշուոյն կը գործէք:
- Բայց, կարծեմ, ըսինք, որ թշնամի պետութիւն չի կայ գործին մէջ:
- Ենթադրենք, որ չի կայ,- ըսաւ ձեզմատ պէյ,- բայց ձեր գլուխը ազատելու համար գոնէ այնպէս ըսէ՛ք, որ այս դաւադրութիւնը սարքած էք այս կամ այն թշնամի պետութեան դրո՛ղմով, թէ ասոր համար մեծաքանակ դրամ ստացած էք և այլն: Եթէ այս տեսակ գրաւոր յայտարարութիւն մը ընէք և ստորագրէք, կը խոստանամ ձեզի մահուան պատիժէն ազատել:
- Ես այդպիսի կեղծ յայտարարութիւն մը չեմ կրնար ստորագրել,- ըսաւ Ֆախրէտտին:
- Իսկ դո՞ւն,- հարցուց ձեզմատ պէյ՝ Սէլիմի դառնալով:
- Ես ալ նմանապէս չեմ ստորագրեր,- ըսաւ երիտասարդ դաւադիրը:
- Հիմա ձեր մահուան վճիռը ձեր ձեռքովը տուիք,- ըսաւ կեղրոնի հրամանատարը:

- Ըրէ՛ք, ինչ որ կ'ուզէք, ասկէ աւելի բան մը չենք կրնար ըսել:
- Վաղը երբոր ձեր միւս ընկերներուն հետ երեսցունենք, այն ատեն ուզէք-չուզէք՝ ամէն բան կը խօսիք:
- Մենք չենք գիտեր, թէ հոս ընկերներ ունինք, ատ բանը ձեռքէ կ'իմանանք:
- Ինչ որ է, վաղը կը տեսնուինք:
- Եւ ձեզմատ պէյ հրամայեց, որ զատ-զատ գնտաններու մէջ արգելափակուին, մինչև որ իրենց մասին վերջնական որոշում մը տրուի:
- Մինչ կեղրոնի հրամանատարութեան մէջ այս անցքերը տեղի կ'ունենային, անդին Պէտրի պէյ կը փութար ներքին գործերու նախարարութիւնը՝ բերանացի կերպով Թալէաթի հաղորդելու համար օրուան մեծ եղելութեան մանրամասնութիւնը:
- Հազիւ թէ նախարարին սրահը մտած էր՝ Թալէաթ գոչեց.
- Ի՞նչ եղաւ:
- Երկուքն ալ ձերբակալեցինք իրենց հետը բերած պայթուցիկ նիւթերովը,- պատասխանեց ոստիկանութեան տնօրէնը՝ յաղթական ձևով մը:
- Ո՛ւր են հիմա:
- Կեղրոնի հրամանատարութիւնը, ինչպէս դուք հրամայած էիք: ձեզմատ պէյ անձամբ պիտի հարցաքննէ զիրենք:
- Բայց կը կարծե՞ս, որ հիմա վտանգը անցուցինք:
- Ոչ բոլորովին, բայց վերջապէս դաւադիրներու մէկ մասը մեր ձեռքն է, և ձերբակալուածներուն շնորհիւ միւսներն ալ կըրնանք ձեռք անցընել: Այսօրուանը մեծ յաջողութիւն մըն էր:
- Պիտի խոստովանի՞ն ամէն բան:
- Կը յուսամ, որ պիտի խոստովանին, որովհետև ուրանալ անկարելի է, քանի որ պոմպաները միասին բռնուեցան:
- Ի հարկին ամէն չարչարանք տալու է իրենց, որպէսզի ամէն բան խոստովանին:
- Այդ մասին ձեզմատ պէյ պակաս բան մը չթողուր:
- Ճիշդ ատոր համար այս գործը իրեն յանձնեցի:
- Եւ Թալէաթ, անհամբեր, հեռաձայնով յարաբերութեան մէջ մտաւ կեղրոնի հրամանատարին հետ:

– Դաւադիրները խոստովանութեան ճամբուն մէջ մտած են, – հեռաձայնեց Ճէվատ:

– Մեղսակիցներու անուններ տուի՞ն, – հարցուց նախարարը:

– Ոչ տակաւին, բայց կը յուսամ, որ պիտի կրնամ զիրենք խօսեցնել:

– Ամէն միջոց գործածեցէք ատոր համար:

– Բնականաբար:

Այս խօսքերը փոխանակելէ ետքը նախարարը դարձաւ ուստիկանութեան տնօրէնին:

– Դժբախտաբար, – ըսաւ, – իրենց գլխաւորը՝ Համզէթ, Վիէննայի մէջ ազատ, համարձակ կը պտըտի և կրնայ նոր մարդիկ գտնել ու նոր դաւադրութիւն մը սարքել: Մինչև որ այդ Համզէթը մէջտեղէն վերնայ՝ մենք հանգիստ չենք կրնար ընել:

– Ատոր մասին ալ ճար կը խորհինք:

– Աւստրիական դեսպանէն պարզապէս պիտի պահանջեմ, որ Համզէթը ձերբակալուի և մեզի յանձնուի:

– Եթէ մերժէ՞:

– Չեմ կարծեր, նախապէս գերման դեսպանին ալ կը խօսիմ և կը ջանամ, որ դիմումը միասին կատարենք, այն ատեն վստահեմ, որ կը յաջողիմ:

– Իսկ այն պարագային, ուր դժուարութիւն յարուցանեն, մենք մեր յատուկ միջոցները կը գործածենք:

– Ինչպէ՞ս...

– Ամենէն կտրուկ միջոցը:

– Ո՞րն է, տեսնենք:

– Հոսկէ մէկը կը ղրկենք զայն սպաննելու համար:

– Ձեռքիդ տակ ատանկ մէկը ունի՞ս:

– Անշուշտ... խնդիրը դրամին վրայ է:

– Դրամ ուզածին չափ կուտանք... միայն թէ այդպիսի սպաննութիւն մը, եթէ ոճրագործը ձերբակալուի ու խոստովանի, կրնայ անհաճոյ միջադէպներու տեղի տալ:

– Ի՞նչ կ'ուզէք, որ ընենք:

– Օրինակի համար, փոխանակ սպաննելու՝ կարելի է թունաւորել զինքը վարպետութեամբ:

– Այդ ալ գէշ խելք չէ:

– Բայց հիմակուհիմա սպասենք և տեսնենք, թէ դեսպանին մօտ ընելիք դիմումս ի՞նչ արդիւնք պիտի տայ:

Պէտրի պէյ մեկնեցաւ նախարարին քովէն ուրախ տրամադրութեան ներքև: Երկու դաւադիրներուն ձերբակալութիւնը մեծ յաջողութիւն մը կը նկատէր իրեն համար, թէև ինք շատ երկրորդական դեր մը կատարած էր այս գործին մէջ:

Հետեւեալ օրը, առտուն, երբ Թալէաթ տակաւին տունը կը գտնուէր, Ճէվատ եկաւ զինքը գտնելու:

Այնքան այլալիցած կերպարանք մը ունէր, որ Թալէաթ իսկոյն գուշակեց, թէ ծանրակշիռ բան մը տեղի ունեցած էր:

– Գրաւ կը դնեմ, որ երէկ ձերբակալուած երկու դաւադիրները, Ֆախրէտտին ու Սէլիմ, փախուցիր, – ըսաւ Ճէվատին:

– Այո, – գոչեց միւսը, – փախուցինք անդառնալի կերպով, առանց յոյս ունենալու, որ վերստին պիտի գտնենք զիրենք, ես, որ այնքան հասկնալիքներ ունէի իրենցմէ:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, փախա՞ն, – պոռաց Թալէաթ, որուն գոյնը յանկարծ նետեց: – Բայց պատմէ՛, տեսնենք:

– Հրամայած էի, որ երկուքն ալ, ոտքերնին շղթայուած, զատ-զատ զնտաններու մէջ ղրուին, առանց պատուհանի և երկաթէ դռներով զնտաններու մէջ: Արդ, այս առտու հրաման կ'ընեմ, որ Ֆախրէտտինը քովս բերեն երկրորդ հարցաքննութիւն մը կատարելու համար: Ուստիկանը կ'երթայ զնտանին դուռը բանալ կուտայ և կը տեսնէ, որ Ֆախրէտտին անշունչ գետին փռուած էր: Անմիջապէս ինծի լուր կուտան, կը վազեմ, կ'երթամ և կը տեսնեմ, որ, արդարև, Ֆախրէտտին մեռած էր: Կը փութանք Սէլիմի զնտանը, դուռը կը բանանք, և ահա՛ այն ալ գետին փռուած ու մեռած էր:

– Տարօրինակ բան, – գոչեց Թալէաթ:

– Բժիշկը կանչել կուտամ, երկու դիակները կը քննէ և անոնց վրայ թունաւորման նշաններ կը տեսնէ:

– Թունաւորման... ուրեմն անձնասպա՞ն եղած են:

– Այդպէս կ'երևայ, և երկուքն ալ միևնոյն թոյնը գործածելով:

– Բայց ի՞նչպէս կրցած են թոյնը հայթայթել:

- Կ'երևայ, որ իրենց հետ ունէին:
- Երբ ձերբակալուեցան, վրանին չխուզարկեցի՞ք:
- Բնականաբար և քանի մը անգամ, նախ Սիրքէճիի կայա-  
րանը, յետոյ իմ քովս, բայց կ'երևայ, որ թոյնը իրենց մարմնոյն  
վրայ տեղ մը պահած էին:
- Եւ մեռան առանց խոստովանութիւն մը ընելո՞ւ:
- Գրեթէ, միայն իրենց նպատակը յայտնեցին, բայց ուրիշ  
ընկերներու անուններ չուզեցին տալ և կարծեմ ասոր համար  
անձնասպան եղան:
- Կը կարծե՞ս, որ ուրիշ ընկերներ ունենան Պոլսոյ մէջ, -  
հարցուց թալէաթ:
- Այդ մասին բնաւ տարակոյս չունիմ, - պատասխանեց ձէ-  
վատ:
- Բայց այն ատեն, ըսել է, վտանգը բոլորովին անցած չէ:
- Ես կ'ենթադրեմ, որ առայժմ հեռացած է:
- Այս լաւատես ենթադրութեամբ ձէվատ պէյ հեռացաւ նա-  
խարարին քովէն:

**ԳԼՈՒԽ ԾԲ  
ԻԹԹԻՀԱՏԻ ՕՃԱԽԸ**

Շէրէֆ փողոցի իթթիհատեան կեդրոնը ծանօթ է ամենուն:

Այդ ընդարձակ շէնքը, պատերազմի շրջանին, ժամադրա-  
վայրն էր ամէն տեսակ շահամուլ, բախտախնդիր և նոյնիսկ ոճ-  
րագործ անձերու, որոնք հոն կուգային հրահանգներ ընդունե-  
լու կամ տեղեկութիւններ տալու համար:

Իր դռներուն առջև կ'երևային այլազան հագուստներով  
մարդիկ. ալպանացիներ, եգիպտացիներ, թաթարներ, չէրքէզ-  
ներ, քիւրտեր, լազեր և նոյնիսկ հայեր և յոյներ:

Այն օրն, ուր երկու դաւադիրներու անձնասպանութեան  
լուրը տարածուեցաւ ականջէ ականջ, սովորականէն աւելի  
բազմութիւն մը խռնուած էր այդ շէնքին շուրջը և ներսը:

Ամէնքը օրուան մեծ եղելութիւնը կը մեկնաբանէին՝ իրողու-  
թիւնները չափազանցելով կամ բոլորովին երևակայական դէպ-  
քեր ստեղծելով:

- Դաւադիրները երեք հարիւր հոգի են եղեր, - կը հաւաս-  
տէր մին, - որոնք հետերնին քանի մը հազար պօսպա բերած են:
- Բայց ի՞նչ պիտի ընեն այդչափ պայթուցիկը:
- Իրենց նպատակն է քարուքանդ ընել ամբողջ Պոլիսը:
- Ինչո՞ւ համար:
- Պարզապէս մեր թշնամիներուն հաշուոյն կը գործեն... տա-  
սը միլիոն ոսկի տրամադրուած է եղեր այս դաւադրութիւնը  
յաջողցնելու համար:
- Եթէ այդչափ դրամ կայ մէջտեղ, մենք ալ դաւադիր ըլ-  
լանք, - ըսաւ թաւ պեխերով մէկը խնդալով:
- Թեւէդ բռնող չկայ, գնա՛, եղիր:
- Բայց իրենցմէ մարդ չեմ ճանչնար:
- Ինչ ալ ըսէք, այդ երկու երիտասարդներուն ըրածը մեծ  
քաջութիւն է, որպէսզի իրենց ընկերները չյայտնեն, ինքզինք-  
նին սպաններ են:
- Յանկարծ չարաշուք փսփսուք մը շրջան ըրաւ բազմութեան  
մէջ:
- Վարի յարկը խոշոր պօսպա մը դտնուած է:
- Ժամացոյցով լարուած:
- Մէկը չհամարձակիր կոր մօտենալու քովը:
- Հազիւ թէ այս շնկոցը տարածուեցաւ, ամէնքը փութացին  
կծիկը դնել, այնպէս որ քանի մը վայրկեանի մէջ շէնքը պար-  
պուեցաւ:
- Քիչ յետոյ շէնքը պաշարուած էր ոստիկաններով:
- Արդարև, պօսպա մը գետեղուած էր ստորնայարկը, բայց  
ինքնիրեն պայթող տեսակէն չէր և պատրոյգով պէտք էր բռնկցը-  
նել:
- Ո՞վ համարձակած էր այդ պօսպան հոն բերելու:
- Ահաւասիկ խնդիր մը, զոր ոստիկանութիւնը չէր կրնար լու-  
ծել:
- Քիչ յետոյ եկաւ Պէտրի պէյ քանի մը հետևորդներով: Իր ա-  
ռաջին գործը եղաւ հրամայել, որպէսզի պայթուցիկը ուրիշ  
տեղ փոխադրեն:
- Ձէվատ պէյ ինքն ալ եկաւ միացաւ ոստիկանութեան տնօրէ-  
նին:

– Կասկած չի կայ, թէ ասիկա կապակցութիւն ունի Վիէննայի մէջ պատրաստուած դաւադրութեան հետ, – ըսաւ կեդրոնի հրամանատարը:

– Կը կարծե՞ս, – հարցուց Պէտրի:

– Վստահ եմ, կը զարմանամ միայն, թէ ինչո՞ւ պատրոյզը չեն վառած:

– Կ'երևայ, որ ժամանակ չեն ունեցած:

Պէտրի պէյ ուզեց քննութիւն մը կատարել ստուգելու համար, թէ ո՞վ բերած էր պոմպան:

Բայց, ինչպէս ըսինք, չէնքին մէջ մարդ չէր մնացած, հետեաբար կարելի չեղաւ բան մը հասկնալ:

– Այս մարդիկը, կ'երևայ, որ չեն հրաժարած իրենց խորհուրդէն, – դիտել տուաւ Ճէվատ, – և անպատճառ պիտի աշխատին պայթում մը առաջ բերել Պոլսոյ մէջ:

– Պէտք է, որ հսկողութիւնը կրկնապատկենք:

– Կասկածելի անձերը ամբողջն ալ ձերբակալելու է:

– Բայց արդէն կասկածելի մարդ չենք ձգած Պոլսոյ մէջ:

– Դեռ կարելի է գտնել:

Երկու պետերը այս որոշումը տալէ ետքը վերադարձան իրենց պաշտօնատեղիները:

Եւ նոյն օրն իսկ սկսան ձերբակալութիւնները: Ամենափոքր կասկած մը ներշնչողը բանտ տարուեցաւ, և սարսափը տիրեց դարձեալ ամէն կողմ:

Արթին, ինչպէս միշտ, կրկին ուզեց օգտուիլ առիթէն, մանաւանդ որ նոյն միջոցին նիւթական անձկութեան մէջ էր:

Գնաց գտաւ Հայ վաճառական մը, որուն համար լսած էր, թէ կաշառքով ապրանք կը փախցնէր Սիրքէճիի կայարանէն:

– Այսօր Հարիւրէն աւելի մարդ ձերբակալուեցաւ, – ըսաւ, – և դեռ ձերբակալութիւնները կը շարունակուին կոր:

– Ես ալ իմացայ, – պատասխանեց վաճառականը, – կ'երևայ, որ ձերբակալուածները թուրքեր են:

– Ո՞վ ըսաւ, – գոչեց լրտեսը, – իրա՛ւ է, որ մեծամասնութիւնը թուրք է, բայց բաւական թիւով Հայեր և յոյներ ալ կան:

– Բայց այս ձերբակալութիւններուն պատճառը ի՞նչ է:

– Գործը շատ ծանրակշիռ է. Եւրոպայէն պոմպաներ բե-

րուած են և Սիրքէճիէն գաղտնաբար ներս մտցուած: Ասոր համար բոլոր այն վաճառականները, որոնք Եւրոպայէն ապրանք բերել կուտան, պիտի ձերբակալուին:

– Բայց ի՞նչ իրաւունքով:

– Իրաւո՞ւնք կը փնտռես. կասկած կայ, որ այդ վաճառականները ապրանքի հետ պոմպա ևս կը փախցնեն կոր:

– Անհեթեթ զրպարտութիւն մըն է ատիկա:

– Կրնայ ըլլալ, բայց եկուր տէ հասկցուր:

– Ես, աղէկ, որ այդ տեսակ բաներու մէջ չեմ գտնուիր, – ըսաւ վաճառականը:

– Ոստիկանութիւնը այդպէս չխորհիր, – պատասխանեց Արթին:

– Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

– Ըսել կ'ուզեմ, որ ձերբակալուելիք վաճառականներուն մէջ ձեր անունն ալ կայ:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք:

– Այսչափ ծանրակշիռ բանի մը վրայ կարելի՞ է թեթևօրէն խօսիլ. եթէ բացարձակապէս վստահ չըլլայի՝ մինչև հոս չէի գար, ձերբակալուելիք վաճառականներուն ցանկը աչքովս տեսայ:

– Ե՞րբ պիտի կատարուին ձերբակալութիւնները:

– Ո՞վ գիտէ, վաղը կամ միւս օր:

– Բայց ես կրնամ ապացուցանել, որ երբեք պոմպա չեմ փախուցած:

– Տղայական խօսքեր մի՛ ընէք, անանկ մը կը խօսիք, որ իբրև թէ Պոլիս չէք ապրիր: Կը կարծէք, որ ձեզ ձերբակալելէ ետքը պիտի հարցաքննե՞ն:

– Հապա ի՞նչ պիտի ընեն:

– Ինչ որ ըրին մինչև այսօր ձերբակալուածները. պիտի բռնեն, օր մը, երկու օր բանտարկեն, առտու մըն ալ կանուխ պիտի ճամբայ Հանեն Հայտար փաշայէն:

– Դէպի ո՞ր:

– Ալ Աստուած գիտէ, մինչև Տէր Զօրի անապատները ճամբայ ունիս, եթէ ճամբան չջարդուիս ու մինչև հոն հասնիս:

– Աման, Արթի՛ն էֆէնտի, զիս դող կը հանես կոր:

– Ես եկայ բարեկամարար իմացուցի, որպէսզի գլխուդ ճարը նայիս:

– Ի՞նչ ճար կայ, քանի որ արդէն որոշուած է ձերբակալութիւնս:

– Հոս անանկ երկիր մըն է, որ ամէն բանի ճարը կը գտնուի:

– Կ’աղաչեմ, միջոց մը սորվեցուր ինձի՝ սա փորձանքէն ազատելու համար:

– Միջոցը մէկ հատ է արդէն:

– Ո՞րն է, – հարցուց վաճառականը:

– Դրամը, դրամով միայն կրնաս ազատիլ:

– Որչա՞փ դրամ պէտք է աչքէ հանել:

– Է՛հ, էն քիչը 500 ոսկի մը տալու ես:

– Ի՞նչ կ’ըսէք, Արթի՛ն էֆէնտի, այսչափ գումար կը տրուի՞:

– Տէր Զօր չերթալու համար 500 ոսկի չե՞ս ուզեր տալ:

– Ենթադրենք, որ դրամը տուինք, որո՞ւ պիտի տանք և ինչ-պէ՞ս պիտի ազատինք:

– Այդ ձերբակալութիւններու գործադրութիւնը յանձնուած է պաշտօնեայի մը, որուն քով տեսայ ցուցակը: Ամէն բան այդ մարդուն ձեռքն է:

– Ուրեմն 500 ոսկին անո՞ր պիտի տրուի:

– Այո՛, – ըսաւ լրտեսը:

– Եւ ատոր փոխարէն ինք ի՞նչ պիտի ընէ:

– Անունդ պիտի սրբէ ցուցակին մէջէն:

– Ատով փորձանքէն կ’ազատի՞մ:

– Բնականաբար:

– Իրեն չե՞մ հարցնեմ, որ այսինչ մարդը ինչո՞ւ ձերբակալել չտուիր:

– Ո՞վ պիտի հարցնէ... արդէն ինքն է ցուցակը պատրաստողը, ուզած մարդը աքսորել կուտայ, ուզածը կ’ազատէ:

– Աղէկ, բայց հինգ հարիւր ոսկին ալ քիչ մը շատ է:

– Ատիկա ձեր գիտնալիք բանն է:

– Եթէ առաջուան շահերը ըլլային, աղէկ, բայց հիմա ոչ թէ շահ չմնաց, այլ վնաս կ’ընենք կոր:

– Ես ձեր կարողութիւնը չեմ գիտեր, հետևաբար ձեզի կը թողում, ձեր ուզածին պէս ըրէ՛ք:

– 250 ոսկիով կարելի՞ չէ խնդիրը կարգադրել:

– Անկարելի է... արդէն 500 ոսկին նուազագոյն գումարն է, դեռ երէկ յոյն վաճառական մը ազատելու համար 800 ոսկի առաւ, ան ալ նազով:

– Ըսել է՝ յոյն վաճառականներն ալ կը ձերբակալեն կոր...

– Այս անգամ խնդիրը հայկական չէ, այլ միջազգային... բոլոր այն վաճառականները, որոնք երկաթուղիով ապրանք բերել կուտան, վտանգի մէջ են այս միջոցիս:

– Կ’աղաչեմ, Արթի՛ն էֆէնտի, 250 ոսկիով կարգադրեցէք:

– Անկարելի է... մնա՛ք բարով, ես ստիպուած եմ երթալու, կարևոր գործեր ունիմ...

Ոտքի կ’ելլայ:

– Ծանրմ, մի՛ փախչիք... Թող 300 ոսկի ըլլայ:

– Պարապ տեղը ժամավաճառ չըլլանք, մնա՛ք բարով:

Եւ լրտեսը դէպի դուռը քայլ մը կ’առնէ:

Վաճառականը տեսնելով, որ փրկութեան միակ յոյսը անհետանալու վրայ է, ետէն կ’երթայ:

– Արթի՛ն էֆէնտի, եկէք գործը լմնցունենք:

– Հինգ հարիւրէն պակասով չըլլար:

– Թող քու ըսածդ ըլլայ... միայն թէ ի՞նչ ապահովութիւն պիտի ունենամ, որ ալ ասկէ ետքը զիս պիտի չհալածեն կրկին:

– Դուն անհոգ եղիր, քեզի պատուոյ խօսք կուտամ, որ քեզ հանգիստ կը թողուն:

– Բայց կրնայ պատահիլ, որ քանի մը ամիս ետքը նոր դէպք մը տեղի ունենայ, և այս առթիւ նոր ձերբակալութիւններ կատարուին, ու զիս ալ բռնեն, տանին:

– Ես կը խոստանամ այս անգամուան փորձանքէն ազատել ձեզ, բայց աւելի բան չեմ կրնար խոստանալ:

Վաճառականը ստիպուած վճարեց 500 ոսկին, ու լրտեսը դրամները գրպանելով՝ հեռացաւ և ուղղակի գնաց զարեջրատուն մը, ուր բարեկամ մը իրեն կը սպասէր:

Այս բարեկամը թուրք լրտես մըն էր:

Արթին իսկոյն օդի և կարգ մը սուղ ազանդերներ ապսպրեց:

– Կ’երևայ, որ դարձեալ մէկը գետին զարկիր, – ըսաւ թուրքը խնդալով:

– Բարեկամէ մը քանի մը ոսկի առնելիք ունէի, ալ յոյսս կըտրած էի, երբ քիչ մը առաջ դէմս ելաւ ու հանեց, պարտքը վճարեց, կորսուած դրամ մըն էր ինծի համար, հետեւաբար կրնանք ուտել:

– Քանի՞ ոսկի էր:

– Ութը,– պատասխանեց Արթին:

– Ուրեմն լաւ քէյֆ մը կրնանք ընել:

– Ինչո՞ւ չէ, այսօր գործ չունիմ, հրաման առած եմ, մինչև վաղը առտու ազատ եմ:

– Ես ալ նմանապէս,– պատասխանեց թուրքը:

Երկու լրտեսներուն խրախճանքը բաւական տևեց:

Արթին սկսած էր գինովնալ և ըստ իր սովորութեան կը շաղակրատէր:

– Ահա՛ մեր Ազիզ էֆէնտին,– ըսաւ թուրքը՝ Արթինին ցոյց տալով գարեջրատունէն ներս մտնող անձ մը:

Արդարև, նորեկը Տավուտի ընկերը, գործակիցն էր:

– Անպատճառ մեզի կը փնտռէ,– ըսաւ Արթին:

– Ի՞նչ պիտի ընէ մեզի:

– Ո՛վ գիտէ, թերևս անակնկալ բան մը պատահեցաւ:

Ազիզ արդէն զիրենք տեսած էր և մօտեցաւ քովերինին:

– Այս ի՞նչ բարեբախտութիւն,– գոչեց,– ես ալ Արթին էֆէնտին կը փնտռէի, գիտէի, որ ընդհանրապէս այս գարեջրատունը կուգաք, մէյ մը նայիմ՝ ըսի, թէ և շատ յոյս չունէի ձեզ այստեղ գտնելու:

– Ինչո՞ւ գիտ կը փնտռէիք:

– Հոս մօտերը, գինետան մը մէջ, երկու երիտասարդներ նրատած են, որոնց մէկը, կարծեմ, մեր փնտռած Սերգիսն է:

– Ինչէ՞ն այդ ենթադրութիւնը կ'ընես:

– Դիպուածով հոն մտայ, ոտքի վրայ քօնեաք մը խմելու և լսեցի, որ իր ընկերը «Սերգիս» անունը կուտար իրեն:

– Սերգիս հայերուն մէջ շատ սովորական անուն մըն է,– դիտել տուաւ Արթին:

– Ես ալ գիտեմ այնպէս ըլլալը, բայց այդ երկու անձերը այնպիսի խօսքեր կը խօսէին, որոնք կասկած տուին ինծի:

– Ի՞նչ կը խօսէին,– հարցուց Արթին:

– Ինծի այնպէս թուեցաւ, որ ձերբակալուած դաւադիրներուն վրայ կը խօսէին:

– Վստա՞հ ես ատոր:

– Այո՛, ասկէ գատ Շվարցի անունն ալ լսեցի և յետոյ՝ սպառնալիքներ ուտիկանութեան հասցէին:

– Այդ պարագային՝ ինչո՞ւ անմիջապէս զիրենք ձերբակալել չտուիր:

– Երբոր ուզեց՝ կրնանք ձերբակալել:

– Ինչպէ՞ս:

– Երկու հոգի սպասցուցած եմ գինետան դրան առջև. եթէ դուրս ելլան, իսկոյն պիտի բռնեն իրենց օձիքէն: Բայց նախ ապահով ըլլալ կ'ուզեմ, որ իրենցմէ մէկը մեր փնտռած Սերգիսն է, և ատոր համար ուզեցի քեզ գտնել. դուն զինքը անձամբ կը ճանչնաս, այնպէս չէ՞:

– Բնականաբար. միևնոյն գիւղը բնակած ենք երկար ատեն:

– Ուրեմն վայրկեան մը եկուր միասին երթանք:

– Երթանք,– ըսաւ Արթին, յետոյ իր ընկերոջ դառնալով՝ աւելցուց,– ես հիմա կուգամ, դուն այստեղ սպասէ ու քէյֆդ նա՛յ:

Երբ փողոց ելան, Արթին ըսաւ Ազիզի.

– Գիտե՞ս, որ այդ Սերգիսը շատ վտանգաւոր մէկն է և իր ձերբակալութիւնը զգուշութեամբ պէտք է կատարել, մանաւանդ, երբ խմած ըլլայ, բան մը չերևար աչքին:

– Կարծեմ արդէն գինով էր:

– Այն ատեն պէտք է խոհեմութեամբ վարուիլ:

– Կը կարծե՞ս, որ վրան զէնք գտնուի:

– Ատոր բնաւ տարակոյս չունիմ: Ես չեմ ուզեր իրեն շատ մօտենալ, հեռուէն կը նայիմ, և եթէ ան է՝ քեզի կ'ըսեմ: Բայց նորէն կը կրկնեմ խոհեմութեամբ վարուեցէք:

Երկու լրտեսները մօտեցան գինետուն:

– Մարդիկս հոս կը սպասեն կոր,– ըսաւ Ազիզ,– ուրեմն միևսներն ալ հոս են:

Գինետունը բաւական ընդարձակ էր, և իրիկուան այդ պահուն յաճախորդները բազմաթիւ էին:

Արթին մօտեցաւ գինետան մուտքին, Ազիզ իրեն կը հետեւէր:

– Ահաւասիկ,– ըսաւ թուրք լրտեսը,– իմ ականարկած ան-  
ձերս հեռուն, թէզկեհազին մօտ, սեղանի մը քով նստած են. ճիշդ  
իրենց գլխուն վրայ ելեկտրական լոյս մը կը վառի:

Արթին ցոյց տրուած կողմը նայեցաւ, ետ քաշուեցաւ և ը-  
սաւ.

– Ինքն է:

– Ապահո՞վ ես:

– Բացարձակապէս:

– Իսկ քովի՞նք:

– Քովինը չեմ ճանչնար, բայց ամէն պարագային պէտք է  
երկուքը միասին ձերբակալել:

– Անշուշտ այնպէս պիտի ընենք:

– Երկուքն ալ չափազանց գինով կ'երևան կոր:

– Եւ դեռ կը շարունակեն խմել:

– Ինչպէս ըսի, Սերգիսը, երբ խմած է, շատ վտանգաւոր կը  
դառնայ, կրնայ դիմադրել և գէնք գործածել:

– Մենք ալ փոխադարձաբար կրակ կ'ընենք իր վրայ:

– Լաւագոյնն է վարպետութեամբ մը զինքը ծուղակը ձգել  
և ձերբակալել:

– Ինչպէ՞ս,– հարցուց Ազիզ:

– Նախ, պէտք չէ գինետան մէջ խնդիր հանել, թո՛ղ որ ու-  
զածնուն չափ խմեն, և դուրս ելլելնէն ետքը հետապնդեցէք զի-  
րենք ու ամայի տեղ մը ձերբակալեցէ՛ք:

– Այնպէս կ'ընենք,– հաւանեցաւ Ազիզ:

– Ես կը վերադառնամ գարեջրատուն,– ըսաւ Արթին,– երբ  
գործը լմնցունես, անպատճառ եկուր արդիւնքը ինծի իմացո՛ւր,  
միևնոյն ժամանակ քէյֆ մըն ալ կ'ընենք, այս իրիկուն դրամ  
ծախսելու փափաք ունիմ:

– Ըսել է, որ իւզոտ գործ մը տեսար:

– Չէ՛, պարզապէս հին առնելիք մը գանձեցի:

Այս ըսելով՝ Արթին հեռացաւ և վերադարձաւ գարեջրա-  
տուն, ուր իր ընկերը իրեն կը սպասէր:

Շարունակեցին ուտել և խմել:

Երկու ժամ անցաւ, և Ազիզ չերեցաւ:

– Ո՛ւր մնաց այդ մարդը,– ըսաւ Արթին,– արդեօք ձախտ-  
ղութի՞ւն մը պատահեցաւ:

– Ազիզ վարպետ մարդ է, խաղի չի գար,– դիտել տուաւ  
միւսը:

– Եւ սակայն մինչև հիմա գործը լմնցած ըլլալու էր:

– Քիչ մըն ալ համբերենք:

Ժամ մըն ալ անցաւ, և կրկին մարդ մէջտեղ չելաւ:

Արթին կը սկսէր մտատանջուիլ:

Կէս գիշերին կը մօտենար, և գարեջրատունը պիտի գոցուէր:

Արթին հաշիւը մաքրեց և իր ընկերոջ հետ դուրս ելաւ գա-  
րեջրատունէն:

– Երթանք դէպի գինետունին կողմը,– ըսաւ Արթին,–  
թերևս բան մը կարենանք իմանալ:

– Երթա՛նք,– ըսաւ թուրքը,– ես ալ հետաքրքիր եմ իմանա-  
լու, թէ ի՛նչ եղաւ այդ գործը:

Քանի մը վայրկեան ետքը հասած էին գինետան առջև:

Բայց արդէն փեղկերը գոցուած էին:

– Մարդ չէ մնացեր,– ըսաւ Արթին:

– Կ'երևայ, որ ուշ ատեն դուրս ելած են այդ երկու անձերը  
և թերևս այս միջոցիս ձերբակալուած են,– դիտել տուաւ միւս  
լրտեսը:

– Ուրեմն վաղը առտու պիտի իմանանք արդիւնքը:

– Ամէն պարագային՝ ես վստահ եմ, որ Ազիզին ձեռքէն չեն  
կրնար ազատիլ:

– Ես այդ վստահութիւնը չունիմ,– պատասխանեց Արթին,–  
և ճիշդ ատոր համար է, որ հետաքրքիր եմ ժամ առաջ հասկնա-  
լու, թէ ի՛նչ եղաւ այս հետապնդումին արդիւնքը:

– Ինչո՞ւ համար, Ազիզին կարողութեան վրայ հաւատք չու-  
նի՞ս:

– Ունիմ, բայց շատ մօտէն կը ճանչնամ Սերգիսը. չափա-  
զանց յանդուգն է:

– Ի՞նչ կրնայ ընել երեք հոգիի դէմ:

Այսպէս խօսակցելով՝ երկու լրտեսները հասան թռամվայի  
ճամբան և հոն իրարմէ բաժնուեցաւ:

Արթին կառք մը մտաւ և տուն գնաց:

Հետևեալ առտու, Արթին, երբ իր պաշտօնատեղին կ'ուղ-  
ղուէր, իր դէմը ելաւ Տավուտ:



- Գիտե՞ս,- գոչեց,- երէկ գիշեր Ազիզ զարնուեցաւ:
- Մտքէս անցաւ,- ըսաւ Արթին,- Սերգիսն է զարնողը:
- Ինչպէ՞ս գիտես:
- Որովհետեւ զայն պիտի ձերբակալէր, վէրքը ծա՞նր է:
- Բաւական ծանր, բայց կեանքը վտանգի մէջ չէ: Իրեն հետ ուրիշ ոստիկան մըն ալ զարնուած է:
- Բէվովվէրո՞վ:
- Ո՛չ, դաշոյնով,- պատասխանեց Տավուտ:
- Այո՛, Սերգիսի սովորական զէնքն է այդ, գոնէ ձերբակալուա՞ծ է:
- Ո՛չ, դժբախտաբար, բայց կը յուսամ, որ պիտի բռնուի:
- Հետը ընկեր մըն ալ ունէր, ա՞յն ալ փախած է:
- Այո՛, բայց անոր հետքը կարելի պիտի ըլլայ դիւրաւ գըտնել:
- Ես ըսի Ազիզին, որ խոհեմութեամբ վարուի, գիտէի, որ այդ Սերգիսը շատ վտանգաւոր չարագործ մըն էր: Հիմա ո՛ւր կ'երթաս:
- Պիտի երթամ այս խնդրին մասին քննութիւն մը կատարելու:
- Երկու լրտեսները իրարմէ բաժնուեցան, և Տավուտ անցաւ Ղալաթիա ու գնաց այն գինետունը, ուր նախորդ գիշեր Սերգիս նստած էր ընկերով մը:
- Աւտոն այդ ժամուն գինետունը պարապ էր, և գինեպանը աթոռի մը վրայ նստած սուրճ կը խմէր՝ սիկառէթ ծխելով:
- Բա՛րև, Սթավրի,- ըսաւ Տավուտ, որուն ծանօթ էր կապելային տէրը:
- Բարի լոյս,- պատասխանեց միւսը,- Հրամայեցէ՛ք, Տավուտ է՞ք:
- Քեզի հետ քիչ մը խօսիլ կ'ուզեմ:
- Ուրեմն ճիշդ ժամանակին եկաք, ինչպէս կը տեսնաք՝ առանձին եմ և գործ մը չունիմ:
- Երէկ գիշեր երկու հայեր նստած են եղեր այստեղ, որոնք մինչև խանութին գոցուած ատենը խմեր են:
- Այն երկու հայերը, որոնք Ազիզ է՞ք:
- Ծիշդ խօսքս անոնց համար է:

- Էյ, ի՞նչ կ'ուզէք, որ ըսեմ իրենց մասին,- Հարցուց Սթավրի:
- Տեղեկութիւն կ'ուզէի առնել:
- Այդ երկու անձերէն մէկը բողոքովին անծանօթ էր ինծի և առաջին անգամ կուգար հոս, իսկ միւսը կը ճանչնամ, իմ յաճախորդներէս է:
- Ո՞վ է, տեսնե՞ք:
- Տիգրան անուն կօշկակար մըն է, որ հոս մօտերը փոքրիկ խանութ մը ունի... ուստի թոյլ է ինքը:
- Խանութը կրնա՞ս ցոյց տալ:
- Հարկաւ աշկերտս գիտէ... Հիմա երբոր գայ, միասին կըրնաք երթալ:
- Ի՞նչ տեսակ մարդ է այդ կօշկակարը:
- Գինով մարդուն մէկն է... ամէն իրիկուն կուգայ հոս և խանութը գոցած ատեննիս կ'ելլայ կ'երթայ:
- Քանի՞ տարեկան է:
- Յիսուն տարեկան ըլլալու է:
- Ընկեր ունի՞...
- Ընդհանրապէս առանձին կը նստի, բայց երբեմն ընկերներով կուգայ, ինչպէս երէկ իրիկուն:
- Շատ գինովցա՞ծ էին երէկ իրիկուն, դուրս ելած ատեննին:
- Բաւական... տասներկու շիշ օղի խմեցին:
- Դրամները ո՞վ վճարեց:
- Միւսը, այն, որ անծանօթ էր ինծի:
- Ի՞նչ կը խօսէին իրարու հետ:
- Որոշապէս չեմ գիտեր, բայց անծանօթը բարկացած կ'երևար, որ իր մայրը և իր քոյրը ձերբակալեր են, այս էր իր բարկութեան պատճառը: Կը սպառնար պատճառ եղողները սպաննելու:
- Իսկ միւս՝ Տիգրանը, ի՞նչ կ'ըսէր:
- Անիկա հանդարտութեամբ մտիկ կ'ընէր: Նոյն միջոցին գինեպանին աշկերտը ներս մտաւ:
- Ահաւասիկ Միքօն,- ըսաւ գինեպանը,- Եթէ կ'ուզէք, կըրնաք միասին երթալ, որպէսզի կօշկակարին խանութը ցոյց տայ:
- Երթա՛նք,- ըսաւ Տավուտ՝ ոտքի ելլելով:

Գինեպանը աշկերտին դարձաւ և ըսաւ.

– Կօշկակար Տիգրանին խանութք ցոյց տուր էֆէնտինին:

– Շատ աղէկ,– պատասխանեց պատանին:

Վայրկեան մը ետքը պատանին ու լրտեսը Հասած էին խանութին առջև:

Բայց խանութը գոց էր:

– Զարմանալի բան,– ըսաւ գինեպանին աշկերտը,– ընդհանրապէս շատ կանուխ կը բանար իր խանութը:

– Ինք խանութը չի՞ պառկիր:

– Ո՛չ, փոքրիկ խանութ մըն է, ուր Հազիւ կարելի է նստիլ:

– Ո՛ւր է իր բնակարանը:

– Չեմ գիտեր:

Տավուտ դրացի խանութպաններուն Հարցուց. ոչ ոք որոշապէս կօշկակարին բնակարանը գիտէր:

– Երևքսէք Քալտրըրմի կողմը տան մը մէջ սենեակ բռնած է, կարծեմ,– ըսաւ դրացի ծխավաճառ մը,– մէկ քանի անգամ գիշերը ուշ ատեն այդ կողմերը տեսած եմ զինքը:

Լրտեսը ստիպուեցաւ գոհանալ այս կիսկատար ծանօթութեամբ և վերադարձաւ գինեպանին քով:

– Խանութը գոց էր,– ըսաւ,– չկրցանք զինքը գտնել:

– Անպատճառ պէ՞տք ունէիր իրեն:

– Անշուշտ, բայց արդէն կը կասկածէի, որ զինքը իր խանութը պիտի չգտնեմ:

– Շատ կանուխ խանութ գալու սովորութիւն ունի:

– Կրնայ ըլլալ, բայց այսօր ապահովաբար պիտի չի գայ,– պատասխանեց լրտեսը:

– Ինչո՞ւ Համար:

– Որովհետև երէկ գիշեր ոճրագործութիւն մը կատարուած է, որուն ինքն ալ մեղսակից է:

– Ի՛նչ կ'ըսէք,– գոչեց Սթավրի զարմացած:

Տավուտ քանի մը բառով պատմեց եղելութիւնը:

– Անպատճառ իր ընկերը առանձին գործած է ոճիրը,– դիտել տուաւ գինեպանը,– Տիգրան թէև շատ կը խմէ, բայց կռիւ Հանող, մարդ զարնող մէկը չէ. Հինգ տարի է ի վեր կը ճանչնամ զինքը:

– Ասոր մէջ քաղաքական խնդիրներ կան,– ըսաւ լրտեսը,– այդ Սերգիսը կառավարութեան դէմ դաւաճանող մեծ ընկերութեան մը կը պատկանի, և Տիգրանն ալ, կ'երևայ, որ իրեն գործակից է:

– Չեմ գիտեր, բայց չեմ կարծեր,– պատասխանեց գինեպանը,– եթէ իրեն մտերիմ գործակիցը ըլլար, այդ Սերգիսը ուրիշ անգամ ալ Հոս պիտի գար, որովհետև, ինչպէս ըսի, Տիգրան ամէն իրիկուն կանոնաւորապէս Հոս կուգայ և մինչև ետքը Հոս կը մնայ:

– Ինչ որ է, խնդիրը այն է, որ երկու Հոգի վիրաւորած են ծանրապէս, և յաջողած են փախչիլ:

– Շատ ցաւալի բան. խեղճ Ազիզ էֆէնտին շատոնց կը ճանչնամ, ինք այս տեսակ խնդիրներու մէջ խաղի չի գար, և կը զարմանամ, որ այս անգամ թէ՛ վիրաւորուեր է և թէ՛ մարդը փախցուցեր է:

– Իշալլահ, ոճրագործը ձեռք կ'անցընենք և իրեն արժանի պատիժը կուտանք,– ըսաւ լրտեսը:

– Իշալլահ,– կրկնեց գինեպանը:

Այս մաղթանքէն ետքը Տավուտ մեկնեցաւ:

Քանի մը ժամ ետքը կօշկակար Տիգրան, որ անխոհեմութիւնը ունեցած էր գալ իր խանութին շուրջը դեգերելու, կը ձերբակալուէր և կը բերուէր ոստիկանատուն:

Այս ձերբակալութիւնը, բնականաբար, մեծ ուրախութիւն պատճառեց Պէտրի պէյի, որ ուզեց անմիջապէս անձամբ Հարցաքննել կօշկակարը:

Անունը, մականունը, արհեստը, տարիքը և ծննդավայրը Հարցնելէ ետքը ոստիկանութեան տնօրէնը ըսաւ.

– Երէկ իրիկուն ո՛ւր կը գտնուէիր:

– Սովորութեանս Համեմատ խանութիս մօտերը գտնուող Սթավրիի գինետունը գացի,– պատասխանեց Տիգրան:

– Առանձի՞ն:

– Այո՛, առանձին գացի, բայց յետոյ ուրիշ մէկը եկաւ ու քովս նստաւ:

– Ո՞վ էր այդ եկողը:

– Սերգիս անուն ատաղձագործ մը:

- Այդ մարդը քու բարեկամ՞ մդ է:
- Իրար կը ճանչնանք, ինք ինծի կօշիկ շինել տուած է: Ես ալ խանութիս համար սեղան մը շինել տուած եմ իրեն, և այս առթիւ իրար ճանչցած ենք:
- Ըսել է, երէկ գիշեր դիպուածով իրարու հանդիպեցաք:
- Այո՛, – պատասխանեց Տիգրան:
- Ի՞նչ բանի վրայ խօսեցաք մինչև կէս գիշեր:
- Սերգիս իր գլխուն եկած դժբախտութիւնները պատմեց: Կ'երևայ, որ ոստիկանութիւնը զինքը կը փնտոէ եղեր, և ատոր համար ստիպուած է դուրսերը շատ չպտըտիլ:
- Ըսա՞ւ, թէ ինչու համար ոստիկանութիւնը զինքը կը փնտոէ:
- Մէկ քանի մարդերու քով կ'աշխատի եղեր, որոնք վերջերս ձերբակալուեր են, և այդ մարդիկն ալ շատ վտանգաւոր կը նկատուին եղեր, այս պատճառով հիմա զինքն ալ կը փնտոեն կոր: Եւ որովհետև զինքը չեն գտեր, գացեր Գուժ Գաբու իր մայրն ու քոյրը բռներ ու բանտարկեր են, այս բանը շատ կատրեցուցած էր Սերգիսը: «Վրէժս պիտի լուծեմ» – կ'ըսէր մինչև ետքը:
- Ի՞նչ կերպով վրէժ պիտի լուծէ եղեր:
- Կը սպառնար սպաննել Գուժ Գաբուի պահականոցին քօմիսէրը և մուսվինը, իբրև այդ ձերբակալութեան պատասխանատուները: Ես ջանացի զինքը հանդարտեցնել և ըսի, որ այդ գործին մէջ քօմիսէր և այլն, որևէ կերպով պատասխանատու չեն և անշուշտ վերէն եկած հրաման մը գործադրած են միայն, բայց ինք, օղիի ազդեցութեան տակ, միշտ նոյն բանը կը կրկնէր և իմ խօսքերուս ականջ չէր կախեր:
- Սերգիսը երէկ գիշերուընէ առաջ ե՞րբ տեսած էիր:
- Գրեթէ երկու ամիսէ ի վեր չէի տեսած:
- Ըսա՞ւ, թէ ինչ գործերով կը զբաղէր այժմ:
- Չէ՛, գործի մասին խօսք մը չըրաւ:
- Դրամ ունէ՞ր քովը:
- Ունէր և առատ դրամ. օղիին դրամները ամբողջ ինք վճարեց և 3-4 ոսկի ծախք ըրաւ:
- Չհարցուցի՞ր, թէ այդ դրամները ինչպէս շահած էր:

- Ի՞նչ իրաւունք ունիմ հարցնելու: Ինք վարպետ արհեստաւոր մըն է, կրնայ շատ դրամ շահիլ:
- Մինչև խանութին գոցուիլը գինետունը մնացիր, այնպէս չէ՞:
- Այո՛:
- Նշմարեցի՞ք, որ ոստիկանական հսկողութիւն կար գինետան շուրջը:
- Բան մը չնշմարեցիք:
- Միասի՞ն դուրս ելաք խանութէն:
- Այո՛. ես ըսի, որ Եիւքսէք Քալտըրմի կողմը կը բնակիմ, ատոր վրայ Սերգիս ալ ըսաւ, թէ այդ կողմերը կը բնակէր, և միասին ճամբանիս շարունակեցինք:
- Չհարցուցի՞ր, թէ ինք ո՞ր փողոցը կը բնակէր:
- Չէ՛, չհարցուցի:
- Յետոյ ի՞նչ պատահեցաւ:
- Քիչ մը քալելէ ետքը նշմարեցինք, որ երեք հոգի մեզի կը հետևէին: Առաջ անցորդներ կարծեցինք և կարևորութիւն չտուինք: Սերգիս և ես դէպի ձախ ամայի փողոց մը մտանք: Մարդիկը մեր ետևէն եկան: Այն ատեն Սերգիս ըսաւ. «Կարծեմ ասոնք ծպտուած ոստիկաններ են և զիս կը հետապնդեն, բայց ինքզինքս պիտի պաշտպանեմ և անձնատուր պիտի չըլլամ»:
- Հազիւ թէ այս խօսքերը արտասանած էր, երեք մարդիկը խուժեցին մեր վրայ: Այն ատեն, Սերգիս, կայծակի արագութեամբ դաշոյն մը հանեց մէջքէն և յարձակեցաւ զինքը բռնել ուզողներուն վրայ: Ես սկսայ փախչիլ և ուրիշ փողոց մը մտայ ու աներևոյթ եղայ:
- Յետոյ Սերգիսը չտեսա՞ր:
- Ո՛չ, միայն գիտեմ, որ ան ալ ինչ ետքը սկսաւ փախչիլ, այն ալ հակառակ ուղղութեամբ:
- Ոստիկաններուն վիրաւորուիլը և գետին իյնալը չի տեսա՞ր:
- Տեսայ, որ ոստիկաններէն մէկը գետին ինկաւ:
- Դուն ալ գէնք չգործածեցի՞ր:
- Ո՛չ... արդէն գէնք չունէի վրաս:
- Դաշո՞յն ալ չունէիք:

- Չէ՛, ես վրաս ունէ՛ գէնք կրելու սովորութիւն չունիմ:
- Ինչպէ՛ս կ'ըլլայ այդ, քանի որ ամէն գիշեր ու շաբաթն ատեն տուն կ'երթաս, և բնակած թաղդ ալ շատ ապահով է:
- Տարիներէ ի վեր բան մը չէ պատահած ինծի... Ինծի պէս խեղճ մարդ մը գողերէ վախ չունի. անոնք գիտեն, թէ որու վրայ պէտք է յարձակիլ:
- Ինչպէ՛ս կ'ըլլայ, որ չփորձեցիր այդ դէպքէն յետոյ Սերգիսը տեսնելու:
- Ինչպէս ըսի, անիկա Հակառակ ուղղութեամբ սկսաւ փախչիլ, ինչպէ՛ս կրնայի գտնել զինքը, արդէն այնչափ շատ խմած էինք, որ ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունէի:
- Ու գացիր պառկեցա՞ր:
- Այո՛, շիտակ տուն գացի:
- Այս առտու ինչո՞ւ սովորականին պէս կանուխ խանութ չեկար, – Հարցուց ոստիկանութեան տնօրէնը:
- Առտուն, երբ արթնցայ, յիշեցի գիշերուան դէպքը և ինքնիրենս ըսի. «Ոստիկանութիւնը անշուշտ պիտի Հետապնդէ Սերգիսը և թերևս զիս ալ, քանի որ միասին էինք, ուստի այսօր խանութ չերթամ, և տեսնենք, թէ գործը ինչպէս կ'ըլլայ»: Բայց յետոյ խորհեցայ, որ պահուցուած աւելի պիտի ծանրանայ վիճակս, և զիս իրաւցընէ յանցաւոր պիտի նկատեն, մինչդեռ ես որևէ մասնակցութիւն չունիմ դէպքին մէջ: Այս մտածումով էր, որ խանութ եկայ ու ձերբակալուեցայ:
- Ճշմարտութիւնը այն է, որ խանութ չեկար, այլ Հեռուէն քննութիւն մը կատարել ուզեցիր:
- Ո՛չ, ես միտք ունէի խանութս բանալու, բայց ժամանակ չթողուցին:
- Այս բոլոր խօսքերդ պարապ են, – յայտարարեց Պէտրի պէյ, – դուն Սերգիսին մեղսակիցն ես:
- Ոստիկանները ողջ են և կրնան վկայել, որ ես երբեք իրենց վրայ յարձակում չեմ գործած:
- Այդ գործին մէջ չէ մեղսակցութիւնդ:
- Ուրեմն ո՞ր գործին կ'ակնարկէք:
- Կառավարութեան դէմ դաւադրութեան խնդրին:
- Դաւադրութի՛ւն, – գոչեց կօշկակարը ապշած:

- Ի՛նչ, կ'ուրանա՞ս կոր դաւադրութեան մէջ մասնակից ըլլալդ, – Հարցուց ոստիկանութեան տնօրէնը:
- Բայց ի՛նչ կ'ըսէք, պէ՛յ էֆէնտի, ես ո՛վ, կառավարութեան դէմ դաւադր ո՛վ... ես պարզ արհեստաւոր մըն եմ, որ իմ գործովս կը զբաղիմ... քաղաքական խնդիրներու չեմ խառնուիր:
- Դուն դաշնակցական չե՞ս:
- Բնաւ երբեք:
- Ուրեմն Հնչակեան ես:
- Ատանկ բաներ չեմ գիտեր, ես կօշկակար եմ, կօշիկ կը շինեմ կամ կը նորոգեմ, ուրիշ գործ չեմ գիտեր: Իրիկունէ իրիկուն քանի մը շիշ օղի կը խմեմ, կ'երթամ տեղս կը պառկիմ, որու որ կ'ուզէք՝ Հարցուցէք, զիս ճանչցողները ամէնքն ալ պիտի վկայեն, որ ես անվնաս մարդ մըն եմ:
- Անվնաս մարդը ի՞նչ գործ ունի Սերգիսի պէս մէկու մը Հետ:
- Բայց ձեր վսեմութեան բացատրեցի, թէ ինչպէս ճանչցած էի այդ Սերգիսը:
- Այդ բացատրութիւնդ քեզ չարդարացներ:
- Ուրիշ ի՞նչ բացատրութիւն կ'ուզէք:
- Ինչպէ՛ս կ'ըլլայ, որ երէկ իրիկուն այդ Սերգիսը կուգայ քեզ կը գտնէ և իր մօր ու քրոջը բանտարկութեան մասին խօսք կը բանայ և կարգ մը սպառնալիքներ կ'ընէ ասոր-անոր...
- Դիպուածով եկած էր, զիս տեսաւ, եկաւ քովս նստեցաւ, ես ի՞նչ յանցանք ունիմ ասոր մէջ, բարով խերով չի գար, գիտովութեան մէջ կարգ մը պարապ խօսքեր ըսաւ, ատոր Համար ես յանցաւոր եմ:
- Լաւ մտածէ, տեսնենք, դեռ ի՞նչ խօսեցաւ:
- Կօշկակարը պահ մը խորհեցաւ և յետոյ պատասխանեց.
- Գրեթէ միշտ միևնոյն բանը կը կրկնէր. իր մօր և քրոջ ձերբակալութիւնը... կ'ըսէր, թէ փառաւոր վրէժ մը պիտի լուծէր քիչ ատենէն:
- Ի՛նչ տեսակ վրէժ...
- Ամէն բան տակնուվրայ ընելու խօսքեր կ'ընէր...
- Այդ խօսքերը շատ կարևոր են, ջանա՛, որ բառ առ բառ յիշես:

– Բայց ինչպէ՞ս կ'ուզէք, որ օղիի սեղանին տակ ըսուած խօսքերը մէկիկ-մէկիկ կարենամ յիշել... արդէն այդ ըսածներուն բնաւ կարևորութիւն չէի տար, խորհելով, որ գինովի խօսքեր էին:

– Երբ քովդ եկաւ, արդէն խմած էր:

– Այնպէս կ'երևար:

– Այսպէս ուրեմն, կը սպառնար տակնուվրա՞յ ընել ամէն բան:

– Այո՛, ըսաւ, որ արդէն ատիկա եղած պիտի ըլլար, բայց ձախողութիւն մը պատահեր է, «Հիմա գործը քիչ մը պիտի ուշանայ» ըսաւ:

– Բնաւ գործին ինչ ըլլալուն մասին բան մը չըսա՞ւ:

– Չէ՛, բան մը չըսաւ:

– Դուն չհետաքրքրուեցա՞ր, չհարցուցի՞ր:

– Արդէն ըսի ձեր վսեմութեան, որ գինքը իբրև գինով նկատած էի և ըսած խօսքերն ալ՝ պարապ բաներ:

– Սերգիսին մայրն ու քոյրը կը ճանչնա՞ս:

– Չեմ ճանչնար:

Այդ հարցաքննութեանն ուստիկանութիւնը համոզում գոյացուց, թէ կօշկակարը յանցաւոր չէր և թէ իր ըսածները ճշմարիտ էին, այսուհանդերձ չուզեց զայն ազատ արձակել և հրամայեց, որ տանին բանտարկեն:

## ԳԼՈՒԽ ԾԳ ՍԵՐԳԻՍԻ ՈՂԻՍԱԿԱՆԸ

Սերգիս Ազիզն ու ծպտեալ ուստիկանը դաշունահար ընելէ ետքը վազելով աներևոյթ եղած էր Եսապուրը սօքաղըն վար և հասած էր Կալաթա, ուր ապաստանած էր հիւրընկալ տան մը մէջ, ուր «բարեկամուհի» մը ունէր:

Այս վերջինը Ձապէլ անուսով քսանամեայ գիրուկ աղջիկ մըն էր:

Հազիւ թէ իր բարեկամը տեսաւ, աղջիկը ճիչ մը արձակեց:

– Ի՞նչ ունիս, – հարցուց Սերգիս:

– Այդ ի՞նչ է վրադ, – ըսաւ Ձապէլ:

– Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է եղեր:

– Արիւնի նշաններ կան ամէն կողմդ:

– Իրա՞ւ կ'ըսես:

– Տե՛ս:

Եւ աղջիկը իր ձեռքի լամբարը մօտեցուց երիտասարդին:

Արդարև, ժաքէթին վրայ, տեղ-տեղ, արիւնի խոշոր արատներ կային:

– Ի՞նչ կը նշանակեն արիւնի այս հետքերը, – հարցուց Ձապէլ դող ելած:

– Ոչինչ, իրար անցնելիք բան չի կայ, – պատասխանեց Սերգիս, – եկուր սենեակդ երթանք:

Գացին վերնայարկը, ուր կը գտնուէր աղջկան սենեակը:

– Հիմա պատմէ՛, տեսնենք, թէ ի՞նչ պատահեցաւ, – ըսաւ Ձապէլ:

– Նախ սա արատները պէտք է մաքրել, անհետացնել:

– Ատիկա դիւրին է: Պէնզին ունիմ, անով կը մաքրեմ: Ուրո՞ւն հետ կուռեցար, տեսնենք:

– Ի՞նչ կուիւ, – գոչեց Սերգիս, – մութին մէջ երկու գողեր վրաս յարձակեցան, ես ալ անմիջապէս դաշոյնս հանեցի և քանի մը հարուած տուի:

– Աղէկ անոնք ալ քեզի չի վարկին:

– Ժամանակ չունեցան. գիրենք վիրաւորելէ ետքը ձգեցի փախալ:

Այս պատմութիւնը այնքա՛ն բնական գտաւ Ձապէլ, որ իր հարցափորձը չերկարեց:

Սերգիս ժաքէթը հանեց, տուաւ աղջկան, որպէսզի մաքրէ և ինք երկնցաւ բազմոցին վրայ, ուր շուտով քունը տարաւ:

Հետեւեալ առտու կանուխ արթնցաւ, վերջիչեց գիշերուան դէպքերը և սկսաւ մտածել, թէ ինչ զգուշական միջոցներ հարկ էր ձեռք առնել օձիքը ձեռք չի տալու համար:

«Արդեօք տուած հարուածներս մահացո՞ւ էին, – կը խորհէր, – այդ պարագային հետապնդումները շատ խիստ պիտի ըլլան»:

Իր ժաքէթը քննեց և տեսաւ, որ Ձապէլ զայն կատարելապէս մաքրած էր:

Արիւնի ո՛չ մէկ հետք մնացած էր վրան:

«Ապահովաբար կօշկակար Տիգրանն ալ պիտի հետապընդեն,— կը խորհէր,— եթէ ձերբակալուի, անշուշտ մեղք կ'ըլլայ իրեն, բայց ինծի վնաս մը չի կրնար պատճառել, քանի որ մեր գաղտնիքներուն տեղեակ չէ, բայց, կարծեմ, գինովութեան մէջ մէկ քանի աւելորդ խօսքեր ըսի»:

Նոյն միջոցին Չապէլ, որ քնացած էր, աչքերը բացաւ:

— Արդէն արթնցե՞ր ես,— հարցուց երիտասարդին:

— Բաւական ատենէ ի վեր արթուն եմ:

— Գիտե՞ս, որ այս գիշեր զիս շատ վախցուցիր:

— Ինչո՞ւ համար:

— Մինչև վերջը կը գառանցէիր կոր:

— Իրա՞ւ կ'ըսես,— գոչեց Սերգիս,— ի՞նչ կ'ըսէի կոր քունիս մէջ:

— «Մի՛ մօտենաք, կը զարնեմ» և այլն կ'ըսէիր: Յետոյ սպառնացար, որ Պապը Ալին օդը պիտի հանես:

— Խենթի խօսքեր:

— «Քիչ օրէն կը տեսնաք, ինչ պիտի ըլլայ» կը պոռաիր:

— Շատ խմած էի, գողերու դէպքն ալ վրաս ազդեց, կ'եղևայ, որ անկէ էր... կարևորութիւն մի՛ տար գառանցանքի մէջ ըսածներուս:

— Բայց ուրիշ ատեն սովորութիւն չունէիր այսպէս քունիդ մէջ խօսելու:

— Երէկ շատ յուզուած էի: Հիմա քենէ բան մը պիտի խընդրեմ:

— Ըսէ՛, տեսնենք:

— Քեզի մէկու մը պիտի զրկեմ, պիտի երթաս այդ մարդը գտնես ու հոս բերես:

— Դուն ինչո՞ւ չես երթար կոր:

— Ես այսօր դուրս ելլելու միտք չունիմ:

— Ինչո՞ւ համար:

— Չեմ գիտեր, թէ երէկ գիշեր վիրաւորած գողերս ինչ եղան, թերևս իրենցմէ մէկը մեռած է, այդ պարագային խոհեմութիւն չէ դուրս ելլելը, գոնէ այսօր:

— Երթալիք տեղս հեռո՞ւ է:

— Ո՛չ, հոս, քարափին մօտերը:

— Ուրեմն կ'երթամ:

Սերգիս բացատրեց երթալիք տեղը և գտնելիք անձը:

Չապէլ իսկոյն հագուեցաւ և գնաց կատարելու իր բարեկամին յանձնարարութիւնը և կէս ժամէն վերադարձաւ՝ հետը բերելով երիտասարդ մը:

— Բարև,— ըսաւ նորեկը թրքերէն լեզուով,— ո՞ւր մնացիր գիշերը, մեզ բաւական մտատանջութեան մատնեցիր:

— Պատիկ վտանգ մը անցուցի, բայց կրցայ օձիքս ազատել,— պատասխանեց Սերգիս:

— Պատմէ՛, տեսնենք:

Սերգիս մէկ քանի գնումներ պատրուակելով՝ դրամ տուաւ Չապէլին և զայն հեռացուց իրենց քովէն: Երբ մինակ մնացին, մանրամասնօրէն պատմեց ինչ որ պատահած էր:

— Այդ ոստիկաններուն դէպքը շատ ծանրակշիռ է,— դիտել տուաւ նորեկը,— շատ մեծ անխոհեմութիւն ըրած ես այդ գինետունը երթալով:

— Մէկը տեսնելու համար ստիպուած էի այդ կողմերը երթալ, յետոյ գաւաթ մը խմելու համար մտայ գինետուն, կօշկակարին հանդիպեցայ և մնացի... ասկէ զատ չէի գիտեր, որ հետապնդուած էի:

— Կ'երևայ, որ ոստիկանութիւնը քու հետքդ գտած է:

— Եթէ այնպէս ըլլար, հիմա ձերբակալուած պիտի ըլլայի:

— Ուրեմն ինչպէ՞ս կը մեկնես լրտեսներուն ներկայութիւնը:

— Պարզապէս դիպուածի արդիւնք:

— Բայց յայտնի է, որ այդ լրտեսները քեզի կը ճանչնան եղբր:

— Չարմանալի՛ բան, որ անոնք ինծի կը ճանչնան, ու ես զիրենք չեմ ճանչնար,— ըսաւ Սերգիս:

— Ինչ որ է, հիմա քեզ ազատելու ճարը նայինք:

— Արդէն ատոր համար քեզ հոս կանչել տուի:

— Այս տանը մէջ չեմ կարծեր, որ երկար ատեն կարենաս մնալ:

— Եւ ոչ իսկ օր մը, այստեղ ապահով չէ, երէկ գիշեր հապճեպով եկայ, բայց չեմ ուզեր երկար ատեն մնալ:

- Ուրեմն պէտք է ուրիշ տեղ փոխադրուիս:
- Կրնա՞ս յարմար տեղ մը գտնել մինչև իրիկուն:
- Կը ջանամ:
- Յետոյ, դուրս ելլելու համար պէտք է, որ ծպտուիմ:
- Այդ դիւրին է, քեզի ձեռք մը ուրիշ լաթ եւ գլխարկ մը կը

ճարեմ:

- Պարոն Շվարցը զիս փնտռե՞ց:
- Անշուշտ և շատ ալ մտատանջ էր քու մասիդ, երբ գիշերը իմացաւ, որ երևան չես ելած:
- Իսկ գործերը ի՞նչ վիճակի մէջ են երէկուրն է ի վեր:
- Նոր բան մը չկայ, գալիք մարդոցը կը սպասենք:
- Նոյն միջոցին Ջապէլ եկաւ՝ իր գնումները բերելով:
- Սերգիս իր բարեկամին հետ քիչ մըն ալ ասկէ-անկէ խօսքեր ըրաւ և յետոյ զայն ճամբու դրաւ՝ ըսելով.
- Այս իրիկուն քեզի կը սպասեմ:
- Ես հաւանօրէն մուժը կոխելէն ետքը կուգամ, – ըսաւ բարեկամը:

– Երբոր կ'ուզես՝ այն ատեն եկուր: Միայն թէ մի՛ մոռնար յանձնարարութիւններս:

– Անհոգ եղիր:

Բարեկամին մեկնելէն ետքը Սերգիս դարձեալ երկնցաւ բազմոցին վրայ և գրեթէ մինչև կէսօր մրափեց: Այդ կամաւոր բանտարկութիւնը զինքը չափազանց կը ձանձրացնէր: Իրիկուան դէմ դրկեց Ջապէլը և օդի ու աղանդեր բերել տուաւ և սկսաւ խմել:

Ջապէլ ալ մասնակցեցաւ այդ գինարբուքին:

Սերգիս օդիին ազդեցութեան տակ իր զուարթութիւնը գտաւ և սկսաւ շողակրատել իր բարեկամուհիին հետ:

Մուժը սկսած էր պատել, երբ տան դուռը զարնուեցաւ:

Ջապէլ, որ բաց պատուհանին քով նստած էր, գլուխը դուրս երկարեց և խկոյն ներս քաշեց՝ ըսելով.

– Սիվիլ մը և երկու ոստիկաններ են զարնողները:

– Ի՞նչ կ'ըսես, – գոչեց Սերգիս, – ոստիկաննե՞ր:

– Այո՛, կ'երևայ, որ դարձեալ փախստական զինուոր փրնտուելու եկած են:

– Ուրեմն առաջին անգամ չէ՞, որ կուգան:

– Երեք-չորս անգամ եկած են և ամէն անգամ ալ մէկ-երկու փախստական գտած են:

Այս խօսակցութեան միջոցին դուռը բացուած էր արդէն, և մարդիկը՝ ներս մտած:

– Շուտ գնա՛ և հասկցիր, թէ ինչո՞ւ համար եկած են, – ըսաւ

Սերգիս իր բարեկամուհիին:

Ազդիկը սենեակէն դուրս ելաւ և ստորնայարկ իջաւ:

Քիչ ետքը վերադարձաւ:

– Ճիշդ ըսածիս պէս է եղեր, – ըսաւ, – փախստական զինուոր կը փնտռեն կոր:

– Կա՞յ տանը մէջ:

– Կարծեմ մէկ-երկու երիտասարդներ կան:

– Հիմա ո՞ւր գացին:

– Ոստիկաններէն մէկը պահակ կեցած է դրան քով, իսկ միւս երկուքը վար իջան խուզարկութեան:

Սերգիս վէսիքա մը ունէր քովը, սակայն կեղծ էր: Մինչև հիմա կրցած էր զերծ մնալ զինուորութենէ՝ ատեն-ատեն կաշառք կերցնելով:

Մէկ-երկու գաւաթ խմեց իր պաղարիւնութիւնը պահելու համար, յետոյ սկսաւ խորհիլ, թէ ի՞նչ պէտք է ընէր:

«Փախչիլը կարելի չէ, – խորհեցաւ, – և պահուրտիւն ալ վտանգաւոր, մանաւանդ որ այս սենեակին մէջ պահուրտելիք տեղ չկայ»:

Խուզարկութիւնը բաւական երկար տևեց, և Սերգիս շարունակեց խմել և ուտել:

Երկու ոստիկանները երևան հանած էին մառանին մէջ պահուրտած երկու երիտասարդներ, մին՝ յոյն և միւսը՝ հայ, ձեռնակապներ անցուցած էին իրենց:

Յետոյ շարունակեցին տան միւս մասերն ալ մանրակրկիտ խուզարկել և վերջապէս հասան Սերգիսի գտնուած սենեակը:

– Մ՛յ՛ գոհու, – հարցուց ոստիկաններէն մէկը՝ խօսքը Սերգիսին ուղղելով:

– Յակոբ Յակոբեան, – պատասխանեց Սերգիս:

– Վէսիքա ունի՞ս:

– Ունիմ, բայց քովս չէ,– ըսաւ երիտասարդը, որ չուզեց կեղծ վէսիքան ցոյց տալ, որուն մէջ իր բուն անունը գրուած էր:

– Սուտ կը խօսիս, դուն ալ զինուորական փախստական մըն ես ու այս տան մէջ պահուցուած:

– Ես հոս եկայ ժամանակ անցընելու և քիչ ետքը պիտի երթայի:

– Բալէ՛ մեզի հետ պահականոց:

Եւ ոստիկանը մօտենալով՝ ձեռնակապ մը անցուց երիտասարդին:

Ոստիկանները, Սերգիսը միասին առնելով, վար իջան և հոն գտնուող երկու երիտասարդներն ալ հետերնին, գացին պահականոց:

Սերգիս իր պաղարինուլները պահած էր, բայց մտատանջուլներն մը ունէր:

«Եթէ ինքնուլներնս հասկնան, գործս գէշ է» – կը մտածէր:

Պահականոցը ուրիշ 10-12 զինուորական փախստականներ ալ կը գտնուէին, հայ, յոյն և թուրք: Ամէնքը միասին փակեցին սենեակի մը մէջ:

Նոյն գիշերը մնացին այնտեղ: Հետեւալ առտու մէկիկ-մէկիկ քննութենէ մը անցուցին ամէնքն ալ:

Կարգը եկաւ Սերգիսին:

– Անունդ ի՞նչ է,– հարցուց մուսավիւրը:

– Յակոբ Յակոբեան:

– Ի՞նչ գործ կ'ընես:

– Գինետուններու կամ սրճարաններու մէջ ծառայութիւն, բայց այս միջոցիս պարապ եմ:

– Ո՞րտեղացի ես:

– Պոլսեցի:

– Հիմա ո՞ւր կը բնակիս:

– Բերա կը բնակիմ:

– Ուրեմն Կալաթայ ի՞նչ բան ունէիր:

– Բարեկամուհիս տեսնելու եկած էի:

– Ո՞ր թապուրին կը պատկանիս:

– Ոչ մէկ թապուրի, ես մինչև հիմա զինուորութիւն չեմ ըրած:

– Պատերազմին սկիզբէն ի վեր փախստակա՞ն ես:

– Ո՛չ, փախստական չեմ, զօրակոչին ատեն հիւանդ էի և վեց ամիսի չափ հիւանդ պառկեցայ, յետոյ գիւղը օդափոխութեան գացի, քանի մը ամիս ալ հոն մնացի:

– Հասկցանք,– ըսաւ քօմիսէրը՝ խօսքը ընդմիջելով: Եւ ոստիկանի մը դառնալով՝ ըսաւ.

– Ասիկա ալ Գառնիկին ու Կարապետին հետ Բերայի Ախզը ասքէր շիւպէսին տար, ինչ որ կ'ուզեն՝ թող ան ընեն:

Սերգիս լայն շունչ մը առաւ:

Իր ինքնութիւնը երևան չէր ելած, և զինքը իբրև պարզ փախստական կը նկատէին:

Ոստիկանը հետը առաւ երեք հայ երիտասարդները և ուղղուեցաւ Ախզը ասքէր շիւպէսին:

Հոն ալ մեծ սրահի մը մէջ բանտարկեցին զանոնք ուրիշ բազմաթիւ փախստականներու հետ:

Այդ փախստականներէն շատերը արդէն մէկ քանի անգամ բռնուած ու կրկին փախած մարդիկ էին: Կային նոյնիսկ այնպիսիներ, որոնք 15-20 անգամ փախած ու բռնուած էին:

Այս վերջիններէն էր Գառնիկ, որ Սերգիսի հետ բերուած էր շիւպէն:

Երկու երիտասարդները շուտով բարեկամացան իրարու հետ:

– Հոգ ընելիք բան չի կայ,– կ'ըսէր Գառնիկ,– ճարը կը գրտնենք և կը փախչինք:

– Այդչափ դիւրի՞ն է:

– Ինծի համար դիւրին է, քանի որ 16 անգամ փախած եմ:

– Եւ նոյնչափ անգամ ալ բռնուած,– դիտել տուաւ Սերգիս:

– Յանցանքը իմս է՝ եթէ կը բռնուիմ... եթէ քիչ մը զգուշութեամբ կամ խոհեմութեամբ վարուիմ, օձիքս ձեռք չեմ տար, բայց ես ընդհակառակը, ամէն անխոհեմութիւն կ'ընեմ:

– Այս անգամ միասին կը փախչինք:

– Եթէ մեզի միասին զրկեն:

– Բու թապուրդ ո՞ւր է:

– Յայտնի չէ, ամէն անգամ տարբեր-տարբեր տեղեր զրկած են:



- Մինչև ո՞ւր դրկած են:
  - Անգամ մը մինչև Հալէպ դրկեցին:
  - Եւ յաջողեցա՞ր փախչիլ և մինչև Պոլիս գալ:
  - Այո՛, բայց բաւական դժուարութիւն կրեցի, ուրիշ անգամներ Ռուսները կողմերը դրկեցին, Աստուած տար, որ կրկին այնպէս ընէին:
  - Դրամով կարելի չէ՞ ազատիլ:
  - Հարկաւ կարելի է... եթէ քիչ մը դրամ կերցնես չավուշին կամ միւլազիմին, շուտով մը օձիքդ կ'ազատես:
  - Ուրեմն ես պիտի կրնամ շուտով ազատիլ:
  - Ըսել է՝ դրամ ունիս քովդ:
  - Բաւական դրամ ունիմ:
  - Այն ատեն բան մը հոգ մի՛ ըներ, քէյֆդ նայէ:
  - Որքա՞ն դրամ տալու է:
  - Մէկ քանի ոսկին կը բաւէ:
  - Միայն մէկ քանի ոսկի՛:
  - Հապա ի՞նչ կարծեցիր, - ըսաւ Գառնիկ:
  - Եթէ այդչափ աժանով կըլլայ, այժմէն կը խոստանամ, որ քեզ ալ միասին կ'ազատեմ:
  - Շատ շնորհակալ եմ:
- Գառնիկի խօսքերը բոլորովին սրտապնդեցին Սերգիսը, որ այլևս հանդարտ սպասեց ճակատագրին:
- Քանի մը օր անցաւ այսպէս: Առտու մըն ալ կանուխ բոլորը մէկ ճամբայ հանեցին ու բերին Հայտար փաշայի նաւամատոյցը:
- Գէշ նշան, - ըսաւ Գառնիկ:
  - Ինչո՞ւ համար, - հարցուց Սերգիս:
  - Որովհետեւ մեզի Անատօլու կը դրկեն կոր, և փախուստը պիտի դժուարանայ:
  - Քանի որ դրամով պիտի գործ տեսնենք, միշտ դիւրին է դուն այնպէս չըսի՞ր:
  - Անշուշտ... որչա՞փ դրամ կրնաս տրամադրել:
  - Մեր երկուքին համար տասը ոսկի:
  - Օ՛, այն ատեն շատ դիւրացաւ ուրեմն:
- Շոգենաւը եկաւ, և Սերգիս ու իր ընկերները մտան մէջը և հասան Հայտար փաշա, ուր կառախումբը կը սպասէր:

- Կէս ժամ ետքը ճամբայ կ'ելլէին դէպի Իզմիթ:
- Գառնիկ արդէն իսկ յարաբերութիւն հաստատեց էր իրենց վրայ հսկող չավուշին հետ:
- Երբ Բէնտիքի մօտեցան, եկաւ Սերգիսին քով և կամաց մը ըսաւ.
- Գործը կարգադրեցի:
  - Ինչպէ՞ս, - հարցուց երիտասարդը:
  - Բէնտիք վար պիտի իջնանք ու հոն մնանք: Չավուշը խոստացաւ մեզի չհետապնդել, եթէ 10 ոսկի տանք:
  - Ահա՛ դրամները:
- Եւ Սերգիս տասը ոսկի սահեցուց Գառնիկի ձեռքը:
- Այս վերջինը գնաց չավուշին քով:
- Երբ կառախումբը կեցաւ Բէնտիքի կայարանը, երկու երիտասարդները չավուշին հետ վար իջան վակօնէն ու գացին սըրճարան մը:
- Կառախումբը կէս ժամէ աւելի պիտի մնար հոն:
- Զանացէ՛ք, որ կրկին չբռնուիք, - խորհուրդ տուաւ չավուշը երկու երիտասարդներուն, - ետքը թէ՛ ձեզի գէշ կ'ըլլայ և թէ՛ իմ ալ գլուխս կը ցաւի:
  - Հոգ մի՛ ըներ, - պատասխանեց Գառնիկ, - ա՛լ չենք բըռնուիր:
  - Նոյնիսկ եթէ բռնուինք, քեզի բերան չենք ի տար, - աւելցուց Սերգիս:
- Չավուշը բարեմիտ մէկը կը թուէր: Երկու երիտասարդներուն պատմեց, թէ առաջին անգամ չէր, որ այսպէս հայ երիտասարդներու փախուստը կը դիւրացնէր:
- Քանիսնե՛ր այսպէս թող տուած եմ, որ փախչին, - ըսաւ:
  - Ուրեմն բաւական դրամ ձեռքդ անցած է այս կերպով, - դիտել տուաւ Գառնիկ:
  - Է՛հ, բաւական, - պատասխանեց չավուշը, - թէև երբեմն առանց դրամի ալ աչք գոցած եմ, որ փախչին:
- Շոգեկառքի մեկնումին ժամը կը մօտենար: Չավուշը ոտքի ելաւ ու մեկնեցաւ ըսելով.
- Դուք Հոսկէ դուրս մի՛ ելլէք մինչև կառախումբին մեկնումը, անկէ ետքը ինչ որ կ'ուզէք՝ ըրէ՛ք:

Քիչ յետոյ վայրաշարժին սուլումը լսուեցաւ: Կառախումբը ճամբայ կ'ելլէր:

– Ազատեցանք, – ըսաւ Գառնիկ:

– Բայց միշտ վտանգի մէջ ենք, գոնէ ես:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ ոստիկանութիւնը զիս կը հետապնդէ:

Եւ Սերգիս, որ այլևս բոլորովին մտերմացած էր Գառնիկի հետ, անոր պատմեց իր միջադէպը երկու լրտեսներուն հետ:

– Ես քեզի ապահով տեղ մը կը տանիմ, կը տեղաւորեմ, – ըսաւ Գառնիկ:

– Ո՞ր կողմը, – Հարցուց Սերգիս:

– Բանկալթիի կողմը տուն մը գիտեմ, ուր շատ ապահով և միանգամայն հանգիստ կրնաս ըլլալ: Այսօր ուղղակի հոն կ'երթանք:

– Պարապ սենեակ ունի՞ն:

– Այո՛, և վարձակալ մը կը փնտռեն կոր, ինծի ըսին, որ մէկը գտնամ:

– Բայց կարելի է ինծի պէս փախստական մը չուզեն:

– Ընդհակառակը, երբոր իմանան փախստական ըլլալդ, աւելի սիրով կ'ընդունին, որովհետեւ շատ ազնիւ մարդիկ են:

– Այն ատեն գործերնիս կարգին է:

Ժամ մը ետքը կառախումբ կը մտնէին և կը դառնային Հայտար փաշա:

– Ահա դիւրին գինուորութիւն մը, – ըսաւ Գառնիկ զուարթութեամբ, երբոր շոգենաւ մտան:

Վերջապէս հասան Բանկալթի և գացին այն տունը, որու մասին Գառնիկ խօսած էր:

Այդ տան մէջ կը բնակէր հայ ընտանիք մը, որ կը բաղկանար տարէց ամուսիններէ, երկու չափահաս աղջիկներէ և երիտասարդէ մը: Այս վերջինը իր պաշտօնին շնորհիւ գերծ մնացած էր գինուորութենէ:

Երբ Գառնիկ և Սերգիս հասան այդ տունը, միայն պառաւ կիներ և երկու աղջիկները կը գտնուէին հոն:

Գառնիկ իր բարեկամը ներկայացուց անոնց և միևնոյն ատեն պատմեց իրենց գլխուն եկած փորձանքը:

– Աղէկ ազատեք էք, – ըսաւ ծերունի կիներ:

– Դրամին շնորհիւ ազատեցանք:

– Ի՞նչ մարդիկ ատ ձեր տուածին տասնապատիկը տուած են ու չեն կրցած ազատիլ:

Այս խօսակցութենէն ետքը Սերգիս սենեակի վարձքին մասին համաձայնեցաւ, և Գառնիկ մեկնեցաւ՝ իր բարեկամը առանձին թողլով:

## ԳԼՈՒԽ ԾԴ ԱՍՏԻԿ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵԼԼԷ

Ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ, որ մեր պատմութեան գլխաւոր հերոսներէն մին՝ Աստիկ Մարկոսեան, թողուցինք Թարսուսէն Ատանա ճամբուն վրայ:

Աստիկ, միշտ ձեռնակապներով, բերուեցաւ Ատանա և հոն բանտ դրուեցաւ:

Աստիկ մեծ ուրախութիւն զգաց՝ բանտին մէջ գտնելով Արշաւիրը:

– Այս ի՞նչ մեծ բարեբախտութիւն, – գոչեց՝ անոր քով երթալով:

– Այդ բարեբախտութիւնը երկար պիտի չտևէ, – ըսաւ Արշաւիր:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ վաղը բանտէն կ'ելլամ կոր:

– Ուրախ եմ, չափազանց ուրախ. բայց ի՞նչպէս կրցար ազատիլ:

– Իմ արժանիքներս ունեցող մէկը երկար ատեն բանտ չկըրնար մնալ:

– Անպատճառ հօր պաշտպան մը գտար:

– Ո՛չ, այլ պարզապէս իմ մատուցած ծառայութիւններու փոխարէն զիս ազատ կը թողուն կոր, ոչ թէ միայն ազատ, այլ նոյնիսկ պաշտօնով Հալէպ կը դրկեն կոր:

– Կը շնորհաւորեմ:

– Շատ շնորհակալ եմ:

– Ե՞րբ և ի՞նչպէս ծառայութիւն մատուցիր, քանի որ բանտարկուած ես:

– Ծարպիկութիւնը այդ է. բանտարկուած վիճակի մէջ ծառայել կառավարութեան, – պատասխանեց Արշաւիր խնդալով:

– Պատմէ՛, տեսնե՞ք, իրողութիւնը:

– Իրողութիւնը շատ պարզ է, իբրև զինուորական փախըտական այստեղ 8-10 հայ երիտասարդներ բերին: Անոնցմէ չորսը Հնչակեան էին, և իրենցմէ երկուքը ոստիկանութիւնը շատոնց կը փնտռէր: Իսկոյն խնդիրը պարզեցի բանտին տնօրէնին, որ այս չորս երիտասարդները իր ներկայութեան կանչեց: Նախ ուրացան իրենց ինքնութիւնը, բայց յետոյ, երբ ինծի հետ երեսուեցան, չկրցան ուրանալ. այս մատուցած ծառայութեանս համար ահա՛ հիմա կը վարձատրուիմ կոր:

– Մեղք, որ ինծի այդպիսի առիթ մը չներկայացաւ մինչև հիմա, – ափսոսաց Աստիկ:

– Մի՛ յուսահատիր՝ ի՛նչ կ'ըլլայ, ի՛նչ չըլլար:

– Գոնէ իմ մասին չե՞ս կրնար բարեխօսել:

– Ինչո՞ւ չէ:

– Դուն ալ գիտես, որ ես շա՛տ ծառայութիւններ մատուցած եմ:

– Պէտք եղածը կը խօսիմ բանտի տնօրէնին, – պատասխանեց Արշաւիր:

– Ըսէ՛ իրեն, թէ ես ինչ դիրք ունէի Պոլսոյ մէջ:

– Անհոգ եղիր:

– Հասկցուր նաև, որ նիւթական մեծ անձկութեան մէջ կը գտնուիմ, դրամս բոլորովին սպառած է, արդեօք դուն փոքրիկ փոխատուութիւն մը չե՞ս կրնար ընել, քանի մը օրուան համար, մինչև որ Պոլիսէն դրամս գայ:

– Դժբախտաբար ես ալ այս միջոցիս նիւթական նեղութիւն ունիմ:

– Պզտիկ գումար մը:

– Հիմա քովս բնաւ դրամ չի կայ, վաղը, եթէ դուրս ելլեմ և դրամ ճարեմ, քեզի բան մը կուտամ:

Աստիկ շրջան մը ըրաւ բանտին մէջ՝ նոր ծանօթութիւններ հաստատելու համար:

Մերունի մը, որ անկիւն մը նստած էր քիչ-շատ մաքուր գորգի մը վրայ, այս նորեկը տեսնելով՝ հետաքրքրուեցաւ և նշան ըրաւ, որ իրեն մօտենայ:

Աստիկ անմիջապէս փութաց անոր քով:

– Նո՞ր եկաք, – հարցուց ծերունին:

– Հազիւ ժամ մը կայ:

– Ուրկէ՞ կուգաս:

– Մէրսինէն:

– Հրամանեցէք, նստեցէք, սիկառա մը ծխեցէ՛ք:

Աստիկ ծալլապատիկ նստեցաւ գորգին վրայ և սկսաւ սիկառէթ մը պլորել:

– Իբրև զինուորական փախստակա՞ն բռնուած ես:

– Զէ, իմ գործս տարբեր է, – պատասխանեց Աստիկ խորհրդաւոր ձևով մը:

– Հոս պիտի մնա՞ք, թէ աւելի առաջ պիտի քշուիք:

– Պիտի ջանամ ոչ թէ միայն աւելի առաջ չերթալու, այլ տեղս վերադառնալու:

– Ո՞ւր է ձեր տեղը:

– Պոլիս, – պատասխանեց Աստիկ:

– Պոլիսէ՞ն ձեզ աքսորեցին:

– Այո՛... Թիւրիմացութեամբ, բայց պէտք եղածը հեռագրեցի ներքին գործերու նախարարութեան:

Եւ Աստիկ սկսաւ իր սովորական պոռոտախօսութիւնները, խօսեցաւ Պոլսոյ մէջ ունեցած իր դիրքին վրայ, իր յարաբերութիւններուն վրայ, իր հրատարակած թերթերուն վրայ և ի վերջոյ ըսաւ.

– Մօտ օրէն, վստահ եմ, որ Պոլիս պիտի կանչուիմ և կարևոր պաշտօնի մը պիտի կոչուիմ. Պոլիս հեռագրեցի, որ քանի մը հարիւր ոսկի զրկեն ճամբու ծախքի համար: Դրամս Երկրագործական պանքային միջոցաւ պիտի ստանամ. ամենէն ապահովը այն է, այնպէս չէ՞:

– Այնպէս է, – հաստատեց ծերունին:

– Դժբախտաբար թերևս քանի մը օր ուշանայ, և ես բնաւ դրամ չունիմ քովս:

– Հոգ մի՛ ըներ, – ըսաւ ծերունին, որ քիչ մը միամիտ մարդ

մըն էր, — քու խօսքերէդ կ'երևայ, որ դիրքի տէր մարդ մըն ես, քեզի փոխ տուող կը գտնուի:

— Եթէ ատանկ մէկը ցոյց տաք, չափազանց երախտապարտ կ'ըլլամ:

— Որչա՞փ դրամի պէտք ունիք:

— Չեմ գիտեր, թէ երբ դրամս պիտի գայ, բայց գոնէ տասը ոսկիի մը պէտք ունիմ:

— Տասը ոսկի ես կրնամ տալ:

— Իրա՞ւ կ'ըսէք:

— Հիմա տամ, եթէ կ'ուզես:

— Շատ շնորհակալ կ'ըլլամ:

Ծերունին ծածկաբար գրպանէն ծրար մը հանեց, բացաւ և տասը ոսկի տուաւ բախտախնդիրին:

Աստիկին դէմքը ճառագայթեց. երբեք այսպիսի հաճելի առանկակալի մը չէր սպասեր:

— Ինծի այսօր մեծ բարիք մը ըրիք, — ըսաւ, — զոր յաւիտեան պիտի չմոռնամ:

— Այս տեսակ դժբախտ պարագաներու մէջ ամենուս պարտականութիւնն է իրարու օգնել, — պատասխանեց ծերունին:

— Այնպէս է, բայց շատ քիչեր իրենց այդ պարտականութիւնը կը կատարեն: Չեմ գիտեր, թէ ինչպէս պիտի փոխարինեմ ձեր ըրածը: Բայց գիտցէք, որ երբ Պոլիս երթամ և առաջուան դիրքս գրաւեմ, առաջին գործս պիտի ըլլայ ձեզ յիշել:

— Շնորհակալ եմ:

— Ձեր անունը ի՞նչ է, ըսէք, կ'աղաչեմ:

— Գէորգ Մինասօղլու:

— Ո՞ւր տեղացի էք:

— Ատանացի:

— Ինչո՞ւ համար քեզ բանտարկած են այստեղ:

— Որովհետեւ զիս փճացնել կ'ուզեն:

— Բայց վերջապէս ամբաստանութիւն մը կա՞յ քեզի դէմ:

— Բնականաբար. զիս ամբաստանած են, որ յեղափոխականներուն դրամ տուած եմ, մինչդեռ ամէն մարդ գիտէ, թէ ես միշտ հակառակ եղած եմ յեղափոխականներուն և այս պատճառաւ ալ քանի մը անգամներ իրենցմէ սպառնալիքներ ստացած եմ:

— Վալին մասնաւոր հակառակութիւն մը ունի՞ ձեզի դէմ:

— Ո՛չ, բայց Իթիհատի ներկայացուցիչը թշնամիս է:

— Երբ ասկէ դուրս ելլեմ, ես կ'երթամ վալին կը տեսնամ և քու մասիդ պէտք եղածը կը խօսիմ, որովհետեւ վալին Պոլսէն կը ճանչնամ, իրարու հետ շատ բարեկամ էինք:

— Չեմ կարծեր, որ վալին կարենայ բան մը ընել:

— Այն ատեն երբոր Պոլիս երթամ, ուղղակի Թալէաթ պէյին կը խօսիմ:

— Սօտէն կը ճանչնա՞ս:

— Հարկաւ, ամէն օր քովն էի:

— Եթէ այդպէս է, իրաւցընէ կրնաս ինծի օգտակար ըլլալ, որովհետեւ Թալէաթէն եթէ պզտիկ հրաման մը գայ՝ զիս անմիջապէս ազատ կը թողուն, որովհետեւ իրենք ալ գիտեն բոլորովին անմեղ ըլլալս:

— Դուն մի՞ յուսահատիր և աղօթք ըրէ՛, որ շուտով Պոլիս վերադառնամ:

— Իշալլահ, շուտով կ'երթաս:

— Ես բոլոր նախարարներուն հետ ծանօթութիւն ունիմ:

Ու այսպէս խօսելով՝ կատարելապէս յուսադրեց ծերունին, որ Աստիկի հետ ծանօթանալուն մէջ նախախնամութեան մատը կը տեսնէր:

— Աստուած քեզ հոս դրկեց, — ըսաւ անոր:

Յետոյ աւելցուց.

— Եթէ տասը ոսկին քիչ է, քեզի աւելի դրամ կրնամ տալ, դուն դրամի մասին բնաւ հոգ մի՛ ընել, փա՛ռք Աստուծոյ, նիւթական կարողութիւնս լաւ է:

— Շնորհակալ եմ ձեր ազնուութենէն, առայժմ տասը ոսկին բաւական է:

— Ինչպէս որ կ'ուզես, — ըսաւ ծերունին:

Աստիկ քիչ մըն ալ զանազան նիւթերու վրայ խօսելէ ետքը վերադարձաւ Արշալիրի քով:

— Կ'ուզեմ սիկառէթ, քօնեաք և այլն առնել տալ, — ըսաւ, — արդեօք միջոց մը գիտե՞ս:

— Ատկէ դիւրին բան չի կայ, — պատասխանեց Արշալիր, — եթէ դրամ ունիս:

– Ահաւասիկ դրամ, – պատասխանեց Աստիկ՝ գրպանէն ոսկիները հանելով և երկու հատ երկարելով:

– Բայց քիչ մը առաջ դրամ չունիմ, կ'ըսէիր:

– Հիմա գտայ:

– Ի՞նչ կ'ուզես առնել:

– Շիշ մը քօնեաք, երկու տուփ առաջին կարգի սիկառէթ և ճաշարանէն ալ կերակուր բերել տալ կ'ուզեմ:

– Հիմա ուզածներդ կուզան:

Արշաւիր արդէն բարեկամացած էր բոլոր պահապաններուն հետ և կրցաւ իր բարեկամին խնդիրքը կատարել դիւրաւ:

Աստիկ ճամբորդութեան միջոցին առիթ չէր ունեցած իր սիրական ըմպելին գտնել խմելու, և ասիկա ճամբորտ տառապանք մը եղած էր իրեն համար:

Երբ քօնեաքի շիշը ձեռք անցուց, աչքերը ուրախութենէ շողողացին:

Տենդայոյզ ձեռքով մը շիշը բացաւ:

Արշաւիր իրեն գաւաթ մը հայթայթած էր:

Երկուքը միասին մէկ քանի գաւաթ վրայէ վրայ պարպեցին:

– Բայց ո՞ւրկէ ճարեցիր այդ դրամները, – հարցուց Արշաւիր:

– Հոս ծերունի մը ճանչցայ, ան տուաւ, կ'երեւայ, որ հարուստ մարդ մըն է:

– Հասկցայ, Գէորգ աղան, բարի մարդ մըն է:

– Այնպէս կ'երեւայ:

– Եւ շատ հարուստ:

– Աւելի աղէկ:

– Ու չափազանց միամիտ:

– Այդ սքանչելի է, բարի, հարուստ և միամիտ մարդ մը այնպիսի գանձ մըն է, որ դիւրաւ չկրնար գտնուիլ:

– Գոնէ մեծկակ գումար մը բրցուցի՞ր:

– Տասը ոսկի միայն:

– Եթէ այդչափ է՝ նշանակութիւն չունի:

– Բայց իր քսակը միշտ տրամադրելի է, ինք այնպէս ըսաւ:

– Խմենք, ուրեմն, իր կենացը:

Յորմէհետէ իր գրպանը քանի մը ոսկի մտած էր, իր զուար-

թութիւնը և մտատանջութիւնը փարատած էին: Հիմա ընդհակառակը, ամէն բան վարդագոյն կ'երեւար իրեն, և ապագային համար ոսկի երազներ ունէր:

Հետեւեալ առտու Արշաւիր, ինչպէս արդէն ըսած էր, ազատ արձակուեցաւ:

– Ձի մոռնաս իմ մասիս դիմումները կատարելու, – ըսաւ Աստիկ անոր մեկնած պահուն:

– Դուն ապահով եղիր, պէտք եղածը կ'ընեմ, – հաւաստեց լրտեսը:

Երկու օր ետքը քօմիսէրը իր քովը կանչել տուաւ Աստիկը:

– Պատրաստուէ՛, – ըսաւ անոր, – ճամբայ պիտի ելլաս, կէս ժամէն:

– Ո՞ւր պիտի երթամ, – հարցուց Աստիկ:

– Օսմանիէ:

– Հոն պիտի մնա՞մ:

– Ո՛չ, ճամբադ պիտի շարունակես:

– Մինչև ո՞ւր:

– Մինչև քեզի յատկացուած աքսորավայրը:

– Ո՞րն է այդ աքսորավայրը:

– Երբոր երթաս, կը հասկնաս, բանտը եթէ առնելիք բան ունիս, գնա՛ առ և պատրաստուէ:

– Պաթանիէ մը և մէկ-երկու կտոր լաթ ունիմ:

– Ինչ որ է, շո՛ւտ ըրէ:

Աստիկ դուրս ելաւ տրտում-տխուր:

«Այս անգամ կասկած չի կայ, Տէր Զօր կը ղրկեն կոր զիս, – մտածեց, – և քովս հազիւ ութը ոսկի կայ»:

Յանկարծ միտքը ինկաւ ատանացի ծերուկը:

«Պէտք է, որ այդ մարդէն մեծկակ գումար մը բրցնեմ, բայց Տէր Զօր գացող մարդուն դրամ չեն տար, այդ մարդը ապագային և նոյնիսկ քիչ օրէն դրամը ետ առնելու յոյսովն էր, որ հանեց տասը ոսկին տուաւ...»

Եւ անմիջապէս կրկին դրամ առնելու համար ծրագիր մը յղացաւ:

Ուրախ-զուարթ բանտէն ներս մտաւ և վազեց ծերունիին քով:

– Կ'երթամ կոր, – գոչեց խնդալով:  
 – Ո՛ւր, – Հարցուց ծերունին:  
 – Եկաւ, Պոլիսէն Հրամանը եկաւ, Հիմա ճամբայ կ'ելլամ կոր:  
 – Ի՞նչ կ'ըսես, – գոչեց ծերունին՝ ինքն ալ ուրախացած:  
 – Ուղղակի ներքին գործերու նախարար Թալէաթ պէյէն Հե-  
 ուազիր կայ, իր ստորագրութեամբը Հեոազիրը աչքովս տեսայ,  
 քօմիսէրը ցոյց տուաւ. «Աստիկ էֆէնտին անմիջապէս Պոլիս  
 ղրկեցէք առանց որևէ Հսկողութեան և ամէն տեսակ դիւրու-  
 թիւն ընծայեցէք իրեն» գրած է, տեսնելու բան էր քօմիսէրին  
 վիճակը, զիս քովը նստեցուց, սիկառ Հրամցուց՝ «պէյիմ, փա-  
 շամ» ըսելով:  
 – Աչքդ լոյս, կը շնորհաւորեմ:  
 – Շնորհակալ եմ:  
 – Ե՞րբ ճամբայ կ'ելլաս կոր:  
 – Կէս ժամէն, վստահ եմ, որ Պոլիս Հասնելու կարևոր պաշ-  
 տօնի մը պիտի կոչուիմ:  
 – Կը խնդրեմ, ձեր խոստումը չմոռնաք:  
 – Ապահով եղէք, առաջին գործս այդ պիտի ըլլայ:  
 – Մեծապէս շնորհակալ եմ:  
 – Միայն թէ, Գէո՛րգ էֆէնտի, ձեզի խնդրեք մը ունիմ:  
 – Հրամա՛ն ըրէք:  
 – Քաւ լիցի, բայց կ'աղաչեմ, որ չվշտանաք:  
 – Ինչո՞ւ վշտանամ, Աստի՛կ էֆէնտի:  
 – Քօմիսէրին ըսի, որ քանի մը օր Ատանա մնամ, մինչև որ  
 Պոլսէն դրամս գայ, բայց չըլլար՝ կ'ըսէ կոր, «քանի որ ներքին  
 գործերու նախարարը անմիջապէս ձեզ կ'ուզէ կոր, պէտք է որ  
 ճամբայ ելլաք» ըսաւ. դիտել տուի, որ քովի դրամս բաւական  
 չէր մինչև Պոլիս Հասնելու Համար և խնդրեցի, որ զիս ձրի փո-  
 խադրեն: «Այդ ալ չենք կրնար ընել, – պատասխանեց, – եթէ  
 իբրև բանտարկեալ երթայիր, այն ատեն մենք կը վճարէինք  
 ճամբու ծախքը, բայց քանի որ ազատ կ'երթաք, մենք չենք կըր-  
 նար դրամ տալ», կը Հասկնա՞ք, Գէո՛րգ էֆէնտի, կացութիւնս:  
 – Հասկցայ, որչա՞փ դրամի պէտք ունիս:  
 – Եթէ միայն ճամբու ծախք և ուտելիք ըլլար, մեծ բան մը  
 չէր, բայց ինչպէս կը տեսնէք, վրայ-գլուխ չունիմ, պէտք է

ձեռք մը զգեստ, կօշիկ, ֆէս, քիչ մը ճերմակեղէն առնեմ, Գո-  
 նիա Հասնելու անպատճառ վախի տեսնել կ'ուզեմ:  
 – Աղէկ, աղէկ, ի՞նչ պէտք է:  
 – Եթէ կ'ուզէք սա տասը ոսկին Հարիւրի ամբողջացնենք,  
 Պոլիս Հասնելու անմիջապէս կը վերադարձնեմ:  
 – Այդ դիւրին է:  
 Մերունին իննսուն ոսկի Համբեց Աստիկի ձեռքը:  
 Աստիկ գրպանէն թուղթ և մատիտ մը Հանեց և ըսաւ.  
 – Պէտք է, որ ձեզի Հարիւր ոսկիին Համար մուրհակ մը  
 տամ:  
 – Թո՛ղ մնայ, պէտք չի կայ:  
 – Չէ՛, ես իմ գործերս կանոնաւոր կը տեսնեմ:  
 – Բայց ես ձեր վրայ վստահութիւն ունիմ:  
 – Խնդիրը վստահութեան վրայ չէ, այլ սկզբունքի. ես իմ  
 սկզբունքներէս երբեք չեմ շեղիր:  
 – Ինչպէս կ'ուզէք, այնպէս ըրէք, – ըսաւ ծերունին:  
 Աստիկ թուղթը գրեց և յանձնեց, յետոյ աւելցուց.  
 – Դուք անՀոգ եղէք, երթալուս պէս Թալէաթ պէյին պիտի  
 խօսիմ ձեր մասին:  
 – Ողջ եղէք. եթէ կարենաք զիս բանտէն ազատել, այս մուր-  
 հակը չեղեալ նկատեցէք:  
 – Այդ ի՞նչ խօսք է, Գէո՛րգ էֆէնտի, պարտքս միշտ պարտք  
 է, կը խնդրեմ այդ տեսակ խօսքեր մի՛ ընէք, զիս չափազանց կը  
 վշտացնէք:  
 – Ներեցէք, ուրեմն, ետ կ'առնեմ խօսքս:  
 – Մնաք բարով, շատ շնորհակալ եմ ձեր մատուցած օգնու-  
 թենէն, Հաւատացէք, որ առանց ձեզի չափազանց նեղութիւն  
 պիտի կրէի մինչև Պոլիս:  
 – Մեր պարտականութիւնն է ձեզի պէս նշանաւոր անձե-  
 րուն պէտք եղած օժանդակութիւն ընել, – պատասխանեց ծե-  
 րունին:  
 – Շատ ազնիւ էք, մնաք բարով:  
 – Երթաք բարով և յաջողութիւն:  
 Աստիկ պաթանիէն և մէկ-երկու կտոր ճերմակեղէնները  
 ծրարեց և բանտէն դուրս ելաւ:

Ուրիշ խումբ մը բանտարկեալներ, նոյնպէս Տէր Զօր երթալու դատապարտուած, դուրսը կը սպասէին տրտում-տխուր:

Աստիկ միացաւ այդ խումբին:

Քանի մը վայրկեան ետքը, ոստիկաններու հսկողութեան ներքեւ, խումբը բերուեցաւ կայարան:

Կէս ժամ ետքը կառախումբը ճամբայ ելաւ դէպի Օսմանիէ, ուր պիտի հասնէր ութը ժամէն:

Աստիկի ընկերները խեղճ գաւառացիներ էին, որոնք ամբաստանուած էին իբրև հայ չէթէներու օգնողներ:

Կար նաև երիտասարդ մը, որուն աքսոր զրկուելը զարմանք կը պատճառէր ամենուն:

– Բայց այս Արամը ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ աքսոր կը զրկուի, – հարցուց մէկը իր ընկերոջ:

– Ես ալ կը զարմանամ կոր:

– Ամբողջ Հաճընը մատնող, շատերու կախուելուն պատճառ եղող հրէշը չէ՞ միթէ:

– Ճիշդ ան է, Սանտուր օղլուին տղան:

Այդ Արամը, որուն կ'ակնարկէին, հազիւ քսանհինգ տարեկան, կարմիր երեսներով, հաճելի արտաքինով երիտասարդ մըն էր, որ բնաւ տխրութիւն ցոյց չէր տար ու կը ջանար ամենուն հետ խօսակցիլ, մտերմութիւն հաստատել:

Բայց անոնք, որ իր ո՛վ ըլլալը գիտէին, երես չէին տար իրեն: Արամ ի վերջոյ մօտեցաւ Աստիկին:

Մէկ քանի սովորական խօսքերէ ետքը Աստիկ հարցուց.

– Դո՞ւն ալ Տէր Զօր կ'երթաս:

– Այո՛, – պատասխանեց Արամ:

– Ի՞նչ պատճառաւ:

– Իմ պատմութիւնս շա՛տ երկար է:

– Պատմէ՛, տեսնենք, քանի որ լաւագոյն բան մը չունինք ընելիք:

– Սիկառա մը ունի՞ք:

– Հրամանեցէ՛ք:

Արամ սիկառէթը վառեց և ըսաւ.

– Պատերազմը ծագելէն քիչ ետքը հայերու դէմ խստութիւնները սկսան: Քանի մը ամիս ես և ուրիշ հինգ երիտասարդներ ձերբակալուեցանք իբրև հնչակեան:

– Այդ ամբաստանութիւնը ճամարի՞տ էր, – հարցուց Աստիկ:

– Այո՛, ճամարիտ էր, մեզի զրկեցին պատերազմական ատեանին, որ քանի մը ամիս քննութիւն կատարելէ ու մեզ հարցաքննելէ ետքը ամէնքս ալ մահուան դատապարտեց: Այդ միջոցին մահուան դատապարտուողները անմիջապէս կախաղան կը հանուէին: Երբ վճիռը հաղորդուեցաւ մեզի, սարսափը զիս պատեց և ամբողջ գիշերը անքուն անցուցի, մտածելով, որ ի՛նչ միջոցով կ'ընայի գլուխս ազատել: Վերջապէս միակ միջոց մը գտայ, մատնութիւնը: Հետեւեալ առաւօտ իսկոյն լուր զրկեցի պատերազմական ատեանին նախագահին, որ կարևոր յայտնութիւններ ունիմ ընելիք: Նախագահը անմիջապէս զիս կանչել տուաւ: «- Ի՞նչ յայտնութիւններ ունիս ընելիք, – հարցուց նախագահը: – Շատ կարևոր, – պատասխանեցի: – Եթէ սուտ խօսիս, քեզի հետ հայրդ ալ կախաղան հանել կուտամ, – գոչեց: – Այնպէս ըրէ՛ք: – Ըսէ՛, տեսնենք, գիտցածներդ: – Նախ պիտի յայտնեմ պահուած զէնքերուն տեղը»:

– Իրաւցընէ գիտէի՞ր, – հարցուց Աստիկ:

– Բնականաբար: Ասոր վրայ նախագահը ինծի խումբ մը ոստիկաններ տուաւ, որոնց հետ գացինք Հո՛ն, ուր պահուած էին ութ հարիւր հրացաններ: Այս առաջին մատնութիւնս արդէն իսկ փրկեց կեանքս: Պատերազմական ատեանին նախագահը իրողութիւնը անմիջապէս հեռագրեց ձէմալ փաշային, որ մեր մահավճիռը պիտի ստորագրէր, և անկէ հրաման խնդրեց իմ պատիժս թեթեւեղելու: Հրամանը չուշացաւ գալու: Ձէմալ փաշա ոչ թէ միայն հաւանած էր, որ պատիժի թեթեւացում ըլլայ, այլ նոյնիսկ հրամայեց, որ եթէ ուրիշ ծառայութիւններ մատուցանեմ, զիս բոլորովին ազատ թողուն: Ճիշդ այն օրն, ուր այս հրամանը կը հասնէր, իմ միւս հինգ ընկերներս կախաղան կը բարձրանային:

– Սոսկալի բան, – գոչեց Աստիկ:

– Դեռ ուրիշ հնչակեաններ կային, որոնք չէին ձերբակալուած, զանոնք ալ մատնեցի:

– Եւ ձեզի ազատ թողուցին, այնպէս չէ՞:

– Ճիշդ գուշակեցիր: Հազիւ թէ ազատ թողուած էի, ինծի ոստիկանութեան հրաւիրեցին և առաջարկեցին, որ լրտես ըլլամ: Անմիջապէս ընդունեցի:

- Եւ սկսար լրտեսութեան:
- Բնականաբար:
- Ահաւասիկ շահեկան պատմութիւն մը: Քօնեաք մը կը խմէ՞ք:
- Քօնեա՞ք ունիք միասին:
- Այո՛, ամբողջ շիշ մը, կայարանէն առի:
- Հարկաւ կը խմեմ:
- Արամ քօնեաքը խմելէ ետքը շարունակեց.
- Հազիւ թէ լրտեսութեան սկսած էի, Հաճընցի երեսունվեց երևելիներ մատնեցի իբրև յեղափոխականներուն դրամ տուող: Մարդիկը ձերբակալուեցան և պատերազմական ատեանին յանձնուեցան: Ես իբրև վկայ կանչուեցայ և մէկիկ-մէկիկ ըսի, թէ ի՛նչ դումարներ տուած են և ըսածներուս ապացոյցներն ալ տուի, այնպէս որ չկրցան ուրանալ, և ամէնքն ալ մահուան դատապարտուեցան:
- Ի՛նչ սարսափելի բաներ կը պատմես:
- Երբ կախուելու տարուեցան, ես ալ ներկայ էի և մէկ քանիին չուանը ձեռքովս քաշեցի:
- Կը չափազանցես, կարծեմ:
- Կ'երդնում, որ ճիշդ կը խօսիմ:
- Այդ երևելիներուն դէմ անձնական թշնամութիւն ունէի՞ր:
- Բնաւ երբեք:
- Ուրեմն ինչո՞ւ չուանը ձեռքովդ քաշեցիր, քեզի ստիպո՞ղ մը եղաւ:
- Ընդհակառակը, ես խնդրեցի:
- Բայց ի՞նչ պատճառաւ:
- Պարզապէս քէյֆի, ճախայի Համար և յետոյ թուրքերուն աչքը մտնելու, անոնց վստահութիւնը շահելու Համար:
- Այդքան ծառայութեան փոխարէն Հիմա քեզ կ'աքսորե՞ն:
- Յանցանքը իմս է,– պատասխանեց վամբիրը:
- Ի՞նչ յանցանք:
- Իմ դիրքս չարաչար գործածեցի: Մատուցած ծառայութիւններուս փոխարէն զիս ժանտարմաներու յիսնապետ ըրին ու Ատանա ղրկեցին: Հոն սկսայ սպառնալիքով դրամ առնել մնացող Հայերէն, որոնք վախերնէն ինչ որ ուզէի՝ կուտային, և

- ես փառաւոր կեանք մը կը վարէի, բայց չափազանց կը ծախսէի, այնպէս որ յաճախ դրամ չէր գտնուեր քովս: Այսպէս մէկ նեղ օրիս՝ գացի դրամ ուզելու Հայ վաճառականէ մը:
- Տուա՞ւ ուզած դրամդ:
  - Ժամէ մը եկուր՝ կուտամ, ըսաւ, և երբ ժամ ետքը գացի, երկու Հոգի կային քովը: Անոնց ներկայութեանը Հանեց դրամը տուաւ: Ինծի Համար կարեորութիւն չունէր ատիկա, որովհետև մէկէ մը վախ չունէի: Միայն թէ այս անգամ այնպէս չէր: Հոն գտնուողներէն մէկը խորհրդարանի երեսփոխան խըրլաքեանն է եղեր, և վաճառականն ալ՝ անոր ազգականը: Այս բանը չէի գիտեր: Խըրլաքեան անմիջապէս վալիին կ'երթայ, որուն բարեկամն է եղեր, և իրողութիւնը պատմելով՝ իմ աքսորուիլս կը պահանջէ, և որովհետև իմ մասիս մէկ քանի անգամ բողոք եղած էր վալիին, զիս բռնելուն պէս կը բանտարկեն և կ'աքսորեն:
  - Ինչ որ է, անցած ըլլայ,– ըսաւ Աստիկ:
  - Բայց իմ Հոգս չէ,– շարունակեց ճիւղղը,– վստահ եմ, որ քիչ ատենէն կը վերադառնամ և կը Հաստատուիմ պաշտօնիս մէջ:
  - Եւ Արամ պատմեց իր կարգ մը սխրագործութիւնները, առանց կարմրելու և ամօթ զգալու, այլ գրեթէ Հպարտութեամբ: Գիշերը մութին կառախումբը կեցաւ Օսմանիէի կայարանը, ուր աքսորեալները վար իջեցուցին: Քաղաքը կայարանէն կէս ժամ Հեռու էր, և Հարկ էր ոտքով երթալ:
  - Երբ բանտ Հասան, Աստիկ այնքան յոգնած էր, որ անմիջապէս փաթթուեցաւ իր պաթանիային և քնացաւ:
  - Հետևեալ օրը քօմիսէրը կանչեց ամէնքը և ըսաւ.
  - Հիմա ճամբայ պիտի ելլէք դէպի Իսլահիէ. անոնք, որ դրամ ունին, կրնան կառք վարձել, իսկ չունեցողները ոտքով պիտի երթան:
  - Մենք կառքի դրամ չունինք,– յայտարարեցին ամէնքն ալ:
  - Ես կառք կը վարձեմ,– ըսաւ Աստիկ,– ոտքով երթալու կարողութիւն չունիմ:
  - Արամ խնդրեց, որ զինքն ալ միասին կառքով տանի, և Աստիկ Հաւանեցաւ:



Այս երկուքը և հետերնին ոստիկան մըն ալ, ճամբայ ելան և ութը ժամ ետքը հասան Հասան Պէյլի, ուր գիշերեցին:

Ճամբան բարեկամացած էին իրենց վրայ հսկելու պաշտօն ունեցող ոստիկանին հետ:

– Փոխանակ մեզի բանտ դնելու,– առաջարկեց Աստիկ,– պանդոկ մը տար, ուր միասին կը խմենք ու կը ճաշենք:

– Եւ քեզի ալ բացէն նուէր մը կուտանք,– աւելցուց Արամ:

Այս առաջարկը հաճելի թուեցաւ ոստիկանին և հրամայեց կառապանին՝ կառքը կեցնել քաղաքին մէջ գտնուող միակ պանդոկին առջև:

Աստիկի հրամանին վրայ պանդոկապետը, որ հայ մըն էր, այլազան աղանդերներով սեղան մը պատրաստեց և կէս օխանոց շիշ մըն ալ օղի բերաւ:

Երեքն ալ սկսան խմել, բայց երբ երկրորդ շիշը եկաւ, Արամ, արդէն գինովցած, ինկեր էր բազմոցին վրայ ու կը քնանար:

Գինարբուքի մէջ ոստիկանին ու Աստիկին մտերմութիւնը աւելցած էր: Աստիկ ուզեց օգտուիլ առիթէն:

– Եթէ ուզես,– ըսաւ,– կրնաս ինծի բարիք մը ընել և միանգամայն դրամ ալ չահիլ:

– Հասկեցայ ըսելիքդ,– պատասխանեց ոստիկանը,– կ'ուզես թոյլ տամ, որ փախչիս:

– Կեցցե՛ս, ճիշդ գուշակեցիր:

– Բոլոր հայերը, որոնք աքսոր տարած եմ, նոյն առաջարկութիւնը ըրած են:

– Եւ դուն ի՞նչ ըրած ես:

– Իրենց տուած դրամին համեմատ՝ կա՛մ մերժած, կա՛մ ընդունած եմ:

– Ուրեմն դժուարութիւնը միայն գումարին քանակութեան վրայ է:

– Բնականաբար:

– Լաւ ուրեմն, ի՞նչ կը պահանջես ինէ:

– Տասը ոսկի:

– Կ'ընդունիմ,– ըսաւ Աստիկ,– բայց պայմանով մը:

– Ի՞նչ պայման:

– Մեզ Հոս բերող կառքը պիտի նստինք միասին և պիտի

դառնանք Օսմանիէ: Հոն զիս կայարանը կը թողուս ու դուն քաղաք կը վերադառնաս:

– Այդ ալ կարելի է:

– Միայն թէ,– դիտել տուաւ Աստիկ,– Արամը ի՞նչ պիտի ընենք:

– Կ'ուզես, որ այն ալ միասին տանիս:

– Չէ՛, բայց Հոս ինչպէ՞ս պիտի թողուս:

– Ատիկա դիւրին է. կը տանիմ այս տեղի բանտը կը յանձնեմ, լմնցաւ գնաց: Երբոր հետիոտն եկողները հասնին, անոնց հետ ճամբան կը շարունակէ:

Այդ կարգադրութիւնները ընելէ ետքը իրենք ալ քնացան:

Հետեւեալ առտուն կանուխ ոստիկանը Արամը տարաւ բանտ, յետոյ վերադարձաւ և կառքը պատրաստել տալով՝ Աստիկի հետ մէջը մտաւ ու վերադարձան Օսմանիէի կայարանը:

Հոն ոստիկանը բաժնուեցաւ Աստիկէն: Այս վերջինը հարցընելով, փնտուելով գտաւ հայ պաշտօնեայ մը, որուն ինքզինք ներկայացուց և ըսաւ.

– Իբրև յեղափոխական և իբրև հայ թերթերու խմբագիր ամբաստանուած եմ և Տէր Զօր կը ղրկուէի կոր, երբ ճամբան յաջողեցայ փախչիլ և մինչև Հոս հասայ՝ առանց օձիքս ձեռք տալու և հազար ու մէկ փորձանքներ անցընելէ ետքը հիմա կը խնդրեմ, որ իբրև հայ զիս պատասպարես այստեղ, մինչև որ կառախումբը ճամբայ ելլայ, և զիս վակօնի մը մէջ տեղաւորես:

– Ահա՛ դժուար խնդիր մը,– պատասխանեց պաշտօնեան:

– Ես գիտեմ, որ շատ հայ պաշտօնեաներ այս տեսակ ծառայութիւններ մատուցած են:

– Անշուշտ, միայն թէ պէտք է, որ մեկնող կառախումբին մէջ հայ պաշտօնեաներ գտնուին:

– Այստեղէն մեկնող կառախումբին մէջ չի կա՞ն հայ պաշտօնեաներ:

– Դեռ չեմ գիտեր: Ատանայէն եկող կառախումբն է, որ պիտի վերադառնայ կրկին: Հոս հասնելէն ետքը կրնանք գիտնալ:

– Եւ եթէ հայ պաշտօնեաներ կա՞ն:

– Այն ատեն գործը կը դիւրանայ:

– Քանի՞ ժամէն կը հասնի կառախումբը:

– Հազիւ վեց-եօթ ժամէն, այսինքն առտուն:  
– Գիշերը անցընելու համար տեղ մը պիտի կրնա՞ք գտնել:  
– Իմ սենեակս ձեր տրամադրութեան ներքեւ է. ես գիշերա-  
յին սպասարկութիւն ունիմ, հետեաբար անկողնի պէտք չու-  
նիմ:

– Շատ երախտապարտ եմ ձեզ:

Աստիկ անմիջապէս գնաց պաշտօնեային խցիկը, ուր բոլորո-  
վին ապահով կը զգար ինքզինքը:

«Առայժմ գործերնիս յաջող է,– մտածեց ինքնիրեն,– բախ-  
տը մինչև հիմա ժպտեցաւ, եթէ այսպէս շարունակէ՞ Աստուծով  
մինչև Պոլիս կը հասնիմ...»

Կէս ժամ ետքը պաշտօնեան եկաւ և հարցուց, թէ բանի մը  
պէտք ունէ՞ր:

– Եթէ ինծի շիշ մը քօնեաք ճարէիք, շատ շնորհակալ կ'ըլ-  
լայի,– ըսաւ Աստիկ:

– Ատիկա պատրաստ է:

Եւ դարակ մը բանալով՝ մէջէն քօնեաքի նոր բացուած շիշ մը  
հանեց և ըսաւ.

– Ահաւասիկ շիշ մը քօնեաք ձեր տրամադրութեան ներքեւ:

– Բայց ես կ'ուզեմ, որ փոխարժէքը վճարեմ:

– Չէ՛, ես քօնեաք չեմ վաճառեր, այլ կը հրամցնեմ իմ հիւ-  
րերուս,– պատասխանեց պաշտօնեան՝ վիրաւորուած շեշտով  
մը:

Աստիկ չանդեց և գաւաթը լեցնելով՝ «ձեր կենացը» ըսաւ ու  
պարպեց:

Քանի մը գաւաթ խմելէ ետքը ինքզինք յոգնած զգաց և եր-  
կընցաւ անկողնին վրայ, ուր շուտով քունը տարաւ:

Առտուն դէմ վայրաշարժի սուլում մը զինքը արթնցուց:

«Շոգեկառքը եկաւ» – մտածեց և ելաւ նստաւ անկողնին  
վրայ:

Իր առաջին շարժումը եղաւ սեղանին վրայ դրուած քօնեա-  
քի շիշը առնել, գաւաթ մը լեցնել ու խմել:

Յետոյ սիկառէթ մը վառեց և սպասեց:

Քիչ ետքը պաշտօնեան եկաւ:

– Ի՞նչ լուր,– հարցուց Աստիկ անձկութեամբ:

– Կառախումբին մէջ հայ պաշտօնեայ չի կայ դժբախտա-  
բար,– պատասխանեց,– բայց ի փոխարէն յոյն մը կայ, որ բա-  
րեկամս է և մէկ քանի անգամ հայ տարագիրներ փախցուցած  
է իմ միջնորդութեամբս:

– Ուրեմն գործերնիս կարգին է:

– Բայց այդ յոյնը քիչ մը շահամուլ է և այդպիսի գործերը ա-  
ռանց դրամի չուզեր ընել:

– Կը վճարեմ, ինչ որ պէտք է. դրամ ունիմ:

– Այն ատեն խնդիրը իրեն բացատրեմ և զինքը հոս բերեմ,  
որպէսզի իրարու հետ համաձայնիք:

– Շատ աղէկ կ'ըլլայ: Կառախումբը ե՞րբ ճամբայ պիտի ել-  
լէ:

– Մէկ ժամէն:

– Ուրեմն դեռ բաւական ժամանակ ունինք:

– Ես հիմա կուգամ:

Պաշտօնեան հեռացաւ և տաս վայրկեան ետքը վերադարձաւ  
ուրիշ մէկու մը հետ:

– Աստի՛կ էՖէնտի,– ըսաւ,– ձեզ կը ներկայացնեմ իմ մտե-  
րիմ բարեկամս. պարոն Թոտորին երկաթուղիի հին պաշտօնեա-  
ներէն է և շատ բարեսիրտ անձ մըն է և մեծ ծառայութիւն մա-  
տուցած է տարագիր հայերուն:

– Ձեռքէս եկածը ըրած եմ,– պատասխանեց Թոտորի,– ար-  
դէն ատիկա ամենուս պարտականութիւնն է:

Իրարու հետ մէկ քանի խօսք փոխանակելէ ետքը պաշտօ-  
նեան դուրս ելաւ՝ առանձին թողլով Աստիկը Թոտորիին հետ:

– Շատ ժամանակ չունինք,– ըսաւ Աստիկ,– ուստի անմիջա-  
պէս մեր խնդրին վրայ խօսինք:

– Ինչպէս որ կ'ուզէք:

– Մեր բարեկամը, անշուշտ, բացատրեց ձեզի, թէ ի՛նչ ծա-  
ռայութիւն կը սպասեմ ձեռնէ:

– Այո՛,– պատասխանեց Թոտորի:

– Այդ ծառայութիւնը, բնականաբար, առանց փոխարինու-  
թեան չկրնար ըլլալ, և ես պատրաստ եմ վճարելու, ինչ որ ու-  
զէք:

– Դուք որոշեցէք գումարը:

– Լաւազոյն է, որ դուք ըսէք, որովհետեւ ես չեմ գիտեր, թէ ընդհանրապէս որչափ կ'առնէք:

– Որոշ սակագին մը չունիմ,– պատասխանեց Թոտորի,– ամէն մարդ իր կարողութեան սահմանին մէջ ինչ որ սրտէն բխի՝ կուտայ: Տուէ՛ք ինչ որ կ'ուզէք:

– Լաւ, ուրեմն տասը ոսկին բաւական է:

– Շատ քիչ չէ՞:

– Թո՛ղ տասը հինգ ոսկի ըլլայ:

– Շատ աղէկ, բայց գիտէ՞ք, որ իմ պայմանս այն է, որ դրամը կանխիկ կ'առնեմ:

– Հրամանեցէ՛ք:

Եւ Աստիկ Համրեց դրամը:

– Ուրեմն պատրաստուեցէք, որ ձեզ տանիմ տեղաւորեմ իմ վակօնս:

– Պատրաստ եմ արդէն:

– Բեռ չունի՞ք:

– Ի՞նչ բեռ կ'ուզէք, որ ունենամ, սա պաթանիէն ունիմ միայն և մէկ-երկու կտոր ճերմակեղէն: Ձեր վակօնին մէջ ապահով կրնա՞մ նստիլ:

– Անշուշտ, քանի որ ո՛չ ոք կրնայ մտնել հոն:

– Նոյնիսկ ոստիկաննե՞րը:

– Ոստիկանները ի՞նչ գործ ունին իմ վակօնս... տարբեր բան, եթէ կասկածին, թէ մէկը պահած եմ: Բայց մինչև հիմա չէ պատահած, որ այդպիսի կասկած մը ունենան:

– Ուրեմն մինչև Պոլիս հանգիստ սրտով պիտի կրնամ ճամբորդել:

– Պոլի՞ս,– գոչեց Թոտորի,– դժբախտաբար ես մինչև Պոլիս պիտի չերթամ...

– Հապա ո՞ւր պիտի երթամ:

– Մինչև Գոնիա:

– Այն ատեն ինչպէ՞ս պիտի ընենք:

– Ձեմ գիտեր... հոն կրնաք միջոց մը գտնել ձեր ճամբան շարունակելու համար:

– Կը կարծէ՞ք,– հարցուց Աստիկ մտահոգ:

– Ինչո՞ւ է չէ, թերևս ես ձեզի ներկայացնեմ Պոլիս գացող Հայ պաշտօնեաներու:

– Կը խոստանա՞ք:

– Իմ պարտականութիւնս է:

– Ուրեմն երթանք Գոնիա, թէև կը փափաքէի, որ ուղղակի Պոլիս երթայի:

– Եթէ կ'ուզէք, ձեր դրամը վերադարձնեմ, և ուրիշ միջոց մը մտածեցէք:

Աստիկ պահ մը խորհեցաւ մնալ Օսմանիէի կայարանը և սպասել ուրիշ կառախումբի մը, բայց այդ տեղը ապահով չթուեցաւ իրեն:

«Լաւազոյն է, որ Գոնիա երթամ և հոն ճար մը մտածեմ» – խորհեցաւ:

Եւ Թոտորիին դառնալով՝ ըսաւ.

– Գոնիա կ'երթամ, և անկէ ետքը Աստուած ողորմած է:

– Ուրեմն քալեցէ՛ք:

Եւ Թոտորի, օգուտ քաղելով ոստիկաններուն բացակայութենէն, Աստիկը կ'առնէ կը տանի և կը տեղաւորէ իր մասնաւոր վակօնին մէջ:

Յետոյ վակօնին դուռը վրայէն գոցեց և բանալին գրպանը դնելով՝ հեռացաւ:

Աստիկ սիկառէթ մը վառեց և սպասեց:

Հազիւ քսան վայրկեան անցաւ, երբ կայարանապետը մեկնումի նշանը տուաւ, և կառախումբը շարժեցաւ:

«Վերջապէս Պոլսոյ կը մօտենամ կոր» – մտածեց Աստիկ:

Ժամէ մը ի վեր արդէն ճամբայ ելած էին, երբ Թոտորի եկաւ զինքը գտաւ:

– Չըլլայ որ,– ըսաւ,– անխոհեմութիւն մը ընես և քու ներկայութիւնդ մատնես, որովհետեւ մէկ քանի ոստիկաններ կան կառախմբին մէջ, որոնք բոլոր վակօնները կ'այցելեն ու խուզարկութիւն կը կատարեն կոր:

– Ամէն անգամ այդ խուզարկութիւնները կ'ըլլա՞ն:

– Ո՛չ, երբոր կասկած ունենան կամ փախստական մը փրնտուեն, այն ատեն կ'ընեն այն տեսակ խուզարկութիւններ ճամբու ընթացքին: Այս անգամ կ'երևայ, որ երկու ծանօթ յեղափոխական Հայեր ճամբան յաջողած են փախչիլ, և զանոնք կը փրնտուեն կոր:

– Հոս ալ պիտի գա՞ն խուզարկելու:  
 – Չեմ կարծեր:  
 – Ահալասիկ անակնկալ փորձանք մը,– ըսաւ Աստիկ:  
 – Մի՛ վախնար, միայն թէ խոհեմ վարուէ, եթէ երբեք դուռը  
 զարնեն, իմ հոս չեղած ատենս, չըլլայ, որ ձայն հանես:  
 – Այդ մասին ապահով եղիր:  
 Թոտորի այս պատուէրը տալէ ետքը հեռացաւ:  
 Կէս ժամ ետքը կառախուժքը կանգ կ'առնէր կայարան մը:  
 Հազիւ թէ կեցած էր, երբ Աստիկ լսեց, որ մէկ քանի հոգի ե-  
 կան իր վակօնին քով:  
 Մէկը ուզեց բանալ դուռը և տեսնելով. որ կղպուած է՝ ըսաւ.  
 – Ո՛ր է այս վակօնին բանալին:  
 – Տիրոջը քով ըլլալու է,– պատասխանեց ուրիշ ձայն մը:  
 – Տէրը ո՞վ է:  
 – Մեր պաշտօնեաներէն Թոտորին: Թող գայ և դուռը բա-  
 նայ. պէտք է, որ հոս ալ խուզարկենք:  
 Այս խօսքերը լսելով՝ Աստիկ սարսափեցաւ:  
 «Կորսուեցայ» – մտածեց:  
 – Գացէ՛ք, Թոտորին հոս բերէք,– կրկնեց ձայնը:  
 – Երթամ, կանչեմ,– ըսաւ մէկը:  
 Քանի մը վայրկեաններ անցան: Աստիկի անձկութիւնը ան-  
 նկարագրելի էր:  
 Շունչը բռնած՝ գետնին վրայ տարածուեք էր ու կը ջանար  
 կենդանութեան ամենափոքր նշան մը իսկ ցոյց չի տալ:  
 Քիչ յետոյ լսեց ձայն մը, որ կ'ըսէր.  
 – Թոտորին չկրցանք գտնել:  
 – Է՛յ, հիմա ի՞նչ պիտի ընենք:  
 – Արդէն հարկ չի կայ այս վակօնը բանալու, յայտնի է, որ  
 մէջը մարդ չի կայ:  
 – Ինչ որ է, ես դուռը կոտրել կուտայի, բայց քու խօսքիդ  
 կը հաւատամ:  
 Եւ Աստիկ լսեց ոտնաձայներ, որոնք կը հեռանային:  
 «Ազատեցայ՝» – ըսաւ ինքնին:  
 Քիչ ետքը կառախուժքը ճամբայ ելաւ:  
 Թոտորի եկաւ Աստիկին քով:

– Մեծ փորձանք մը անցուցիր,– ըսաւ:  
 – Այո՛, մազ մնաց օձիքը ձեռք պիտի տայի:  
 – Բարեբախտաբար վտանգը նշմարեցի և միջոցներ ձեռք ա-  
 ուի:  
 – Ի՞նչ միջոց,– հարցուց Աստիկ:  
 – Հասկցայ, որ պիտի գան նաև իմ վակօնս խուզարկելու,  
 անմիջապէս անյայտ եղայ, մինչև որ բանալին գտնելէ յուսա-  
 հատ՝ հեռացան գացին:  
 – Բայց կրնային դուռը կոտրել:  
 – Ատիկա քիչ մը դժուար էր:  
 – Հիմա ո՞ր են ոստիկանները:  
 – Միւս կայարանը մնացին:  
 – Ըսել է՝ վտանգը բոլորովին անցած է:  
 – Առայժմ այնպէս կ'երևայ, եթէ նոր փորձանք մը չպատա-  
 հի:  
 Բարեբախտաբար չպատահեցաւ, և քանի մը օր ետքը հա-  
 սան Գոնիա:  
 Թոտորի յաջողեցաւ Աստիկը կայարանէն դուրս հանել ա-  
 ուանց ոստիկաններուն ուշադրութիւնը հրաւիրելու:  
 Ինչպէս գիտենք, մեր բախտախնդիրը անգամ մը անցած էր  
 Գոնիայէն ու մէկ քանի օր մնացած ու կը ճանչնար քաղաքը:  
 Իսկոյն կրցաւ տան մը մէջ կահաւորեալ սենեակ մը գտնել,  
 ուր հաստատուեցաւ:  
 Անմիջապէս Պոլիս երթալու ծրագրէն հրաժարած էր, նկա-  
 տելով, որ դժուար և վտանգաւոր պիտի ըլլար այդ բանը:  
 Աստիկի առաջին գործը եղաւ երթալ իրեն ծանօթ գինետուն  
 մը, ուր կը յուսար բարեկամներ գտնել:  
 – Վա՛յ, Աստի՛կ էֆէնտի, հրամանեցէ՛ք,– գոչեց սեղանի մը  
 առջև բազմած անձ մը:  
 – Բարև, Լևո՛ն պէյ,– պատասխանեց Աստիկ՝ սեղանին մօ-  
 տենալով:  
 Այն, որուն Լևոն պէյ անունը կուտար, հազիւ քսանհինգ  
 տարեկան, կարմիր երեսներով, գեղադէմ երիտասարդ մըն էր,  
 հարուստի գաւակ, որ Պոլսէն ստացած դրամին շնորհիւ հան-  
 գիստ կեանք կը վարէր:

– Ես կը կարծէի, որ քեզ մինչև Տէր Զօր քշեցին,– ըսաւ Լևոն:

– Մազ մնաց՝ կ'երթայինք կոր,– պատասխանեց Աստիկ,– բաւական մօտեցանք...

– Մինչև ո՞ւր գացիր:

– Մինչև Հասան Պէյլի:

– Էյ, ետքը ինչպէ՞ս ետ դարձար:

– Հասան Պէյլիի կառավարիչը մտերիմ բարեկամս էր, իմանալուն պէս, որ զիս հսկողութեան տակ կը տանին, եկաւ քովս և իսկոյն զիս իր տունը փոխադրեց, Հոն քանի մը օր մնացի, այդ միջոցին ինք ուղղակի հեռագիր զարկաւ ձէմալ փաշային, որուն շատ սիրելին է եղեր, և խնդրեց, որ զիս Գոնիա վերադարձնեն: Երկու օրէն ձէմալ փաշայէն հրաման հասաւ, որ Գոնիա փոխադրուիմ և այս կերպով ազատեցայ Տէր Զօր երթալէ:

Աստիկ այս սուտ պատմութիւնը ընելէ ետքը աւելցուց.

– Հիմա կը մտածեմ Պոլիս դառնալ, ի՞նչ կ'ըսես:

– Լաւ կ'ըլլայ,– պատասխանեց Լևոն:

– Հիմա ո՞վ է Գոնիայի վալին:

– Ծէլալ պէյը:

– Վա՛յ, ուրեմն գործս յաջող է, ձէլալ պէյը իմ բարեկամս է:

– Իրեն համար կ'ըսեն, թէ լաւ մարդ է:

– Աքանչելի՛ մարդ է,– գոչեց Աստիկ,– անմիջապէս երթամ գտնեմ զինքը:

Աստիկ ոտքի ելաւ և ուղղուեցաւ սարայ: Իր ամբողջ ջանքն էր վէսիքա մը ձեռք ձգել Գոնիա կարենալ մնալու համար, գոնէ ժամանակ մը:

Յաջողեցաւ վալիին ներկայանալ: Այս անգամ Աստիկ չէր ստեր, երբ կ'ըսէր, թէ ձէլալ պէյ իր բարեկամն էր:

Եթէ ոչ բարեկամ՝ գոնէ ծանօթ մըն էր:

Ծէլալ պէյ զինքը ընդունեց բարեացակամութեամբ:

– Ուստի՞ կուգաք, տեսնե՞ք,– հարցուց:

Աստիկ չուզեց ճշմարտութիւնը խոստովանիլ:

– Էսկի Շէհրիէն կուգամ, տարագիրներու կարաւանով մը,– պատասխանեց:

– Ուրեմն պարզապէս ճամբորդ մըն ես:

– Ծիշդ ասոր համար ձեր վսեմութեան եկած եմ. պիտի խընդրէի, որ հրաման ընէիք Հոս կարենալ մնալու համար:

– Ատիկա կարելի է,– պատասխանեց ձէլալ պէյ:

– Զիս յաւիտեան երախտապարտ պիտի թողուք. եթէ Հոս մնամ, թերևս յաջողիմ դիմումներ կատարելով Պոլիս վերադառնալ:

– Շատ մի՛ յուսար,– պատասխանեց վալին:

– Ազդեցիկ բարեկամներ ունիմ Պոլիս, յոյսս անոնց վրայ դրած եմ:

– Այդ բարեկամներդ բան մը չեն կրնար ընել:

– Ինչ որ է, շատ երախտապարտ պիտի ըլլամ, եթէ ինծի վէսիքա մը տաք, որով կարենամ մնալ Գոնիա:

Ծէլալ պէյ ոստիկանապետը կանչել տուաւ և հրամայեց, որ Աստիկին Գոնիա մնալու համար արտօնութիւն մը տան:

– Շատ լաւ,– ըսաւ ոստիկանապետը:

Աստիկ վերջապէս հասած էր իր փափաքին:

Ոստիկանապետին հետ դուրս ելաւ և գնաց անոր գրասենեակը:

– Քեզի վէսիքա տալու պէտք չի կայ,– ըսաւ ոստիկանապետը,– կրնաս մնալ Գոնիա:

– Բայց եթէ դուրսը բռնե՞ն:

– Կ'ըսես, որ իմ արտօնութեամբս Հոս կը մնաս:

– Այն ատեն վէսիքա պիտի հարցնեն:

– Չեն հարցնիր, եթէ երբեք քեզ ձերբակալեն՝ Հոս պիտի բերեն, և մենք ալ ազատ պիտի թողունք... բայց ես արդէն պէտք եղած հրահանգները կուտամ, և քեզի դպչող չըլլար:

Աստիկ թէև փորձեց անպատճառ վէսիքա մը ձեռք ձգել, բայց իզո՛ւր: Ոստիկանապետը բացարձակապէս մերժեց:

– Այդ տեսակ վէսիքաներ տալը այլևս վերջացուցինք, ձեզի համար բացառութիւն չենք կրնար ընել,– յայտարարեց:

Աստիկ ստիպուեցաւ համակերպիլ և դարձաւ զինետուն, ուր Լևոն պէյ դեռ նստած էր:

– Ներկայացա՞ր վալիին,– հարցուց այս վերջինը:

– Բնականաբար,– պատասխանեց Աստիկ:

– Ի՞նչ ընդունելութիւն ըրաւ:

– Շատ սիրալիբ ընդունելութիւն մը. արդէն այդ մասին բնաւ տարակոյս չունէի, զիս Հինէն կը ճանչնայ:

– Քանի որ այդչափ բարեկամութիւն ունիս վալիին Հետ, կըրնաս աղէկ դրամ շահիլ:

– Ինչպէ՞ս:

– Ասոր-անոր գործերը կարգադրելով. որչա՛փ մարդիկ կան, որ Գոնիա մնալու համար վէսիքա մը ձեռք ձգել կ’ուզեն և ասոր համար պատրաստ են երեսուն-քառասուն ոսկի կամ աւելի վճարելու:

Աստիկի աչքերը շողացին:

– Իրա՞նք կ’ըսես,– գոչեց:

– Հարկաւ, ես առնուազն տասնըհինգ-քսան հոգի կը ճանչընամ, որոնք տուներու մէջ բանտարկուած են և կը վախնան դուրս ելլելու և որոնք պատրաստ են վէսիքայի մը համար այդ ըսած գումարներս տալու:

– Ինծի չի բերե՞ս այդ մարդիկը:

– Կրնա՞ս իրենց մէյմէկ վէսիքա առնել ձէլալ պէյի միջոցաւ:

– Բարեկամս է, կ’ըսեմ կոր քեզի... քիչ մը առաջ հոն ըլլայիր ու տեսնայիր, թէ ի՞նչ ընդունելութիւն ըրաւ ինծի... ճիշդ քովը նստեցուց, որպիսութիւնս հարցուց և ըսաւ, որ եթէ պէտք մը ունենամ, առանց քաշուելու իրեն դիմեմ...

– Ուրեմն այդ մարդիկը վաղը բերեմ քեզի:

– Շատ աղէկ կ’ըլլայ,– ըսաւ Աստիկ:

– Միայն թէ զիս պզտիկ չի ձգես:

– Ինչո՞ւ պզտիկ ձգեմ:

– Կը խոստանաս, յետոյ խոստումդ չես կրնար կատարել, և ես պզտիկ կը մնամ:

– Ես երբեք մեծախօսութիւն չեմ ըներ, կը խոստանամ միայն այն բանը, զոր կրնամ կատարել:

– Լաւ ուրեմն, վաղը առտու հո՛ս գտնուէ, ես քեզի մարդ մը պիտի բերեմ, եթէ անոր համար կարենաս վէսիքա մը առնել ընտանիքով Գոնիա մնալու համար, քեզի կը վստահեցնեմ, որ յիսուն ոսկի կը վճարէ:

– Բեր, տեսնենք, մարդդ:

Լևոն բաւական մօտէն կը ճանչնար Աստիկը և գիտէր, թէ կարելի չէր շատ վստահիլ իր խօսքերուն, այսուհանդերձ գիտէր նաև, որ բաւական ճարպիկ էր երբեմն դժուարին գործերը յաջողցնելու համար:

Ձէլալ պէյի Հետ կրնար ծանօթ ըլլալ և Հետևաբար՝ անոր ձեռքով գործ յաջողցնել:

Այսպէս մտածելով՝ Հետևեալ առտու, Հետը առած այն անձը, որու մասին խօսած էր առջի օր, եկաւ Աստիկը գտաւ:

– Ձեզի կը ներկայացնեմ Միրիճան էֆէնտին,– ըսաւ,– Աֆիօն Գարահիսարի երևելիներէն:

– Շատ շնորհակալ եմ,– պատասխանեց Աստիկ,– մեծ պատիւ է ինծի համար ձեզի պէս նշանաւոր անձնաւորութեան մը Հետ ծանօթանալ:

– Այդ պատիւը մեզի համար է,– ըսաւ Միրիճան էֆէնտի:

– Մեր Միրիճան էֆէնտին,– աւելցուց Լևոն,– շատ պատուական ազգային մըն է, որ ձեռքէն եկած աղէկութիւնը չէ զլացած կարօտեալ տարագիրներուն և դեռ շատ աւելին պիտի ընէ անշուշտ, եթէ ազատ ըլլայ և ստիպուած չըլլայ տանը մէջ փակուած մնալու: Բայց ի՞նչ ընէ խեղճը, ահ ու դողով հազիւ կրնայ երբեմն-երբեմն անհրաժեշտ գործ մը ունեցած ատեն դուրս ելլել քիչ մը և իսկոյն տուն դառնալ:

– Կատարեալ բանտարկուածի մը կեանքը կ’անցընեմ,– ըսաւ Միրիճան,– երեք-չորս ամիս է ի վեր:

– Բնաւ դիմում չկատարեցի՞ք վէսիքա մը ձեռք ձգելու համար,– հարցուց Աստիկ:

– Մէկ քանի անձեր խոստացան վէսիքա մը առնելու, և նոյնիսկ ասոր համար դրամ ալ տուինք, բայց բան մը չկրցան ընել:

– Ցաւալի բան:

– Հիմա յոյսերնիս քու վրադ է,– ըսաւ Լևոն պէյ:

– Ես կը յուսամ, որ կրնամ յաջողցնել, ինչպէս ըսի, ձէլալ պէյը մտերիմ բարեկամս է:

– Ուրեմն դիւրին է ձեզի համար վէսիքա մը ձեռք ձգելը:

– Պէտք է անգամ մը վալիին տեսնել և անոր տրամադրութիւնը շօշափել,– ըսաւ Աստիկ, որ գործը ծանրէն ծախել կ’ուզէր:

- Ե՞րբ կրնաք տեսնել:
- Այսօր կը տեսնամ և վաղը ձեզի որոշ պատասխան մը կուտամ:
- Շատ շնորհակալ կ'ըլլանք:
- Քանի՞ հոգիէ կը բաղկանայ ձեր ընտանիքը:
- Ես, կինս, երեք աղջիկներս, մէկ մանչ գաւակս, քոյրս և քրոջս աղջիկը:
- Ուրեմն ընդամէնը ութ հոգի:
- Այո՛:
- Վաճառակա՞ն էք:
- Թէ՛ վաճառական և թէ՛ հողատէր:
- Ձեր միւս հայրենակիցները ի՞նչ եղան:
- Մէկ քանին հոս են, բայց մեծամասնութիւնը քշեցին մինչև Տէր Զօր, և շատերը ճամբան մեռան կամ ջարդուեցան, ինչպէս լուր առինք:
- Ես պէտք եղածը կը խօսիմ ձէլալ պէյին:
- Ձինքը Պոլսէ՞ն կը ճանչնաք:
- Հարկաւ և շատ մօտէն, միասին խմբագրութիւն ըրած ենք, աղբօր պէս կը տեսնուինք:
- Ի՞նչ կ'ըսէք. մեծ բարեբախտութիւն մըն է ուրեմն ձեզի հանդիպելնիս:
- Իմ շնորհիւս, — ըսաւ Լևոն պէյ խնդալով:
- Ըջմարիտ է, ձեր շնորհիւր պատիւ ունեցանք ճանչնալու Աստիկ էֆէնտին:
- Միրիճան աղա ուզեց պատուասիրել Աստիկը, որ զինքը պիտի փրկէր Տէր Զօր երթալու վտանգէն, և քօնեաք ապսպրեց:
- Աստիկ յօժարակամ պարպեց գաւաթները և քանի կը խմէր, այնքան աւելի հաւաստումներ կուտար գործին յաջողութեան:
- Իրիկուան դէմ գնաց ձէլալ պէյը տեսնելու: Այս անգամ վալին գրեթէ սրտնեղութեամբ ընդունեց զինքը:
- Դուն ճշմարտութիւնը չխօսեցար ինծի, — ըսաւ գայն տեսնելուն պէս:
- Ինչպէ՞ս, պէ՛յ էֆէնտի:
- Դուն էսպի Շէհիրէն տարագիրներու հետ չես եկած:
- Բայց, ներեցէ՛ք, պէ՛յ էֆէնտի:

- Դուն Պոլիսէն աքսորուած ես եղեր:
- Այսինքն թիւրիմացութեամբ զիս աքսորեցին, որուն համար բողոք ըրած եմ արդէն ներքին գործերու նախարարութեան:
- Դուն անգամ մը արդէն անցեր ես Գոնիայէն, ոստիկանապետը ամէն բան պատմեց ինծի:
- Պէ՛յ էֆէնտի, հաւատացէք, որ ես օսմանեան պետութեան հաւատարիմ ծառայող մը եղած եմ միշտ:
- Եթէ այդպէս ըլլար, հիմա այստեղ չէիր գտնուեր:
- Նորէն կը կրկնեմ, գործին մէջ թիւրիմացութիւն կայ:
- Ինչ որ է, ջանա՛, որ խելօք կենաս այստեղ, հակառակ պարագային քեզի կ'աքսորենք, գիտցած ըլլաս:
- Ո՛չ թէ միայն հանդարտ կը մնամ, այլ նոյնիսկ պարտաւոր եմ ձեռքէս եկած ծառայութիւնն ալ մատուցանել կառավարութեան:
- Պէտք չունինք քու ծառայութիւններուդ, գիտցի՛ր, որ եթէ իմ տեղս ուրիշ մը ըլլար, հիմա քեզի կ'աքսորէր Տէր Զօր:
- Բայց ես յանցանք մը չեմ գործած:
- Դեռ ի՞նչ պիտի ընես, քեզի դէպի Տէր Զօր կը ղրկեն, ու դուն կը փախչիս, կրկին Գոնիա կուգաս:
- Աստիկ վալիին տրամադրութիւնը տեսնելով՝ չուզեց խօսքը երկարել և թէմէննա՛հ մը ընելով՝ ըսաւ.
- Աստուած երկար կեանք շնորհէ ձեր վսեմութեան: Եւ շարժում մը ըրաւ դուրս ելլելու համար:
- Բայց ձէլալ պէյ կեցուց զինքը:
- Ի՞նչ ըսելու եկած էիր հոս, — Հարցուց:
- Աստիկ այս հարցումէն սիրտ առաւ:
- Խնդրանք մը պիտի ընէի ձեր վսեմութեան:
- Ի՞նչ խնդրանք:
- Հայ ընտանիքի մը համար վէսիքա մը պիտի խնդրէի, որ պէսզի կարենայ հոս մնալ:
- Ի՞նչ, այդ տեսակ գործերու ա՞լ կը խառնուիս, — գոչեց վալին՝ դէմքը խոժոռելով:
- Այսինքն ուզեցի...
- Դո՛ւրս ելիր, — պոռաց ձէլալ պէյ:

Աստիկ կրկնել չտուաւ և աներևոյթ եղաւ:  
 Հետեւեալ առտու Միրիճան և Լևոն եկան զինքը գտան:  
 – Ի՞նչ լուր, – Հարցուց Լևոն Աստիկին:  
 – Աղէկ լուր, – պատասխանեց Աստիկ:  
 – Տեսա՞ր ձէլալ պէյը:  
 – Հարկաւ, երէկ իրիկուն գացի:  
 – Ինչպէ՞ս ընդունեց:  
 – Շատ մտերմօրէն. ժամէն աւելի խօսակցեցանք, քաղաքա-  
 կան կացութեան մասին կարծիքս Հարցուց, յետոյ ուրիշ զանա-  
 զան խնդիրներու վրայ խօսք բացուեցաւ:  
 – Վէսիքային խօսքը ըրի՞ր, – Հարցուց Միրիճան:  
 – Անշուշտ, քանի որ անոր Համար գացած էի:  
 – Ի՞նչ պատասխանեց:  
 – Այդ գործը պիտի ըլլայ, բայց քանի մը օր Համբերելու է:  
 – Ինչո՞ւ Համար:  
 – Ինք այնպէս ըսաւ, չեմ գիտեր՝ ինչո՞ւ Համար:  
 – Ինչ որ է, վնաս չունի, քանի մը օր կը Համբերենք:  
 – Վստահ եղէք, որ ես կը յաջողցնեմ, արդէն խոստացաւ:  
 – Իրա՞ւ կ'ըսէք, – գոչեց Միրիճան:  
 – Սուտ խօսելու սովորութիւն չունիմ, արդէն ի՞նչպէս կ'ըր-  
 նայ մերժել ինձի պէս մէկ հին բարեկամին խնդիրքը:  
 – Մեր ամբողջ ընտանիքը յաւիտեան երախտապարտ պիտի  
 ըլլայ ձեզի, – ըսաւ Միրիճան աղա՛ յուզուած շեշտով մը:  
 – Երախտագիտութեան բան չկայ:  
 – Ասկէ աւելի մեծ ծառայութիւն չէիք կրնար մատուցանել:  
 – Կ'աղաչեմ, մի՛ չափազանցէք ըրածս:  
 Միրիճան աղա կրկին շատ մը գաւաթ քօնեաք հրամցնելէ  
 ետքը մեկնեցաւ:  
 Երբ Լևոն պէյին Հետ առանձին մնաց, Աստիկ ըսաւ.  
 – Գիտե՞ս, որ նիւթական վիճակս շատ փայլուն չէ, Պոլիսէն  
 դրամի կը սպասեմ, բայց չեմ գիտեր, թէ ե՞րբ պիտի ընդունիմ:  
 – Լա՛ւ, սա գործը տես, քեզի մեծկակ գումար մը տալ կու-  
 տամ:  
 – Աղէկ, բայց քանի՞ ոսկի պիտի տայ:  
 – Իր միտքը երեսուն ոսկի տալ է:

– Երեսուն ոսկի՛, երբեք այդչափ չնչին գումարի մը Համար  
 գործ չեմ տեսներ:  
 – Լաւ, քիչ մը աւելի կը բրցնենք:  
 – Քիչ մը աւելիով չըլլար, Հարիւր ոսկի կ'ուզեմ:  
 – Չափազանց պահանջկոտ ես:  
 – Ամբողջ ընտանիքի մը կեանքը Հարիւր ոսկի չարժե՞ր, ու  
 դրամ ունի՛ թո՛ղ տայ: Իրեն ըսէ, որ այդ է պահանջուած:  
 – Շատ աղէկ:  
 – Ե՞րբ պիտի ըսես:  
 – Այս իրիկուն իրենց պիտի երթամ, կ'ըսեմ:  
 – Հիմա անմիջապէս պատասխան մը բերելու ես, Հաւանա-  
 կան է, որ այսօր կրկին ձէլալ պէյը տեսնամ:  
 Լևոն Հաւանեցաւ անմիջապէս երթալ Միրիճան էֆէնտին  
 տեսնել:  
 Հազիւ դուրս ելած էր, երբ յանկարծ վերադարձաւ՝ Հետը բե-  
 րելով Միրիճան աղան:  
 – Ճամբան Հանդիպեցայ, և միասին եկանք, – բացատրեց, –  
 Հիմա երես երեսի կրնանք խօսիլ:  
 – Ի՞նչ է խնդիրը, – Հարցուց Միրիճան:  
 – Խնդիրը այն է, որ Աստիկ էֆէնտի Հարիւր ոսկի կը պա-  
 Հանջէ կոր վէսիքան առնելու Համար:  
 – Որուն գոնէ քսանըհինգ ոսկին կանխիկ պէտք է տալ, – ա-  
 ւելցուց Աստիկ:  
 – Այդչափ գումար եթէ վճարեմ, ոստիկանապետին ձեռքով  
 կրնամ գործս տեսնել, – դիտել տուաւ Միրիճան:  
 – Ոստիկանապետը չկրնար բան մը ընել, – պատասխանեց  
 Աստիկ:  
 – Ի՞նչ կ'ըսես, ամէն բան անոր ձեռքն է:  
 – Ինչո՞ւ մինչև Հիմա վէսիքա մը չառիք ուրեմն:  
 – Մինչև Հիմա կացութիւնը տարբեր էր. Հայածանքը շատ  
 սաստիկ էր, և կարելի չէր դրամով գործ տեսնել, բայց Հիմա  
 խստութիւնը մեղմացած է, և կարելի է կաշառքով վէսիքա մը  
 ունենալ:  
 – Այն ատեն դուք ձեր ձեռքով գործերնիդ տեսէք, – ըսաւ  
 Աստիկ բարկացած շեշտով մը:



Միրիճան աղա սկսաւ մտածել:

Ինք նուազ գումարով մը գործը տեսնելու համար այդ խօսքերը ըրած էր: Իրողութիւնը այն էր, որ երբեք ուստիկանապետին ձեռքով չէր կրնար վէսիքա մը առնել նոյնիսկ երկու հարիւր ոսկի վճարելով:

Ուստի ուզեց Աստիկի սիրտը առնել:

– Բարեկամ,– ըսաւ,– ինչո՞ւ կը բարկանաք այսպէս, խօսք մըն էր՝ ըրինք:

– Այնպէս չէ,– գոչեց Աստիկ,– պարզապէս ըսել կ’ուզէք, որ վէսիքա առնելը դիւրին բան մըն է, և թէ ես ձեզի չարաչար կը շահագործեմ կոր հարիւր ոսկի պահանջելով, գտէք, տեսնեմ, հայ մը, որ ինծի չափ մօտէն ճանչնայ ձէլալ պէյը և կարենայ աւոր քով երթալ և տարագիր ընտանիքի մը համար Գոնիա մնալու հրաման առնէ:

– Հիմա այդ խօսքերուն տեղը չի կայ,– միջամտեց Լևոն,– եկէք համաձայնեցէք, և խնդիրը լմնցունենք:

– Համաձայնելու բան չի կայ, ես այս տեսակ գործերու համար սակարկութիւն ընելու սովորութիւն չունիմ:

– Աղէկ, սիրելիս, բայց մի՛ բորբոքիր այսպէս:

– Ձեմ բորբոքիր, բայց չեմ ալ ուզեր, որ զիս շահամոլ մէկու մը տեղ դնէք... եթէ ես դրամի պէտք չունենայի, այս տեսակ գործ մը ձրի կը կատարէի, ինչպէս շատ անգամներ ըրած եմ:

– Ութսուն ոսկի տամ՝ խնդիրը փակենք,– ըսաւ Միրիճան:

– Աստիկ էֆէնտին ես մօտէն կը ճանչնամ,– միջամտեց Լևոն,– դրամապաշտ մարդ չէ, ընդհակառակը, շատ շռայլ է և դրամի կարևորութիւն չի տար, և վստահ եմ, որ ութսուն ոսկիին պիտի հաւանի:

– Խնդիրը դրամին վրայ չէ, այլ արժանապատուութեան:

– Այն ատեն խնդիրը կը փոխուի:

– Եւ ութսուն ոսկիի փոխարէն կը խոստանա՞ք վէսիքան առնել:

– Թո՛ղ ութսուն ըլլայ,– ըսաւ Աստիկ,– միայն թէ պայմանով մը:

– Ի՞նչ պայման:

– Քառորդը կանխիկ կ’առնեմ, այսինքն քսան ոսկին:

– Այդ դիւրին է,– յայտարարեց Միրիճան,– միայն թէ որոշապէս ըսէ՛ք, թէ ե՞րբ վէսիքան պիտի կրնաք առնել:

Աստիկ պահ մը մտածեց և յետոյ պատասխանեց.

– Մինչև ութը օր անպատճառ վէսիքան կ’առնեմ:

– Բայց ինչո՞ւ այդչափ ուշ:

– Ձէլալ պէյը ըսաւ, որ քանի մը օր թող անցնի:

– Պատճա՞ռ:

– Պատճառը չեմ գիտեր, բայց այդպէս ըսաւ:

– Եւ եթէ քանի մը օր ետքը մերժէ՞ տալ:

– Անկարելի է, քանի որ խօսք տուաւ... Ձէլալ պէյ իր խօսքը յարգող անձ մըն է:

Միրիճան աղա քսան ոսկին յանձնեց Աստիկին և քիչ մըն ալ նստելէ ետքը մեկնեցաւ:

– Օրականդ հանեցիր,– ըսաւ Լևոն:

– Ի՞նչ նշանակութիւն ունի քսան ոսկին:

– Վերջապէս գումար մըն է, որ կրնայ ապրեցնել քեզ:

– Դու ըսիր, որ դեռ ուրիշներ ալ կան, որոնք վէսիքա կ’ուզեն... ո՞ր են այդ մարդիկը:

– Անգամ մը սա Միրիճան էֆէնտին գործը լմնցո՛ւր, ա՛լ անկէ ետքը դեռ շատ մարդիկ մէջտեղ կ’ելլին վէսիքա ուզող:

– Աղէկ, բայց ես բան մը կը մտածեմ կոր:

– Ի՞նչ բան:

– Փոխանակ ամէն մէկուն համար երթալ գատ-գատ վէսիքա ուզելու, ինչ որ քիչ մը դժուար է, լաւագոյն է, որ ամենուն համար մէկ անգամէն առնեմ վէսիքաները, վերջապէս շատ նեղութիւն տալ չեմ ուզեր մեր ձէլալ պէյին, իր ազնուութիւնը պէտք չէ չարաչար գործածել, այնպէս չէ՞:

– Իրաւունք ունիս:

– Ասոր համար ահա լաւ կ’ըլլայ, որ միւսներն ալ գան ու միասին խօսինք, գործը կարգադրենք:

– Աղէկ, բայց մարդոցը վստահութիւն ներշնչելու համար պէտք է, որ նախ մէկուն վէսիքան առնես,– դիտել տուաւ Լևոն,– որովհետեւ այդ խեղճերուն աչքը վախցած է:

– Ինչէ՞,– հարցուց Աստիկ:

– Ձէ՛, քեանէ ինչո՞ւ վախնայ, բայց ուրիշներէ, որոնք վէսիքա

կրնանք առնել ըսելով՝ մարդոց դրամը առած և յետոյ բան մը չեն ըրած:

– Անոնք՝ ուրիշ, ես՝ ուրիշ:

– Այնպէս է, բայց ամէն մարդ ի՞նչ գիտէ քու կարողութիւնդ:

– Հասկցուր իրենց, գոնէ քանի մը հոգի ևս գտիր, և ամենուն մէկ գործը տեսնենք:

Աստիկ այնչափ ստիպեց, որ Լևոն հաւանեցաւ երթալ ուրիշ մէկ քանի անձեր ալ համոզել, որպէսզի իրենց համար ալ վէսիքս առնուի:

Մեր բախտախնդիրը անոնցմէ ալ կանխիկ գանձումներ ըրաւ և այս կերպով բաւական խոշորկեկ գումար մը ձեռք ձգեց:

Ալ անկէ ետքը գեղիսութեան և շուկայութեան կեանք մը վարել սկսաւ մէկ քանի անձերու հետ, որոնց ծանօթացած էր տարագրութեան մէջ:

Չորս-հինգ օր ետքը, օր մը, փողոցին մէջ հանդիպեցաւ Միրիճան էֆէնտիին:

– Ի՞նչ եղաւ մեր գործը, – հարցուց աֆիոն գարահիսարցիին:

– Ամէն բան կարգին է:

– Վալին տեսա՞ր:

– Հիմա քովէն կուգամ կոր:

– Մեր գործին համա՞ր գացած էիր:

– Բնականաբար:

– Է՛յ, ի՞նչ ըսաւ:

– Դժբախտաբար չափազանց զբաղած էր, «երկու օր ետքը եկուր, գործը լմնցնենք» ըսաւ, ի՞նչ ընեմ, չէի կրնար պնդել:

– Այնպէս է, – պատասխանեց Միրիճան:

– Չէի կրնար իր ճիտը փաթթուիլ և ըսել, որ անմիջապէս վէսիքաները տայ:

– Անշուշտ:

– Իրա՛ւ իրարու հետ մտերիմ բարեկամներ ենք, բայց վերջապէս ինք վալի մըն է, իսկ ես պարզ տարագիր մըն եմ:

– Թո՛ղ երկու օր ետքը ըլլայ, բաւ է, որ խօսք տուած է:

– Մնաք բարով, Միրիճա՛ն էֆէնտի:

– Երթաք բարով, շնորհակալ եմ ձեր ազնուութենէն: Երկու օր ետքը ո՞ւր կրնամ տեսնել ձեզ:

– Միշտ միևնոյն տեղը, իրիկուան դէմ եկէ՛ք, վէսիքան կը յանձնեմ:

Եւ Աստիկ հեռացաւ՝ քթին տակէն խնդալով:

ԳԼՈՒԽ ԾԵ

## ԱՍՏԻԿԻ ՇԱՀԱՏԱՍԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Պէտք է Հնարք մը գտնեմ և միանգամ ընդմիշտ ազատիմ այս չարչարանքներէս ու վերադառնամ Պոլիս փառք ու պատիւով»:

Այսպէս մտածեց Աստիկ անկողնէն ելլելով:

Եւ սիկառէթ մը վառեց ու երկար մտածեց:

Փրկութեան միակ միջոց մը կար, այն էր՝ փայլուն ծառայութիւն մը մատուցանել կառավարութեան, ծառայութիւն մը, որ իր հաւատարմութեան ապացոյցը ըլլար:

Աստիկ հետզհետէ մէկ քանի սիկառէթ վառեց և ի վերջոյ գոհ դէմքով մը հագուեցաւ և գուրս ելաւ:

Իր ծրագիրը կազմած էր:

Շիտակ ուղղուեցաւ գինետուն, ուր վստահ էր, թէ Լևոն պէ՛յը պիտի գտնէր:

Արդարև, այս վերջինը նստած էր իր սովորական տեղը:

– Բարև, – ըսաւ Աստիկ, – քեզի հետ կարևոր խնդրի մը մասին կ'ուզեմ խօսիլ:

– Խօսէ՛, տեսնանք:

– Շատ լուրջ բան մըն է ըսելիքս:

– Ուրեմն ես ալ լրջօրէն մտիկ կ'ընեմ:

– Կարևոր ծրագիր մը յղացայ, զոր կ'ուզեմ գործադրել:

– Ի՞նչ ծրագիր:

– Ծրագիրս չեմ կրնար յայտնել առայժմ:

– Գոնէ ըսէ՛, թէ ինչ բանի վրայ է:

– Այս ծրագիրս եթէ կարենանք գործադրել, ո՛չ միայն թուրքերէն մեր վրէժը լուծած կ'ըլլանք, այլ թիւրքս տարագիրներն ալ իրենց տեղերը կը վերադառնան:

– Ի՛նչ կ'ըսես:

- Շատ լրջօրէն կը խօսիմ:
- Ի՞նչ պէտք է այդ ծրագիրը յաջողցնելու համար... առատ դրամ:
- Կը խնդրեմ գործը կատակի մի՛ տանիր:
- Այդ տեսակ հսկայական ծրագիրներու յաջողութեան համար միշտ դրամ պէտք է:
- Իմ ծրագիրս առանց դրամի կարելի է յաջողցնել... միայն մարդ պէտք է:
- Որչա՞փ մարդ:
- Տասը հոգի բաւական է... միայն թէ շնորհքով մարդ:
- Ի՞նչ կը հասկնաս շնորհքով մարդ ըսելով:
- Այսինքն յանդուգն, գաղտնապահ, քաջ ու ազգասէր մարդիկ... ճշմարիտ յեղափոխականներ, անձնասէրներ:
- Հիմա խնդիրը դժուարացաւ:
- Ինչո՞ւ համար:
- Ինչպէ՞ս կարելի է քու ուզածիդ պէս տասը մարդ գտնել:
- Հոս յեղափոխականներ չի կա՞ն... Հնչակեան կամ դաշնակցական:
- Անշուշտ կան:
- Անոնց մէջ կրնամ գտնել իմ փնտռածներս:
- Թերևս,– պատասխանեց Լևոն՝ կասկածոտ շեշտով մը:
- Խնդիրը այն է, որ պէտք է իրենց հետ յարաբերութեան մտնեմ:
- Ատիկա շատ դժուար բան մը չէ:
- Դուն ասոնցմէ մարդ կը ճանչնա՞ս:
- Մէկ-երկու հոգի կը ճանչնամ, որոնք կուսակցական են:
- Ո՞ր կուսակցութեանն է:
- Լաւ չեմ գիտեր, բայց կա՛մ Հնչակեան, կա՛մ դաշնակցական ըլլալու են:
- Երկուքն ալ գործիս կուգան:
- Բայց սա ծրագիրդ բացատրէ՛:
- Մի՛ ստիպեր, այդ մասին բան մը չեմ կրնար ըսել, միայն թէ գիտցիր, որ սարսափելի ազդեցութիւն պիտի ընէ և թերևս ընդհանուր պատերազմին ընթացքն ալ փոխէ:
- Ինչե՛ր կ'ըսես:

- Գիտեմ, որ չես հաւատար ասոր, բայց իրողութիւնը այս է:
- Ինչո՞ւ չհաւատամ, գիտեմ, որ դուն ամէն բանի կարող ես:
- Դուն ինծի կրնա՞ս մէկը ցոյց տալ, որուն հետ կարենամ այս մասին լրջօրէն խօսիլ:
- Լևոն վայրկեան մը մտածեց և ըսաւ.
- Մէկը գիտեմ, որ ճիշդ քու փնտռած մարդդ է:
- Ո՞վ է...
- Արիս Իսրայէլեան:
- Ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանի:
- Կարծեմ դաշնակցական է:
- Աղէկ ուրեմն, լո՞ւրջ մարդ է:
- Շատ լուրջ:
- Միայն թէ մէկ մարդով գործ չտեսնուիր:
- Անգամ մը, որ Արիս համոզուի, թէ քու ծրագիրդ գործադրելի օգտակար բան մըն է, ինք կարող է ուրիշ ընկերներ գտնել:
- Իրաւունք ունիս,– ըսաւ Աստիկ,– ե՞րբ կրնանք տեսնել այդ Արիս Իսրայէլեանը:
- Իրա՛ւ որ իր բնակած տունը չեմ գիտեր:
- Սրճարան կամ գինետուն չի՞ գար:
- Չէ՛, ընդհանրապէս քաշուած կ'ապրի:
- Այն ատեն դժուար պիտի ըլլայ զինքը գտնել:
- Անմիջապէ՞ս կ'ուզես տեսնել զինքը:
- Այսինքն որչափ կարելի է՝ շուտ:
- Կը հարցնեմ, կը փնտռեմ ու վաղը-միւս օր կը գտնեմ զինքը:
- Շատ շնորհակալ կ'ըլլամ:
- Լևոն իր խոստումին հաւատարիմ փնտռեց ու գտաւ Արիսը և ըսաւ, թէ Աստիկ Մարկոսեան անպատճառ զինքը տեսնել կ'ուզէր:
- Աստիկ Մարկոսեանը ո՞վ է,– հարցուց Արիս, որ այս ատունը առաջին անգամ կը լսէր:
- Բախտախնդիր երիտասարդ մըն է,– պատասխանեց Լևոն:
- Ի՞նչ գործ ունի ինծի հետ:
- Ծրագիրի մը մասին պիտի խօսի, ծրագիր մը, որով թէ՛ թուրքերէն վրէժ պիտի լուծենք, թէ՛ տարագրութենէ պիտի ա-

գատինք և թէ՛ ընդհանուր պատերազմին ընթացքը պիտի փոխենք:

– Չըսե՞ս, որ գործերնիս խենթի մը հետ է:

– Ձէ՛, Աստիկ խենթ մը չէ, ընդհակառակը, խելացի մարդ մըն է, անգամ մը տեսնուէ՛ հետը, նայինք ինչ տեսակ ծրագիր է, ինծի չուզեց յայտնել, որովհետև յեղափոխական չեմ:

– Լա՛ւ, տեսնուինք անգամ մը:

– Եկուր քեզ իրեն մօտ տանիմ:

Եւ Լևոն Արիսը բերաւ այն գինետունը, ուր Աստիկ նստած էր:

– Ահաւասիկ պարոն Արիս Իսրայէլեանը, – ըսաւ Լևոն՝ խօսքը Աստիկի ուղղելով, – որուն մասին քեզի խօսած էի:

– Շատ երջանիկ եմ իրեն հետ ծանօթանալուս, – ըսաւ Աստիկ:

– Ես ալ նմանապէս, – աւելցուց Արիս:

– Ձեր մասին Լևոն պէյը մեծ գովեստով խօսեցաւ:

– Ան իր ազնուութիւնն է:

– Ձեզի պէս երիտասարդները մեր ազգին փառքն ու պատիւն են:

– Կաղաչեմ, մի՛ չափազանցէք:

– Ես ճշմարտութիւնը կը խօսիմ, – շարունակեց Աստիկ, – ես միշտ սիրած եմ ազնիւ և ուղղամիտ յեղափոխականները. մեր ազգը յեղափոխականներու ձեռքով պիտի փրկուի:

– Դժբախտաբար ամէն մարդ ձեզի պէս չմտածեր, – պատասխանեց Արիս:

– Ճշմարիտ ազգասէրները ամէնքն ալ ինծի պէս կը մտածեն: Ես խառնուածքով միշտ յեղափոխական եղած եմ և ծայրայեղ յեղափոխական...

– Ինչո՞ւ որևէ կուսակցութեան չէք պատկանած ուրեմն:

– Պարագանները այնպէս բերած են, բայց այդ կարևորութիւն չունի, ես անկախ յեղափոխական մը եղած եմ և շատ ալ ծառայութիւն մատուցած եմ յեղափոխականներուն:

– Ի՞նչ տեսակ ծառայութիւն:

– Շատերուն փախուստը դիւրացուցած եմ, ուրիշներ բանտէն ազատած եմ իմ յարաբերութիւններու շնորհիւ, նիւթա-

կան օժանդակութիւններ ըրած եմ, վերջապէս իմ պարտականութիւնս կատարած եմ:

– Կարծեմ մասնաւոր ըսելիք մը ունիք ինծի, Լևոն պէյը այնպէս ըսաւ:

– Այո՛, ծրագիր մը ունիմ, որ կ'ուզեմ ձեզի բացատրել:

– Ի՞նչ բանի մասին:

– Յեղափոխական ծրագիր մը:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք:

– Ծրագիր մը, որ եթէ կարենանք գործադրել, շատ մեծ և բարերար ազդեցութիւն պիտի ունենայ մեր ճակատագրին վրայ: Միայն թէ մարդու պէտք ունինք:

– Ահա՛ դժուար խնդիրը:

– Շատ մարդու չէ, տաս-տասներկու հոգին կը բաւէ:

– Եթէ այդչափ է միայն, խնդիրը կը դիւրանայ:

– Բայց երբ մարդ կ'ըսեմ, իրաւցընէ մարդ կը հասկնամ և ո՛չ թէ հասարակ մահկանացուներ:

– Ինչպէ՞ս իրաւցընէ մարդ:

– Այսինքն բո՛ւն, ճշմարիտ, յեղափոխական մարդիկ, քաջ և յանդուգն մարդիկ, անձնագոհ մարդիկ:

– Բայց նախ բացատրեցէ՛ք, թէ ի՛նչ պիտի ընեն այդ մարդիկը:

– Դուք կրնա՞ք վստահեցնել, թէ պիտի կրնաք գտնել իմ ուզած մարդիկս:

– Նախ պէտք է, որ ձեր ծրագիրը հասկնամ:

– Ծրագիրը կը բացատրեմ, բայց ո՛չ այստեղ:

– Ո՛ւր կ'ուզէք, որ երթանք:

– Առանձին ու ապահով տեղ մը:

– Եթէ կ'ուզէք, իմ սենեակս հրամմեցէ՛ք:

– Ապահո՞վ է:

– Շատ ապահով:

– Երթանք ուրեմն:

Արիս և Աստիկ Լևոնը հոն թողուցին ու մանուածապատ փողոցներէ անցնելէ ետքը հասան պարտէզի մը առջև: Արիս դուռը բացաւ և ներս մտաւ, Աստիկ հետևեցաւ իրեն: Պարտէզը խոշոր, հովանաւոր ծառերուն ետև փոքրիկ տուն մը կը տեսնուէր:

- Ահա՛ իմ տունս, – ըսաւ Արիս:
- Շատ գեղեցիկ տեղ մը կը բնակիք, – դիտել տուաւ Աստիկ:
- Եւ շատ ալ ապահով:
- Սենեա՞կ վարձած էք հոս:
- Այո՛:
- Տանտէրը հա՞յ է:
- Ո՛չ, մէջը յոյն ընտանիք մը կը բնակի, այսինքն երեք կի- ներ, էրիկմարդիկը զինուոր գացած են:
- Աղէկ որ չեն վախցած ձեզ իրենց տունը ընդունելու:
- Ի՞նչ ընեն խեղճերը, նիւթական մեծ անձկութեան մէջ են, ստիպուած են վարձակալ ունենալ, և հայերէն գատ ո՞վ սենեակ կը վարձէ Գոնիայի մէջ:
- Հասան տուն և առանձնացան Արիսի սենեակը:
- Հիմա ազատօրէն կրնաս խօսիլ, – ըսաւ Արիս, – հոս ո՛չ ոք մտիկ կ'ընէ մեզի:
- Լաւ ուրեմն, նստէ՛, տեսնենք: Իմ ծրագրիս առաջին նպա- տակն է, – ըսաւ Աստիկ, – տաս-տասներկու հոգիէ բաղկացած դաւադրական խումբ մը կազմել, պայմանով, որ այդ խումբին բոլոր անդամները փորձուած յեղափոխականներ ըլլան:
- Ենթադրենք, որ այդ խումբը կազմուեցաւ ձեր ուզած մարդերով, յետո՞յ...
- Յետոյ պիտի սկսինք գործել:
- Ի՞նչ պիտի ընենք:
- Նախ պիտի ջանանք ձեռք ձգել պայթուցիկ ուումբեր, ու- ժանակներ և այլն:
- Բայց ինչպէ՞ս ձեռք պիտի կրնանք ձգել ատոնք:
- Ատիկա շատ դիւրին է, այստեղի ռազմամթերքի մթերա- նոցին տնօրէնը իմ բարեկամս է, զինքը շատ մօտէն կը ճանչնամ և գիտեմ, որ կաշառքով ամէն բան ընելու կարող է:
- Ատոր համար մեծաքանակ դրամ կ'ուզէ, և մեր քով դրամ չի կայ:
- Ես դրամ ալ կը ճարեմ, – ըսաւ Աստիկ, – էականը մարդ գտնելն է:
- Ի՞նչ բանի պիտի գործածենք այդ պայթուցիկ նիւթերը:
- Իմ նպատակս է միևնոյն օրուան, կամ աւելի լաւը,

միևնոյն գիշերուան մէջ քարուքանդ ընել, յիսուն-վաթսուն քի- լոմէզր գիծի վրայ բոլոր երկաթուղիի գիծերը, կամուրջները, վակօնները և վայրաշարժները: Միևնոյն ատեն այրել կայարան- ները և անոնց մօտ գտնուած փայտի և ածուխի մթերքները, փճացնել ռազմամթերք բեռցած վակօնները, կտրել հեռագրի թելերը, վերջապէս երկար ժամանակի համար խզել ամէն յարա- բերութիւն Պոլսոյ և ներքին գաւառներու և մանաւանդ Սուրբոյ և Միջագետքի միջև: Երբ Սուրբոյ, Կովկասի և Պաղտատի ճա- կատներուն վրայ կռուող թուրք և գերմանական բանակները այս կերպով կղզիանան կեդրոնէն, շուտով պիտի ստիպուին նա- հանջել և համաձայնականները ամէն կողմէ յարձակելով՝ պիտի տիրեն թուրքիոյ: Այս գործողութեան արդիւնքը կրնաս երեւա- կայիլ:

– Արդարև, շատ գեղեցիկ, շատ սքանչելի ծրագիր, միայն թէ տասը կամ հարիւր հոգիով ըլլալիք բան չէ, – դիտել տուաւ Ա- րիս:

– Թող տասը հոգին նախ հաւաքուի, կազմակերպուի, յետոյ ուրիշներ ալ կը միանան անոնց:

– Ես ձեր այդ ծրագիրը անգործադրելի կը գտնեմ:

– Այսչափ ծանրակշիռ գործի մը համար միայն քու կար- ծիքդ բաւական չէ, գտիր նաև ուրիշ մէկ քանի ընկերներ, վեց- եօթ հոգի գոնէ, որոնց բացատրեմ աւելի մանրամասն կերպով իմ ծրագիրս, և պիտի տեսնես, որ մեծամասնութիւնը ինծի հա- մամիտ պիտի գտնուի:

– Ես այդ հաւատքը չունիմ:

– Փորձենք անգամ մը, եթէ կարելի է:

– Կը ջանամ վեց-եօթ մարդ հաւաքել, բայց ո՛չ աւելի, – պա- տասխանեց Արիս:

– Լա՛ւ, առայժմ այսչափը բաւական է:

– Շատ աղէկ, վաղը կը ջանամ գտնել այդ մարդիկը:

– Միայն թէ պէտք է, որ ճշմարիտ յեղափոխականներ ըլլան, որպէսզի կարենան ըմբռնել գործին կարևորութիւնը:

– Անհոգ եղիր, քու ուզածիդ պէս մարդիկ են:

Արիս և Աստիկ հետեւեալ օրուան համար ժամադիր կ'ըլլան, և մեր բախտախնդիրը կը մեկնի:

Յեղափոխական երիտասարդը թէև շատ յանդուգն և շատ ալ դժուարին գտած էր Աստիկի ծրագիրը, այսուհանդերձ ուզեց անգամ մը իր մէկ քանի ընկերներուն հաղորդել զայն:

Գնաց, գտաւ Արամ անուն երիտասարդ մը, որ Պոլսոյ մէջ, իբրև յեղափոխական, բաւական մեծ գործունէութիւն ունեցած էր:

– Քեզի յանդուգն ծրագիր մը պիտի պարզեմ, – ըսաւ:

– Խօսէ՛, տեսնենք, – պատասխանեց Արամ:

Արիս քանի մը բառով բացատրեց խնդիրը:

– Այդ ծրագիրը ո՞վ յղացաւ, – հարցուց Արամ:

– Անծանօթ մը, զոր Լևոն պէյը ներկայացուց ինծի:

– Անունը ի՞նչ է:

– Աստիկ Մարկոսեան:

– Աստիկ Մարկոսեան՞, – գոչեց Արամ, – միջահասակ, նիհար, դեղինի վրայ մա՞րդ մըն է:

– Այո՛:

– Ձգուշացի՛ր իրմէ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Այդ մարդը Պոլսոյ մէջ լրտեսութիւն կ'ընէր:

– Բայց այն ատեն ինչո՞ւ զինքը աքսորած են:

– Աքսորին պատճառը այն է, որ շատ մը զեղծարարութիւններ ըրած է: Ձինքը շատ լաւ կը ճանչնամ, չըլլայ, որ մէյ մըն ալ հետը տեսնուիս, բնակարանդ գիտէ՛:

– Այո՛, ես զինքը տուն տարի, որպէսզի հոն առանձին խօսինք:

– Ուրեմն քիչ մը ժամանակ ուրիշ տեղ փոխադրուէ՛:

– Կը կարծե՞ս, որ գլխուս փորձանք մը կը բերէ:

– Այդ մասին բնաւ տարակոյս մի՛ ունենար: Ես բոլոր այդ

ծրագրին մէջ դաւ մը կը տեսնեմ կոր:

– Եթէ այդպէս է, յարաբերութիւններս կը դադրեցնեմ:

– Նայէ՛, որ ալ զինքը չտեսնաս:

– Լևոնին միջոցաւ իրեն լուր կը ղրկեմ, որ իր ծրագիրովը

չեմ ուզեր զբաղիլ:

– Այո՛, այնպէս ըրէ՛:

Արիս իսկոյն գնաց և Լևոնը գտաւ:

– Ո՞վ էր այդ Աստիկը, որ ինծի ներկայացուցիր, – հարցուց:

– Թուրք թերթերու խմբագիր մըն է:

– Ձինքը մօտէն կը ճանչնա՞ս:

– Շատ մօտէն չեմ ճանչնար. աւելի հոս, Գոնիայի մէջ ճանչըցած եմ զինքը:

– Իր նկարագրին վրայ ի՞նչ գաղափար ունիս:

– Շահամոլ բախտախնդիրին մէկն է:

– Նոյնիսկ լրտեսութիւն կ'ընէ եղբր Պոլիս:

– Կրնայ ըլլալ, բայց ես տեղեկութիւն չունիմ:

– Ինչ որ է, այդ մարդը այսօր կը տեսնա՞ս:

– Իրիկուան համար ժամադիր եղած ենք միասին:

– Ուրեմն ըսէ՛ իրեն, որ իր ծրագրին համար իմ ու իմ ընկերներուս վրայ թո՛ղ յոյս չդնէ:

– Շատ աղէկ, կ'ըսեմ, բայց այդ ծրագիրը ի՞նչ էր:

– Խնթի գործ մը, ես չեմ ուզեր այլևս իր երեսը տեսնել:

Եւ երիտասարդը բաժնուեցաւ Լևոնէն:

Այս վերջինը իրիկուան դէմ տեսաւ Աստիկը և անոր հաղորդեց Արիսին ըսածները:

– Բայց ինծի հետ խօսած ատենը, ընդհակառակը, տրամադիր էր ինծի գործակցելու և ընկերներ ալ գտնելու, – ըսաւ Աստիկ:

– Յետոյ միտքը փոխեր է:

– Պատճա՞ռ:

– Պատճառը չեմ գիտեր, միայն բացարձակապէս չուզեր այդ գործին խառնուիլ:

– Ո՞ւր կրնամ տեսնել զինքը:

– Պարապ տեղը մի՛ յոգնիր, օգուտ չունի:

– Թերևս ես կրնամ զինքը համոզել:

– Չեմ կարծեր, որովհետև քու մասիդ աննպաստ տեղեկութիւններ առեր է:

– Ի՞նչ տեղեկութիւն:

– Իբր թէ Պոլսոյ մէջ լրտեսութիւն կ'ընես եղբր:

– Ի՞նչ զրպարտութիւն:

– Իրեն այնպէս ըսեր են:

– Աստիկա պարզապէս չարախօսութիւն է, ես որովհետև Պո-

լիս միշտ թուրքերու հետ ապրած եմ և իմ գործիս բերումովը  
յարաբերութիւն ունէի բոլոր պաշտօնեաներուն հետ, այդ տե-  
սակ կասկածներ ունեցած են իմ մասին, բայց կա՞յ մէկը, որ իմ  
լրտեսութիւնս կամ մատնութիւնս կարենայ ապացուցանել:

– Վերջապէս այդ մարդէն յոյսդ կտրէ:

Աստիկի համար մեծ յուսախաբութիւն մը, սոսկալի հա-  
րուած մը եղաւ ասիկա: Իր յղացած ամբողջ ծրագիրը, որուն  
շնորհիւ վստահ էր, թէ ներումի պիտի արժանանար և փառք ու  
պատիւով Պոլիս պիտի դառնար, օդը կը ցնդէր:

Արդարև, իր բուն նպատակն էր դաւադրական խուճը մը  
կազմել և յետոյ զայն մատնել կառավարութեան և այս կերպով,  
իբր թէ մեծ ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ:

– Իսկ սա վէսիքանն՞րը, ի՞նչ եղան,– հարցուց Լևոն՝ խօ-  
սակցութեան նիւթը փոխել ուզելով:

– Այսօր-վաղը կ'առնեմ,– պատասխանեց Աստիկ:

– Մարդիկը իմ օձիքէս կը բռնեն կոր: «Մենք քեզի վստահե-  
լով իրեն դրամ տուինք» կ'ըսեն կոր... մանաւանդ Միրիճան ա-  
մէն օր սենեակս կուգայ՝ վէսիքային մասին լուր մը առնելու հա-  
մար:

– Թո՛ղ սպասէ, էֆէնտի՛մ:

– Մինչև ե՞րբ:

– Վալին այս միջոցիս շատ զբաղած է, միջոց չունի այդ տե-  
սակ գործերով ժամավաճառ ըլլալու:

– Այդ տեսակ խօսքերով չես կրնար մարդիկը երկար ատեն  
սպասցնել:

– Բայց քիչ մը առաջ քեզի ըսի, որ այսօր-վաղը գործը կը  
կարգադրեմ:

Հետևեալ օրը Աստիկ մէջտեղ չելաւ:

Միրիճան աղա իզուր մինչև իրիկուն գինետան մէջ անոր  
սպասեց Լևոնին հետ:

Ի վերջոյ բարկութեամբ ըսաւ.

– Այս մարդը, կարծեմ, մեր քթին կը խնդայ կոր... դուն  
ի՞նչպէս մեզի յանձնարարեցիր գինքը:

– Ես յանցանք չունիմ, ինք ըսաւ, որ վալիին հետ շատ մտե-  
րիմ է եղեր, ես ալ հաւատացի:

Միրիճան ձգեց-գնաց, բայց միւս օր կրկին եկաւ, հագիւ թէ  
Լևոնին քովը նստած էր, երբ Աստիկ ներս մտաւ:

– Սարայէն կուգամ կոր,– ըսաւ՝ երկու բարեկամներուն մօ-  
տենալով:

– Լա՛ւ, վէսիքան բերի՞ր:

– Այսօրուան համար խօսք տուած էր ձէլալ պէյ, ելայ գա-  
ցի, բայց դժբախտաբար առտուն կանուխ ձէլալ պէյ ստիպողա-  
կան և անակնկալ գործի մը համար էսկի Շէհիր մեկներ է. շա-  
բաթէ մը պիտի վերադառնայ եղեր:

– Մինչև հիմա ինչո՞ւ չգացիր:

– Ինչպէ՞ս չգացի, 3-4 անգամ գացի և վերջապէս այսօ-  
րուան համար խօսք տուաւ. բայց ի՞նչ ընենք, անակնկալ գոր-  
ծը մեր խնդիրը յետաձգեց. ինչ որ է, շաբաթ մըն ալ սպասեցէք:  
Նոյն միջոցին կառքի ձայն մը լսուեցաւ:

Երեքն ալ իրենց գլուխը պատուհանէն դուրս ուղղեցին:

Կուսակալ ձէլալ պէյն էր, որ կ'անցնէր կառքին մէջ բազ-  
մած:

– Աս ի՞նչ է,– գոչեց Միրիճան՝ Աստիկի երեսը նայելով:

– Զարմանալի՛ բան, իսկըս չհասնիր կոր:

– Ըսել է՛ մեզի խաբեցիր:

– Ե՛ս, ինչո՞ւ խաբեմ, կ'երևայ, որ վերջին ժամուն իր ուղևո-  
րութիւնը յետաձգեց է:

– Պարապ խօսք:

– Քանի որ հոս է, հիմա գնա՛ գինքը տես, կառքը դէպի սա-  
րայ կ'երթայ կոր, հո՛ն կը գտնես գինքը,– ըսաւ Լևոն:

– Աղէկ ըսիր, երթամ ու գործը լմնցնեմ,– պատասխանեց  
Աստիկ՝ ոտքի ելլելով,– դուք հոս ինծի սպասեցէ՛ք, առ առա-  
ւելն ժամէ մը կը վերադառնամ:

Երկու ժամ ետքը տակաւին չէր վերադարձած: Երեք ժամ յե-  
տոյ դարձեալ մէջտեղ չի կար:

– Ա՛լ համոզուեցայ, որ այս մարդը խաբեբային մէկն է ե-  
ղեր,– ըսաւ Լևոն:

– Պարզապէս սրիկայ մը,– գոչեց Միրիճան:

– Ալ յարաբերութիւնս պիտի խզեմ իրեն հետ:

– Այդ բաւական չէ, պէտք է աղուոր դաս մը տալ իրեն:

- Ի՞նչ կրնանք ընել:
- Տեղ մը կը տանինք, փառաւոր մը կը ծեծենք:
- Ատիկա լաւ գաղափար մըն է:
- Թո՛ղ երթայ սորվի և ուրիշներն ալ չխաբէ ասկէ ետքը:

Մեր միւս ընկերներուն ալ ըսեմ, անոնք ալ արդէն բարկացած են իրեն դէմ, ամէնքս մէկ ըլլանք և Հախէն գանք:

Միրիճան աղա այս վրէժխնդրական մտածումով զօրացած՝ ելաւ տուն գնաց:

Աստիկ տեսնելով, որ իր ծրագիրը ջուրը ինկաւ, վերջին փորձ մը ընել ուզեց:

Գնաց կայարանին մօտ գտնուած Ավուստոս օթէլը, որուն տէրը Հայ մըն էր:

Թուղթ և գրիչ ուզեց և նստաւ Հետեւեալ աղերսագիրը գրեց.

«Վսեմափայլ ոստիկանապետ Սաատէտտին պէյ,  
Ստորագրեալս, ձեր ամենախոնարհ ծառան, անարժանաբար

Զեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ իմ խոնարհ անձիս վրայ:

Պոլսէն անտեղի ամբաստանութեամբ մը աքսորուած՝ ամենաթշուառ կեանք մը անցընելու դատապարտուած եմ ամիսներէ ի վեր, մինչդեռ իմ մատուցած բազմաթիւ ծառայութիւններս Օսմանեան պետութեան ինձի իրաւունք կուտան լաւագոյն վիճակ մը ունենալու:

Այս ծառայութիւններէն մէկ քանինքը պարտք կը զգամ յիշելու այստեղ:

Ես էի, որ Չէնկիլէրի մէջ պահուած զէնքերուն տեղերը ցոյց տուող քարտէսը պատրաստեցի ու հաղորդեցի Կ.Պոլսոյ ապահովութեան պետին:

Նոյնպէս ես ձեռք ձգեցի և ներքին գործերու նախարարութեան յանձնեցի Հայոց Պատրիարքարանի և Պօղոս Նուպար փաշայի միջև փոխանակուած թղթակցութեան ընդօրինակութիւնները:

Ինչպէս նաև Արևելեան նահանգներու բարենորոգմանց մասին Պատրիարքարանի կողմէ օտար պետութիւններու արուած խնդրագիրները:

Ասոնցմէ զատ, շատ մը տեղեկութիւններ հաղորդած եմ ներքին գործերու նախարարութեան, երբ իբրև օգնական թարգման ֆրանսական դեսպանատունը կը գտնուէի:

Վերոյիշեալ մատուցած ծառայութիւններուս ճշմարտութիւնը կրնաք ստուգել՝ դիմելով Կ.Պոլսոյ Ապահովութեան տնօրէնութեան և ներքին գործերու նախարարութեան:

Կը յուսամ, որ լուրը նկատողութեան կ'աննէք սոյն աղերսագիրս և պարտ ու պատշաճը կ'ընէք զիս փրկելու համար անտանելի կացութենէ մը»:

Աստիկ իր աղերսագիրը աւարտելու վրայ էր, երբ ներս մտաւ Յակոբ Տէր-Յակոբեան:

– Ի՞նչ է այդ, խոշոր թուղթի վրայ աղերսագի՞ր կը գրես, – Հարցուց Տէր-Յակոբեան:

– Այո՛, – պատասխանեց Աստիկ, – Ի՞նչ ընեմ, ալ պէտք է, որ միանգամ ընդմիշտ ինքզինքս ազատեմ այս վիճակէն:

– Որո՞ւ կ'ողղես կոր աղերսագիրդ:

– Ոստիկանապետ Սաատէտտին պէյին:

– Ի՞նչ կ'ըսես կոր:

– Պարզապէս ճշմարտութիւնը, այսինքն իմ մատուցած ծառայութիւններս Օսմանեան պետութեան:

– Ի՞նչ ծառայութիւն մատուցած ես:

Աստիկ վարանեցաւ պահ մը, յետոյ ըսաւ.

– Ի՞նչ հարկ կայ կեղծելու, ես ուղղութիւնը կը սիրեմ. ահա աղերսագիրս, կարդամ, և մտիկ ըրէ:

– Ուրեմն դո՞ւն ես եղեր թիւ 17 խաֆիէն, – գոչեց Տէր-Յակոբեան զարմացած:

– Ի՞նչ ընենք... այս երկրին մէջ ապրելու համար մարդ ստիպուած է ամէն բան ընել:

– Ինչո՞ւ ուղղակի Պոլիս դիմում չես ըներ:

– Պոլիս անգամ մը գրեցի, օգուտ չըրաւ, այսուհանդերձ այս աղերսագրին մէկ պատճէնը պիտի զրկեմ թղթատարական նախարար Հաշիմ պէյի, որ իմ բարեկամս է, օրինակ մըն ալ պիտի զրկեմ այստեղի «Պապարը» թերթի տնօրէնին, որպէսզի իր թերթին մէջ իմ դատա պաշտպանէ:

– Յաջողութիւն ուրեմն...

Եւ Յակոբ Տէր-Յակոբեան հեռացաւ Աստիկի քովէն, որ շարունակեց իր գիրը:

Այսպէս ուրեմն, դիպուածին մէկ խաղովը կը յայտնուէր, թէ



ո՛վ էր թիւ 17 խաֆիէն, որուն մասին այնքա՛ն խօսուած էր երկու տարի առաջ, թերթերուն և Ազգային ժողովին մէջ, և պատճառ եղած էր, որ շատեր կասկածի ենթարկուէին:

Այդ կասկածեալներու մէջ երբեք յիշուած չէր Աստիկ Մարկոսեանի անունը, որովհետև այդ մարդը երբեք ուղղակի չփուռ չէր ունեցած ազգային կեանքին հետ:

Ինչպէ՞ս, սակայն, կրցած էր ազգային շրջանակներէ հեռու մնալով հանդերձ՝ ձեռք անցընել Պատրիարքարանի գաղտնիքները և զանոնք հաղորդել կառավարութեան:

Ասիկա անլուծելի մնացած կէտ մըն է առայժմ, բայց օր մը թերևս պիտի լուսաբանուի:

Աստիկ իր աղերսագիրը մաքուրի առնելէ ետքը գնաց, ձեռքովը յանձնեց սարայ և ինք եկաւ իր սովորական գինետունը՝ խղճի հանդարտութեամբ իր քօնեաքը խմելու:

Յաջորդ օրը, երբ փողոցէն կ'անցնէր, յանկարծ ոստիկան մը իր օձիքէն բռնեց:

– Դո՞ւն ես Աստիկ Մարկոսեանը, – հարցուց:

– Այո՛, – պատասխանեց, – ես եմ:

– Հետս եկուր ուրեմն:

– Ո՞ւր պիտի երթանք:

– Պահականոց:

Աստիկ, որ միշտ լաւատես էր, ըսաւ ինքնին.

«Կ'երևայ, որ խնդիրը իմ աղերսագիրիս շուրջը կը դառնայ, թերևս նկատողութեան առնուած է, և բարի լուր մը պիտի լսեմ»:

Եւ գրեթէ ուրախութեամբ հետևեցաւ ոստիկանին:

Պահականոցին մէջ զինքը ընդունեց քօմիսէրի օգնական մը:

– Աստիկ Մարկոսեանը դո՞ւն ես, – հարցուց:

– Այո՛, – պատասխանեց Աստիկ:

– Դուն Հասան Պէլլիէն փախեր ու ետ դարձեր ես:

– Սխալ է, էֆէնտի՛:

– Սխալ չի կայ ըսածիս մէջ, մանրամասն տեղեկագիր ստացած ենք քու մասին:

– Եթէ կ'ուզէք, իրողութիւնը պատմեմ:

– Պէտք չի կայ, հիմա քեզի նորէն պիտի զրկենք դէպի Տէր Զօր, և կը յուսամ, որ այս անգամ փախչելու փորձ չես ընել:

– Բայց, պէ՛յ էֆէնտի, – գոչեց Աստիկ, – ես ոստիկանապետին աղերսագիր տուած եմ, անոր պատասխանին կը սպասեմ:

– Ի՞նչ բանի համար աղերսագիր տուած ես:

– Պոլիս վերադառնալու համար:

– Փոխանակ Պոլիս երթալու, Տէր Զօր պիտի երթաս:

– Բայց գոնէ հասկնամ, թէ աղերսագիրիս ի՞նչ պատասխան պիտի տրուի:

– Պատասխան մը եթէ տրուի, քու ետևէդ կը զրկենք, հոգ մի՛ ընել:

– Կը խնդրեմ, որ զիս ճամբայ հանելէ առաջ իրողութիւնը իմաց տաք ոստիկանապետին, որովհետև վստահ եմ, որ իմ աղերսագիրս նկատողութեան առած է և թոյլ պիտի չի տայ, որ զիս Գոնիայէն հեռացնեն:

– Ոստիկանապետը հրամայած է, որ քեզ ձերբակալենք ու աքսորենք:

– Ոստիկանապետ՞ տը:

– Այո՛, Սաատէտտին պէյը:

– Կ'երևայ, որ այդ հրամանը քանի մը օր առաջ տուած է, երբ տակաւին աղերսագիրս չէր ընդունած:

– Ընդհակառակը, երէկ իրիկուն տրուեցաւ:

– Սաատէտտի՞ն պէյի կողմէ:

– Բնականաբար:

Աստիկ յուսահատական շարժում մը ըրաւ:

Պահ մը լուռութիւն պահելէ ետքը հարցուց.

– Ե՞րբ ճամբայ պիտի ելլեմ:

– Վաղը առտու, – պատասխանեց քօմիսէրի օգնականը:

Ոստիկան մը զինքը տարաւ պահականոցին փոքրիկ բանտը, ուր մէկ քանի հոգիներ բանտարկուած էին:

Աստիկ յաջողեցաւ, բանտապահը կաշառելով, թողթ մը զըրկել Լևոնին և իմացնել իր ձերբակալութիւնը և խնդրել, որ գայ զինքը տեսնելու:

Լևոն իրիկունը ուշ ատեն եկաւ:

– Անցած ըլլայ, – ըսաւ՝ Աստիկը նշմարելով:

– Այս անգամ գործս գէշ է, – պատասխանեց Աստիկ տխրութեամբ, – վաղը առտու կանուխ կը զրկեն կոր:

– Բայց ինչո՞ւ Համար, քանի որ ձեզլալ պէյէն արտօնութիւն ունիս Հոս մնալու:

– Արտօնութիւնը օգուտ չըրաւ, Սաատէտտին պէյը այնպէս Հրամայեր է:

– Բայց ոստիկանապետը ինչպէ՞ս վալիին Հրահանգը ոտքի տակ կ'առնէ:

– Հիմա ատանկ բաներ նայող չկայ:

– Ես եթէ քու տեղդ ըլլամ, իսկոյն վալիին դիմում կ'ընեմ:

– Ի՞նչ կերպով:

– Գրաւոր դիմում մը, եթէ կ'ուզես, բան մը գրէ, ես իր ձեռքը կը Հասցնեմ:

– Կը կարծե՞ս, որ օգուտ ընէ:

– Անշուշտ օգուտ կ'ընէ, քանի որ վալին այդչափ բարեկամ է քեզի:

Աստիկ վերջին փորձ մը ընել ուզեց և երկու աղերսագիր գրեց, մին՝ վալիին և միւսը՝ ոստիկանապետին ուղղուած և յանձնեց Լևոնին:

Երիտասարդը մեկնեցաւ՝ խոստանալով զանոնք անմիջապէս իրենց Հասցէներուն տանիլ:

Աստիկ անքուն գիշեր մը անցուց: Յուսահատութիւնը պատած էր զինքը: Ներքին ձայն մը կ'ըսէր իրեն, որ այս անգամ ա՛լ անդառնալիօրէն կ'երթար մեռնելու:

Առտուն կանուխ զինքը տարին քօմիսէրին քով:

– Պատրաստ ես ճամբայ ելլելու Համար, – Հարցուց քօմիսէրը:

– Պատրաստ եմ, բայց գոյքերս քովս չեն... զիս փողոցը ձեր բակալեցին ու բերին բանտարկեցին:

– Ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ կ'երթաս սենեակդ և գոյքերդ կ'առնես:

– Շատ շնորհակալ եմ:

Աստիկ արդէն առնելիք շատ բան չունէր. իր ամբողջ գոյքերը կը բաղկանային պաթանիէէ մը և մէկ քանի կտոր ճերմակեղէնէ:

Գնաց իր բնակած տունը, ամէնքը միասին ծրարեց, թևին տակ առաւ և ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ վերադարձաւ պահականոց:

– Դրամ ունի՞ս քովդ, – Հարցուց քօմիսէրը:

– Ո՛չ, – պատասխանեց Աստիկ:

Թէև ճշմարտութիւնը այն էր, որ բաւական դրամ ունէր գրկուած:

– Երկաթուղիին դրամը, մինչև Պօզանթի, մենք կը վճարենք, – պատասխանեց քօմիսէրը, – բայց անկէ անդի՞ն... Պօզանթիէն մինչև Թարսուս կառքով երեք օրուան ճամբայ է, ի՞նչ պիտի ընես:

– Ոտքով պիտի երթամ:

Քօմիսէրը չպատասխանեց:

Վայրկեան մը ետքը ոստիկան մը ձեռնակապ մը բերաւ և մօտեցաւ Աստիկին:

Այս վերջինը այլայլած դէմքով մը գոչեց.

– Այս ի՞նչ է, ինծի՞ Համար է:

– Որո՞ւ Համար կ'ուզես, որ ըլլայ, – ըսաւ քօմիսէրը խնդալով:

– Այսպէս ձեռքերս կապուած պիտի ճամբորդեմ:

– Այո՛, քանի որ այսպէս ուզեցիր:

– Ե՞ս ուզեցի:

– Անցած անգամ առանց կապելու զրկեցինք, ու փախար, անոր Համար ստիպուած ենք այս անգամ կապուած զրկել, ոստիկանապետին Հրամանը այս է:

Աստիկ ստիպուեցաւ Համակերպիլ:

Ժամ մը ետքը ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ մտաւ շոգեկառք:

Քսան ժամէն Հասան Պօզանթի:

Հոն ոստիկանը զինքը յանձնեց տեղւոյն պահականոցը և ինք վերադարձաւ Գոնիա:

Աստիկ կաշառքի շնորհիւ կրցաւ քէլէփճէն Հանել տալ ձեռքէն:

Յետոյ ըսաւ, որ ինք դրամ ունէր և կ'ուզէր կառքով ճամբորդել մինչև Թարսուս:

Այս կերպով գնաց Թարսուս, ուր զինքը կրկին բանտարկեցին և բաւական խոշտանգեցին:

Յետոյ կրկին քէլէփճէով ճամբայ Հանեցին ու զրկեցին Ատանա:

Ատանայի բանտին մէջ Աստիկ կրցաւ լուր ղրկել Արշաւիրին, որ նոյն միջոցին հոն կը գտնուէր:

Արշաւիր եկաւ տեսնելու իր ընկերը:

– Նորէ՞ն վերադարձար, – հարցուց զարմացած:

– Ափսո՛ս, – ըսաւ Աստիկ, – չի կրցայ օձիքս ազատել: Հիմա քենէ կը խնդրեմ, որ գոնէ սա քէլէփճէն հանել տալու միջոցը գտնես:

– Այդ դիւրին է, – ըսաւ Արշաւիր, – հիմա պէտք եղածը կը խօսիմ:

Արդարեւ, ժամ մը ետքը եկան ու քէլէփճէն հանեցին:

Երբ կրկին Արշաւիր բանտ եկաւ զինքը տեսնելու, Աստիկ պաղատազին խնդրեց, որ իր ազդեցութիւնը ի գործ դնէ, որ պէսգի գոնէ Ատանայէն աւելի հեռու չղրկուի և հոն բանտարկուած մնայ:

– Այդ մասին կ'աշխատիմ, – խոստացաւ Արշաւիր:

– Բայց պէտք է, որ անմիջապէս գործես, – ըսաւ, – որովհետեւ կրնան զիս մէկ ժամէն միւսը ղրկել այս տեղէն:

– Հիմա կ'երթամ պէտք եղած դիմումը կ'ընեմ:

Եւ իրաւցընէ զնաց ոստիկանապետին քով, որուն հետ մտերմաբար կը տեսնուէր:

– Ձեզի խնդիրք մը ունիմ, – ըսաւ:

– Ի՞նչ է, տեսնե՞ք:

– Բանտին մէջ Աստիկ Մարկոսեան անուն մարդ մը կը գրտնուի, որ Գոնիայէն բերուած է և Տէր Զօր կը ղրկուի:

– Գիտեմ, իր թուղթերը հոս են, – պատասխանեց ոստիկանապետը:

– Այդ մարդը մօտէն կը ճանչնամ, – շարունակեց Արշաւիր, – մարդ մըն է, որ շատ ծառայութիւններ մատուցած է կառավարութեան:

– Այդ ալ գիտեմ, նախկին լրտես մըն է:

– Կարելի չէ՞, որ զինքը հոս վար դնենք, փոխանակ Տէր Զօր ղրկելու:

– Այդ անկարելի է, – գոչեց ոստիկանապետը:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ իրեն դէմ ծանր ամբաստանութիւններ կան, և

ուղղակի Պոլսէն հրաման եկած է զինքը ղրկելու «որոշեալ աքսորավայրը»:

Որոշեալ աքսորավայրը, ինչպէս յայտնի է, Տէր Զօրն էր:

– Բայց ես մօտէն գիտեմ այդ մարդուն մատուցած ծառայութիւնները, – պնդեց Արշաւիր:

– Այդ ծառայութիւնները նշանակութիւն չունին: Եկած հրամանը բացորոշ է, և չենք կրնար չգործադրել:

Արշաւիր հասկցաւ, որ անօգուտ էր աւելի պնդել և վերադարձաւ Աստիկին քով:

– Դժբախտաբար կարելի չեղաւ բան մը ընել, – ըսաւ իր բարեկամին, – կ'երևայ, որ մասնաւոր հրաման մը կայ քու մասիդ:

– Գիտեմ, որ այդպիսի հրաման մը կայ, բայց ի՞նչ կարևորութիւն ունի, եթէ ուզեն, կրնան զիս պահել և Պոլիս գրել, որ ղրկած են Տէր Զօր:

– Ատիկա անկարելի է, եթէ յետոյ երևան ելլէ, ծանր պատիժ կայ:

– Գոնէ կարենայի քիչ մը ժամանակ մնալ, թերևս մէկ օրէն միւսը քաղաքականութիւնը կը փոխուի:

– Առայժմ այդպիսի յոյս մը չի կայ, – պատասխանեց Արշաւիր:

Աստիկ հետեւեալ օրը ճամբայ հանուեցաւ և շոգեկառքով բերուեցաւ Օսմանիէ:

Այնտեղի բանտին մէջ պատահեցաւ այն ոստիկանին, որ զինքը Հասան Պէլլիէն ետ բերած էր:

Անմիջապէս իրար ճանչցան:

– Բանտին մէջ ի՞նչ գործ ունիս, – հարցուց Աստիկ:

– Իմ բարեսրտութեանս զո՞հ գացի, – պատասխանեց ոստիկանը:

– Ինչպէ՞ս...

– Մէկ քանի հայեր, որոնք փոխադրելու համար ինծի յանձնուած էին, փախցուցի, խնդիրը երևան ելաւ, ու զիս բանտարկեցին. քիչ օրէն պատերազմական ատեանին առջև պիտի դատուիմ:

– Ցաւալի բան:

– Չմոռնամ ըսելու, որ քու խնդիրդ ալ իմացուած է, և այն

ալ զատ ամբաստանութիւն մըն է ինծի դէմ: Շատ հաւանական է, որ հիմա քեզ հոս վար դնեն իբրև վկայ:

– Ասիկա բարեբախտութիւն մը կ'ըլլայ:

– Եթէ երբեք քեզ վկայութեան կանչեն, ի՞նչ պիտի ըսես:

– Չեմ գիտեր, թէ ի՞նչ պէտք է ըսել քեզի օգտակար ըլլալու համար:

– Ես ըսի, որ զիս գինովցուցած ես և իմ գինովութենէս օգուտ քաղելով՝ փախած ես առանց իմ գիտութեանս: Դուն ալ նոյն բանը պէտք է ըսես:

– Բայց այն ատեն ես իմ յանցանքս ծանրացուցած կ'ըլլամ:

– Ի՞նչ վնաս ունի, դուն արդէն Տէր Զօր կ'աքսորուիս կոր, անկէ աւելի ծանր պատիժ մը պիտի չի տան ատե՛ն...

Աստիկ արդարացի գտաւ ոստիկանին դիտողութիւնը և խոստացաւ անոր ուղածին նման վկայութիւն մը տալ:

Կաշառակեր ոստիկանին ենթադրութիւնը ճիշդ էր:

Աստիկ Օսմանիէի բանտը մնաց բաւական ատեն, մինչև որ պատերազմական ատեանէն զինքը վկայութեան կանչեցին:

Յետոյ կրկին իր ճամբորդութիւնը շարունակեց կառքով և ոստիկանի մը հսկողութեամբ՝ մինչև Իսլահիէ:

Այս տաժանելի ուղևորութիւնը շատ տկարացուցած էր զինքը:

Իբր Իսլահիէ հասաւ, գրեթէ քալելու կարողութիւն չունէր: Երկու օր ետքն սուկալի տենդ մը ունեցաւ, և բժիշկը յայտարարեց, թէ թիֆիւսէ վարակուած է, և զինքը փոխադրեցին հիւանդանոց, ուր թիֆիւսէ վարակուածներուն թիւը այնչա՛փ շատ էր, որ մէկ անկողնի մէջ երկու հիւանդ պառկեցուցած էին:

Աստիկն ալ մահամերձ հիւանդի մը քով տեղաւորեցին:

Ամբողջ տասներհինգ օր ինքզինք կորսնցուց և ամբողջ օրեր գառանցելով անցուց:

Բժիշկը հազիւ երկու օրը անգամ մը հարևանցի այցելութիւն մը կ'ընէր և ատեն-ատեն հրահանգներ կուտար, որոնք երբեք չէին գործադրուեր:

Հակառակ ասոնց՝ Աստիկ ապրեցաւ և սկսաւ ապաքինիլ:

Բժիշկը օր մը մօտեցաւ իր անկողնին և անունը հարցուց:

– Աստիկ Մարկոսեան, – ըսաւ հիւանդը:

– Դուն հա՞յ ես:

– Այո՛:

– Ո՞ր տեղացի:

– Պոլսեցի:

Բժիշկը, որ մինչև այն ատեն թուրքերէն կը խօսէր, յանկարծ հայերէնի դարձուց:

– Ես ալ հայ եմ և պոլսեցի, – ըսաւ:

– Հոս ի՞նչ բան ունիք:

– Իբրև գինուորական բժիշկ եկած եմ հարիւրապետի աստիճանով: Իսկ դո՞ւն:

– Ձիս Տէր Զօր կ'աքսորեն... չէ՞ք կրնար ինծի ծառայութիւն մը մատուցանել:

– Ի՞նչ կ'ուզես, որ ընեմ:

– Կարելի եղածին չափ երկար ատեն պահեցէք զիս հիւանդանոցին մէջ:

– Կը նախընտրես այս աղտոտ տեղը մնալ, քան ճամբա՞դ շարունակել:

– Բնականաբար, քանի որ երթալիք ճամբուս ծայրը մահը կը սպասէ ինծի:

– Կը ջանամ բան մը ընել, – պատասխանեց բժիշկը:

Եւ իր խոստումը կատարեց՝ տասներհինգ օրի չափ գայն հիւանդանոցին մէջ պահելով:

Բայց օր մըն ալ ըսաւ իրեն.

– Ա՛լ աւելի երկար ատեն չեմ կրնար քեզ հոս վար դնել, որովհետև երկու օրէն քննիչ մը պիտի գայ հիւանդանոցը այցելելու և եթէ քեզ հոս առողջ վիճակի մէջ տեսնէ, կրնայ դիտողութիւն ընել: Եթէ թուրք ըլլայիր, թերևս դիտողութիւն չընէին, բայց քանի որ թէ՛ ես և թէ՛ դուն հայ ենք, իմ գլուխս ալ կրնայ փորձանք մը գալ: Արդէն հոս ինծի թշնամաբար կը նային և առիթ մը կը փնտռեն հեռաւոր տեղ մը նետելու համար:

– Չեմ ուզեր, որ իմ պատճառովս ձեր գլուխը փորձանք մը գայ, – պատասխանեց Աստիկ:

– Ուրեմն վաղը պէտք է, որ բանտ վերադառնաս, ես այսօր իմ բաբօրս կը գրեմ ու կը ղրկեմ:

Հետևեալ օրը եկան ու Աստիկը բանտ փոխադրեցին:

Հիւանդութեանը միջոցին գողցած էին Աստիկի բոլոր դրամները, այնպէս որ խեղճը շատ սարսափելի կացութեան մը մէջ կը գտնուէր:

Բժիշկը խղճալով՝ քիչ մը դրամ տուած էր իրեն, բայց այդ դրամը հազիւ բաւական էր զինքը քանի մը օր կերակրելու:

Աստիկ երեք իր կեանքին մէջ նիւթական այսպիսի տագնապի մը մատնուած չէր:

Իզո՛ւր մտքին մէջ հնարք մը կ'որոնէր այդ անտանելի կացութենէն փրկուելու համար: Իր բանտակիցները ամէնքն ալ խեղճ մարդիկ էին, որոնց նիւթական կարողութիւնը իրենինէն աւելի գէշ էր, այնպէս որ կարելի չէր այդ մարդոց վրայ յոյս դնել կամ զանոնք շահագործել փորձել:

Հիւանդանոցէն բանտ վերադառնալուն երկրորդ օրը քօմիսէրը կանչեց զինքը:

– Վաղը առտու, – ըսաւ, – ճամբայ պիտի ելլես դէպի Հալէպ:

– Հոնկէ ո՛ւր պիտի երթամ, – հարցուց Աստիկ:

– Երբոր հոն հասնիս, քեզի կ'իմացնեն ուր երթալիքդ: Հիմա երեք հարիւր դրուշ պիտի վճարես:

– Ի՞նչ դրամ է այդ:

– Մինչև Հալէպ երկաթուղիին վարձքը:

– Բայց ես դրամ չունիմ, բոլոր դրամներս գողցան հիւանդութեանս միջոցին, ձեզի դիմեցի, որ քննութիւն մը կատարել տաք, բայց ականջ չկախեցիք:

– Ես ատանկ պարապ բաներ մտիկ չեմ կրնար ընել, թո՛ղ դրամդ չկորսնցնէիր կամ եթէ դրամ ունէիր՝ թող նախապէս մեզի տայիր, որ պահէինք:

– Ատիկա խելք չըրի:

– Եթէ խելք չըրիր, ուրեմն յանցանքը քուկդ է:

– Ինչ որ ալ ըլլայ, իրողութիւնը այն է, որ հիմա երեք հարիւր դրուշ չեմ կրնար վճարել:

– Այն ատեն մինչև Հալէպ ոտքով կ'երթաս:

– Բայց թիֆլիսէն նոր ելած վիճակիս մէջ ինչպէ՞ս կ'ուզէք, որ քալելով երթամ մինչև Հալէպ:

– Ատիկա իմ գիտնալիք բանս չէ:

– Նոյնիսկ ճամբան ուտելիքի համար դրամ պիտի չունենամ:

– Անօթի կը մնաս, մեզի ի՞նչ:

– Պարզապէս զիս մեռցնել կ'ուզէք ուրեմն:

– Այսչափ հայեր մեռան, դուն ալ մեռիր, ի՞նչ կ'ըլլայ եղբր: Աստիկ վերադարձաւ բանտ յուսահատ կացութեան մը մէջ: Հետեւեալ առտու կանուխ, արդարև, եկան զինքը փնտուեցին՝ ճամբայ հանելու համար:

Նորէն իրեն առաջարկեցին շոգեկառքի տոմսակիրն փոխարժէքը վճարել, և ինք նորէն յայտարարեց, թէ դրամ չունի:

Քօմիսէրը իր խօսքին չհաւատալով՝ հրամայեց, որ վրանգլուխը խուզարկեն:

Երկու ոստիկաններ գրպանները նայեցան և հազիւ երեսուն դրուշ գտան:

– Այս շունը իր դրամները ծածուկ տեղ մը պահած ըլլալու է, – ըսաւ քօմիսէրը, – ձեծեցէ՛ք զինքը, մինչև որ դրամները մէջտեղ հանէ:

Ոստիկանները իրենց մեծաւորին հրամանը գործադրեցին և սկսան իրենց խարազաններով հարուածել Աստիկը, որ առաջին հարուածներէն իսկ ուշակորոյս գետին փոռուեցաւ:

Երբ խելքը գլուխը եկաւ, տեսաւ, որ թևերուն ձեռնակապ դրուած էր:

– Քալէ՛, – ըսաւ ոստիկան մը՝ զինքը հրմշտկելով ու փողոց հանեց:

Քիչ ետքը հեծեալ ոստիկան մը եկաւ, Աստիկի մէջքէն չուան մը կապեց և չուանին միւս ծայրն ալ իր ձիուն թամբին անցուց և ճամբայ ելաւ:

Թէև ձին կամաց կ'երթար, բայց այս ուղևորութիւնը տաժանելի տանջանք մը եղաւ Աստիկին համար:

Երեք ժամ քալելէ ետքը շնչասպառ գետին ինկաւ:

Ոստիկանը ստիպուեցաւ կանգ առնել և թոյլ տալ, որ քիչ մը հանգչի կալանաւորը:

– Գոնէ սա չուանը քակէ ու քէլէփճէն հանէ, – աղաչեց Աստիկ:

– Եթէ փախչի՞ս, – ըսաւ ոստիկանը:

– Այս վիճակիս մէջ ինչպէ՞ս կ'ուզես, որ փախչիմ, քալելու կարողութիւն անգամ չունիմ:

– Ուրիշներ տեսած եմ քու վիճակիդ մէջ, որոնք փախած են:

– Ես այդ ուրիշներուն չեմ նմանիր, Հիւանդութենէ նոր ելած մարդ մըն եմ, թո՛ղ տուր, որ ձիուդ առջևէն կամաց-կամաց քայելով երթամ և եթէ փախուստի ամենափոքր փորձ մը ընեմ, րէվոլվէրդ քաշէ՛ ու զիս մեռցուր:

Աստիկ այնչա՛փ աղաչեց, որ ի վերջոյ ոստիկանը տեղի տուաւ և զայն ազատեց իր կապանքներէն, ու այսպէս կրկին ճամբայ ելան:

Ժամ մը ևս քայլէ ետքը Աստիկ Հեռուն, դաշտին մէջ Հա-րիւրաւոր վրաններ նշմարեց:

– Ի՞նչ են ասոնք, – Հարցուց ոստիկանին:

– Ի՛նչ պիտի ըլլան, Հայ տարագիրներու վրաններ են:

– Կը խնդրեմ անոնց քովէն անցնինք:

– Ինչո՞ւ Համար:

– Թերևս ծանօթներու Հանդիպիմ ու քիչ մը դրամ առնեմ:

– Չըլլար:

– Քանի որ մեր ճամբուն վրայ են, ինչո՞ւ չըլլայ, ի՞նչ վնաս կրնայ տալ:

– Չըլլար՝ ըսի, – գոչեց ոստիկանը խստութեամբ:

– Հաւաքած դրամիս կէսը քեզի կուտամ, – առաջարկեց Աստիկ:

– Ո՞վ քեզի դրամ կուտայ:

– Ես ծանօթ անձ մըն եմ, շատ մարդ կը ճանչնամ, ասկէ գատ, անունս ալ ամէն մարդու ծանօթ է, երբ իմ ո՛վ ըլլալս իմանան, վստահ եմ, որ ամէն օգնութիւն կ'ընեն:

– Ո՞րչափ դրամ կը յուսաս Հաւաքել:

– Ո՞վ գիտէ, թերևս քսան-երեսուն ոսկի Հաւաքեմ:

– Եւ կէսը ինծի՞ պիտի տաս:

– Կ'երդնում, որ պիտի տամ:

– Երդումի պէտք չի կայ, արդէն քու կեանքդ իմ ձեռքս է, եթէ չի տաս, քեզ կը սպաննեմ և ամբողջ դրամդ կ'առնեմ:

– Այն ատեն, ուրեմն, խնդիրքս չընդունելու պատճառ մը չի կայ:

– Միայն թէ կը կասկածիմ, որ այդչափ դրամ կարենաս Հա-րաքել:

– Փորձ մըն է՝ կ'ընենք:

– Քու վիճակդ, արդարև, խղճալի է, – ըսաւ ոստիկանը, – և ես կ'ուզեմ քեզի բարիք մը ընել, ասոր Համար կը Հաւանիմ և թոյլ կուտամ, որ այդ վրաններուն այցելութիւն մը տաս:

Կէս ժամ ետքը կը Հասնէին վրանները:

Տարագիրները, որոնք Հեռուէն արդէն Հետաքրքիր կը դիտէին Աստիկի գալուստը ձիաւոր ոստիկանի մը Հետ և կը կուս-Հէին, որ Հայ աքտորական մըն էր եկողը, իսկոյն իր շուրջը բոլորուեցան:

Աստիկ իր վիճակը պարզեց անոնց և բացատրեց, թէ ինչու եկած էր դէպի վրանները:

Տարագիրները, Հակառակ իրենց գտնուած տառապագին վիճակին, իրենցմէ աւելի թշուառ մը տեսնելով՝ փութացին իրենց ձեռքէն եկած օգնութիւնը ընելու, բայց աՀա՛ յանկարծ վրանէ մը երիտասարդ մը դուրս ելաւ և մօտեցաւ Աստիկին:

– Կը ճանչնամ ես այդ մարդը, – ըսաւ՝ շեշտակի նայելով ա-նոր երեսին, – դուն Աստիկ Մարկոսեանը չե՞ս:

– Այո, – պատասխանեց Աստիկ:

– Դուն Պոլիս թուրք թերթերու խմբագիրը չէ՞ր:

– Ճիշդ է, – Հաստատեց Աստիկ:

– Եւ Հիմա մենէ ողորմութի՞ւն ուզելու եկած ես:

– Ի՛նչ ընեմ, այս վիճակին ինկայ, քովս եղած դրամը գող-ցուցի:

– Բայց ես գիտեմ քու ով ըլլալդ, – գոչեց երիտասարդը:

– Արդէն անունս յայտնեցի:

– Քու ինչ գործ ընելդ ալ գիտեմ:

– Ըսի. թէ խմբագիր էի:

– Այո, բայց միւս գործդ չըսիր:

– Ի՛նչ գործ:

– Չրսիր նաև որ Պոլսոյ մէջ խաֆիէութիւն կ'ընէիր:

– Ե՛ս, – գոչեց Աստիկ՝ դողաՀար ձայնով մը:

– Դուն, այո՛, Աստիկ Մարկոսեանը կամ ուրիշ անունով թիւ 17 խաֆիէն:

– Բայց դուն ո՞վ ես, – գոչեց Աստիկ:

– Ես ալ քու զոհերէդ մէկն եմ, – պատասխանեց երիտասար-

դը, — չէնկիւղէրցի եմ, կը յիշես անշուշտ պահուած գէնքերուն խնդիրը, որոնց տեղերը քեզի յայտնած էին՝ խարուելով քու խօսքերէդ:

Աստիկ, գլխիկոր, չպատասխանեց: Ձինքը շրջապատողները խոժոռ ականարկներ ուղղելով իրեն՝ հեռացան-գացին իրենց վրանները, և ո՛չ մէկը մնաց քովը:

— Ի՞նչ եղաւ, նայինք, դրամ հաւաքելու ձեռնարկդ, — հարցուց ոստիկանը:

— Երթանք, այս մարդոցմէ յոյս չի կայ, — պատասխանեց Աստիկ:

— Այդ երիտասարդը բարկացած ի՞նչ կը պոռար կոր երեւիդ:

— Ոչինչ, գիտ ուրիշ մէկը կարծեց, որուն հետ կ'երևայ, որ խնդիր ունի եղբր:

— Ըսել է՝ պարապ տեղը եկանք մինչև հոս...

— Այնպէս եղաւ:

Ոստիկանը, որ կը յուսար բաժնել Աստիկի հաւաքած դրամը, յուսախաբ եղաւ և իր դժգոհութիւնը յայտնեց ձիուն գնացքը արագելով և ստիպելով Աստիկը, որ իր առջևէն քալէ նոյն արագութեամբ:

Իրիկուան դէմ գիւղ մը հասան:

Ոստիկանը ախոռի մը մէջ բանտարկեց Աստիկը:

Այս վերջինը խոնջէնքէն շնչասպառ, անօթի-ծարաւ, ինկաւ աղբերուն վրայ ու քնացաւ:

Հետեւեալ առտու, երբ ոստիկանը դուռը բացաւ, որպէսզի Աստիկը դուրս հանէ ու ճամբանին շարունակեն, տեսաւ, որ Աստիկ ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունէր:

Հրացանին բունտովը քանի մը հարուած իջեցուց անոր կողերուն, բայց իզո՛ւր, Աստիկ անշարժ մնաց իր տեղը՝ տկար ու նուաղկոտ ճիչեր արձակելով:

« Այդ մարդը անկարելի է, որ կարենայ այսօր ճամբան շարունակել » — եզրակացուց ոստիկանը՝ ախոռէն դուրս ելլելով ու դուռը գոցելով:

Քիչ յետոյ վերադարձաւ՝ հետը հաց ու ջուր բերելով և զանոնք Աստիկին քովը դնելով ըսաւ:

— Կե՛ր, որ վրադ ուժ գայ:

Բայց Աստիկ տեղէն շարժելու կարողութիւն չունէր և ակնարկ մը անգամ շնետեց հացին վրայ, թէ և ժամերէ ի վեր բերանը բան չէր դրած:

« Այս մարդը, կարծեմ, հոս պիտի մեռնի » — խորհեցաւ ոստիկանը՝ անտարբերութեամբ դուռը գոցելով:

Յետոյ ինքնին աւելցուց. « Եթէ ատանկ բան մը պատահի, շատ աղէկ կ'ըլլայ, շուտ մը տեղս կը վերադառնամ »:

Գիւղացիները, ամէնքն ալ թուրքեր, մեծ պատիւով ընդունած էին ոստիկանը և գայն առաջնորդած գիւղապետին տունը, ուր առատ մածուն, կարագ, հաւկիթ հրամցուցած էին իրեն և գիշերն ալ մաքուր ու հանգստաւէտ անկողինի մը մէջ պառկեցուցած:

Իր ձին ալ ո՛չ նուազ առատօրէն կը կերակրուէր:

Այսպէս, ուրեմն, ոստիկանը անհամբեր ըլլալու որեւէ պատճառ չունէր:

Ամենայն հանդարտութեամբ եկաւ գիւղապետին տունը և մըխթարը դէմը առնելով՝ նստաւ նարտ խաղալու:

Մինչև իրիկուն այսպէս անցուց:

Գիշերը, պառկելէ առաջ, մտքին իսկ չանցուց ճանճոյթը առնել երթալ տեսնելու, թէ ի՛նչ եղած էր Աստիկը:

Առտուն միայն գնաց Աստիկը տեսնելու:

Ձայն անշարժ երկնցած գտաւ աղբակոյտին վրայ:

Հացն ու ջուրը անեղծ քովը դրուած էին:

« Կը քնանա՞յ կոր » — ըսաւ ինքնին:

Եւ ձեռքի խարազանովը ուժգին հարուած մը իջեցուց ոտքերուն:

Աստիկ անշարժ մնաց:

« Մեռած չըլլա՞յ » — խորհեցաւ ու ծոնցաւ՝ մօտէն քննելու համար:

Ձեռքը ճակտին տանելով՝ տեսաւ, որ պաղած է:

— Մեռեր է, — վճռեց:

Եւ ախոռէն դուրս ելաւ առանց դուռը կղպելու:

Վայրկեան մը ետքը գիւղապետին և մըխթարին ընկերակցութեամբ կը վերադառնար Աստիկի դիակին քով, և երեքը

միասին թուղթ մը ստորագրեցին աքսորականին մահը հաստատող:

Ոստիկանը այդ թուղթը գրպանը դնելէ ետքը հրամայեց, որ իր ձին թամբեն ու բերնն:

– Այս դիակը ի՞նչ պիտի ընենք, – հարցուց գիւղապետը:

– Տեղ մը թաղել տուէ՛ք, – պատասխանեց ոստիկանը:

Քիչ ետքը ոստիկանին ձին բերին:

– Զիուս կերակուր տուի՞ք, – հարցուց:

– Հարկաւ, ասկէ զատ ահաւասիկ, տոպրակ մըն ալ լեցուցինք, որպէսզի միասին տանիք:

– Զուր խմե՞ց:

– Այո՛, խմեց:

– Զուրը մաքուր էր ա՛:

– Աղբիւրի ջուրէն:

Ոստիկանը հեծաւ ձիուն վրայ, բարեւեց ներկաները և ճամբայ ելաւ դէպի Իսլահիէ:

Երբ ոստիկանը անյայտացաւ, գիւղապետը դարձաւ դէպի մըխթարը և ըսաւ.

– Այդ դիակը ժամ առաջ տանել, տեղ մը թաղելու է:

– Հիմա ես այդ խնդիրը կը կարգադրեմ, – պատասխանեց մըխթարը:

Քիչ ետքը «Թաղում»-ին պատրաստութիւնը տեսած էր:

Երկու գիւղացիներ, բահով ու բրիչով զինուած, եկան այն ախոռին քով, ուր կը գտնուէր Աստիկի դիակը:

Իրենց հետ բերած էին խոշոր էջ մը:

Դիակը դրին այդ էջուն վրայ, չուանով մը կապեցին ու մօտակայ բլրակ մը տարին ու հոն փոս մը փորելով՝ թաղեցին:

Այս եղաւ Աստիկ Մարկոսեանի բախտախնդրական կեանքին վերջաւորութիւնը:

## ՎԵՐՋԱՐԱՆ

Այս անշուք թաղումէն ամիս մը ետքը նրբահասակ գեղանի կին մը կը ներկայանար Քըսմը սիասիի տնօրէն Ռէշատ պէյին:

– Հրամայեցէ՛ք, մատա՛մ Լիւսի,\* – ըսաւ Ռէշատ պէյ՝ տիկինը հրամայելով քովը դրուած թիկնաթուր:

Տիկինը գլխու շնորհալի շարժումով մը բազմեցաւ իրեն ցոյց տրուած տեղը:

– Ինչպէ՛ս էք, տիկի՛ն Լիւսի, – հարցուց Ռէշատ պէյ:

– Աղէկ եմ, շնորհակալ եմ:

– Շատոնց է ձեզ տեսած չունինք:

– Զուգեցի ձեզ ձանձրացնել, որովհետեւ գիտեմ, որ միշտ չափազանց զբաղած էք:

– Որչափ ալ զբաղած ըլլամ, ինծի համար միշտ մեծ հաճոյք մըն է ձեր այցելութիւնը ընդունիլ:

– Շատ շնորհակալ եմ:

– Հին բարեկամը թշնամի չըլլար:

– Այնպէս է:

– Ի՞նչ բանի կը պարտիմ ձեր այսօրուան այցելութիւնը:

– Երկու ամիսէ ի վեր նամակ չեմ ստացած Աստիկ էֆէն-տիէն, հակառակ, որ իրեն նամակ ալ գրած եմ:

– Վերջին անգամ ուրկէ՞ իրմէ նամակ առիք:

– Գոնիայէն, այդ նամակին մէջ յոյս կը յայտնէր, որ քիչ օրէն պիտի կրնար Պոլիս վերադառնալ:

– Դժբախտաբար այդ յոյսը որեւէ իրական հիմ մը չունի, – պատասխանեց Ռէշատ պէյ, – Աստիկ ո՛չ թէ միայն հոս վերադառնալու հնարաւորութիւն չունի, այլ նոյնիսկ Գոնիայի մէջ ալ պիտի չկրնայ մնալ և, կարծեմ, նոյնիսկ ճամբայ հանուած է հոնկէ:

– Դէպի ո՞ւր...

– Դէպի Տէր Զօր:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ այդ մարդը աքսորի մէջ ալ խելօք չի կենար, և իր մասին շատ աննպաստ տեղեկագիրներ հասած են:

– Բայց գիտէք, որ ինք հաւատարմօրէն ծառայած է Օսմանեան պետութեան:

– Ատիկա կարելի չէ ուրանալ, բայց միւսնոյն ատեն դուք ալ գիտէք, որ շատ զեղծումներ ըրաւ վերջերս:

\* Այս հերոսուհին վեպի Գախորդ գլուխներում հանդես է բերված Էլիզ ամուսնով (ծան. կազմողի):



– Ինչ որ ալ ըլլայ, այդչափ ծանր պատիժի արժանի չէր:  
– Տիկի՛ն, դուք ամէն բան չէք գիտեր, հետեւաբար չէք կըրնար վճռել, թէ տրուած պատիժը յանցանքին համեմատութեամբ ծանր, թէ՞ թեթեւ է:  
– Ինչ որ է, ես այժմ հոս եկած եմ միմիայն տեղեկութիւն առնելու իր մասին:  
– Ինչպէս ըսի, տիկի՛ն, Աստիկ ճամբայ հանուած է Գոնիայէն:  
– Իսկ այժմ ո՞ւր կը գտնուի:  
– Ատիկա չեմ գիտեր, բայց կրնանք հարցնել և հասկնալ:  
– Շատ շնորհակալ կ'ըլլամ:  
– Հիմա կրնանք հասկնալ:  
Եւ Րէչատ պէյ զանգակը հնչեցնելով՝ սենեկապանը կանչեց և հրամայեց, որ Նէճիպ էֆէնտին իրեն կանչէ:  
– Աքսորականներու մասին ամէն տեղեկութիւն Նէճիպ էֆէնտին քով կը հաւաքուի, – բացատրեց Քըսմը սիասիի տնօրէնը:  
Քառորդ ժամ ետքը Նէճիպ էֆէնտի ներս մտաւ:  
– Աստիկ Մարկոսեանի մասին ի՞նչ տեղեկութիւն ունիս, – հարցուց Րէչատ պէյ:  
– Երէկ իսկ իր մասին տեղեկագիր մը ստացայ, – պատասխանեց Նէճիպ:  
– Ի՞նչ կ'իմացնէ այդ տեղեկագիրը:  
– Աստիկ Գոնիայէն զրկուած է Ատանա և հոնկէ ալ Իսլահիէ:  
– Ես գիտէի, որ Գոնիայէն պիտի հեռացուէր:  
– Իսլահիէի մէջ Աստիկ թիֆիւս եղած է և հիւանդանոց փոխադրուած, յետոյ առողջանալէ ետք ոստիկանի մը հսկողութեամբ ճամբայ հանուած է և 4 ժամ հեռուն գիւղի մը մէջ մեռած է:  
– Մեռած, – գոչեց տիկինը՝ յուզուած շեշտով մը:  
– Այո՛, տիկի՛ն, – պատասխանեց Նէճիպ էֆէնտի:  
– Վստա՞հ էք, որ մեռած է:  
– Այո՛, տեղեկագրին կցուած է իր մահը հաստատող թուղթ մը տեղւոյն գիւղապետին, մըխթարին և իրեն ընկերացող ոստիկանին կողմէ:

– Ուրեմն այլևս որևէ կասկած չմնար մեռած ըլլալուն մասին, – ըսաւ Րէչատ պէյ:  
Յետոյ Նէճիպ էֆէնտիին դառնալով՝ աւելցուց.  
– Շնորհակալ եմ ձեր տեղեկութիւններէն, կրնաք երթալ:  
Մարդը մեկնեցաւ:  
– Կը ցաւիմ, որ այսպէս գէշ լուր մը առիք հոս գալով, – ըսաւ Րէչատ՝ տիկինին դառնալով:  
– Արդէն մէկ օրէն միւսը կը սպասէի այդ լուրին, – պատասխանեց գեղուհին, որ իր հանդարտութիւնը գտած էր:  
– Ինչո՞ւ համար կը սպասէիք այդ լուրին:  
– Որովհետեւ ինք տկարակազմ էր, և յայտնի էր, որ պիտի չկրնայ տոկալ աքսորի տառապանքներուն:  
– Բայց կը տեսնեմ, որ իր մահուան լուրը շատ չյուզեց ձեզի:  
– Ինչպէս ըսի, կը սպասէի ատոր և երկու ամիսէ ի վեր լուր չառնելէս արդէն կասկածած էի, թէ դժբախտութիւն մը պատահած էր:  
– Ասկէ զատ, կարծեմ, ձեր օրինաւոր ամուսինը չէր:  
– Ո՛չ, միայն թէ տարիներէ ի վեր միասին կ'ապրէինք:  
– Եւ եթէ չեմ սխալիր, հիմա ուրիշ մը փոխանորդած է Աստիկ էֆէնտիին:  
– Պէ՛յ էֆէնտի, կարծեմ այդ խօսքերուն տեղը չի կայ:  
– Մենք՝ իբրև հանրային ապահովութեան հսկիչներ, պէտք է, որ ամէն բան իմանանք, հետեւաբար ձեր վարած կեանքն ալ ծանօթ է մեզի:  
– Ինչպէ՞ս, ինձմո՞վ ալ կը հետաքրքրուիք:  
– Բնականաբար:  
– Եւ ի՞նչ իմացած էք իմ մասին:  
– Ինչպէս ըսի՝ իմացած ենք, որ Աստիկ էֆէնտիին ուրիշ մը յաջորդած է:  
– Կարծեմ յանցանք մը չէ ասիկա:  
– Ո՞վ կ'ըսէ, թէ յանցանք է. ուրիշ մը, որ շա՛տ աւելի կ'արժէ, քան Աստիկը և մանաւանդ շատ ալ հարուստ է:  
– Կրնա՞ք ըսել, թէ ով է այդ անձը:  
– Գերմանացի բարձրաստիճան գիւնուորական մը:

- Կը տեսնամ, որ իրաւցընէ ամէն բան գիտէք:
- Դեռ ձեր մասին ուրիշ տեղեկութիւններ ալ ունինք, – շարունակեց Րէշատ պէյ, որ կարծես հաճոյք կը զգար տեսնելով գեղանի մանկամարդուհիին շփոթութիւնը:
- Ուրիշ ի՞նչ կրնաք գիտնալ:
- Կ'երևայ, որ գերմանացի բարձրաստիճան զինուորականը ձեր միակ բարեկամը չէ... ուրիշ բարեկամ մըն ալ ունիք:
- Այս բառերը երբ լսեց՝ տիկինը բարկացած ձեռով մը ոտքի ելաւ:
- Մնաք բարով, – ըսաւ չոր կերպով մը, – շնորհակալ եմ Աստիկ էֆէնտիի մասին ձեր տուած տեղեկութիւններէն:
- Մեր պարտականութիւնն է գիտցածնիս ըսել: Միայն թէ, տիկի՛ն, չեմ ուզեր, որ հոսկէ վշտացած դուրս ելլէք:
- Բայց ինչո՞ւ կ'ուզէք, որ վշտանամ:
- Տեսայ, որ վերջին խօսքերս ձեզի անհաճոյ թուեցան:
- Բնականաբար կ'նոյ մը համար հաճելի բան չէ լսելը, թէ երկու սիրահարներ ունի:
- Ես ասիկա ձեզի յայտնեցի ցոյց տալու համար մեր տեղեկութիւններու աղբիւրներուն հարազատութիւնը:
- Իրաւցընէ շատ լաւ կազմակերպուած է եղեր:
- Եթէ կը հաճիք, պիտի խնդրէի, որ քիչ մըն ալ նստէիք:
- Նոր բա՞ն մը ունիք հաղորդելիք:
- Ո՛չ, այլ կ'ուզեմ ձեզի առաջարկութիւն մը ընել:
- Գեղուհին հետաքրքիր՝ կրկին նստաւ իր աթոռին վրայ:
- Ձեզ մտիկ կ'ընեմ, – ըսաւ:
- Քիչ մը առաջ մեր տեղեկութիւններու աղբիւրներուն վրայ կը խօսէինք: Իրա՛ւ է, որ բաւական լաւ կազմակերպած ենք ամէն բան, բայց դեռ շատ պակասներ ունինք:
- Իրա՞ւ կ'ըսէք:
- Այո՛, մեր լրտեսական գործը իր թերի կողմերը ունի: Ի՞նչ կը պակսի մեզի, գիտէ՞ք:
- Ի՞նչ, – հարցուց տիկին Լիւսի:
- Կի՛ն լրտեսներ:
- Բայց, կարծեմ, ունիք:
- Այո՛, ունինք, բայց անոնք ընդհանրապէս թրքուհիներ են

- և միայն թրքական շրջանակներու մէջ կը գործեն, իսկ քրիստոնեայ լրտեսուհիները շատ քիչ են և ասկէ զատ մեծ գործ մը տեսած չունին, որովհետեւ պէտք եղած ճարպիկութիւնը և խելքը չունին:
- Բայց ինչո՞ւ ինձի կը բացատրէք այդ ամէնը:
- Հիմա պիտի հասկնաք, ես կ'ուզեմ լրտեսուհի մը, որ խելացի ըլլայ, լեզուագէտ ըլլայ, յարաբերութիւններու լայն շրջանակ մը ունենայ և մանաւանդ գեղեցիկ ըլլայ:
- Գեղեցկութիւնը ի՞նչ օգուտ ունի:
- Ամենէն կարևորն է, գեղեցիկ կ'նոյ մը առջև բոլոր դուռները կը բացուին, բոլոր լեզուները կը քակուին:
- Այդ իրա՛ւ է, – հաստատեց տիկինը:
- Ու հիմա կը տեսնեմ, որ բոլոր այդ յատկութիւնները ձեր վրայ կը միացնէք:
- Ի՞նչ կ'առաջարկէք, որ ես լրտեսութի՞ւն ընեմ:
- Ինչու չէ, լրտեսութիւնը գէ՞շ բան է, պետութեան ծառայելու լաւագոյն ձևն է:
- Կրնայ ըլլալ, բայց իմ գործս չէ:
- Փորձեցէք անգամ մը: Գիտցէք, որ մենք շատ լաւ կը վճարենք այս տեսակ պաշտօնեաները:
- Իրա՞ւ կ'ըսէք:
- Անշուշտ, եթէ յաջողիք մէկ քանի կարևոր տեղեկութիւններ բերել մեզի, ձեզի կը վստահեցնեմ, թէ ձեր ապագան ապահոված կ'ըլլաք:
- Գեղանի մանկամարդուհին այս խօսքերը լսելով՝ պահ մը փորձուեցաւ:
- Ի՞նչ ամսական պիտի ունենամ, – հարցուց:
- Եթէ յանձն առնէք այս գործը, ձեզի ամսական հարիւր ոսկի կուտանք, – ըսաւ Րէշատ պէյ:– Ասկէ զատ ամէն անգամ, որ կարևոր տեղեկութիւն մը բերէք մեզի, կարևորութեանը համեմատ բացէն նուէր կը ստանաք: Ի՞նչ լեզու գիտէք:
- Հայերէն, յունարէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն և քիչ մըն ալ գերմաներէն:
- Ուրեմն ճիշդ իմ փնտռած կիսս էք: Եթէ առաջարկս ընդունիք, ամսական մըն ալ կանխիկ կը վճարեմ:

Տրկին Լիւսի պահ մը մտածեց, յետոյ ըսաւ.

– Կ'ընդունիմ ձեր առաջարկութիւնը:

– Շնորհակալ եմ, – պատասխանեց Բէշատ պէյ: – Վստահ եմ, որ ձեր աջակցութիւնը շատ օգտակար պիտի ըլլայ մեզի:

– Տեսնենք, – ըսաւ գեղուհին ժպտելով, – միայն թէ չըսիք, թէ ինչ տեսակ լրտեսութիւն պիտի ընեմ:

– Դուք շատ խելացի էք, և պէտք չի կայ մանրամասն բացատրել ձեր ընելիքը: Ձեր պաշտօնը պիտի ըլլայ մեզի հաղորդել բոլոր այն տեղեկութիւնները, որոնք կրնան մեզ շահագրգռուել:

– Բայց ձեր այդ ըսածը բաւական տարտամ է:

– Օրինակի համար, ձեր բարեկամ գերմանացի սպան անշուշտ ուրիշ սպաններ կ'ընդունի տունը:

– Ամէն օր և ամէն գիշեր, – պատասխանեց տիկին Լիւսի:

– Այդ սպաները իրարու հետ կը խօսին քու ներկայուածեանդ:

– Բնականաբար:

– Ընդհանրապէս ի՞նչ բանի վրայ կը խօսին:

– Ամէն բանի վրայ. քաղաքականութեան, պատերազմին, գեղարուեստի և երբեմն ալ կիներուն վրայ:

– Այդ ամէնքն ալ մեզի կը շահագրգռեն, մանաւանդ թուրքերու մասին յայտնուած կարծիքները: Անշուշտ մեր վրայ ալ կը խօսին:

– Շատ անգամներ:

– Ի՞նչ կ'ըսեն ընդհանրապէս:

– Շիտակը խօսելու համար՝ շատ նպաստաւոր բաներ չեն ըսեր:

– Ասկէ ետքը ինչ որ ըսեն մեր մասին, պէտք է նօթագրէք և մեզի հաղորդէք:

– Եթէ այդ է ընելիքս, բաւական դիւրին է:

– Ասիկա ամբողջ ընելիքնիդ չէ, այլ անոր մէկ մասը: Բացի այդ գերմանացիներէն անշուշտ ուրիշներու հետ ալ կը տեսնուիք:

– Բնականաբար:

– Որո՞նք են ընդհանրապէս ձեր ճանչցած անձերը:

– Գրեթէ ամէն դասակարգի անձերու հետ կը տեսնուիմ:

– Աւելի աղէկ, ճիշդ մեր փնտռած ու մինչև հիմա չգտած լըրտեսուհին պիտի ըլլաք: Սա ըսեմ միայն, որ դուք լոկ մտիկ ընելով պիտի չբաւականանաք, այլ նաև պիտի աշխատիք խօսեցնել, և ճիշդ ասոր մէջն է ձեր ճարտարութիւնը:

– Կ'աշխատիմ այդ ճարտարութիւնը ունենալ, – պատասխանեց տիկին Լիւսի:

– Հայերու հետ ալ յարաբերութիւն ունի՞ք:

– Գրեթէ Աստիկ էֆէնտի բոլոր բարեկամները կը ճանչընամ:

– Անոնք ընդհանրապէս մեր գիտցած մարդիկն են: Պատրիարքարանի շրջանակէն մարդ չէ՞ք ճանչնար:

– Դժբախտաբար ո՛չ:

– Ես կրնամ ձեզ այդ շրջանակին հետ ծանօթացնել:

– Ի՞նչ կերպով:

– Արթին էֆէնտին միջոցաւ. Արթին էֆէնտին կը ճանչընաք, այնպէս չէ՞:

– Այո՛, մեր տունը եկած է մէկ քանի անգամներ:

– Միշտ նոյն տո՞ւնը կը նստիք:

– Այո՛:

– Թաուլա պաշի կողմնորդ:

– Ճիշդ հո՛ն:

– Ուրեմն ես Արթին էֆէնտին կը դրկեմ քեզի, և ան պէտք եղածը կը խօսի: Հիմա կրնաք երթալ:

– Մնաք բարով:

– Երթաք բարով:

Գեղանի մանկամարդուհին դուրս ելաւ Քըսմը սիասի տնօրէնին քովէն և ուղղուեցաւ փողոց:

Հանրային պարտքի շէնքին առջև երիտասարդ մը իրեն կը սպասէր, զայն տեսնելուն պէս մօտեցաւ քովը:

– Որչա՛փ ուշացար, – ըսաւ յանդիմանական ձայնով մը, – ոտքի վրայ քեզի սպասելէն ա՛լ ճանճրացայ ու յոգնեցայ:

– Ինչ ընեմ, սիրելի՛ս, Բէշատ պէյին հետ խօսակցութիւնը երկարեցաւ, – պատասխանեց կինը՝ երիտասարդին հետ ճամբան շարունակելով:

- Լուր մը կրցա՞ր առնել Աստիկէն:
- Այո՛, կասկածս ճիշդ է եղեր:
- Մեռե՞ր է:
- Ամիս մը առաջ... գիւղի մը մէջ, իր մահուան մասին պաշտօնական տեղեկագիր մը կայ:
- Նոյն միջոցին մանկամարդուհին ձեռքի կանանչ հովանոցովը նշան ըրաւ կառապանի մը, որ կենայ:
- Կառքով երթալ կ'ուզես, - ըսաւ երիտասարդը:
- Այո՛, թո՛ւմվայր շատ խճողուած է:
- Եւ ցատքեց կառքին մէջ: Երիտասարդը հետեւեցաւ իրեն:
- Բերա, Շիտակ ճամբայ, - հրամայեց գեղուհին, և կառքը ճամբայ ելաւ:
- Աս ի՞նչ շոյալութիւն, - նկատեց երիտասարդը, - առտուն կ'ըսէիր, թէ դրամդ սպառած է բոլորովին:
- Առտուն այնպէս էր, բայց հիմա հարուստ եմ:
- Աստիկէ՞ն ժառանգեցիր արդեօք, - հարցուց երիտասարդը ծաղրածու դէմքով մը:
- Անոր պէս բան մը, իր պաշտօնը ժառանգեցի:
- Չեմ հասկնար:
- Լրտեսուհի եղայ:
- Լրտեսուհի՞, այսպէս մէկէն ի մէկ:
- Բէշատ պէյը առաջարկեց այդ պաշտօնը, և ես ալ չմերժեցի, առաջին ամսականն ալ կանխիկ վճարեց:
- Քանի՞ ոսկի:
- Հարիւր, ի՞նչ կ'ըսես ասոր, գէշ դրամ չէ ամսական հարիւր ոսկին:
- Բայց բաւական ծանր է յանձն առած գործդ:
- Յոյսս քու վրադ դրած եմ:
- Ըսել է՝ ամսականը միասին պիտի բաժնենք:
- Բան մը կ'ընենք:
- Այդ խօսքը շատ անորոշ է, հիմա կանխիկ ի՞նչ պիտի տաս, տեսնենք:
- Դրամի պէ՞տք ունիս:
- Ե՛րբ դրամի պէտք չեմ ունեցած:
- Լաւ, քեզի տասը ոսկի կուտամ:

- Ծնորհակալ եմ, աղուորս: Կը կարծե՞ս, որ շնորհքով դրամ կրնանք շահիլ այս գործով:
- Բէշատ պէյը ըսաւ, որ եթէ իրենց ուզած տեղեկութիւնները տանիմ, մասնաւոր նուէրներ պիտի ստանամ:
- Բնական է, որ այդպէս պիտի ըլլայ: Բայց ատկէջ զատ այս գործով հասոյթի ուրիշ աղբիւրներ կրնանք ստեղծել, եթէ խելացու թեամբ վարուինք, մէկ-երկու տարուան մէջ հարստութիւն կը դիզենք:
- Ուրիշ ի՞նչ աղբիւր է ըսածդ:
- Ինչ որ կ'ընեն ուրիշ լրտեսները, օրինակի համար Արթիւնը, որ այսօր շատ աղէկ նիւթական վիճակ մը ունի:
- Այսպէս խօսակցելով՝ հասան Բերա: Տիկինը կառքը կեցնել տուաւ Շիտակ ճամբուն վրայ, մեծ ճաշարան-գարեջրատուն մը:
- Հոս երթանք, շնորհքով ճաշ մը ընենք, - ըսաւ իրեն ընկերացող երիտասարդին:
- Մտան գարեջրատուն և ուղղուեցան սեղանի մը քով:
- Այն երիտասարդը, որ գեղանի մանկամարդուհին կ'ընկերանար, Տիրան կը կոչուէր: Հազիւ քսանըութ տարեկան, գեղադէմ, լայն ուսերով ու կորովի դիմագիծներով մարդ մըն էր: Հակառակ խնամուած կրթութիւն մը առած ըլլալուն, չէր կրցած իրեն համար դիրք մը շինել: Հօրմէն ժառանգած մէկ քանի հարստութիւն շուտով սպառած էր Բարիզի, Պերլինի ու Պոլսոյ մայթերու վրայ: Իր ֆիզիքական առաւելութիւններուն շնորհիւ միշտ յաջողութիւններ ունեցած էր կիսաշխարհիկ կիներու մօտ: Աստիկի բանտարկութենէն ու աքսորէն ետքը յաջողած էր յարաբերութիւն հաստատել Լիւսիի հետ, որ խենթի պէս սիրահարած էր իրեն: Այժմ գրեթէ անոր օժանդակութեամբը կ'ապրէր, առտուընէ մինչև իրիկուն սրճարանէ սրճարան սլքտկալով և թղթախաղի սեղաններուն քով իր ժամանակը անցընելով:
- Այսպիսի նկարագիր ունեցող մէկու մը համար բնականաբար շատ հաճելի գործ մը պիտի ըլլար գեղանի մանկամարդուհին հետ լրտեսական գործունէութիւնը:
- Հազիւ թէ ճաշի նստած էին, Տիրան վերադարձաւ նոյն նիւթին:
- Մասնաւորաբար ի՞նչ տեսակ տեղեկութիւններ կը սպասեն կոր քենէ, - հարցուց:

– Այն ամէն տեղեկութիւնները, որոնք կրնան զիրենք շահագրգռել, ըլլայ քաղաքական, ըլլայ գինուորական, ըլլայ հայ ազգային:

– Բայց դուն այդ տեսակ տեղեկութիւններ ուրկէ՞ պիտի հաւաքես:

– Օրինակի համար շատ հետաքրքիր են իմանալ, թէ գերմանացի գինուորականները ի՞նչ կը խորհին թուրքերու մասին, ես բնականաբար կրնամ իրենց շահեկան տեղեկութիւններ հաղորդել:

– Քու մարդուդ շնորհիւ:

– Անշուշտ:

– Բայց անոնց բուն փնտռածը հայերու մասին տեղեկութիւններ են, ես քիչ-շատ մօտէն տեղեկութիւն ունիմ անցած-դարձածներուն վրայ... Հիմա քիչ մը թողած են յեղափոխականներուն օձիքը, որովհետեւ համոզուած են, որ այլևս անոնք ուժ մը չունին Պոլսոյ մէջ, հիմա Պատրիարքարանի շուրջը կը դառնայ իրենց ուշադրութիւնը:

– Այդ բանը արդէն ըսաւ Բէշատ պէյը:

– Եւ դուն այդ մարդոց հետ յարաբերութիւն չունիս:

– Ինք միջոցը պիտի գտնէ, որ յարաբերութեան մտնամ:

– Ինչպէ՞ս...

– Չեմ գիտեր, Արթին էֆէնտին ինծի պիտի գայ և այս մասին պիտի խօսի:

– Ահա՛ խորհրդաւոր բան մը, Արթին էֆէնտին ի՞նչ պիտի կրնայ ըսել քեզի:

– Ես ալ չեմ գիտեր:

– Ամէն պարագային, ատոր համար ես կրնամ օգտակար ըլլալ քեզի, որովհետեւ Պատրիարքարանի հետ յարաբերութիւն ունիմ:

– Ինչպէ՞ս:

– Պաշտօնեաներէն մէկը ինծի ազգական է, և կրնամ, եթէ քիչ մը աշխատիմ, շատ բան իմանալ հոն անցած-դարձածներէն:

– Ուրեմն գործերնիս յաջող է:

Ճաշէն յետոյ գեղուհին հաշիւը մաքրեց և, իր խոստումին համեմատ, տասը ոսկի տուաւ Տիրանին և յետոյ ըսաւ.

– Ես տուն պիտի երթամ հանգչելու:

– Գնա, – ըսաւ երիտասարդը, – ես ալ մէկ քանի գործեր ունիմ, երթամ անոնք լմնցունեմ:

– Գործե՞ր ունիս... կը զարմացնես զիս:

– Ինչո՞ւ համար:

– Մինչև հիմա երեք չէի լսած, թէ որեւէ գործով կը զբաղիս:

– Այս անգամ լուրջ գործ մը կը հետապնդեմ կոր և եթէ յաջողիմ, տես թէ Տիրանը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, – գոչեց տիկին Լիւսի զարմացած և հետաքրքիր, – քիչ մը տեղեկութիւն տուր այդ գործիդ մասին:

– Խաղարան մը բանալու միտք ունիմ... բայց փառաւոր բան մը, սովորական խաղարաններու պէս չէ:

– Սակայն ատոր համար մեծ գումարի մը պէտք կայ:

– Ոչ այդչափ մեծ:

– Քանի՞ով կարելի է փառաւոր խաղարան մը բանալ:

– Չորս-հինգ հազար ոսկին կը բաւէ:

– Եւ այդ գումարը ոչի՞նչ բան մըն է քեզի համար, երբ զբոսականդ հազիւ տասը ոսկի կայ:

– Զարմանալի խօսքեր կ'ընես, դրամը ես պիտի չգնեմ, այլ ուրիշները:

– Այն ատեն խաղարանին տէրն ալ ուրիշները պիտի ըլլան:

– Այսինքն դրամազլխին տէրերը, իսկ խաղարանը իմ պիտի ըլլայ, այսինքն ես պիտի ըլլամ տնօրէնը, կը հասկնա՞ս:

– Իսկ դրամը դնողները որո՞նք են:

– Մէկ քանի հարուստ թուրքեր:

– Բայց մինչև հիմա այդ մասին բնաւ խօսք մը չէիր ըրած ինծի:

– Որովհետեւ դեռ գործը շատ անորոշ էր, և խօսքը միայն կար, իսկ հիմա լուրջ հանգամանք մը առաւ, անոր համար կ'ըսեմ կոր, հիմա պիտի երթամ յարմար չէնք մը փնտռելու և անգամ մը, որ չէնք գտնեմ ու վարձենք, գործը եղած ըսել է:

– Ուրեմն յաջողութիւն, իրիկունը կը սպասեմ:

– Անպատճառ կուգամ:

Տիկին Լիւսի և Տիրան միասին դուրս ելան ճաշարանէն, տի-

կինը կառք մը վարձեց ու իր տունը դարձաւ, իսկ երիտասարդը իր քայլերը ուղղեց դէպի թիւնէլ:

Այս ճաշկերոյթէն երկու օր ետքը իրիկուն մը, երբ տիկին Լիւսի տունը նստած էր առանձին, սպասուհին եկաւ իմացնելու, որ Արթին էֆէնտին եկած է և զինքը տեսնել կ'ուզէ:

– Վե՛ր հրամցուր,– ըսաւ տիկինը:

Քանի մը վայրկեան ետքը ծանօթ լրտեսը ներս մտաւ:

Բարևտուքէն ետքը Արթին ըսաւ.

– Բէշատ պէյին կողմէ կուգամ:

– Արդէն կը սպասէի ձեր այցելութեան,– պատասխանեց գեղուհին:

– Այո՛, Բէշատ պէյը խօսեր է ձեզի, ուրեմն գիտէք իմ այցելութեանս նպատակը:

– Գիտեմ:

– Խնդիրը, ինչպէս յայտնի է, միջոց մը գտնելու վրայ է պատրիարքական շրջանակներու հետ յարաբերութեան մտնելու, առանց կասկած յարուցանելու:

– Ճիշդ այդ է:

– Այս մասին բաւական խորհեցայ և կարծեմ յաջողեցայ լաւ միջոց մը գտնել:

– Ո՛րն է տեսնեմք:

– Հիմա պիտի բացատրեմ... կարծեմ դուք ամուսնացած էք և յետոյ ձեր ամուսինէն բաժնուած, առանց սակայն պաշտօնապէս ձեր պսակը լուծելու:

– Այնպէս է:

– Հիմա չէ՞ք կրնար պաշտօնապէս դիմում ընել և ամուսնալուծում պահանջել:

– Ի՞նչ օգուտ ատկէց:

– Ատկէց այն օգուտը կայ, որ նախ առիթ մը պիտի ստեղծէք Պատրիարքարան գալու, յետոյ պիտի ծանօթանաք Դատաստանական խորհրդի անդամներուն հետ, Պատրիարքարանի դիւանապետներուն, փոխանորդին, գրագիրներուն, բարապաններուն հետ:

– Եւ կը կարծէ՞ք, որ այդ պաշտօնական դիմումները բաւական են հոն եղած գաղտնիքները հասկնալու համար:

– Անշուշտ ոչ, բայց պաշտօնական դիմումները կրնան անպաշտօն յարաբերութիւններու փոխուիլ:

– Ի՞նչ կերպով...

– Շնորհիւ ձեր հմայքին և գեղեցկութեան:

– Բայց, Արթի՛ն էֆէնտի, գիտէ՞ք, որ վիրաւորիչ բաներ կ'ըսէք կնոջ մը:

– Խօսքս տիկին Լիւսիի չեմ ուղղեր, այլ մեզի պաշտօնակից լրտեսուհիի մը: Քանի որ այս պաշտօնը ընդունած էք, պէտք չէ, որ շատ դիւրագգաց ըլլաք, ինչ որ հիմա կ'ըսեմ, գիտցէք, որ Բէշատ պէյի գիտակցութեամբն է:

– Այս պաշտօնը ընդունելով չէի կարծեր, որ այդ տեսակ գիշորութիւններ պիտի պահանջուէր ինէ:

– Այս գործին մէջ ամէն բան յանձն առնելու էք յաջողուլու համար:

– Ամէ՞ն բան...

– Բնականաբար, ինչպէս նաև ամէն վտանգ, որովհետև վտանգ ալ պակաս չէ մեր գլխին: Բայց ասիկա կ'ըսեմ ոչ թէ ձեզի վախ ազդելու համար, այլ որովհետև կ'ուզեմ ձեզ համոզել, որ պէտք էր ձեր պաշտօնին պարտադրած բոլոր պարտականութիւնները կատարէք:

– Ենթադրեմք, որ ատոր յանձնառու եղայ, սակայն ուրիշ խնդիր մը կայ... ամուսնոյս հետ մեր բաժանումը բաւական տարիներէ ի վեր է, ասկէ զատ, ամուսինս էր, որ ուզեց ինէ բաժնուիլ, և իրն է իրաւունքը, քանի որ ես անհաւատարիմ գրտնուած եմ իրեն, այս պայմաններուն ներքև ինչպէ՞ս կրնամ հիմակ ելլել և ամուսնալուծում պահանջել:

– Ատիկա բնաւ կարևորութիւն չունի:

– Դատաստանական խորհուրդը զիս պիտի դատապարտէ:

– Այդ ալ կարևորութիւն չունի, բայց սա ևս ըսեմ, որ մենք կարող ենք միջամտել և քեզ դատապարտել չի տալ: Խնդիրը այն է, որ դուն առիթ մը ստեղծես յարաբերութիւն հաստատելու համար Պատրիարքարանի հետ:

– Բայց ատոր համար պէտք է, որ փաստաբան մըն ալ բռնեմ ինծի:

– Ես փաստաբան մը կը ճարեմ:

– Շատ շնորհակալ եմ, որովհետև ես բնաւ այդ տեսակ գործողութիւններ չեմ գիտեր:

– Զեզի ճամբան ցոյց կուտանք, անհոգ եղիք: Դուք միայն ըսէք, որ համամիտ էք այս դիմումը ընելու:

– Համամիտ եմ, քանի որ հարկ է ընել:

– Ուրեմն կրնամ լուր տանիլ Րէչատ պէյիին, թէ մէկ-երկու օրէն Դատաստանական խորհուրդին դիմում պիտի ընէք ամուսնալուծում պահանջելու համար:

– Մէկ-երկու օրէ՞ն:

– Բնականաբար. պէտք չէ ժամանակ կորսնցնել:

– Լա՛ւ, թող ձեր ըսածին պէս ըլլայ:

Արթին իր առաքելութեան յաջողութենէն գոհ՝ մեկնեցաւ:

Քիչ ետքը Տիրան եկաւ իր հոմանուհին տեսնելու:

Շատ ուրախ կերպարանք մը ունէր:

– Գործերնիս կարգին է,– գոչեց գեղուհին համբուրելով,– աչքդ լոյս:

– Ի՞նչ կայ որ:

– Շէնքը բռնեցինք:

– Ի՞նչ շէնք...

– Խաղարանին համար, մոռցա՞ր,– գոչեց Տիրան զարմացած:

– Ես կարծեցի, որ կատակ ըրիր,– պատասխանեց Լիւսի:

– Ինչպէ՞ս կատակ, հազար ոսկի բէճ վճարեցին, չորս հազար ոսկի ալ կահաւորման համար ծախք պիտի ընենք:

– Բայց քանի՞ ոսկի դրամագլուխ կը դնեն կոր այդ մարդիկը:

– Տասը հազար ոսկի:

– Քանի՞ հոգի են:

– Երկու հոգի:

– Ուրեմն շատ հարուստ են:

– Բնականաբար, երկու տարուան մէջ միլիոն շինած են:

– Դուն ի՞նչ պիտի շահիս այդ գործէն:

– Ամէն բան ինծի յանձնուած է: Ես պիտի ըլլամ խաղարանին տէրն ու տնօրէնը:

– Ուրեմն ապագադ ապահովեցիր:

– Բնականաբար, և նոյնիսկ ներկաս:

– Ինչպէ՞ս, արդէն իսկ դրամ տուի՞ն:

– Իրենք բան մը չտուին, բայց շէնքին տիրոջմէն, իբրև միջնորդչէք, հարիւր ոսկի առի:

– Ուրեմն հարուստ ես այսօր:

– Եւ եկայ, որ կառքով պտոյտ մը ընենք միասին:

– Կեցցե՛ս, Տիրան, ես կը վախնայի, որ երբ դրամ ունենաս՝ զիս պիտի մոռնաս:

– Այս հաւա՞տքը ունիս վրաս:

– Ինչ գիտնամ, էրիկմարդոց վրայ կարելի չէ վստահիլ:

– Լաւ ուրեմն. հիմա տեսա՞ր, որ ես քու գիտցած էրիկմարդերէդ չեմ: Գնա շուտ մը հագուէ, ու Շիշլի երթանք:

Գեղանի մանկամարդուհին փութաց իր սենեակը և հագուելով՝ վար իջաւ:

Տիրան արդէն միասին բերած էր կառքը, որ տան դրան առջև կը սպասէր:

– Մըր պիտի երթանք,– հարցուց Լիւսի՝ կառքին մէջ տեղաւորուելով:

– Շիշլի ճաշարան մը կ'երթանք ու ժամանակ կ'անցընենք:

– Պայմանով, որ շուտ վերադառնանք:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետև այս իրիկուն հազարապետը պիտի գայ, և միասին թատրոն պիտի երթանք:

– Մաքս Լէսի՞նկը:

– Այո:

– Աղէկ, թող այնպէս ըլլայ: Հիմա ինծի մտի՛կ ըրէ:

– Խօսէ՛, տեսնենք:

– Քենէ մեծ ծառայութիւն մը կը սպասեմ:

– Ի՞նչ ծառայութիւն:

– Իմ բանալիք խաղարանիս յաջողութիւնը քու ձեռքդ է:

– Իմ ձե՞ռքս, ինչպէ՞ս, ես ի՞նչ դեր կրնամ կատարել:

– Շատ մեծ, նախախնամական դեր մը, եթէ ուզես՝ քիչ ատենէն զիս կը հարստացնես, եթէ ուզես՝ նոյնպէս քիչ ատենէն զիս կը կործանես:

– Զարմանալի խօսքեր կ'ընես,– գոչեց Լիւսի:

– Ինչ որ կ'ըսեմ, ճշմարտութիւն է, կը խոստանա՞ս ինծի քու աջակցութիւնդ:

– Գիտես, որ քեզի համար ամէն զոհողութիւն ընելու պատրաստ եմ, ուրեմն ինչո՞ւ ինչ այդ տեսակ խոստում մը կը պահանջես:

– Ծնորհակալ եմ, իմ աղուորս:

– Ի՞նչ ծառայութիւն կը սպասես ինչ:

– Նախ կ'ուզէի, որ կրցածիդ չափ շատ գայիր ու մնայիր մեր խաղարանը:

– Այդ դիւրին է:

– Ասկէ զատ, հետդ յաճախորդներ ալ բերէիր:

– Ի՞նչ յաճախորդ:

– Օրինակի համար, քու գերմանացի հազարապետդ և իր ընկերները:

– Այդ դժուար բան չէ:

– Ուրեմն ամէն բան կարգին է, և մեր խաղարանը առաջ պիտի երթայ:

– Ես ալ կարծեցի, որ դժուար բան մը պիտի ուզես:

– Բնական է, որ պիտի աշխատիս նաև, որ հոն եկող բարեկամներդ կարելի եղածին չափ շատ խմեն ու սուղնոց բաներ խմեն:

– Ուրեմն ըմպելի՞ ալ պիտի գտնուի խաղարանին մէջ:

– Այո, բայց առաջնակարգ ըմպելիներ, խոշոր, մասնաւոր սրահ մը պիտի յատկացնենք իբր ըմպելարան, ուր երաժշտութիւն ալ պիտի ըլլայ, վերջապէս կատարեալ բան մը կ'ուզենք ընել:

– Այն ատեն տասը հազար ոսկին քիչ պիտի գայ:

– Եթէ քիչ գայ, ուրիշ տասը հազար ոսկի ալ կ'աւելցնենք, դրամի մասին բնաւ հոգ մի՛ ըներ... դրամ շատ կայ:

– Այն ատեն յաջողութիւնը ապահով է:

– Քու բարեկամուհիներդ ալ անշուշտ կը բերես, պայմանով, որ աղուոր ըլլան, եթէ ո՛չ քեզի չափ աղուոր, գոնէ քենէ քիչ մը պակաս:

– Զիս կը ծաղրե՛ս:

– Քեզի ծաղրե՛մ... Ի՛նչ խօսքեր կ'ընես:

Այսպէս խօսակցելով հասան Եիշլի, ուր փառաւոր ճաշ մը ըրին և վերադարձան տուն, ուր երիտասարդը քանի մը վայրկեան մնալէ ետքը մեկնեցաւ:

Որոշեալ ժամուն գերմանացի հազարապետը ուրիշ զինուորականի մը հետ եկաւ իր մասնաւոր օթոմոպիլովը և Լիւսին առնելով՝ թատրոն տարաւ:

Մաքս Լէսինկ 45 տարեկան, երկայնահասակ, հուժկու, ամիրուած երեսով ու կապոյտ աչքերով համակրելի մարդ մըն էր:

Ինք անձնական մեծ հարստութեան տէր էր և բաց աստի առատ դրամ կը շահէր զանազան գործառնութիւններ ընելով, որովհետև զինուորական մատակարարութեան պետերէն մէկն էր ու իր պաշտօնն ալ շատ խղճմտօրէն չէր կատարեր:

Օթոմոպիլը կանգ առաւ Աքէթինկի թատրոնը, ուր աւստրիական օբէքէթի խումբը ներկայացում կուտար և որուն գլխաւոր երգչուհին՝ օրիորդ Միլովիչ, օրուան հերոսուհին էր զբօսասէրներու աշխարհին մէջ:

Հազարապետը ավան սէնի օթեակ մը վարձած էր, ուր գացին բազմելու Լիւսի ու իր երկու ընկերները:

Քիչ յետոյ ուրիշ երկու բարձրաստիճան գերման սպաներ եկան իրենց միանալու:

Լիւսի, որ արդէն քիչ մը գերմաներէն գիտէր, Մաքս Լէսինկի հետ յարաբերութիւն հաստատելէ ի վեր, այսինքն վեց ամիսէ ի վեր, աւելի առաջ տարած էր գերմաներէնը և հիմա գրեթէ կատարելապէս կը հասկնար, ինչ որ կը խօսուէր:

Միջնարարի միջոցին գերման չորս սպաները սկսան խօսակցել. իրենց մէկը նոյն օրը տեսակցութիւն մը ունեցած էր պատերազմական նախարար Էնվէր փաշայի հետ և այդ տեսակցութեան մանրամասնութիւնները կը պատմէր բարկաճայթ կերպով:

Լիւսի, որ մինչև այն ատեն սովորութիւն չունէր ականջ դնելու զինուորականներու միջև փոխանակուած խօսքերուն, այս անգամ, իր յանձն առած պաշտօնին բերումով, անտարբեր երևոյթ մը կեղծելով ու դիտակը ձեռքը, իբր թէ օթեակները զրննելով, կը հետևէր անոնց խօսակցութեան:

Գերման սպան շատ աննպաստ կերպով կը խօսէր Էնվէրի մասին, անոր տգիտութիւնը և յաւակնութիւնը ցոյց կուտար և



կ'ըսէր, թէ ճար մը մտածելու էր այդ մարդը հեռացնելու համար իր պատերազմական նախարարի պաշտօնէն: Յետոյ մի առ մի կը յիշէր պատերազմական նախարարութեան մէջ տիրող անկարգութիւնները, գեղծումները, խաղճութիւնները: Ուրիշ մէկ քանի թուրք ապիկար զինուորականներու անուներն ալ յիշեց:

Լիւսի, որ արդէն զօրաւոր յիշողութիւն մը ունէր, մտովի կը կրկնէր անոր ըսածները՝ լաւագոյն կերպով զանոնք իր մտքին մէջ տպաւորելու համար:

«Վաղը պէտք է, որ այս ամէնը հաղորդեմ Բէշատ պէյին»- ըսաւ ինքնին:

Ներկայացումէն յետոյ գացին ընթրելու և խմելու, և ուշ առտն հազարապետին հետ առանձին Լիւսի տուն վերադարձաւ:

Հետեւեալ առտու, գերման զինուորականին մեկնելէն ետքը, գեղանի մանկամարդուհին իր արդուզարդը ըրաւ և դուրս ելաւ Բէշատ պէյի քով երթալու համար:

Քրսմը սիասիին տնօրէնը շատ սիրալիբ կերպով ընդունեց զինքը, որպիսութիւնը հարցուց, դրած գլխարկին գովեստը ըրաւ, հովանոցը առաւ. քննեց և սքանչելի գտաւ: Արդարև, այդ հովանոցը, զոր Աստիկ նուիրած էր իր մէկ առատ դրամ շահած օրը, իրաւցրնէ շատ թանկարժէք ու գեղեցիկ բան մըն էր: Կոթը հարազատ փողոսկրէ շինուած էր և ոսկիով զարդարուած: Կերպասը գուտ կանանչ մետաքս էր:

– Ասիկա նուէ՞ր մըն է, – հարցուց Բէշատ պէյ:

– Այո՛, – պատասխանեց Լիւսի, – Աստիկ էֆէնտիին մէկ նուէրն է:

– Շատ թանկագին բան մըն է... արդեօք քանի՞ առած է:

– Միասին գացինք առինք, և կը յիշեմ, որ 15 հնչուս ոսկի վճարեց:

– Հիմա վաթսուն ոսկիի ալ չեն տար, – դիտել տուաւ Բէշատ պէյ:

– Ինծի մինչև յիսուն ոսկի տուին, բայց չուզեցի այս կանանչ հովանոցէն բաժնուիլ... Ինծի համար բախտաբեր առարկայ մըն է:

– Բայց ո՛չ զայն քեզի նուիրողին համար, – պատասխանեց Բէշատ պէյ խնդարով:

Յետոյ խօսքը փոխելով՝ հարցուց.

– Այս ձեր այցելութիւնը ի՞նչ բանի կը պարտիմ արդեօք:

– Մէկ քանի տեղեկութիւններ ունիմ հաղորդելիք:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք... շատ աղէկ, ուրեմն այսպէս լրջօրէն գործի սկսած էք:

– Քանի որ այս պաշտօնը յանձն առի, պէտք է, որ գործ մը տեսնամ:

– Ի՞նչ տեսակ տեղեկութիւններ են ձեր բերածները:

– Այնպիսի տեղեկութիւններ, որոնք կարծեմ ձեզի շատ պիտի շահագրգռեն, քանի որ խնդիրը կը դառնայ մասնաւորաբար էնվէր փաշային շուրջը:

– Էնվէր փաշային շո՞ւրջը, – գոչեց Բէշատ հետաքրքիր:

– Այո, երէկ գիշեր պարոն Մաքս Լէսինկի հետ Սքէթինկի թատրոնը գացած էինք, մեր օթեակը երեք գերմանացի բարձրաստիճան սպաներ եկան, ասոնցմէ մին, հազարապետ Ֆօս Ռիչէ, որ էնվէր փաշայի հետ տեսակցութիւն մը ունեցած էր նոյն օրը, շատ աննպաստ կերպով արտայայտուեցաւ պատերազմական նախարարին մասին և նոյնիսկ ըսաւ, թէ միջոց մը խորհելու է զայն պաշտօնանկ ընելու համար:

– Մանրամասնօրէն պատմէ իր խօսածները:

Լիւսի սկսաւ պատմել բոլոր լսածները, զորս Բէշատ խնամով նօթագրեց:

Երբ պատմութիւնը աւարտեցաւ, Քրսմը սիասիի տնօրէնը ըսաւ.

– Այս բաները շատ կարևոր են. պէտք է, որ ես անձամբ տանիմ և էնվէր փաշային ներկայացնեմ, շատ շնորհակալ եմ, տիկին, ձեր մատուցած ծառայութեան:

– Պիտի աշխատիմ ուրիշ անգամներ ալ այս տեսակ ծառայութիւններ մատուցանել:

– Չեմ ուզեր, սակայն, չոր շնորհակալութեամբ մը գոհանալ... ահաւասիկ ձեզի յիսուն ոսկիի բացառիկ նուէր մը:

Եւ Բէշատ յիսուն ոսկինոց թղթադրամ մը երկարեց Լիւսիի, որ առաւ ու ձեռքի պայուսակին մէջ դրաւ:

– Իսկ ձեր ամուսնալուծութեան խնդիրը, – հարցուց Բէշատ:

– Այդ մասին դեռ բան մը չըրի, – պատասխանեց գեղուհին:  
– Ի՞նչ բանի կը սպասէք:  
– Արթին էֆէնտին փաստաբան մը պիտի գտնար այդ գործով զբաղելու համար, անոր կը սպասեմ:  
– Ուրեմն յանցանքը Արթին էֆէնտիինն է եղբր, ես կ'ըսեմ իրեն, որ իսկոյն փաստաբանը զրկէ:  
Լիւսի այսպէս իր պաշտօնը աւարտելով՝ վերադարձաւ Բերա:

\*\*\*

Հետեւեալ օրն իսկ փաստաբան մը ներկայացաւ Լիւսիի տունը՝ Արթին էֆէնտիի ընկերակցութեամբ:  
Գեղուհին պատմեց իր ամուսնոյն հետ ունեցած միջադէպերը և վերջապէս իրենց բաժանումը:  
– Տիկին՛ն, – ըսաւ փաստաբանը, – ձեր խնդիրը բաւական կնճռոտ է, և ձեր դատին պաշտպանութիւնն ալ քիչ մը դժուար:  
– Ես ալ գիտեմ, որ այնպէս է, բայց վերջապէս այս կացութիւնն ալ չկրնար երկար տեւել, պէտք է որևէ կերպով պարզուի:  
– Կրկին ամուսնանալու մի՞տք ունիք:  
– Առայժմ ո՛չ, բայց թերևս օր մը ամուսնանամ:  
– Կ'ուզէք, որ ամուսնալուծումը ի նպաստ ձեզի կատարուի:  
– Բնականաբար:  
– Եւ սակայն կը խոստովանիք, որ դուք էք յանցաւորը:  
– Պէտք չէ, որ ամէն բան ճշմարտութեամբ ըսենք ձեզի:  
– Անշուշտ, ինծի պարտաւոր էք և լաւ է, որ ճշմարտութիւնը խօսիք, բայց Դատաստանական խորհուրդին առջև պէտք չունիք այդքան ճշմարտախօս ըլլալու, հոն պէտք է խօսիք, ինչ որ ես ձեզի ըսեմ, և այս կերպով թերևս յաջողինք մեր դատը չահելու:  
– Ինչպէս որ յարմար դատէք, այնպէս կ'ընեմ:  
– Գալով մեր տալիք խնդրագրին, – շարունակեց փաստաբանը, – այն ալ պէտք է ամբաստանութիւններ պարունակէ ձեր ամուսնոյն դէմ:

– Ի՞նչ ամբաստանութիւն:  
– Ահաւասիկ խնդիրը: Միասին պէտք է ամբաստանութիւններ հնարենք:  
– Օրինակի համար, ի՞նչ տեսակ ամբաստանութիւն:  
– Ամբաստանութիւն հնարելէ դիւրին բան չի կայ, – պատասխանեց փաստաբանը: – Կրնանք ըսել, թէ ձեր ամուսինը կոշտ մարդուն մէկն էր և յաճախ ձեզի կը ծեծէր:  
– Բայց երբեք վրաս ձեռք վերցուցած չէր:  
– Այդ խնդիր չէ, դուք կը պնդէք, թէ կը ծեծէր, ան ալ թո՛ղ պնդէ, թէ չէր ծեծեր:  
– Բայց եթէ մենէ ապացո՞յց ուզեն զիս ծեծելուն:  
– Թող ի՛նք չծեծելուն ապացոյցները տայ:  
– Վերջապէս դուք փաստաբան էք, ինչ աղէկ գիտէք, ինչ որ ընելու է:  
– Ես մեր տալիք բողոքագրին մէջ այս ծեծի խնդիրը կը շեշտեմ: Հիմա դանք ուրիշ խնդրի մը... անշուշտ ձեր ամուսինը հոմանուհի մը ունէր:  
– Երբեք այդպիսի բան մը չեմ լսած:  
– Եթէ չունէր իսկ, պէտք է հատ մը ստեղծել:  
– Ինչպէ՞ս կարելի է ասիկա:  
– Շատ դիւրին է, դուք ինծի ձգեցէ՛ք:  
– Քանի որ իմ պաշտպանութիւնս ձեզի յանձնեցի, ինծի խօսք չիյնար:  
– Կարծեմ ձեր ամուսինը շատ ազա՛հ էր, գրեթէ ձեզ անօթի կը թողուր, տասը փարայի աւելորդ ծախքի մը համար տունը տակնուվրայ կը դարձնէր:  
– Հաշիւը գիտէր, բայց ազա՛հ չէր, – դիտել տուաւ գեղուհին:  
– Հաշիւը գիտնալը արդէն ազահութեան ամենէն ծայրագոյն աստիճանն է: Այսպէս ուրեմն, ձեր ամուսնոյն դէմ երեք ամբաստանութիւն ունինք՝ վայրագութիւն, անհաւատարմութիւն, ազահութիւն, կարծեմ այդչափը բաւ է առայժմ: Ես այս հիման վրայ մեր բողոքագիրը կը պատրաստեմ, ձեզի կը բերեմ, կը ստորագրենք ու գործի կը սկսինք: Վկաներ ունի՞ք:  
– Ի՞նչ վկայ:

– Իր վայրագութիւնները, անհաւատարմութիւնը և ագա-  
հութիւնը հաստատող:

– Ինչպէ՞ս կրնամ վկաներ ունենալ:

– Չունիք ուրեմն:

– Ո՛չ:

– Վնաս չունի, վկաներ ալ կը ստեղծենք, եթէ պէտք ըլլայ:

– Ես վկայ կը գտնեմ, – ըսաւ Արթին: – Քանի՞ հատ կ'ուզէք:

– Երկու-երեք հատ բաւական է:

– Այդ է նէ՛ դիւրին է:

– Ուրեմն, տիկի՛ն, առայժմ մնաք բարով, վաղը առտու, եթէ  
կը հաճիք, գրասենեակս հրամանեցէ՛ք, որպէսզի ձեր բողոքագի-  
րը ստորագրէք, և ղրկենք Դատաստանական խորհուրդին:

– Շատ աղէկ, էֆէնտի՛, ձեր անունը ի՞նչ է, խնդրեմ:

– Սեղրաք Քէհատեան, իրաւագէտ փաստաբան, Կալաթա,  
Իսթինաֆ խան, թիւ 82:

– Ուրեմն վաղը առտու կը տեսնուինք:

– Մնաք բարով:

– Երթաք բարով:

Փաստաբանը մեկնեցաւ՝ Հոն թողլով Արթինը:

Այս վերջինը տակաւին խօսելիքներ ունէր գեղանի կնոջ  
հետ:

– Կը շնորհաւորեմ յաջողութիւններդ, – ըսաւ, երբոր առան-  
ձին մնացին:

– Ի՞նչ յաջողութիւն, – հարցուց Լիւսի:

– Բէշատ պէյ մեծ գովեստով խօսեցաւ քու մասիդ: Կ'երևայ,  
որ կարևոր տեղեկութիւններ հաղորդեր ես իրեն:

– Երէկ մէկ քանի բաներ ըսի:

– Հիմա կը սպասէ, որ հայկական շրջանակներու մէջ տարա-  
ծես քու գործունէութիւնդ:

– Աղէկ, բայց ատիկա, ինչպէս իրեն ալ ըսած եմ, քիչ մը  
դժուար է, քանի որ պաշտօնական մարմիններու հետ յարաբե-  
րութիւն չունիմ:

– Ճիշդ այդ յարաբերութիւնները հաստատելու համար է, որ  
ձեր ամուսնալուծութեան դատը մէջտեղ հանեցինք: Միայն թէ,  
կարծեմ, պէտք չունիս սպասելու, որ բողոքագիրդ տրուի, նկա-

տողութեան առնուի, և քեզ կանչեն, ու այս կերպով ծանօթու-  
թեան սկսիս:

– Հապա ի՞նչ պէտք է ընել:

– Այսօրուրնէ՛ իսկ կրնաս այցելել, օրինակի համար, Դա-  
տաստանական խորհուրդի մէկ քանի անդամներուն:

– Ինչպէ՞ս...

– Պարզապէս քու ամուսնական խնդիրդ պատրուակ ընելով:  
Այսպէս, օրինակի համար, Մելքոն էֆէնտին կայ, Դատաստա-  
նական խորհուրդի անդամներէն, որ Առնաւիտ քէօյ կը նստի:  
Այս մարդուն վրայ կասկածներ ունինք, թէ քիչ մը շատ կը զբա-  
ղի ազգային գործերով և մանաւանդ տարագիր եղած հայերով,  
թէ գաւառներէն գաղտնի տեղեկագիրներ կը ստանայ, որոնք  
ծածկաբար Եւրոպա կը ղրկէ ամերիկեան դեսպանատան միջո-  
ցաւ, վերջապէս զանազան կասկածներ, որոնք հաստատելու հա-  
մար փաստեր կը պակսին: Ամենէն առաջ իրեն հետ պէտք է ծա-  
նօթութիւն հաստատես: Ինք թէև ամուսնացած և զաւակներու  
տէր մէկն է, բայց գեղանի կիներու հանդէպ տկարութիւն ունի,  
և կրնաս իր այս տկարութիւնը շահագործել: Առաջին անգամ  
իր տունը երթալը շատ յարմար չէ, բայց կրնաս Կալաթա, իր  
գրասենեակը երթալ:

– Ուրեմն վաղը փաստաբանիս՝ Սեղրաք էֆէնտիի հանդի-  
պելէ ետքը այդ Մելքոն էֆէնտիին ալ կ'այցելեմ:

– Շատ աղէկ կ'ըլլայ:

Արթին մէկ քանի հրահանգներ ևս տալէ ետքը մեկնեցաւ:

\*\*\*

Հետևեալ առտու Լիւսի իր արդուզարդը ընելէ ետքը գնաց  
իր փաստաբանին քով:

Բողոքագիրը պատրաստ էր. Սեղրաք էֆէնտի կարդաց զայն:  
Ամենածանր ամբաստանութիւններու ներքև ընկճուած էր խեղճ  
մարդը, ամբաստանութիւններ, որոնց և ո՛չ մին ճշմարիտ էր,  
այսուհանդերձ փաստաբանական այնպիսի նրբութիւններով,  
որ կարդացողը կը հաւատար անոր իրականութեան:

Լիւսի ստորագրեց բողոքագիրը:

– Ե՞րբ պիտի ղրկես Դատաստանական խորհուրդին, – հարցուց գեղուհին:

– Անմիջապէս, – պատասխանեց փաստաբանը:

– Լաւ, ուրեմն քիչ օրէն կը ներկայանանք դատաստանի:

– Հաւանօրէն:

Գեղուհին փաստաբանին քովէն մեկնելով՝ գնաց Մելքոն էֆէնտիի գրասենեակը:

Այս վերջինը հազիւ 40 տարեկան, թաւ պիտերով, վաւաշոտ շրթունքներով, գիրուկ ու կարմիր մարդ մըն էր: Բաւական փայլուն դիրք մը գրաւած էր հրապարակին վրայ իր առևտրական գործառնութիւններովը:

– Կարծեմ Մելքոն էֆէնտիի հետ խօսելու պատիւը ունիմ, – ըսաւ Լիւսի՝ մօտենալով վաճառականին:

Այս վերջինը աչքերը վերցուց, տեսաւ գեղանի կինը և իսկոյն, գրիչը վար դնելով, ոտքի ելաւ և ըսաւ.

– Այո՛, տիկին, ես եմ Մելքոն էֆէնտին, որո՞ւ հետ խօսելու պատիւը ունիմ:

– Լիւսի... Լիւսի Սալմասեան բուն անունովս, թէև տարբեր մականուններով ալ կը ճանչցուիմ, բայց ամուսնոյս անունը Սալմասեան է, Համբարձում Սալմասեան:

– Շատ լաւ, տիկին, հրամայեցէ՛ք, կ'աղաչեմ սա թիկնաթուռին վրայ նստեցէ՛ք, կ'երևայ, որ մասնաւոր բան մը ունիք ըսելիք, պատրաստ եմ ձեզ մտիկ ընելու:

– Շատ շնորհակալ եմ, բայց թերևս ձեր գործերուն արգելք ըլլամ:

– Բնաւ երբեք, գործերը միշտ կրնանք ընել...

– Կարծեմ դուք Դատաստանական խորհուրդի անդամ էք:

– Անարժանաբար զիս ալ անդամ ըրած են:

– Այս մասին կ'ուզեմ ձեզի հետ տեսնուիլ:

– Դատաստանական խորհուրդի հետ գործ մը ունի՞ք:

– Այո՛, Մելքոն էֆէնտի:

– Անձնակա՞ն գործ մը:

– Այո՛, անձնական, այսինքն կ'ուզեմ ամուսնէս բաժնուիլ և ասոր համար խնդրագիր մըն ալ պատրաստած եմ, զոր փաստաբանս այսօր պիտի յանձնէ:

– Ինչո՞ւ կ'ուզէք բաժնուիլ:

– Այսինքն արդէն բաւական ժամանակէ ի վեր բաժնուած կ'ապրինք:

– Ներեցէ՛ք, որ ըսեմ, թէ ձեր ամուսինը շատ ապուշ արարած մըն է:

– Ինչո՞ւ համար:

– Ինչպէ՞ս կարելի է ձեզի նման կին մը ունենալ և անկէ բաժնուած ապրիլ:

– Շնորհակալ եմ ձեր քօմբլիմանէն, բայց իրողութիւնը այն է, որ մէկ քանի տարիներէ ի վեր բաժնուած ենք, հիմա կ'ուզեմ ամուսնալուծում մը ձեռք բերել:

– Ուրիշի մը հետ ամուսնանալու համար անշուշտ. այդ ուրիշը իրաւցընէ երջանիկ մահկանացու մըն է:

– Որ տակաւին գոյութիւն չունի:

– Ինչպէ՞ս գոյութիւն չունի:

– Այո՛, անմիջապէս ամուսնանալու համար չէ, որ պէտք կը զգամ Դատաստանական խորհուրդին դիմելու, այլ պարզապէս վերջ տալու համար անկանոն վիճակի մը:

– Է՛յ, ինչ հիմա ի՞նչ ծառայութիւն կը սպասէք:

– Ձեռք կը սպասեմ, որ երբ խնդիրը Դատաստանական խորհուրդին ներկայանայ, պէտք եղած աջակցութիւնը ընէք ինծի:

– Նախ ըսէ՛ք, թէ ի՞նչ պատճառաւ կ'ուզէք բաժնուիլ կամ մինչև հիմա բաժնուած կ'ապրիք ձեր ամուսինէն:

– Պատճառները բացատրուած են բողոքագրին մէջ:

– Անշուշտ բացատրուած պիտի ըլլան, բայց բերանացի կերպով ալ կրնաք ըսել, որպէսզի գործին վրայ գաղափար մը կազմեմ:

– Ամուսինս նախ շատ կոշտ վարմունք մը ունեցած է ինծի հանդէպ, մինչև իսկ զիս ծեծելու աստիճան:

– Ձեզի նման կին մը ծեծել, ի՞նչ հրէշութիւն:

– Ասկէ զատ անհաւատարիմ գտնուած է ինծի հանդէպ:

– Ձեզի նման կին մը ունենալ և անհաւատարիմ գտնուիլ, բայց պարզապէս անհաւատարի է այս. եթէ դուք իմ կինս ըլլա՞նիք՝ երբեք պիտի չկրնայի ուրիշ կիներուն նոյնիսկ երեսը նայիլ:

– Ասկէ զատ սոսկալի ազահ է, այնպէս որ զիս զրկած է ամենէն անհրաժեշտ պէտքերէս և շատ անգամ տասը փարայի համար տունը տակնուվրայ դարձուցած է:

– Խեղճ տիկին, այդ ի՞նչ սոսկալի մարդ է եղեր ձեր ամուսինը. ես մարդիկ գիտեմ, որ միմիայն ձեր աղուոր աչքերուն համար իրենց բոլոր հարստութիւնը յօժարակամ պիտի զոհէին:

– Վերջապէս մարդ մըն է, որուն հետ անկարելի է ապրիլ:

– Բնականաբար և ո՛չ իսկ օր մը:

– Եւ ես այդ մարդուն հետ երկու տարի ապրած եմ առանց ձայնս հանելու:

– Զեր բոլոր այդ ամբաստանութիւնները, բնականաբար, վկաներով կրնաք ապացուցանել:

– Ծճմարիտ խօսելու համար, Մելքո՛ն էֆէնտի, մէկ քանի վկաներ ունիմ, բայց տեղերնին չեմ գիտեր, փնտռելու գտնելու է:

– Վկաները անհրաժեշտ են:

– Կը ջանամ գտնել:

– Անպատճառ գտնելու է:

– Իսկ եթէ չկրնա՞մ գտնել:

– Այն ատեն խնդիրը շատ կը դժուարանայ:

– Բայց վերջապէս դուք, անշուշտ, ձեր օժանդակութիւնը պիտի չզլանաք:

– Ես հիմակուրնէ ի նպաստ ձեզի վճիռ կուտամ:

– Շատ շնորհակալ եմ, Մելքո՛ն էֆէնտի:

– Բայց խնդիրը ինձմով չլմննար, ես միայն մէկ ձայն ունիմ:

– Ես լսեցի, որ դուք Դատաստանական խորհուրդի ամենէն ազդեցիկ անդամներէն էք և կրնաք միւս անդամներն ալ համոզել, եթէ կամք ընէք:

– Իրա՛ւ է, որ քիչ-շատ ազդեցութիւն ունիմ, բայց վերջապէս ամենակարող չեմ:

– Ինչ որ ալ ըլլայ, իմ ամբողջ յոյսս ձեր վրայ է:

– Մեծ պատիւ կ'ընէք ինձի... ձեզի նման գեղեցիկ կնոջ մը դատին նպաստելը ճշմարիտ հաճոյք մըն է ինձի համար:

– Շատ շնորհակալ եմ:

– Միայն թէ...

Մելքոն վարանոտ շարժում մը ըրաւ և լռեց:

– Ի՞նչ, ըսելի՞ք մը ունիք,– հարցուց Լիւսի:

– Խնդիրը իր ամէն մասերովը քննելու համար պէտք է, որ լաւ մը ուսումնասիրեմ և ուրիշ մանրամասն տեղեկութիւններ ունենամ:

– Շատ լաւ, ուզած հարցումնիդ ըրէք, պատրաստ եմ պատասխանելու:

– Միայն թէ այստեղ յարմար չէ, ընթացիկ գործեր ունինք, մարդ կուգայ-կ'երթայ, մանաւանդ այս միջոցիս մեր բուն գործին ատենն է:

– Եթէ կ'ուզէք, ուրիշ ատեն մը գամ:

– Այս գրասենեակը միշտ անյարմար է այս տեսակ խորհուրդակցութեան համար, ուր ամէն վայրկեան կրնան մեզ ընդհատել:

– Կ'ուզէք, որ ձեր տունը գամ:

– Իմ տունս ալ չյարմարիր, մանաւանդ որ հեռու կը բնակիմ:

– Առնավուտ քէօյ չէ՞ք նստիր:

– Այո՛, ինչպէ՞ս իմացած էք:

– Բնական է, որ իմացած ըլլամ, քանի որ ձեզ այցելել որոշած էի:

– Իմ տունս ալ անյարմար է:

– Մըր կ'ուզէք, ուրեմն:

Մելքոն էֆէնտի վայրկեան մը խորհելէ ետքը կ'ըսէ.

– Կարծեմ ամենէն յարմարը ձեր տունն է... ո՞ւր կը բնակիք:

– Թէփէ պաշիի կողմերը:

– Օ՛, շատ յարմար է ուրեմն ինձի համար...

– Ի՞նչ, Մելքո՛ն էֆէնտի, մինչև իմ տունս գալու ձանձրո՞յթը յանձն պիտի առնէք:

– Ինչո՞ւ չէ, տիկի՛ն Լիւսի, ձեզի նման գեղանի կնոջ մը ծառայութիւն մատուցանելու հաճոյքը ունենալու համար այդքան յոգնութիւն չարժե՞ր:

– Շատ ազնիւ էք, Մելքո՛ն էֆէնտի:

Լիւսի իր հասցէն կուտայ, և Մելքոն էֆէնտի գայն կը նշանակէ թուղթի մը վրայ:

– Ե՛րբ կրնամ ձեզ տունը գտնել,– կը հարցնէ:

– Երբոր ուզէք, – կը պատասխանէ գեղուհին, – միայն թէ նախապէս ձեր գալուստը իմացուցէ՛ք:

– Որչափ շուտ, այնչափ աւելի աղէկ կ'ըլլայ, քանի որ բողոքագիրը արդէն տուեր էք, պէտք է, որ խնդիրը անմիջապէս ուսումնասիրեմ:

– Լաւ, ես միշտ պատրաստ եմ:

– Օրինակի համար, այս իրիկուն տո՞ւնն էք:

– Եթէ կ'ուզէք՝ կը սպասեմ:

– Ուրեմն ժամը 7էն 8 կուգամ: Միայն թէ լաւ է, որ դուրսէն մարդ չգտնուի:

– Տան մէջ ինչ գատ ոչ ոք կայ:

Գեղուհին մեկնեցաւ վաճառականին քովէն գոհ տպաւորութեան ներքեւ:

«Այս մարդը, կարծեմ, արդէն իսկ սիրահարած է ինծի, – կը մտածէր, – Հետեւեալը գործս յաջող է»:

Արդարեւ, Մելքոն էֆէնտի, որ ինչպէս ըսինք, կնասէր ու վաւաշոտ մարդ մըն էր, իսկոյն շլացեր էր մանկամարդ կնոջ գեղեցկութենէն:

Լիւսիին մեկնելէն ետքն ալ խելքը միտքը անոր վրայ էր և Հագիւ կրնար իր գործերուն ուշադրութիւն դարձնել:

Անընդհատ ժամացոյցը կը նայէր և շատ դանդաղ կը գտնէր ժամանակին ընթացքը:

Վերջապէս իրիկուն եղաւ: Մելքոն իր գրագիրը կանչեց և ըսաւ.

– Ես մասնաւոր գործ մը ունիմ, Բերա պիտի երթամ, անկէջ ուղղակի տուն կ'երթամ, ալ հոս չեմ հանդիպիր, դուն ուզած ատեն կրնաս մեկնիլ:

Ժամը եօթին քառորդ մնացած էր, երբ Մելքոն էֆէնտի Լիւսիի տան դուռը կը զարնէր:

Սպասուհին եկաւ դուռը բանալու:

– Տիկին Լիւսին հո՞ւս է, – հարցուց վաճառականը վեհերոտ ձայնով մը:

– Հոս է, – պատասխանեց սպասուհին:

– Կ'ուզեմ զինքը տեսնել:

– Հրամայեցէ՛ք, ինքն ալ ձեզի կը սպասէ:

Սպասուհին այս խօսքերը գոհութիւն պատճառեցին վաճառականին, որ զուարթ դէմքով սանդուխէն վեր ելաւ և մտաւ հիւրասրահը, ուր ոտքի վրայ կեցած գտաւ գեղանի մանկամարդուհին:

– Ինծի կը սպասէի՞ք, – հարցուց վաճառականը՝ Լիւսիի ձեռքը թօթուելով:

– Որո՞ւ կ'ուզէիք, որ սպասէի, – պատասխանեց գեղուհին, – ձեզի հետ ժամադիր չէի՞նք եղած:

– Կարծեմ ձեզ չսպասուցի:

– Անգղիական ճշդապահութիւն ունիք եղեր:

– Է՛հ, քանի մը տարի անցուցած եմ Մանչէսթըրի մէջ և քիչ մը անգղիացի եղած եմ: Ուրեմն այս տան մէջ բոլորովին առանձին կը բնակիք, այսինքն ձեր սպասուհին հետ:

– Այո՛, Մելքո՛ն էֆէնտի, առանձին եմ:

– Մայր կամ քոյր կամ ուրիշ ազգականներ չունի՞ք:

– Ունիմ, բայց անոնք Սկիւտար կը նստին:

– Բայց ձեզի նման գեղեցիկ մանկամարդուհի մը ինչպէ՞ս առանձին կրնայ ապրիլ... գրաւ կը դնեմ, որ սիրահար մը ունիք:

– Եթէ այդպիսի գրաւ մը դնէք, կը կորսնցնէք:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք: Ուրեմն առաքինութեան տիպար մըն էք:

– Ո՛վ գիտէ...

– Հիմա լրջօրէն ձեր խնդրին վրայ խօսինք, բայց պայմանով մը:

– Ի՞նչ պայման:

– Կ'ուզեմ, որ ինծի հետ բոլորովին անկեղծ ըլլաք:

– Կը խոստանամ:

– Դատաստանական խորհուրդի անդամ մը խոստովանահայր կը համարուի, անոր ամէն բան կարելի է ըսել:

– Այնպէս է:

– Նախ կ'ուզեմ գիտնալ, թէ որո՞ւ կողմէ եղած է բաժանումը, այսինքն դո՞ւք ուզած էք բաժնուիլ ձեր ամուսինէն, թէ՞ ձեր ամուսինը բաժնուած է ձեռնէ:

Լիւսի պահ մը վարանեցաւ պատասխանելու:

Մելքոն էֆէնտի շարունակեց.

– Իմ առած տեղեկութիւններուս համեմատ, ձեր ամուսինն է, որ ուզած է բաժնուիլ ձեռնէ:

– Ե՞րբ առիք այդ տեղեկութիւնները, – Հարցուց Լիւսի, – առտուն, երբ ձեր գրասենեակը եկայ, իմ մասիս բան մը չէիք գիտեր:

– Ձեր մեկնելէն ետքը բարեկամ մը եկաւ, որ ձեր ամուսինը կը ճանչնայ եղեր, անկէ իմացայ:

– Ո՞վ է այդ բարեկամը:

– Թույլ տուէք, որ իր անունը չի տամ, որովհետեւ գաղտնապահութիւն խոստացայ իրեն:

– Եւ ի՞նչ ըսաւ այդ բարեկամը:

– Ամէն բան պատմեց:

– Այսինքն իմ մասիս աննպաստ բաներ, այնպէս չէ՞:

– Անոր պատմածները կարեորութիւն չունին, միայն կ’ուզեմ բո՛ւն ճշմարտութիւնը գիտնալ և ըստ այնմ ձեզ պաշտպանել Դատաստանական խորհուրդին առջև:

Վաճառականը կը ստէր, ո՛չ մէկ մարդու հետ խօսած էր Լիւսիի մասին, միայն թէ կռահած էր, թէ գեղուհին ճշմարտութիւնը չէր խօսած իրեն և այս կերպով կ’ուզէր խոստովանցնել զայն: Իր փորձը յաջողեցաւ:

– Լաւ, ուրեմն, – ըսաւ Լիւսի, – ամէն բան պիտի ըսեմ, բայց միայն ձեզի համար:

– Բնականաբար:

– Եթէ ուզէք, որ նոյն խօսքերը կրկնեմ նաև Դատաստանական խորհուրդին առջև, գիտցէք, որ բացարձակապէս կը մերժեմ:

– Հաւատացէք, որ այդպիսի վատութիւն մը չեմ գործեր:

– Ուրեմն, այո՛, կը խոստովանիմ, ամուսինս է, որ բաժնուած է ինէ:

– Ի՞նչ պատճառաւ:

– Բայց... իր բարեկամը պատճառն ալ չըսա՞ւ:

– Թողունք հիմա իր բարեկամը, ես կ’ուզեմ քու բերնէդ լսել պատմութիւնը և յետոյ անոր ըսածներուն հետ բաղդատել:

– Անհաւատարմութեան պատճառաւ:

– Ձոր դուն գործած էիր:

– Այո՛, – ըսաւ ցած ձայնով Լիւսի:

– Փաստեր ունէ՞ր:

– Փաստը այն էր, որ մեզ երկուքս միասին բռնած էր իմ նընջասենեակիս մէջ:

– Ուրիշներ ալ ներկա՞յ էին:

– Ո՛չ:

– Նոյն միջոցին տանը մէջ սպասաւոր կամ սպասուհի չի՞ կային:

– Սպասուհին հեռաւոր տեղ մը դրկած էի:

– Էյ, ի՞նչ ըրաւ ձեր ամուսինը:

– Նախ սիրահարը ճամբեց կարգ մը նախատինքներով:

– Ծեծե՞ց:

– Ոչ, որովհետեւ միւսը իրմէ զօրաւոր էր: Յետոյ ինծի ըսաւ, որ չէր ուզեր ամուսնալուծութեան խնդիր յարուցանել և իր ընտանեկան ներքին խաղթութիւնները մէջտեղ դնել, բայց միւս կողմէ չէր կրնար այլևս բնակիլ ինծի հետ, միևնոյն յարկին տակ, ուստի պահանջեց, որ տունէն հեռանամ՝ հետս տանելով իմ ունեցածս:

– Չաւակ չունէի՞ք:

– Ո՛չ:

– Ուրեմն այսպէս խաղաղ կերպով բաժնուեցա՞ք իրարմէ:

– Գրեթէ:

– Հիմա ո՞ւր է ձեր այդ սիրահարը:

– Պոլիս չէ, կարծեմ Ամերիկա կը գտնուի:

– Այսպէս, ուրեմն, ձեր ամուսինը ձեր անհաւատարմութիւնը ապացուցանելու համար միայն իր անձնական վկայութիւնը ունի:

– Այո՛ և վստահ եմ, որ իրողութիւնն ալ երկար ժամանակ և թերևս մինչև հիմա ծածկած է ամենէն և մէկու մը բան չէ ըսած, որովհետեւ իրեն համար մեծ անպատեհութիւն համարած էր այս բանը:

– Այն ատեն, քանի որ իրմէ զատ վկայ չի կայ անհաւատարմութիւնդ հաստատող, ամէն բան ուրանալով կրնաք թերևս դատերնիդ շահիլ: Դուք կ’ուզէ՞ք անպատճառ ձեր ամուսինը դատապարտել տալ և ի նպաստ ձեզի ամուսնալուծութիւն մը ձեռք բերել:

– Բնաւ երբեք: Ես կ'ուզեմ միայն այնպիսի ամուսնայուծում մը ձեռք բերել, որով կարող ըլլամ կրկին ամուսնանալու իրաւունք ունենալ, թող նոյն իրաւունքը ամուսինս ալ վայելէ, ա-տրկա բնաւ նշանակութիւն չունի ինծի համար, ընդհակառակը, գոհ կ'ըլլամ, որ այնպէս ըլլայ:

– Լաւ, ուրեմն, տիկի՛ն, կրնաք հիմակուրնէ ապահով ըլլալ, որ ձեր ուզածին պէս վճիռ մը պիտի կրնաք ձեռք բերել: Ես բաւական մեծ ազդեցութիւն ունիմ իմ պաշտօնակիցներու վրայ՝ զանոնք ուզած կողմս դարձնելու համար:

– Շատ շնորհակալ եմ, Մելքո՛ն էֆէնտի:

– Բայց, տիկի՛ն Լիւսի, չոր շնորհակալութեամբ մը կարելի չէ այս տեսակ ծառայութիւն մը փոխարինել:

– Ինչպէ՞ս, ուրեմն, կարելի է փոխարինել:

– Աւելի դրական, աւելի շօշափելի, աւելի գործնական ձևով մը:

– Արդեօք նիւթական փոխարինութեա՞ն մը կ'ականարկէք:

– Կ'աղաչեմ, տիկի՛ն, պարզապէս զիս կը նախատէք և եթէ իրաւցընէ այդպիսի բան մը կ'անցընէք ձեր մտքէն, լաւ է, որ այլևս չխօսինք այս խնդրին վրայ:

– Կը խնդրեմ, Մելքո՛ն էֆէնտի, ես երբեք ձեզ վիրաւորելու մտքով չըսի այս խօսքը, միայն թէ չեմ հասկնար, որ ի՛նչ տեսակ փոխարինութեան մասին կ'ականարկէք:

– Շատ միամիտ ձեանալ կ'ուզէք, բայց ընդհակառակը, ես կը տեսնեմ, որ այնքա՛ն միամիտ կ'ին մը չէք և թէ կեանքի փորձառութիւնը ունիք:

Խօսակցութիւնը այս ձևով շարունակուեցաւ, մինչև որ տիկին Լիւսի բարեհաճեցաւ հասկնալ, ինչ որ վաճառականը ըսել կ'ուզէր:

Ժամ մը ետքը Մելքոն էֆէնտի կը մեկնէր յաղթականօրէն՝ ամէն աջակցութիւն խոստանալով իր գեղանի պաշտպանեալին:

Երբ վաճառականը մեկնեցաւ, տիկին Լիւսի նոր արդուզարդ մը ըրաւ և գնաց գտնելու իր հազարապետը, որուն հետ ժամադիր եղած էին ծանօթ ճաշարան-գարեջրատունը:

Քանի մը օր ետքը Տիրան կուգար կը գտնէր իր բարեկամուհին:

Երիտասարդին դէմքը ուրախութենէ կը ճառագայթէր:

– Վաղը բացու՛մը տեղի կ'ունենայ,– գոչեց Լիւսին համբուրելով:

– Ի՞նչ բացում:

– Զարմանալի՛ հարցում, խաղարանին բացումը, քլիւպին, մե՛ծ, նշանաւոր քլիւպին բացումը, բոլոր ծանօթ անձնաւորութիւնները ներկայ պիտի գտնուին. նախարարներ, զինուորականներ, հարուստ վաճառականներ, բարձր պաշտօնեաներ...

– Աչքդ լոյս, ուրեմն:

– Ամենուս ալ աչքը լոյս... տարիէ մը հարուստ պիտի ըլլամ... պատրաստուէ՛, որ վաղը իրիկուան ներկայ գտնուիս:

– Պատրաստ եմ:

– Պէտք է տէքօլթէ հագուիս:

– Ինչո՞ւ համար:

– Այնպէս որոշուած է, բոլոր կիները տէքօլթէ պիտի գան:

– Ուրիշ կիներ ա՞լ կան ուրեմն:

– Բերայի բոլոր գեղեցիկ կիները:

– Այն ատեն ես աւելորդ եմ:

– Ընդհակառակը, դուն պիտի ըլլաս հանդէսին թագուհին... նայէ՛, որ հազարապետդ միասին բերես:

– Կ'աշխատիմ:

– Իր բարեկամներով: Շամբանեան աղբիւրի պէս պիտի վազէ...

– Երաժշտութիւն ա՞լ կայ:

– Բնականաբար. պար, երաժշտութիւն, անակնկալներ, վերջապէս պարահանդէսի պէս բան մը:

– Ըսել է՝ զբօսալի գիշեր մը պիտի անցընենք:

– Առաւել քան զբօսալի... նայէ՛, որ հետք եկողներուն գրքպանները լեցուն ըլլան:

– Հոգ մի՛ ըներ, գերման սպաներուն քով դրամը չէ, որ կը պակսի:



Հետևեալ գիշեր, արդարև, խիստ փայլուն կերպով տեղի ունեցաւ խաղարանին բացումը: Արահները լեցուած էին հոլանի ու գեղանի կիսաշխարհիկներով, որոնց մէջ ամենէն աւելի կը փայլէր Լիւսի, որ յաղթական մուտք մը ըրաւ գերման հազարապետին թեւ մտած, մինչ իրենց կը հետևէին ուրիշ մէկ քանի բարձրաստիճան սպաներ:

Բուն խաղարանը, շքեղօրէն կահաւորուած, պարսկական գորգերով զարդարուն խոշոր սրահ մը, արդէն լեցուած էր բօքէրի և պաքարայի սիրահարներով, որոնք հարիւրաւոր ոսկիներ կը շահէին ու կը կորսնցնէին, առանց ուշադրութիւն իսկ դարձնելու:

Վայրկեան մը Լիւսի ևս ուզեց պաքարայի մէջ իր բախտը փորձել և կէս ժամուան մէջ երկու հարիւր ոսկի շահելով՝ հեռացաւ սեղանին քովէն:

– Ինչպէ՞ս գտար մեր խաղարանը,– հարցուց Տիրան՝ իրեն մօտենալով:

– Աքանջելի,– պատասխանեց Լիւսի,– մանաւանդ որ բախտս փորձեցի և յաջողեցայ:

– Ինչպէ՞ս:

– Պաքարայէն երկու հարիւր ոսկի շահեցայ:

– Բայց գիտե՞ս որ, ըստ առածին, խաղի մէջ այդչափ յաջողութիւնը լաւ նշանակութիւն չունի:

– Արդեօք դո՞ւն ես գիտ խաբողը:

– Ես կամ ուրիշներ:

– Ուրիշնե՞ր, ի՞նչ խօսք է այդ, քենէ զատ ո՞վ կրնայ զիս խաբել:

– Օրինակի համար հազարապետդ, որ քիչ մը առաջ Իրմային թեւ տեսայ:

– Իրա՞ւ կ'ըսես:

– Եւ թերևս մինչև հիմա միասին կը պտըտին կոր:

– Ուրեմն երթամ հետապնդեմ զիրենք:

Եւ Լիւսի մէկ-երկու սրահներէ անցնելէ ետքը, արդարև, գերմանացի սպան գտաւ գեղանի կնոջ մը հետ նստած, մինչ շամբանեայի շիշ մը կը հանգչէր արծաթեայ ամանի մը ուսերուն վրայ:

Լիւսի հեռուէն խոժոռ նայուածք մը ուղղեց հազարապետին, որ իսկոյն ոտքի ելաւ և փութաց իր հոմանուհիին քով:

– Ինչո՞ւ այդպէս ծուռ կը նայիս ինձի,– ըսաւ գերմանը ժրպտելով:

– Ո՞վ է այդ կինը, որուն հետ նստած ես,– հարցուց Լիւսի:

– Ջարմանալի հարցում, բարեկամիս՝ Ֆօն Միւլլէրի բարեկամուհին է, ինք ներսի սրահը գնաց բախտը փորձելու և ինձի ըսաւ, որ պահ մը իր բարեկամուհիին քով մնամ:

Այս բացատրութիւնը գոհացուց գեղանի մանկամարդուհին, որ պատասխանեց.

– Այդ տարբեր, ես կարծեցի, թէ...

– Գիտեմ, թէ ինչ կարծեցիր, հեռուէն ուղղած նայուածքդ ամէն բան կ'ըսէր, բայց հիմա, որ հասկցար, թէ ինչ պարագաներու ներքև այս կինը իմ քովս կը գտնուի, կարծեմ կրնաս դուն ալ գալ և միասին նստիլ ու մէյմէկ շամբանեա խմել:

Լիւսի առաջարկը ընդունեց և գնաց միացաւ միւս գեղուհիին, որ աւստրիացի աղջիկ մըն էր՝ երկար ատենէ ի վեր Պոլիս հաստատուած:

Հազարապետը չէր ստած. Իրմա, արդարև, ուրիշ գերման սպայի մը՝ Ֆօն Միւլլէրի հոմանուհին էր: Սպան քիչ ետքը վերադարձաւ ուրախ դէմքով մը:

– Կ'երևայ, որ բախտդ յաջող էր,– ըսաւ Իրմա:

– Այո՛, միայն թէ չկրցայ պէտք եղածին չափ օգտուիլ ու ժամանակին քաշուիլ սեղանին քովէն:

– Ինչպէ՞ս:

– Հինգ հարիւր ոսկիի չափ շահած էի, երբ մէկէն բախտս դարձաւ, և սկսայ կորսնցնել. պէտք էր, որ խաղս դադրեցնէի, բայց այնպէս չըրի, փորձեցի շարունակել և ահա՛ շարունակաբար կորսնցուցի:

– Այնպէս որ բոլոր շահածդ վրայ գնաց,– ըսաւ Իրմա:

– Ո՛չ, բարեբախտաբար, գոնէ շամբանեայի դրամը մնաց քովս:

– Որչա՞փ:

– Հարիւր ոսկիի չափը:

– Ուրեմն խմենք:

Շամբանեայի շիշերը իրարու յաջորդեցին:

Երկու կինները, երբ տեսան, որ իրարու ոսոխ չէին, շուտով մտերմացան:

Պար, երգ, երաժշտութիւն, խրախճանութիւն, թղթխաղ տւեցին մինչև արշալոյս, և վերջապէս ամէնքը ցրուեցան, շատերը՝ թեթևցած քսակներով:

Տիրանի դէմքը կը ճառագայթէր ուրախութենէն: Իր երեւակայածէն շատ աւելի մեծ յաջողութիւն ունեցած էր խաղարանը:

«Եթէ այսպէս շարունակենք, — կը խորհէր, — վեց ամիսէն արդէն Հարստացած կ'ըլլամ և ես առանձին իմ Հաշուոյ խաղարան մը կը բանամ»:

\*\*\*

Լիւսի գրեթէ մինչև իրիկուն անկողնին մէջ ընկողմանած անցուց:

Ուշ ատեն միայն անկողնէն ելաւ, արդուզարդը ըրաւ և կը պատրաստուէր դուրս ելլել, երբոր Արթին եկաւ զինքը գտաւ:

— Ի՞նչ լուր, — Հարցուց գեղուհիին:

— Ի՞նչ բանի մասին լուր կը հարցնես, — ըսաւ Լիւսի:

— Մեկըն էֆէնտիին մասին:

— Անհոգ եղիր, գործը կարգին է:

— Տեսա՞ր զինքը:

— Երկու անգամ. անգամ մը իր գրասենեակը և ուրիշ անգամ մըն ալ Հոս, իմ տունս:

— Տո՞ւն եկաւ:

— Անշուշտ տուն եկաւ, ինչո՞ւ այդչափ կը զարմանաս:

— Այսինքն կը տեսնամ, որ շատ արագ գործ կը տեսնես կոր:

— Լաւագոյնը այս չէ՞:

— Է՛յ, այդ երկու տեսակցութիւններէն ի՞նչ բան կրցար քաղել իրմէ:

— Նախ խօսք տուաւ, որ Դատաստանական խորհուրդին առջև իմ դատու պիտի պաշտպանէ:

— Ատիկա մեզի Համար բնաւ կարևորութիւն չունի:

— Բայց ինձի Համար ունի:

— Մեր ուզածը ուրիշ բան է, ազգային խնդիրներու վրայ խօսք չի բացի՞ր:

— Ինչպէ՞ս մէկէնիմէկ կրնայի այսպէս խօսք մը բանալ:

— Հիմա, որ կ'ենթադրեմ, թէ մտերիմ բարեկամներ եղած էք, քանի որ մինչև տուն եկեր է, կարծեմ կրնաս ամէն տեսակ խօսք ընել իրեն:

— Այո՛, բայց միշտ վարպետութեամբ, առանց կասկած յարուցանելու:

— Բնականաբար: Հիմա ինձի մտիկ ըրէ, մենք կասկածներ ունինք, որ այդ մարդը յարաբերութեան մէջ է Եւրոպա գըտնուող, մասնաւորապէս Բարիզ և Լոնտոն գտնուող Հայերու Հետ և ասկէ զատ մարդիկ կը փախցնէ եղբր Պոլիսէն դէպի Պուլկարիա կամ Ռուսիա: Այս բանը դուն կրնաս վարպետութեամբ Հասկնալ:

— Ինչպէ՞ս:

— Նախ կ'ըսես, թէ Լոնտոն ազգական մը ունիս, որուն կ'ուզես նամակ գրել, բայց միջոց մը չես կրցած գտնել և կը խընդրես իրմէ, որ եթէ կարելի է՝ քեզի միջոց մը ցոյց տայ: Այսպէս ուրեմն, առաջին անգամ նամակին խօսքը կը բանաս:

— Շատ աղէկ, այդ դիւրին է:

— Եթէ յանձն առնէ նամակդ իր Հասցէին ղրկել, կեղծ նամակ մը կը գրես ու կուտաս իրեն: Յետոյ ուրիշ առաջարկութիւն մը կ'ընես:

— Ի՞նչ առաջարկութիւն:

— Իբր թէ շատ մօտիկ և սիրելի ազգական մը ունիս այստեղ. զինուորական ծառայութեան տարիքի մէջ երիտասարդ մը, որ տան մը մէջ պահուրտած է և որ կ'ուզես արտասահման ղրկել ու կը խնդրես իրմէ, որ միջոց մը ցոյց տայ. տեսնենք, ի՞նչ կ'ըսէ:

— Այդ ալ կարելի է, — պատասխանեց Լիւսի:

— Նորէն պիտի գա՞յ Հոս, — Հարցուց Արթին:

— Հաւանական է:

— Ե՞րբ...

— Ո՞վ գիտէ, թերևս այս իրիկուն:

– Վստա՞հ ես այդ մասին:  
– Ինք այս իրիկուան համար ըսաւ և, կարծեմ, իր խօսքին հաւատարիմ կը գտնուի:

– Ատոր ես ալ տարակոյս չունիմ,– պատասխանեց Արթին խնդալով:– Իսկ գերմանացիներէն նոր բան մը չիմացա՞ր տակաւին:

– Եթէ իմացած ըլլայի, կը փութայի հաղորդել Բէշատ պէյին:

– Ուրեմն վաղը կուգամ քենէ լուր մը առնելու Մեյքոն է-ֆէնտիի մասին:

– Եւ եթէ ձեր ուզած լուրը տա՞մ...

– Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

– Նուէրը ո՞ւրկէ պիտի ստանամ:

– Այդ դիւրին է, ես ալ կրնամ տալ պէտք եղածը:

– Աղէկ ուրեմն, վաղը իրիկուան դէմ եկուր:

Լրտեսը մեկնեցաւ և ամապարանքով հեռացաւ՝ չուզելով հանդիպիլ Մեյքոն էֆէնտիին: Այս վերջինը, արդարեւ, քիչ յետոյ Լիւսի տան դուռը կը զարնէր և սպասուհիին կողմէ կ'առաջնորդուէր հիւրասենեակ, ուր քիչ յետոյ Լիւսի կուգար զինքը գտնելու:

Մեյքոն էֆէնտի գեղուհին տեսնելուն պէս գոչեց.

– Ինչո՞ւ այսպէս տոգուներ էք, տիկի՛ն:

– Երէկ գիշեր գրեթէ լուսցուցի,– պատասխանեց Լիւսի,– և ցերեկն ալ չկրցայ շէնք-շնորհք քնանալ, այդ ըլլալու է պատճառը:

– Երեկոյթի՞ մը գացած էիք կամ հիւրե՞ր ունէիք,– հարցուց վաճառականը փութկոտութեամբ:

– Այո՛, հիւրեր,– պատասխանեց Լիւսի տխուր ժպիտով մը,– ձանձրացուցիչ հիւրեր, այսինքն մտմտութեան:

– Ի՞նչ մտմտութեան կրնաք ունենալ:

– Ինչպէ՞ս, կարելի՞ է, որ մարդ մտմտութեան չունենայ, երբ մանաւանդ ինծի պէս առանձին է և ոչ ոք ունի իրեն նեցուկ կամ օգնական՝ դժուար պարագայի մը մէջ իրեն օգնելու համար:

– Բայց ի՞նչ տեսակ մտմտութեան է ձերինը և ի՞նչ տեսակ օգնութիւն կը սպասէք... արդեօք նիւթական անձկութեան մէջ էք:

– Ո՛չ, փառք Աստուծոյ, նիւթական անձկութիւն չունիմ, ապրելու չափ դրամ ունիմ և ուրիշի չեմ կարօտիր:

– Ուրեմն... սրտի՛ մտմտութեան են:

– Այդ ալ չէ, Մեյքոն էֆէնտի:

– Բայց բացատրէ, տեսնե՞ք, թերևս կրնամ օգտակար ըլլալ ձեզի:

– Մօրաքրոջորդի մը ունիմ, որու մասին ժամանակէ մը ի վեր գէշ երազներ կը տեսնամ կոր, կ'ուզեմ իրմէ տեղեկութիւն մը առնել և միջոց չունիմ. պատերազմը սկսելէն ի վեր լուր մը չկրցի առնել... եղբօր պէս միասին մեծցած ենք, և իրմէ զատ մօտիկ մարդ չունիմ աշխարհիս երեսը:

– Ո՞ւր կը գտնուի ինք:

– Լոնտոն հաստատուած է, և ես միջոց մը չեմ կրնար կոր գտնել հետը թղթակցելու համար, թէ և ըսին, որ միջոցը կայ, բայց դժբախտաբար ես չեմ գիտեր:

– Ա՞յդ է միակ մտմտութեան:

– Մտմտութեան մէկն է ասիկա:

– Ուրիշ ի՞նչ տերտ ունիս, տեսնե՞ք:

– Այս մօրաքրոջորդիս եղբայրը կայ, քսաներկու տարեկան տղայ մը, դպրոցը դեռ նոր աւարտած, զինուորական փախստական է: Մինչև հիմա տասը տեղ փոխեց, հազար տեսակ ահ ու դող անցուց: Կ'ուզեմ զինքը Պոլսէն հեռացնել, ինչպէս ընեմ չեմ գիտեր, մէյմը որ ինքզինք Պուլկարիա նետէ, անկէ ալ կըրնայ միջոց մը գտնել և Անգղիա՝ եղբօրը քով երթալ: Արդէն կը պատրաստուէր կոր երթալու, երբ պատերազմը ծագեցաւ, ճամբաները գոցուեցան, և ինք ստիպուեցաւ հոս մնալ:

– Ո՞ւր պահուրտած է:

– Շիշլիի կողմը տան մը մէջ, բայց շատ ապահով չէ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Տանը մէջ ուրիշ 5էն 6 փախստականներ կան, և միշտ վախու մէջ է, որ մէկ ժամէն միւսը տունը պիտի կոխեն:

– Աւելի ապահով տեղ մը կարելի չէ՞ փոխադրել:

– Ո՞ւր կ'ուզէք, որ փոխադրեմ:

– Օրինակի համար հոս, ձեր տունը:

– Այդ անկարելի է:

- Ինչո՞ւ Համար:
- Որովհետև արդէն զինքը փնտռելու Համար մէկ-երկու անգամ եկան տունը խուզարկեցին...
- Այդ տարբեր, այն ատեն իրաւունք ունիք զգոյշ ըլլալու:
- Եթէ ոչ՝ զինքը դուրսը կը ձգէի՞:
- Ուրեմն այսպէս, երկու մեծ մտմտուք ունիք. նախ՝ Լոնտոն նամակ գրելու մտմտուքը և երկրորդ՝ ձեր մօրաքրոջորդին Պոլիսէն հեռացնելու մտմտուքը:
- Այո՛, – պատասխանեց Լիւսի:
- Ասոնցմէ զա՞տ:
- Միւսները անկարևոր բաներ են:
- Ուրեմն լաւ ըրիր, որ տերտերդ ինծի բացատրեցիր:
- Ինչպէ՞ս:
- Թերևս կրնամ օգտակար ըլլալ ձեզի:
- Իրա՞ւ կ'ըսէք:
- Նամակին մասին հիմակուրնէ խօսք կուտամ, որ կրնամ Լոնտոն իր Հասցէին Հասցնել. դուք ինչ որ պիտի գրէք՝ գրեցէք, Հասցէն ալ պահարանին վրայ գրէք ու նամակը ինծի յանձնեցէք:
- Շատ շնորհակալ եմ, Մելքոն՝ էֆէնտի, զիս երախտապարտ կ'ընէք:
- Իսկ գալով միւս խնդրին, այսինքն ձեր մօրաքրոջորդին Պոլիսէն փախցնելու խնդրին, ատիկա քիչ մը դժուար է այս միջոցիս, բայց անկարելի չէ. այդ մասին ալ ես պէտք եղած կարգադրութիւնները ընելէ ետքը ձեզի իմաց կուտամ և կը յուսամ, որ կը յաջողինք զինքը հոսկէ հեռացնել:
- Շատ մեծ բարիք մը ըրած պիտի ըլլաք, Մելքոն՝ էֆէնտի, կեանք մը փրկած պիտի ըլլաք:
- Ձեզի Համար պատրաստ եմ ձեռքէս եկածը ընելու:
- Շնորհակալ եմ:
- Այս մասին բնաւ տարակոյս մի՛ ունենար:
- Ձեմ գիտեր, թէ ինչպէս պիտի կրնամ հատուցանել ձեր այս ըրածները:
- Շատ դիւրին է ձեզի Համար, պարզ Համբոյրով մը, և դարձեալ ես պարտական կը մնամ:

- Ա՛խ, Մելքոն՝ էֆէնտի, այս ի՛նչ օրերու Հասանք, ի՛նչ անտանելի վիճակ. իրա՞ւ է, որ Պոլսոյ Հայերն ալ տարագիր պիտի ընեն եղեր:
- Ատանկ խօսք մը կար, բայց չստուգուեցաւ և կարծեմ ալ այդ կողմէն վտանգ չի կայ:
- Շիտակը՝ մտմտուքիս մէկն ալ այդ է:
- Այդ մասին Հոգ մի՛ ըներ, այդ վտանգը բոլորովին անցած է:
- Մելքոն՝ էֆէնտի, ե՞րբ պիտի ազատինք այս մարդոց ձեռքէն, գոնէ յոյս մը կա՞յ, ի՞նչ վիճակի մէջ է պատերազմը, դեռ երկար պիտի տևէ՞:
- Այդ մասին գուշակութիւն մը ընել շատ դժուար է:
- Գոնէ այս թշուառականները իրենց ըրածներուն պատիժը պիտի կրե՞ն:
- Ատոր տարակոյս չի կայ:
- Իրա՞ւ կ'ըսէք:
- Ես այնպէս Համոզուած եմ, այնպէս կը Հաւատամ, որ ի վերջոյ Գերմանիա պիտի պարտուի և այն օրը, ուր Գերմանիա պարտուի, արդէն մեր վրէժը լուծած կ'ըլլանք:
- Բայց մինչև որ պատերազմը լմննայ, ասոնք Հայ մը ողջ պիտի չթողուն:
- Այդչափ կը շահագրգռուիս, ըսել է, մեր վիճակովը:
- Ձարմանալի՛ խօսք, ես ալ Հա՞յ չեմ, ես ալ զգացում չունի՞մ, երբեմն այնչա՛փ կը յուզուիմ այս տարագրութեան, ջարդի, թալանի, առևանգութեան պատմութիւնները լսելով, որ մըտքէս կ'անցընեմ ըէփովէր մը առնել և երթալ պատասխանատուները սատկեցնել:
- Տիկի՛ն, այդ ի՛նչ ազգասիրական եռանդ ունիք եղեր:
- Ձարմանալի՛ բան, ես ալ Հայ չե՞մ:
- Անշուշտ Հայ էք, բայց ամէն Հայ ձեզի պէս չի մտածեր. ի՛նչ Հայեր գիտեմ, որոնք բոլորովին անտարբեր են ազգին վիճակին նկատմամբ, և մինչդեռ գաւառներու Հայութիւնը ջարդուկոտոր կ'ըլլայ, իրենք Պոլսոյ մէջ քէյֆերնին կը նային:
- Ես անոնցմէ չեմ շիտակը, ես միշտ կը մտածեմ այդ խեղճերուն վրայ, որոնք այսպէս լեռնէ լեռ կը քշուին, անապատներու մէջ:

– Ա՛խ, տիկի՛ն Լիւսի, եթէ գիտնաք, թէ ի՛նչ սոսկալի բաներ տեղի կ'ունենան գաւառներու մէջ, եթէ եղածներուն մանրամասն պատմութիւնը գիտնաք, հաւատացէ՛ք, ձեր մագերը գլխերնուդ վրայ կը ցցուի:

– Ուրեմն դուք գիտէ՞ք... կ'աղաչեմ, մէկ քանի մանրամասնութիւններ ըսէք:

– Ինչ օգուտ, պարապ տեղը ձեր սիրտը տակնուվրայ պիտի ընեմ, աւելի աղէկ է, որ չիմանաք:

– Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ դուք կրնաք այդ տեղեկութիւնները ստանալ:

– Մենք ալ մեզի համար միջոցներ ունինք հարկաւ:

– Եւ այդ բաները իմանալով՝ հանդարտ կը նստի՞ք:

– Ի՞նչ կ'ուզէք, որ ընենք:

– Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ տակաւին մէկ հայ մը չգտնուեցաւ, որ այս եղածներուն վրէժը լուծել:

– Ինչպէ՞ս կարելի է վրէժ լուծել:

– Պատասխանատուներէն մէկ քանին սպաննելով, բայց, ափսո՛ս, մարդ չկայ մէջտեղ:

– Ընդհակառակը, մարդ կայ, բայց ի՞նչ օգուտ այդ տեսակ սպաննութենէ մը, մէկ-երկու հոգի պիտի մեռնին, և անոր փոխարէն ամբողջ Պոլսոյ հայութիւնը պիտի փճանայ, միթէ կ'արժէ՞ այդքան զոհողութիւն մէկ քանի ոճրագործներ մէջտեղէն վերցնելու համար:

– Այդ իրաւ է, բայց գոնէ ուրիշ կերպով կարելի է գործ մը տեսնել:

– Այսինքն քաղաքագիտութեամբ:

– Լաւ, գոնէ այդ ճամբով աշխատողներ կա՞ն:

– Կարծեմ թէ, – պատասխանեց Մելքոն էֆէնտի:

– Իրա՛ւ կ'ըսէք... շատ գոհ եմ ուրեմն:

– Այո՛, միայն թէ գործողները մեծ զգուշութեամբ, շրջահայեցութեամբ պէտք է վարուին:

– Ատոր ըսելիք չի կայ:

– Եւ մանաւանդ պէտք է գործեն քաղաքագիտութեամբ:

– Գոնէ այնպէս ըլլայ, բայց այդ ալ չի կայ:

– Ինչէ՞ն գիտես:

– Կը կարծե՞ս, որ այս միջոցիս Պոլսոյ մէջ մեր դատին համար աշխատող հայեր կան, – հարցուց Լիւսի:

– Կը կարծեմ և նոյնիսկ կը հաւատամ, – պատասխանեց Մելքոն էֆէնտի:

– Բայց բան մը ըրած չունին:

– Իրենց ըրածը քեզի՞ պիտի ըսեն:

– Չեն ըսեր, սակայն կ'իմացուի:

– Ընդհակառակը, պէտք չէ, որ իմացուի. եթէ իմացուի, այն ատեն բան մըն ալ չեն կրնար ընել և մանաւանդ իրենց գլուխը փորձանք կը բերեն:

– Կը տեսնեմ, որ իրաւցընէ ազգասէր անձ մըն էք եղեր դուք, Մելքո՛ն էֆէնտի, և շատ գոհ եմ ձեզի հետ ծանօթանալուս:

– Շատ շնորհակալ եմ, տիկի՛ն, ձեր գնահատութենէն:

– Ձեզի անկեղծօրէն բան մը ըսե՛մ:

– Խօսեցէք:

– Միայն թէ վրաս չխնդաք:

– Ինչո՞ւ պիտի խնդամ:

– Ես ալ կ'ուզեմ ձեռքէս եկած օգնութիւնը ընել ազգիս համար, բայց չեմ գիտեր, թէ ինչ կրնամ ընել: Օրինակի համար, գերմանացի սպաներ կը ճանչնամ, արդեօք անոնց ձեռքով կարելի՞ է բան մը ընել:

– Գերմանացի սպաները ի՞նչ ծառայութիւն կրնան մատուցանել մեզի. անոնք, ընդհակառակը, թուրքերուն բարեկամ և մեզի թշնամի են:

– Ամէնքը այնպէս չեն, իրենց մէջ ես սպաներ կը ճանչնամ, որոնք պարզապէս կ'ատեն թուրքերը:

– Բայց դուք ինչպէ՞ս այդ մարդոց հետ յարաբերութիւն ունեցած էք:

– Ատիկա իմ գիտնալիք բանս է, – պատասխանեց Լիւսի խրնդալով, – ես նոյնիսկ թուրքերու հետ ալ ծանօթութիւն ունիմ: Հիմա ինծի ըսէք, թէ ինչ գործ կրնամ տեսնել ազգիս օգտակար ըլլալու համար:

– Այդ մասին պէտք է խորհիմ և տեսնամ, թէ ի՞նչ բանի մէջ կրնաք մեզի օժանդակել: Բայց առայժմ թողունք այս խօսքերը:

– Ուրեմն այսպէս, յանձն կ'առնէ՞ք կոր նամակս Լոնտոն ղրկել:

– Ատոր ապահով եղէք:

– Ինչպէս նաև մօրաքրոջորդիս Պոլսէն փախցնել:

– Հաւանական է, որ այդ ալ կարենանք ընել:

– Իսկ գալով մեր ամուսնալուծութեան դատի՞ն:

– Ձեր բողոքագիրը կարդացի, շատ վարպետ կերպով գրուած է, և կը յուսամ, որ պիտի յաջողինք ի նպաստ ձեզի վճիռ մը ձեռք բերել:

Խօսակցութիւնը այս ձևով շարունակուեցաւ: Լիւսի իր յուսացածն աւելի բան իմացած էր վաճառականէն. միայն թէ տակաւին որոշ փաստ մը չունէր, թէ այդ մարդը գաղտնի գործունէութիւն մը ունէր, բայց կը յուսար այդ փաստն ալ ձեռք բերել:

Մելքոն էֆէնտի խենթի պէս սիրահարած կը թուէր իրեն, և ասիկա բաւ էր զայն խոստովանութեան ճամբուն մէջ մտցնելու համար:

Հետեւալ օրը Լիւսի կրկին տեսաւ Արթինը և Մելքոն էֆէնտիի հետ իր տեսակցութեան արդիւնքը հաղորդեց անոր:

Լրտեսը չափազանց գոհ մնաց:

– Գործը կարգին է, – ըսաւ, – եթէ այսպէս շարունակես, մէկերկու տեսակցութենէ ետքը բոլոր գաղտնիքները պիտի կրնանք հասկնալ:

– Ինձի ալ այնպէս կը թուի, – պատասխանեց Լիւսի:

– Գիտե՞ս, որ այս միջոցիս Րէշատ պէյին մօտ վարկդ շատ բարձրացած է: Միշտ քու գովեստդ կ'ընէ:

– Հարկաւ պիտի ընէ, քանի որ իրեն բաւական ծառայութիւն մատուցի քիչ ժամանակի մէջ:

– Ինչ որ է, սա Մելքոն էֆէնտիին խնդիրը հետապնդէ, խիստ կարեւոր է, մանաւանդ այս օրերս:

– Մինչև շաբաթ մը կարծեմ կարող պիտի ըլլամ ամէն բան իմանալու, – վստահեցուց Լիւսի:

– Լաւ, քեզի շաբաթ մը պայմանաժամ կը շնորհեմ, բայց ոչ աւելի, – պատասխանեց Արթին:

Քանի մը օր ետքը Լիւսի իր արդուզարդը ըրած դուրս ելլե-

լու կը պատրաստուէր, երբ տան դուռը զարնուեցաւ, և գերմանացի հազարապետը ներս մտաւ:

– Սիրելի՛ս, – ըսաւ սպան՝ իր հոմանունհին տեսնելով, – եկայ մնաք բարով ըսելու:

– Մըր կ'երթաք:

– Գերմանիա կը վերադառնամ:

– Ե՞րբ:

– Այս իրիկուն. այսինքն երկու ժամէն, ճեպընթաց մասնաւոր կառախուժքով:

– Կը յուսամ, որ շուտով կը վերադառնաք:

– Ընդհակառակը, ա՛լ հոն պիտի մնամ և հաւանօրէն արեւմտեան ճակատը պիտի ղրկուիմ: Ուրեմն՝ մնաս բարով:

Լիւսիի համար այս բաժանումը շատ դառն էր ո՛չ թէ անոր համար, որ սիրով կապուած էր սպային հետ, այլ անոր համար, որ նիւթապէս կ'օգտուէր անկէ:

Սպան սակայն, մեկնելէ առաջ նոր առատաձեռնութիւն մը ըրաւ և իբրև հուսկ նուէր, հարիւր ոսկի տուաւ իր հոմանունհին, յետոյ, վերջին համբոյր մը... և մեկնեցաւ:

\*\*\*

Լիւսի գերման սպային մեկնումէն ետքը պահ մը ընկզմանած մնաց իր բազմոցին վրայ:

Այդ անակնկալ բաժանումը իր սովորական կեանքը յեղաշրջած էր. հիմա նոր ուղղութիւն մը պէտք էր ընտրել:

«Ամսական առնուազն երկու հարիւր ոսկի պակսեցաւ պիւտճէէս» – կը խորհէր:

Յետոյ ինքնիրեն ըսաւ. «Տիրան իր խաղարանով դրամ չահելու վրայ է, միւս կողմէ Մելքոն էֆէնտին կայ, որ հարուստ մէկն է և ինձի համար ամէն յիմարութիւն գործելու տրամադիր կ'երևայ, յետոյ կայ նաև Րէշատ պէյի հարիւր ոսկի ամսականը... չէ, յուսահատելու պատճառ չունիմ»:

Այսպէս ինքզինք մխիթարելէ ետքը Լիւսի դուրս ելաւ քիչ մը օդ առնելու:

Մեծ փողոցին վրայ Հանդիպեցաւ Տիրանին, որ զուարթօրէն դիմաւորեց զինքը: Գեղուհին տակաւին իր վրայէն չէր թօթափած գերմանացի սպային մեկնումէն զգացած ցնցումը:

– Տխուր և յուզուած վիճակ մը ունիս, – դիտել տուաւ Տիրան:

– Ճիշդ է, – պատասխանեց Լիւսի, – սիրտս նեղացած է, սանկ բաց տեղ մը երթանք, նստինք. գործ ունի՞ս...

– Նոյնիսկ եթէ գործ ունենամ՝ ի՞նչ կարևորութիւն ունի. չե՞ս գիտեր, որ ամէն բան կը զոհեմ քեզի Համար: Պօմօնթի երթա՞նք:

– Երթանք:

Տիրան իսկոյն կառք մը կեցուց, և ճամբայ ելան դէպի Շիշլի:

– Հիմա պատմէ՛, տեսնենք, սիրտիդ նեղութիւնը, – ըսաւ Տիրան:

Լիւսի պատմեց Հազարապետին անակնկալ և անվերադարձ մեկնումը:

– Ա՞յդ է ամբողջ Հոգդ, – գոչեց Տիրան խնդալով, – ուրեմն իրաւցընէ կը սիրէի՞ր այդ մարդը:

– Խնդիրը սիրելու վրայ չէ. խնդիրը այն է, որ ամսական երկու Հարիւր ոսկի վնաս ունիմ այս մեկնումէն:

– Այդ երկու Հարիւր ոսկին ես պիտի տամ, – յայտարարեց Տիրան:

– Կեցցե՛ս ուրեմն, – գոչեց Լիւսի զուարթօրէն:

– Եւ եթէ իմ խօսքս մտիկ ընես, ոչ թէ երկու Հարիւր, այլ ամիսը Հինգ Հարիւր ոսկի ալ կրնաս ունենալ, Հիմակ, որ Հազարապետին մեկնումովը բոլորովին ազատ ու ինքնիշխան ես:

– Ի՞նչ պէտք է ընել քու խօսքդ մտիկ ըրած ըլլալու Համար:

– Երբոր Պօմօնթի Հասնինք, քեզի կը բացատրեմ:

Կէս ժամէ ետքը, Շիշլի, Պօմօնթիի պարտէզը, տեղաւորուած էին սեղանի մը քով:

Մանկամարդ գեղուհին հրաւիրեց իր սիրահարը, որ բացատրէ քիչ մը առաջ ըսածները:

– Սիրելի՛ս, – ըսաւ Տիրան, – գիտե՞ս, որ այս միջոցիս Բերայի մէջ ամենէն աւելի աչքի գարնող կիներէն մէկը եղած ես:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, – ըսաւ Լիւսի գոհունակ դէմքով մը:

– Կենցաղասէրներու աշխարհին մէջ ամէն մարդ «կանանչ Հովանոցով» կնոջ վրայ կը խօսի, և եթէ մինչև այսօր շատեր կը զգուշանան քեզ Հետապնդելէ, պատճառը այն է, որ գիտեն, թէ գերմանացի բարձրաստիճան սպայի մը Հետ կը կենակցիս, ու ասիկա քիչ մը երկիւղ ազդած է ամենուն: Հիմա, որ սպան Հեռացաւ, ա՛լ քեզ պաշտողները Համարձակ պիտի կրնան իրենց դարպասը ընել քեզի:

– ԱՀա՛ գեղեցիկ Հեռապատկեր մը, և այդ դարպաս ընողներուն մէջ Հարուստներ կա՞ն:

– Միլիոնատէրներ:

– Ի՞նչ ազգէ:

– Ի՞նչ ազգէ որ կ'ուզես. թուրք, հրեայ, յոյն և Հայ... Մէկ խօսքով՝ ապագան մերն է, այսպիսի առիթ մը երբեք մարդուս կեանքին մէջ երկու անգամ չպատահիր... այս ընդհանուր պատերազմը դեռ մէկ քանի տարի պիտի տևէ, և այդ մէկ քանի տարուան մէջ այսօրուան սանձարձակ շահագործումները պիտի շարունակուին, մէկ օրէն միւսը միլիոնատէրներ մէջտեղ պիտի ելլեն, օղէն դրամ շահող մարդիկ, որոնք այնքա՛ն դիւրութեամբ դրամ պիտի ծախսեն, որքան դիւրութեամբ որ կը շահին... նորէն կը կրկնեմ, պէտք է օգուտ քաղել առիթէն: Ես իմ խաղարանովս, դուն քու կանանչ Հովանոցովդ, կրնանք աշխարհի տիրել: Օգտուի՞նք մարդոց միամտութենէն, տիամարութենէն, վաւաշոտութենէն, բոլոր մոլութիւններէն... կ'ընդունի՞ս այս պայմանադրութիւնը:

– Այո՛, – գոչեց Լիւսի՝ իր կանանչ Հովանոցին ծայրովը հողը քերելով:

– Օո, ուրեմն, մեր նոր ընկերակցութեան կենացը...

Եւ գարեջրերի գաւաթները իրարու բաղխեցան:

## Վ Ե Ր Զ

## ԱՆՎԱՆԱՑԱՆԿ\*

**Ալլաօյանեան Արշակ** (1879 – 1962) – Պատմաբան, բանասեր, մանկավարժ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, Ե., 1999, էջ 153-155: Եղել է Կ. Պոլսի «Ռահվիրա» թերթի տնօրեն, «Բիւզանդիոն» և «Ընդարձակ տարեցոյց Ս. Փրկչեան ազգային հիւանդանոցի» պարբերականների խմբագիրներից:

**Ակնունի Է.** (Խաչատուր Մալումեան. 1860-1915) – Հրապարակախոս, թարգմանիչ, դաշնակցական գործիչ: 1908-ից գործել է Կ. Պոլսում:

**Ակունի Սեպուհ** – Լրագրող, «Միլիոն մը հայերու ջարդի ամբողջական պատմութիւնը» գրքի հեղինակը:

**Աղասեան Աղասի** – Պետական-հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Անտոնեան Արամ** (1881-1952) – Գրող, հրապարակախոս, ազգային երեսփոխան. խմբագրել է Կ. Պոլսի «Ծաղիկ», «Մանգումէի Էֆքեար», «Խարազան», հրատարակել «Օգգապագ», «Կառափնատ» պարբերականները:

**Աչիքպաշեան Արամ** (1860-1915) – Հնչակյան գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Արամեանց Հմայեակ** (1878-1919) – Գրող, հրապարակախոս, խմբագիր, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 76-82: Հրատարակել է Կ. Պոլսի «Կոհակ», «Գիւղատնտես», «Դայլայլիկ», «Գիւղատնտեսի տարեցոյցը» պարբերականները: Ունեցել է ազգադավ գործունեություն, պատժվել է վրիժառու գնդակով:

**Արծրունի** (Յակոբ Աւետիսեան. 1873-1915) – Հնչակեան գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Արշարունի Յովհաննէս արք.** – Կ. Պոլսի պատրիարք (1912-1913):

**Բաստրմաճեան** (Փաստրմաճեան) **Գարեգին** (Արմէն Կարո. 1872-1923) – Դաշնակցական գործիչ, թուրք. Խորհրդարանի անդամ, ազգային-ազատագրական պայքարի մարտիկ:

**Բարսեղեան Գեղամ** (1883-1915) – Բանաստեղծ, հրապարակախոս, դաշնակցական գործիչ, խմբագրել է Կ. Պոլսի «Ազդակ», «Ազատամարտ» և «Մեհեան» պարբերականները:

**Գալիաքճեան Արտաշէս** (վխճ. 1942) – Խմբագիր, հրապարակախոս, խմբագրել է Կ. Պոլսի «Բիրակն», «Ընդարձակ տարեցոյց Ս. Փրկչեան ազգային հիւանդանոցի», «Առևտուր», «Վերջին լուր», տնօրինել «Ժամանակ», «Լուսարձակ» պարբերականները:

**Գալֆայեան Յարութիւն** (1870-1915) – Դաշնակցական գործիչ:

**Գարակէօզեան Եղուարդ** – Ազգային երեսփոխան:

**Գարայեան Ստեփան** – Պետական-հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 104-107:

**Գափլանեան Վահէ** – Կ. Պոլսի Պատրիարքարանի քարտուղար:

**Գըլըճեան Յովհաննէս** – (1878-1915) – Հրատարակիչ, հրնչակյան գործիչ:

**Գոչունեան Սերգիս** (վխճ. 1926) – Կ. Պոլսի «Ժամանակ» և «Էռնաձայն» թերթերի արտոնատերը:

**Գօլանճեան Եղվարդ** (1880-1957) – Բանաստեղծ, թարգմանիչ, մինչև 1922 թ. ապրել և գործել է Կ. Պոլսում:

**Դանիէլեան Ստեփան** – Հնչակյան գործիչ:

**Դաիթեան Սմբատ** (1858-1926) – Բանասեր, բանահավաք, մանկավարժ: Եղել է Կ. Պոլսի «Բիրակն» հանդեսի տնօրեն:

**Դուրեան Եղիշէ արք.** (1860-1930) – Բանասեր, բանաստեղծ, ազգային-եկեղեցական գործիչ, Կ. Պոլսի պատրիարք (1909-1910), ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 108-111:

\* Անվանացանկը և բառարանը կազմեց Հ. Բախչիզյանը:



**Երկանեան Տիրան** (գրն. 1915) – Իրավաբան, հասարակական գործիչ, մանկավարժ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 91-94:

**Զարդարեան Ռուբէն** (1874-1915) – Գրող, հրապարակախոս, խմբագիր, ազգային երեսփոխան: Եղել է Կ. Պոլսի «Ազատամարտ» օրաթերթի և նույնանուն շաբաթաթերթի արտոնատերը:

**Զաւէն Սրբազան** – Կ. Պոլսի պատրիարք (1913-1922) Զավէն արք. Տեր-Եղնայան (1869-1947):

**Զաքարեան Ներսէս** (1883-1915) – Մանկավարժ, խմբագիր, հնչակյան գործիչ, ազգային երեսփոխան: Հրատարակել է Կ. Պոլսի «Ապագայ» և «Նոր աշխարհ» թերթերը:

**Ջէյթունցեան Վահան** – Հնչակյան գործիչ, հրատարակել է Կ. Պոլսի «Հայ աշխարհ» շաբաթաթերթը, տնօրինել «Կայծ» ամսաթերթը:

**Զօհրայ Գրիգոր** (1861-1915) – Գրող, հրապարակախոս, խմբագիր, ազգային և թուրք. Խորհրդարանների երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 20-23:

**Զօրեան Բարթող** (Ժիրայր, 1879-1915) – Հրատարակիչ, դաշնակցական գործիչ, ազգային երեսփոխան, Կ. Պոլսի «Ազատամարտ» թերթի խմբագիրներից:

**Էքսերճեան Հմայեակ քահ.** – Հրատարակիչ, ազգային երեսփոխան: Հրատարակել է Կ. Պոլսի «Տաճար» և «Տաճար մանկանց» հանդեսները:

**Թէոդիկ** (Թէոդորոս Լաբճիմճեան. 1873-1928) – Գրող, բանասեր: 1915-ին արքունիկ է Դեր-Չոր և հրաշքով փրկվել: Նշանավոր է հատկապես նրա հրատարակած «Ամէնուն Տարեցոյցը» հանրագիտական տարեգիրքը (1907-1929 թթ.):

**Թէրզեան Յակոբ** (1879-1915) – Հրապարակախոս, բանասեր, դեղագործ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 156-158:

**Թէրէեան Վահան** (1878-1945) – Բանաստեղծ, հրապարակախոս, հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 149-152: Խմբագրել է Կ. Պոլսի «Հայրենիք» և «Արևելք» թերթերը:

**Թիւլեան Ներսէս** – Բժիշկ, ազգային երեսփոխան, Կեդրոնական վարժարանի ատենադպիր:

**Թորգոմեան Վահրամ** (1858-1942) – Բժիշկ, բանասեր, հասարակական-մշակութային գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Թորոսեան Գրիգոր** (Կիկօ. 1884-1915) – Խմբագիր, հրատարակել է Կ. Պոլսի «Կիկօ», «Կիկօի տարեցոյցը», խմբագրել «Ծաղիկ», «Կավոզ», «Ջունուս», «Խարազան», «Կուկուկ», «Կինուս» պարբերականները:

**Թումանեան Սամուէլ** – Հնչակյան գործիչ:

**Թօլայեան Երուանդ** (Կավոզ. 1883-1937) – Երգիծաբան, խմբագիր, դերասան, խմբագրել է Կ. Պոլսի «Ծաղիկ», «Կավոզ», «Կատակ», «Հոս հոս», «Բանբեր» պարբերականները:

**Թօշիկեան Վահան** (1880-1954) – Խմբագիր, հրապարակախոս: Խմբագրել է Կ. Պոլսի «Գաղափար» և «Վերջին լուր» թերթերը:

**Խաժակ** (Զաքարեան Գարեգին. 1867-1915) – Հրապարակախոս, հասարակական-քաղաքական գործիչ:

**Խաչատրեան Աստուածատուր** (1861-1937) – Պատմաբան, մանկավարժ, դասավանդել է Կ. Պոլսի Կեդրոնական վարժարանում:

**Խօճասարեան Հայկ** (վխն. 1936) – Ռամկավար գործիչ, մանկավարժ, լրագրող, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 53-57:

**Կարապետեան Ռուբէն** (Վահան Պոյաճեան. 1875-1915) – Հնչակյան գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Կիկօ** – տես Թորոսեան Գրիգոր:

**Կոմիտաս Վարդապետ** (1869-1935) – 1910-ից ապրել է գործել է Կ. Պոլսում, 1915 թ. ապրիլի 24-ին ձերբակալվել է, արքունիկ Զանդըրը՝ կրելով անլուր տառապանքներ և կորցնելով հոգեկան հավասարակշռությունը:

**Հալաճեան Պետրոս** (ծն. 1871) – Իրավաբան, պետական գործիչ, ազգային և թուրք. Խորհրդարանների երեսփոխան:

**Համբարձումեան Համբարձում** (1890-1915) – Հրապարակախոս, դաշնակցական գործիչ:

**Հայկազն Միհրդատ** (1864-1915) – Հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 115-120:

**Հիտայէթ** – Հավատորաց հայ վարդապետ, «որ անվերջ չարիքներ գործած է պօլսերնակ ազգայնոց, գրպանը պարարտացնելու միակ տեսլականով: Ինք էր, որ Զաւէն Ա.ի արքունի ման ատեն՝ ողնկից եղաւ անոր, յայտնի լրտեսի իր հանգամանքովը» («Ամէնուն Տարեցոյցը», 1916-1920, էջ 180):

**Հիրսիզ Գէորգ** (1868-1915) – Թղթակից եվրոպական թերթերի, մասնավորապէս «Թայմզ»-ի:

**Հրաչ** (Հայկ Թիրեաքեան. 1871-1915) – Դաշնակցական գործիչ, Կ. Պոլսի «Ազատամարտ» թերթի վարչական պատասխանատուն:

**Ճանկիւլեան Յարութին** (1856-1915) – Հասարակական գործիչ, հրապարակախոս, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 35-40:

**Ճէլալ** – Բժիշկ, հնչակեան գործիչ:

**Մագսուտեան Ղևոնդ վրդ.** – Երուսաղէմի Ա. Հակոբյանց վանքի տնտեսական պատասխանատու, որ ճարպիկ զեղծարարություններով մեծ հարստություն է կուտակել:

**Մանկունի վահրամ արք.** (1846-1920) – Եկեղեցական և մշակութային գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Մառք Հայկանոյշ** (1883-1966) – Բանաստեղծուհի, ամուսնու՝ Վ. Թոշիկյանի հետ խմբագրել է մի շարք թերթեր:

**Մարգպետ** (Ղազարոս Ղազարոսեան. 1878-1918) – Դաշնակցական գործիչ:

**Մարկոսեան Աստիկ** (իսկական անունը՝ Ասատուր Մաթեոսեան) – Թուրքիայի Ներքին գործոց նախարարության գաղտնի գործակալ, լրտես:

**Մարտիկեան Ոսկան** (1867-1947) – Պետական և մշակութային գործիչ, 1913 թ. վարել է Թուրքիայի փոստահեռագրական նախարարի պաշտոնը, ազգային երեսփոխան, տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 87-90:

**Միսաքեան Շաւարշ** (1884-1957) – Խմբագիր, հրապարակա-

խոս, դաշնակցական գործիչ: Եղել է Կ. Պոլսի «Ազդակ» և «Ծալատամարտ» թերթերի պատասխանատու տնօրէն-խմբագիր:

**Մկրտչեան Արթին** (Հարուն) – «Գոմիսէր»-ի աստիճանով գաղտնի ոստիկան, աջ բազուկ՝ Պէտրիի, կաշառակործ պնակալէզ՝ Թալէադի, օժանդակ՝ հայաջինջ քաղաքականութեան, պատրաստիջ՝ արքորեալ Հայոց ցանկերու, Է՛ն ահաւոր խաֆիէն, որ ծնած ըլլայ երբեք, և որուն սխրագործութիւններով հատորներ կարելի է լեցնել: Իբր գրաքննիչ՝ պատուհաս եղած էր պօլսահայ թերթերու գլխուն և չէր դադրած մնտոելէ Հայութեան դարաւոր պատիւը: 21 Մարտ 1919ին մահափորձ մը կատարուեցաւ իր վրայ, Պէշիքթաշ: Այնուհետև 20 օր հազիւ ապրեցաւ» («Ամէնուն Տարեցոյցը», 1916-1920, էջ 180):

**Մուպահեանեան Արիկ** – Հրատարակիչ, հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Մուրատ** (Համբարձում Պոյաճեան. 1867-1915) – Հնչակյան նշանավոր գործիչ, ազգային և թուրք. Խորհրդարանների երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 65-68:

**Յովակիմեան Մելքոն** – Պոլսահայ տպագրիչ:

**Նաթանեան Մարկոս** (վխն. 1931) – Պատմաբան, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 135-138:

**Նարոյեան Մեսրոպ** (1875-1944) – Եկեղեցական, մշակութային գործիչ:

**Նեմցէ Գասպար** (1859-1939) – Ծարտարապետ, բանասեր, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 58-61:

**Նորատունկեան Գարրիէլ** (1852-1936) – Պետական, մշակութային գործիչ, Թուրքիայի արտաքին գործոց նախարար (1912-1913), ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 112-114:

**Նուպար Պողոս փաշա** (1851-1930) – Հասարակական-քաղաքական, մշակութային խոշոր գործիչ, մեկենաս: 1906 թ. Կահիրեում հիմնել է Հայկական բարեգործական ընդհանուր միությունը:

**Շահէն Ատոս** (Երիցանց. 1875-1915) – Հրատարակիչ, թարգմանիչ, դաշնակցական գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Շահրիկեան Յարութիւն** (Ատոս. 1860-1915) – Իրավագետ, հրապարակախոս, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 24-27:

**Շիրինեան Գամէր** – Կ. Պոլսի Պատրիարքարանի Բ. Դռան գործակատար:

**Շիրինեան Եղուարդ** – Ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 142-145:

**Չիֆթէ-Սարաֆ Օսնիկ** (1874-1932) – Արձակագիր, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 98-100: Եղել է Կ. Պոլսի «Վերջին լուր» թերթի խմբագիրներից:

**Չրաքեան Տիրան** (Ինտրա. 1875-1921) – Բանաստեղծ, արձակագիր:

**Պալազեան Գրիգորիս վրդ.** (1875-1934) – Բանասեր, եկեղեցական գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Պալասանեան Լևոն** – Հնչակյան գործիչ:

**Պահրի Յակոբ** (ծն. 1865) – Փաստաբան, ազգային երեսփոխան:

**Պետիկ** (Պետրոս Բիրտեան. զոհ. 1915) – Կ. Պոլսի «Պայքար» օրաթերթի խմբագիր:

**Պէկեան Հայկազուն** – Պետական-հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան:

**Պէհրէեան Ս.** – Ազգային երեսփոխան:

**Պէննէ** (Թորոսեան. զոհ. 1915) – Բժիշկ, հնչակյան գործիչ:

**Պողոսեան Պողոս** (1862-1915) – Հնչակյան գործիչ:

**Պոյանեան Համբարձում** – տես Մուրատ:

**Սաֆօ** (զոհ. 1915) – Հնչակյան գործիչ:

**Սահակեան Արշաիր** (Արթուր Հանօեան, Եսսեան) – Թուրք. ոստիկանության գաղտնի գործակալ, լրտես:

**Սայապալեան Ժաօ** (Փայլակ. 1880-1915) – Գրող, թարգմանիչ, հրապարակախոս, ազգային երեսփոխան, տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 101-103:

**Սապահգիլեան Ստեփան** – Հրատարակիչ, հնչակյան գործիչ, Կ. Պոլսի «Նոր աշխարհ» օրաթերթի խմբագրապետ:

**Սիմբէեան Գէորգ** – Ազգային երեսփոխան:

**Սիրունի (Ճոլալեան) Յակոբ** (1890-1973) – Գրող, գրակաճագետ, արևելագետ: Տնօրինել է Կ. Պոլսի «Ազատամարտ», «Նաւասարդ», խմբագրել «Մարմնամարգ», «Ծակատամարտ» պարբերականները:

**Սուին Սարգիս** (Սիւնկիւճեան. 1870-1915) – Հնչակեան գործիչ, գանգաբան և դիմագետ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 44-47:

**Վանիկեան Գեղամ** (1889-1915) – Հնչակյան գործիչ: Հրատարակել է Կ. Պոլսի «Կայծ» և «Արտագ» ամսաթերթերը:

**Վարազդատ** (Թիրապեան Յակոբ) – Հնչակեան գործիչ, հրատարակիչ:

**Վարդգէս** (Յովհաննէս Սերինկիլեան. 1871-1915) – Դաշնակցական գործիչ, ազգային և թուրք. խորհրդարանների երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 28-30:

**Տաղաւարեան Նազարէթ** (1862-1915) – Գլուղատնտես, բնագետ, բժիշկ, ազգային և թուրք. խորհրդարանների երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 83-86:

**Տէմիրճիպաշեան Գարեգին** – Պետական-հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 73-75:

**Տէմիրճիպաշեան Լևոն** (1863-1926) – Պետական-հասարակական գործիչ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 95-97:

**Տէր-Անդրէասեան Երուանդ** (1865-1945) – Բանասեր, հրապարակախոս, թարգմանիչ, Կ. Պոլսի «Առաւօտ» թերթի խմբագրապետ, «Օրագիր» թերթի խմբագիր:

**Տէր-Մովսէսեան Դաիթ** – Ռամկավար գործիչ, ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 69-72: Եղել է Կ. Պոլսի «Լուսարձակ» թերթի արտոնատեր:

**Տէր-Յակոբեան Արմենակ** – Հրատարակիչ, խմբագիր, Կ. Պոլսի «Կատակ» շաբաթաթերթի արտոնատերը:

**Տէր-Յակոբեան Յակոբ** (1881-1926) – Հրապարակախոս, խմբագիր, գրող: Խմբագրել է Կ. Պոլսի «Մանգումէի Էֆքեար», «Ծաղիկ», «Վերջին լուր» թերթերը:

**Տէր-Ներսէսեան Հրաչեայ** – Կ. Պոլսի «Բանբեր» և «Վերջին լուր» թերթերի արտոնատերը:

**Տնտեսեան Լևոն** – Ազգային երեսփոխան:

**Փաշայեան Կարապետ** (1864-1915) – Բժիշկ, գրող, հրապարակախոս, հասարակական գործիչ:

**Փարամազ** (Մատթէոս Սարգսեան. 1863-1915) – Հնչակյան նշանավոր գործիչ, պայքարել է թուրք բռնապետության դեմ: 1914 թ. հուլիսին բանտարկվել է և 19 այլ ազատամարտիկների հետ կախաղան հանվել Կ. Պոլսի Բայազետի հրապարակում:

**Փափազեան Ներսէս** (Մաշթոց վրդ., 1872-1915) – Խմբագիր, դաշնակցական գործիչ:

**Փափազեան Պարզև** (վիճ. 1931) – Ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 132-134:

**Փափազեան Վահան** (1876-1973) – Դաշնակցական գործիչ, ազգային և թուրք. Խորհրդարանների երեսփոխան: Կ. Պոլսի «Լոյս», «Հանրագիտակ», «Ֆոնոկրաֆ» և այլ պարբերականների տնօրեն-խմբագիր:

**Քելէկեան Տիրան** (1862-1915) – Հրապարակախոս, խմբագիր, գրող, խմբագրել է «Սապահ» թուրքերեն թերթը:

**Քէչեան Աշոտ** – Հրապարակախոս, Բ. Քէչյանի որդին, խմբագրել է Կ. Պոլսի «Բիզանդիոն», «Կավոօշ», «Առաւօտ» թերթերը:

**Քէչեան Բիզանդ** (1859-1927) – Հրապարակախոս, խմբագիր, ազգային երեսփոխան: Նշանավոր է հատկապես նրա հրատարակած «Բիզանդիոն» քաղաքական, գրական և գիտական օրաթերթը:

**Քէչեան Պարոյր** – Նախորդի որդին, խմբագրել է Կ. Պոլսի «Բիզանդիոն» և «Ժամանակ» թերթերը:

**Քիրքճեան Ստեփան** (1887-1915) – Հրատարակիչ, դաշնակցական գործիչ, Կ. Պոլսի «Զուռնա» երգիծաթերթի արտոնատերը:

**Օզանեան Գագիկ** (1882-1915) – Հրատարակիչ, բանասեր, հնչակյան գործիչ:

**Օհանեան Ներսէս** (ծն. 1869) – Ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 31-34:

**Օտեան Երուանդ** (1869-1926) – Սույն վեպի հեղինակը ևս եղել է ազգային երեսփոխան. տես նրա Մեր երեսփոխանները, էջ 162-165: Նա ևս 1915-ին քստրվել է և հրաշքով փրկվել:

**Օրմանեան Մաղաքիա** (1841-1918) – Բանասեր, պատմաբան, հրապարակախոս, Կ. Պոլսի պատրիարք (1896-1908), ազգային երեսփոխան. տես **Ե. Օտեան**, Մեր երեսփոխանները, էջ 128-131:

**Ֆէնէրճեան Քրիստ** (1884-1926) – «Դաշնակցութեան ընդհատակեայ գործիչներէն: Մասնակցած Սուլթան Համիտի ահաբեկման ծրագրի աշխատանքներուն որպէս իտալացի, Սիլվիօ Բիչչի անունով»: Տես **Ե. Օտեան**, Վերնատունէն, Ե., 1999, էջ 125-126, 300:

## Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

**Ազգային ժողով** – 1860 թ. Ազգային սահմանադրությամբ Կ.Պոլսում ստեղծված Ազգային ընդհանուր ժողովի օրենսդիր երեսփոխանական ներկայացուցչական մարմին: Գործել է մինչև 1896 թ., ապա՝ 1908-1915 թթ.:

**ա լ ա թ ուր ք ա** – թուրքավարի

**ախտերութիւն** – մանրավաճառություն

**աճայիպ** – զարմանալի, տարօրինակ

**աճապա** – արդյոք

**ամա** – բայց

**անձնդիր** – իր հանգիստը փնտրող, փափկակյաց

**ապսուրտ** – անհեթեթ, արքուրդ

**Առապաճը, Ծիշլիէ սիր:** – Կառապան, Ծիշլի քշի՛ր:

**առնավուտ** – ալբանացի

**ասքեր շիպէսի** – զինկոմիսարիան

**ավան սէն** – նախաբեմ, բեմառաջք

**ավուն** – բուռ

**աֆերիս** – կեցցես

**բաթրօն** – տեր, գործատեր

**բասաժ** – անցում

**Բարեգործական ընդհանուր միութիւն** – Ստեղծվել է 1906թ. Կահիրեում, Պողոս Նուբարի նախաձեռնությամբ՝ ի նպաստ հայության տնտեսական և մշակութային վերելքի:

**բերացի** – Կ.Պոլսի Բերա թաղի բնակիչ

**բէհ** – կանխավճար

**բրաթիք** – գործնական

**բրցնել** – շորթել

**բօլիս** – ոստիկան. **բօլիս միտիրի** – ոստիկանապետ

**Բօլիսահլիին սօնը պու տըր:** – Ոստիկանության աշխատակցի վերջն այս է:

**բօքէր** – թղթախաղ, պոկեր

**գալֆա** – ճարտարապետ

**գայմագամ** – գավառապետ

**գառագեղ** – վանդակ վայրի գազանների համար

**գովուշ** – բանտի հավաքատեղի

**գոուզ** – գանգուր

**դահլիճ** – նախարարների կազմ, վարչակազմ (կաբինետ)

**եա** – կամ

**եաղլը** – լուղալի

**եասաք** – արգելք, արգելված է

**էէկտէն** – միանգամից

**էպարքոս** – օսմանյան բարձրագույն պաշտոնյա, մեծ վե-  
զիր

**երիթացած** – մաշված, քայքայված

**եօլ** – ճար, ճանապարհ

**եօրուշի** – զանիվեր

**գաթեն** – արդեն, առանց այն էլ

**էնթրիկ** – խարդավանք, ինտրիգ

**էշկիա** – ավազակ

**էշրաֆ** – համայնք, համայնքի ներկայացուցիչ

**էֆէնտի** – պարոն. **էֆէնտիս** – պարոնս

**ընդծովեայ** – սուզանավ

**Ընդհանուր պատերազմ** – Առաջին աշխարհամարտ

**թահրիրաթ միտիրի** – անձնագրային գրասենյակի պետ

**թապուր** – զորամաս

**թաքրիր (թագրիր)** – որոշում, հրովարտակ

**թէզկեան** – աշխատասեղան, վաճառասեղան

**թէզպիհ** – տերողորմյա, թզբեհ

**թէմէննահ** – խոնարհություն արևելյան ձևով

**թէփսի** – ափսե, սկոտեղ

**թէօնիսիէն** – տեսարան

**թիւնէլ** – գետնուղի

**թիփ** – կերպար  
**թիֆիս** – տիֆ  
**թորփիլանալ** – ուզումանալ, տորպեդանալ  
**թուտորմիշ ընել** – պնդել, համառել  
**թուրշի** – թթու դրած ուտելիք  
**թօհաֆ** – տարօրինակ  
**ժանպօն** – խոզապուխտ  
**ժանտարմա** – ժանդարմ, ոստիկան  
**ժիլէ** – բաճկոնակ, ժիլետ  
**ժուռ գալ** – շրջել, դեգերել  
**ժուռնալ** – մատնագիր  
**Իթթիհատ** – Երիտթուրքական «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության անվանումը  
**ինտոր** – ինչպես  
**իշալլահ** – Աստված տա  
**իրատէ** – հրովարտակ, որոշում  
**Իքի ճամպագ պիր իփտէ օյնամագ** : – Երկու լարախաղաց մեկ լարի վրա չեն խաղա:  
**իքիճի շիպէ միտիրի** – երկրորդ բաժնի (ոստիկանություն) պետ  
**իֆատէ** – վկայություն, ցուցմունք  
**լաքերտա** – աղ դրած ձուկ  
**լէպլէպի** – սիսեռ  
**լիտըր** – ղեկավար, լիդեր  
**լուսթրիճ** – փայլուն, լաքապատ  
**խալթ** – սխալ, մեղք  
**խահուէ** – սուրճ  
**խահուէճի** – սրճավաճառ  
**խայմախլը** – սերուցքով, սերը երեսիճ  
**խան** – պանդոկ, իջևան  
**խաֆիէ** – լրտես, մատնիչ  
**խեր** – բարի  
**խըյեսախ** – գեղեցիկ, լավագույն  
**խպըլիկ** – թեթևսոլիկ

**խօնախ** – առանձնատուն, մասնաշենք  
**կազ** – նավթ  
**կազի թիթեղ** – մետաղյա նավթաման  
**կապելա** – պանդոկ, զինետուն  
**կառսօն** – գարսոն, սրճարանի մատուցող  
**կեցած իքէն** – առկայությամբ  
**կիշէ** – տոմսարկղ  
**հախէն գալ** – հատուցել, պատժել  
**համալ պաշի** – բեռնակիրների տեր  
**Համաձայնական պետութիւններ** – 1907թ. ձևավորված բլոկ Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի միջև (Անտանտ, Եռյակ համաձայնություն)  
**Հայկական բարենորոգումներ** – Օսմանյան կայսրության հայաբնակ վայրերում գործադրելու նպատակով ռուս. դիվանագիտության և հայության համատեղ ջանքերով ստեղծված միջոցառումների ծրագիր (1913-1914թթ.):  
**հանած-վարած** – արտակարգ ճարպիկ, ընկած-ելած  
**հանըմ** – տիկին  
**հելալ ըլլայ** – արժանի լինի, բարի վայելումն  
**հէլպէթ** – անշուշտ  
**հէմ** – նաև, թե  
**հէյ կիտի կիւնլէր** – հե՛յ անցած օրեր  
**հէրկէլէ** – ստահակ, սրիկա  
**հիչ** – բնավ, բոլորովին  
**հոճա** – վաճառական  
**հուիսքի** – վիսկի  
**դրուշ** – թուրքական մանրադրամ  
**ճախա** – սնապարծություն  
**ճանըմ** – հոգիս, ջանս  
**ճատտէսի** – պողոտա  
**ճէհէննէմ** – դժոխք  
**ճիտ** – վիզ, պարանոց  
**ճիւպպէ** – երկարափեշ թեթև վերարկու  
**ճնկել** – կոնծել

*մաէսթրիա* – վարպետություն  
*մահալլէպիճի* – բրնձի ալյուրով, կաթով և շաքարով պատ-  
րաստվող խմորեղենի (մահալլէպի) վաճառող  
*մամուկ* – սարդ  
*մանթար* – խցան. փխբ.՝ փուչ, սնանկ  
*մաշալլահ* – կեցցես, փառք Աստծո  
*մէզէ* – աղանդեր, ակոստ  
*մէհանէ* – գինետուն  
*մէճիտիէ* – Աբդուլ Մեջիդ սուլթանի օրոք հատված ար-  
ծաթադրամը, արժեքը՝ 20 դրուշ  
*մէմուր* – պետական լիազորված պաշտոնյա  
*մէպուս* – թուրք. երեսփոխան  
*մէրքէզ քօմանտանի* – շտաբի պետ  
*մըխթար* – գյուղապետ, թաղային լիազոր  
*միթէսարըֆ* – կառավարիչ  
*միւժտէ* – բարի լուր, ավետիս  
*միւլագիս* – թուրք. բանակային պաշտոնյա  
*միւսի* – պարոն  
*միւսիր* – տեսուչ, նաև՝ շրջանի կառավարիչ  
*միւսիորիէթ* – ոստիկանական վարչություն  
*մուավիհ* – ոստիկանապետի տեղակալ  
*մօն շեռ* – թանկագին  
*նարտ* – նարդի խաղը  
*նաքաշ* – ներկարար  
*շանս* – բախտ, հաջողություն  
*շամբանեա* – շամպայն  
*շաշմիշ ըլլալ* – շեղվել  
*շէքեր* – շաքար  
*շիք* – վայելուչ  
*շոշորդ* – նշույլ, շորշոփ  
*ուղուրլու* – հաջողակ, հաջողություն բերող  
*չավուշ* – հիսնապետ  
*չէթէ* – ավազակախումբ  
*չէթէպաշի* – ավազակապետ

*չուպուր* – ծխամորճ, չիբուխ  
*չօլուխ-չօճուխով* – տնով-տեղով  
*չօճուխ* – երեխա  
*պաթանիէ* – վերմակ  
*պաթմիշ ըլլալ* – կործանվել  
*Պալթալը թաշա վուրտուք* – Կացիներ խփեցինք քարին:  
*Պալքանեան պատերազմ* – Բալկանյան առաջին (1912թ.  
հոկտ. – 1913թ. մայիս) և երկրորդ (1913թ. հունիս – 1913թ. օ-  
գոստոս) պատերազմները  
*պալքանձուկ* – բալկանյան գնացք  
*պս. խշիշ* – փոքր նվեր  
*պատերազմական ատեան* – ռազմական դատարան  
*պարութա* – թղթապանակ  
*պաքարա* – բակարա թղթախաղը  
*պէլադր* – պճնամոլ, սեթևեթ  
*պէլալը* – փորձանքաբեր, վտանգավոր  
*պէլէտիէ* – քաղաքապետարան  
*պէյ* – թուրքական պատվանուն. *պէյի* – իմ պէյ  
*Պէյ կ'ըլմանի* – Պէյի է նման:  
*պէտէլ* – փոխարժեք, տուրք  
*պիւլպիւլ* – սոխակ  
*պլըֆ* – բլեֆ, խաբեություն  
*պլլուիլ* – փարվել, փաթաթվել  
*պլորել* – ոլորել, փաթաթել  
*պուճախ* – անկյուն  
*պույրուրունըզ* – համեցեք  
*պրանտի* – բրենդի (խմիչք)  
*պօլ-պօլ* – լիովի  
*պօղազ-պօղազի* – միմյանց կոկորդ սեղմելով  
*պօմպա* – ռումբ  
*պօմպանի* – ռումբեր պատրաստող  
*պօյերնին տեսան* – իրենցը ստացան  
*պօնժուռ* – զգեստի տեսակ  
*պօշլաֆ ընել* – դատարկախոսել

*սանստօր* – գրաքննիչ  
*սառք* – սառույց  
*սատրազամ* – մեծ վեզիր, սուլթանի տեղապահ  
*սարայ* – պալատ, վարչական շենք  
*սարաֆ* – սեղանավոր, լումայափոխ  
*սարտելա* – երշիկի տեսակ  
*սեպել* – համարել  
*սէվք ըլլալ* – տարագրվել  
*սէվքիաթ* – տարագրություն  
*սէր* – պարոն  
*սէօտերու վարժարան* – բուժքույրական ուսումնարան  
*սըխը բազարըլըխ* – սերտ սակարկություն  
*սըկէ հունա* – այստեղից այլ տեղ  
*սթասիօն* – կայան, կանգառ  
*սթաֆուրլահ* – Աստծո սիրուն  
*սիկառա* – սիգարետ  
*սիկուրթանի* – անշարժ գույքի առք ու վաճառքի միջնորդ  
*սինենա* – կինոթատրոն  
*սինիք* – ցինիկ  
*սիվիլ* – քաղաքացիական  
*սլքտալ (սլքտկալ)* – թափառել, պարսպ շրջել  
*սմսեդուկ* – խորամանկ, նենգոտ  
*սոնքալ* – փքվել, ուռչել, հպարտանալ  
*սոփա* – մահակ, գավազան  
*ստաքօզ* – խեցգետին  
*ստենտորեան* – թնդուն, հնչեղ  
*սօքաղը* – փողոցը  
*վալի* – նահանգապետ  
*վամբիր* – վամպիր, արյունախում  
*վայրաշարժ* – շոգեշարժ  
*Վարչություն (Կրօնական և Քաղաքական ժողովոց Ազգային Կեդրոնական Վարչություն)* – Ազգային ընդհանուր ժողովի գործադիր ներկայացուցչական մարմին  
*վէսիքա* – փաստաթուղթ, մթերաքարտ

*տահա* – դեռ  
*Տէհշէթ, էֆէնտիմ:* – Հիանալի է, պարոնս:  
*տէրտ* – հոգս, վիշտ  
*տէքօլթէ* – կանացի լանջաբաց զգեստ  
*տէօքսէճի* – ձուլող  
*տիզանթրիէ* – դիզենտերիա  
*տիւյօնէ* – խմիչքի տեսակ  
*տոամ* – դրամա, դրամատիկ պատմություն  
*տոույ լիներ* – կանխագգալ, գլխի ընկնել  
*տօլանտրճիութիւն* – խարդախություն  
*տօլայ դարձներ* – խաղեր բանեցնել  
*տօսիէ* – անձնական գործ  
*տօքիման* – փաստաթուղթ  
*րաբօր* – զեկուցագիր  
*րաֆը դներ* – դարակը դներ, փխբ. մոռացության մատնել  
*րէժիմ* – վարչակարգ  
*րէվոլվէր* – ատրճանակ  
*րըբօրթաժ* – ուսուցիչ  
*րըտենկօթ* – երկար սերթուկ, ուղիակոտ  
*փաթլամիշ ըլլալ* – պայթել, մեռնել  
*փաթրիք* – պատրիարք  
*Փաթրիքհանէ* – Պատրիարքարան  
*փակեղ* – վեղար  
*փաշամ* – իմ փաշա  
*փարա* – նվազագույն դրամական միավոր  
*փարասի* – վճարում, մուծում  
*փաքէթ* – տուփ  
*փիւսկիւ* – ֆեսի թելափունջը, ծոպ  
*Փրկիչ* – Կ.Պոլսի Ս.Փրկչյան ազգային հիվանդանոցը  
*փօրսիօն* – ուտելիքի բաժին, պորցիա  
*քասքէթ* – գլխարկ, թասակ  
*քարափ* – նավահանգիստ  
*քարդ* – փոստային բացիկ  
*քափթան* – նավապետ



*քափիթիլասիօն* – կապիտուլյացիա

*քէլէփճէ* – ձեռնաշղթա

*քէհեա* – վերակացու

*քէյֆ* – խնջույք, քեֆ

*քէսէ* – քսակ

*Քըսմը սիասի* – ոստիկանության քաղաքական բաժանմունքը

*քի* – թե, որ

*քիլասի մը խափմիշ ընել* – մի բան պոկել, թոցնել

*քլէրճիմէն* – կղերական, անգլիկան քահանա

*քլիւպ* – ակումբ

*քոմանտանի* – հրամանատար, պետ

*քոմբլիման* – հաճոյախոսություն

*քոմիթէնի* – հեղափոխական

*քոմիսէր* – ոստիկանապետ, տեսուչ

*քոնթրօլ* – վերահսկիչ

*քոնկրէս* – կոնգրես

*օլտուղճա* – բավականին

*օխա* – կշռաչափ. 400 տիրեմ (1,25 կգ)

*օղուլ* – տղա

*օղլում* – տղաս, որդիս

*օտա պաշի* – սենեկապետ

*ֆասուլիա* – լոբի

## ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԼՈՒԽ ԽԶ – Մավրոմաթիի կապելան.....	3
ԳԼՈՒԽ ԽԷ – Փախուստը.....	22
ԳԼՈՒԽ ԽԸ – Խորհրդաւոր աղջիկը.....	32
ԳԼՈՒԽ ԽԹ – Հին ծանօթ մը.....	51
ԳԼՈՒԽ Ծ – Նոր դէպքեր.....	94
ԳԼՈՒԽ ԾԱ – Լրտեսները գործի վրայ.....	115
ԳԼՈՒԽ ԾԲ – Իթթիհատի օճախը.....	148
ԳԼՈՒԽ ԾԳ – Սերգիսի ողիսականը.....	166
ԳԼՈՒԽ ԾԴ – Աստիկ երեւան կ'ելլէ.....	177
ԳԼՈՒԽ ԾԵ – Աստիկի շահատակութիւնը.....	209
ՎԵՐՋԱԲԱՆ.....	236
Անվանացանկ.....	284
Բառարան.....	294

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ  
ԹԻԻ 17 ԽԱՖԻԸՆ

ՎԷԿ  
ԳԻՐՔ Գ

Էջադրումը և ձևավորումը  
ԳՈՒՐԳԵՆ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆԻ

Շարվածքը՝  
ԳՈՀԱՐ ԳԱԼՍՏՅԱՆԻ  
ԼԱՌԻՐԱ ՎԻՐԱԲՅԱՆԻ

Սրբագրիչ՝  
ԱՆՈՒՇ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ